



# Progressive Education Society's Modern College of Arts, Science and Commerce Shivajinagar Pune - 5

**NAAC Accredited With 'A' Grade**

EXPRESS NEWS SERVICE  
APRIL 3



R K Shevgaonkar

VICE Chancellor  
University of Pune (UoP)  
R K Shevgaonkar  
urged the authorities  
Modern Arts, Science  
and Commerce College  
to guide other colleges  
affiliated to the university  
on how to go for the  
accreditation and assess-  
ment process conducted  
by the National  
Accreditation and  
Assessment Council



Dr. S. S. Kulkarni



The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

ग्या 'अ' दर्जा

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी

पुणे, प्रतिनिधी



Colleges move up NAAC ladder with 'A' rating

Three colleges from the city and one from neighbourhood have moved up the NAAC ladder with 'A' rating

The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

Colleges move up NAAC ladder with 'A' rating

Three colleges from the city and one from neighbourhood have moved up the NAAC ladder with 'A' rating

The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

Colleges move up NAAC ladder with 'A' rating

Three colleges from the city and one from neighbourhood have moved up the NAAC ladder with 'A' rating

The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

Colleges move up NAAC ladder with 'A' rating

Three colleges from the city and one from neighbourhood have moved up the NAAC ladder with 'A' rating

The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

Colleges move up NAAC ladder with 'A' rating

Three colleges from the city and one from neighbourhood have moved up the NAAC ladder with 'A' rating

The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

Colleges move up NAAC ladder with 'A' rating

Three colleges from the city and one from neighbourhood have moved up the NAAC ladder with 'A' rating

The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

Colleges move up NAAC ladder with 'A' rating

Three colleges from the city and one from neighbourhood have moved up the NAAC ladder with 'A' rating

The colleges are KISS, Modern college of arts, science and commerce, Abasaheb Garware college and Mahatma Phule Vidyalyaya, Pimpri

'B++' in the accreditation process carried out by the NAAC.

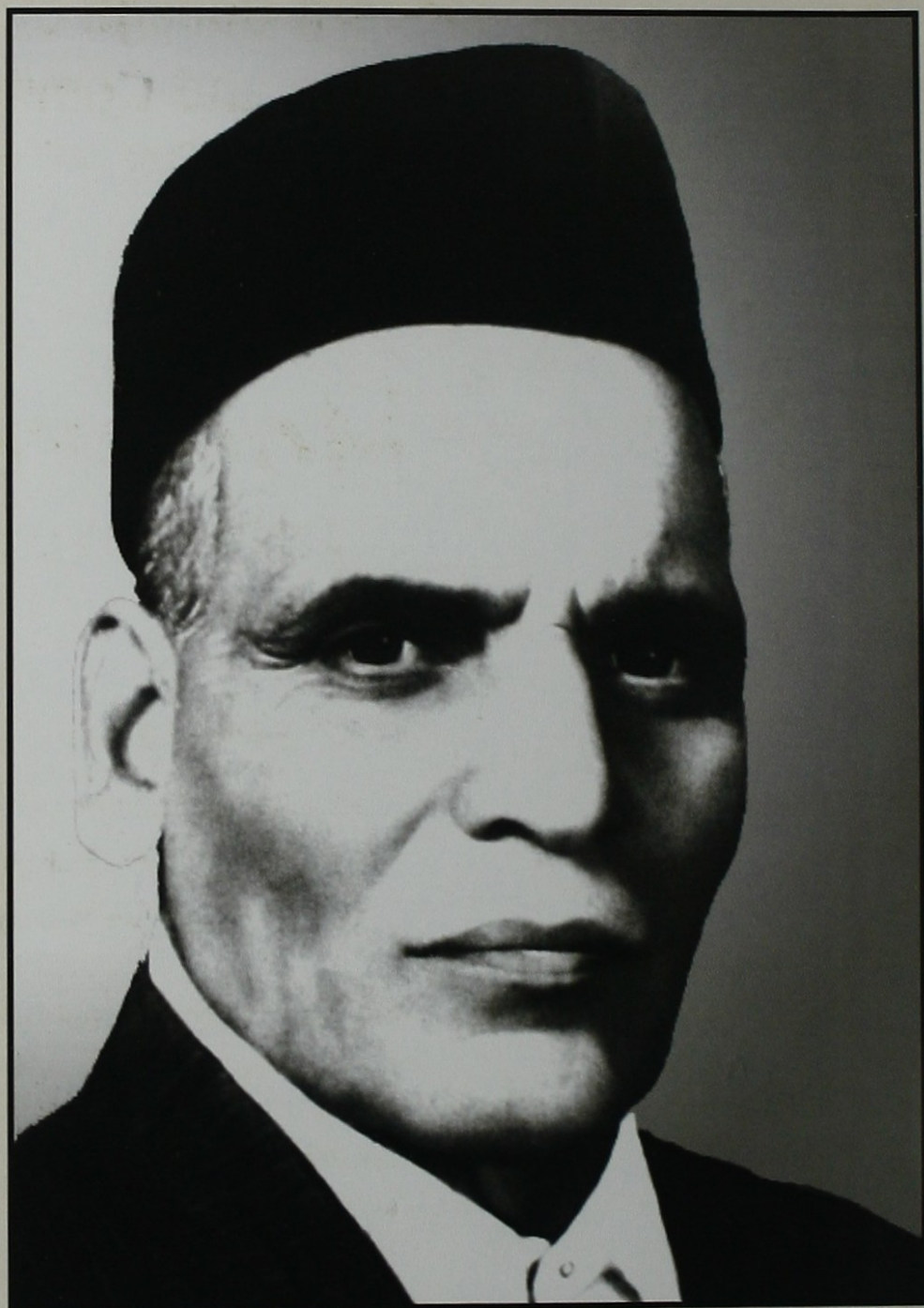
According to the rating pattern...

गुण, मांडर्नला

**Modern 2009 - 2010**



## OUR INSPIRATION



**Late Shri. Shankarrao Kanitkar**  
Founder  
Progressive Education Society  
Pune 5.



॥ ज्ञानमयो भव ॥



**Dr. R. S. Zunjarrao**  
(Principal)

**Prof. A. G. Gosavi**  
(Visitor)

**Prof. Jagdish Chinchore**  
(Secretary, PES, Pune - 5,  
Vice Principal)

**Dr. Yashwant Waghmare**  
(Vice Principal)

**Prof. S. S. Deshmukh**  
(Vice Principal)

**Prof. Jayant Jorwekar**  
(Supervisor (Jr. Wing))

**Shri. Ravindra Kale**  
(Registrar)

Cover Design :  
Pranali Jorwekar (Past student)

Printed at  
Shree Mudran Mandir, Pune - 411030.

Progressive Education Society's

# **Modern College of Arts, Science and Commerce**

Shivajinagar, Pune - 411 005

## **Modern** **2009-2010**

### **Editorial Board**

Chairman - Prin. Dr. Rajendra Zunjarrao

Editor - Prof. Rajeev Kulkarni

Advisor - Prof. Jayant Jorwekar

### **Members of the Editorial Board**

Prof. Sunita Purohit

Prof. Deepali Thakur

Prof. Narendra Naidu

Prof. Yogesh Thipse

Prof. Shilpa Dange

Dr. Swati Karve

Prof. Deepak Shah

### **Students Representatives**

**Sonia Mutha - U.R.**

**Ashish Patil - I.C.S.R. (Boys)**

**Deepti Kadam - I.C.S.R. (Girls)**



## Progressive Education Society, Pune - 5.

### INSTITUTIONS

(Estd.)	Phone
(1934) Modern High School, Pune - 5.	25535105
(1936) Prathamik Vidya Mandir, Pune - 5.	25535803
(1940) Sir Sassoon David Hostel, (for boys)	25535389
(1946) P. E. S. Girls' High School, Pune - 5.	25535540
(1967) Modern High School Pune - 53.	25653732
(1968) Shishu Vidya Mandir, Pune - 5.	25533472
(1968) Girls' Hostel, Pune - 5.	25535291
(1970) Modern College of Arts, Science and Commerce, Pune - 5.	25535102
(1976) Kindergarten and Primary English Med. School, (N.C.L. Campus), Pune - 8.	25893370
(1981) N. C. L. Secondary and Higher Secondary School, Pune - 8.	25893370
(1982) W. I. E. Badminton Complex, Pune - 5.	
(1985) Pre-Primary and Primary English Medium School, Pune - 5.	25520698
(1986) Shishu Vidya Mandir, Nigadi, Pune - 44.	27463605
(1986) Prathamik Vidya Mandir, Nigadi, Pune - 44.	27477507
(1989) Modern Centre For Career Guidance, Pune - 5.	25521869
(1990) Shishu and Prathamik Vidya Mandir, Pune - 53.	25656672
(1991) Modern High School, Bhose (Tal. Khed), Pune.	(952135) 274108
(1991) Institute of Management and Career Development, Nigadi, Pune - 411 044.	27473525
(1991) Montessorie Teachers' Training Course, Pune - 5.	25533472
(1991) Pre-Primary and Primary English Medium School, Nigadi, Pune - 44.	27475496
(1992) Modern High School, Nigadi, Pune - 44.	27454779
(1992) Modern College of Arts, Science and Commerce, Pune - 53.	25654021
(1993) Modern English Medium High School, Pune - 5.	25533481
(1994) P. Nehru Shishu and Prathamik Vidya Mandir, Warje, Pune - 52.	25231737
(1997) Modern Centre for Information Technology and Research, Pune - 5.	25536502
(1998) Modern College of Pharmacy, Nigadi, Pune - 44.	27487560
(1999) Modern College of Engineering, Pune - 5.	25533648
(2000) Modern High school, English Medium, Nigdi, Pune - 44.	27475496
(2003) Modern Law College, Pune - 53.	25678987
(2003) Modern Junior College (Science) Pune - 44.	27454779
(2004) Modern College of Special Education Pune - 5.	25530670
(2004) Modern College of Pharmacy, Moshi, Dist. Pune (for women)	56310704
(2006) Modern College of Nursing, Pune - 5.	25535132
(2006) Modern College of Education, Pune 5.	25530670
(2006) Modern College of Computer and Business Studies, Pune - 5	25536502
(2007) Modern College of Physiotherapy	65212950
(2007) Modern College of Computer and Business Study	65002034
(2009) Modern College of Agriculture Biotechnology, Paud	



# मनोगत

प्रा. डॉ. गजानन र. एकबोटे

(कार्याध्यक्ष- प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटी, पुणे - ५)



मॉडर्न कला, शास्त्र आणि वाणिज्य महाविद्यालय, शिवाजीनगर, पुणे- ५, १९७० साली स्थापन झाले. प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटी या शिक्षणसंस्थेचे हे पहिले महाविद्यालय ! संस्थेचे संस्थापक, गुरुवर्य शंकररावजी कानिटकर सर व गुरुवर्य ताटके सर यांचे एक स्वप्न या महाविद्यालयाच्या रूपाने पूर्ण झाले. महाविद्यालयाला स्थापनेपासून जवळजवळ ४० वर्षे झाली. या प्रदीर्घ कालावधीत पुण्यामधील नामांकित महाविद्यालयांच्या नामावलीत मॉडर्न महाविद्यालयाने स्वतःचे असे वैशिष्ट्यपूर्ण स्थान निर्माण केले आहे. गेल्याच वर्षी पुणे विद्यापीठाने 'सर्वोत्कृष्ट महाविद्यालय' म्हणून महाविद्यालयाला पुरस्कार प्रदान केला. अध्ययन-अध्यापनाची कर्माधिष्ठित मूल्ये या महाविद्यालयातील सर्वांनी जपली, म्हणूनच शैक्षणिक, सांस्कृतिक, क्रीडा व इतर क्षेत्रांत मॉडर्न महाविद्यालयातील यशवंत-गुणवंत विद्यार्थी सतत अग्रेसर राहिले आहेत. संस्थेचे हे पहिले महाविद्यालय असल्याने संस्थाचालकांनी अतिशय काळजीपूर्वक मनुष्यबळाचे नियोजन केले होते. शिक्षणक्षेत्रातील अनेक नामवंत व्यक्तींना सन्मानपूर्वक महाविद्यालयाच्या जडणघडणीसाठी एकत्र आणले. दर्जेदार आणि गुणवत्तापूर्ण अशी देदिप्यमान शिक्षणपरंपरा या नामवंतांच्या हातून रुजली गेली.

याचेच फळ म्हणून १७, १८, १९ जानेवारी २०१० या तीन दिवसांत नॅक कमिटी पुनर्मूल्यांकनासाठी आली, त्यावेळी नॅक कमिटीने निर्धारित केलेल्या सर्व कसोट्या मॉडर्न महाविद्यालयाने पार पाडल्या व नॅक कमिटीने महाविद्यालयाला 'अ' दर्जा प्रदान केला. 'अ' दर्जा मिळवताना संस्थेने महाविद्यालयाला संपूर्ण सहकार्य दिले. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. झुंजारराव, व्हिजिटर प्रा. गोसावी, सर्व उपप्राचार्य, विभागप्रमुख, प्राध्यापक, शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी, सेवकवर्ग यांनी खूप परिश्रम घेतले. विशेषतः प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव आणि उपप्राचार्य प्रा. शामकांत देशमुख यांनी रात्रंदिवस मेहनत घेऊन महाविद्यालयात कसलीही उणीव राहू नये यासाठी श्रम केले.

संस्थेचा कार्याध्यक्ष या नात्याने मॉडर्न महाविद्यालय, पुणे-५ ला 'नॅक' कडून पुनर्मूल्यांकनानंतर जो 'अ' दर्जा मिळाला त्याबद्दल मी अतिशय समाधानी आहे. सर्वांचे मनःपूर्वक अभिनंदन ! या महाविद्यालयाला पुणे विद्यापीठाचे तसेच विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे सदैव सहकार्य मिळत आहे. पुणे विद्यापीठाच्या गुणवत्तासुधार योजनेअंतर्गत अनेक राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील लक्षवेधी चर्चासत्रे महाविद्यालयातील विविध विभागांकडून आयोजित केली जातात. पुणे विद्यापीठाचे नवे अभ्यासक्रम सुरू झाले की लगेचच या महाविद्यालयात सुरू होतात. सध्या १६ पदव्युत्तर अभ्यासक्रम महाविद्यालयात कार्यरत आहेत. विविध विद्याशाखांची पाच संशोधन केंद्रे सुरू झालेली आहेत. महाविद्यालयाचा रचनात्मक विस्तारही समाधानकारकपणे होतो आहे. अद्ययावत प्रयोगशाळा, विस्तारित बांधकाम, अनेक सोयीसुविधा यामुळे पुण्याच्या मध्यवर्ती भागात असलेल्या या महाविद्यालयाकडे विद्यार्थी व पालक यांचा सतत ओढा असतो. महाविद्यालयाने या शैक्षणिक वर्षात नेहमीप्रमाणे 'सामाजिक बांधिलकी'च्या तत्वाचा पाठपुरावा करताना अनेक लक्षवेधी उपक्रम राबवले. विशेषतः संस्थेचा परिसर, मॉडर्न महाविद्यालयाचा परिसर, फर्ग्युसन रस्ता, महाविद्यालयासमोरील रस्ता, इ. ठिकाणी असलेल्या वृक्षांना नावांची लेबल्स लावली. रक्तदानाचे एक मोठे शिबिर सर्वांच्या सहकार्याने



आयोजित केले, राष्ट्रीय सेवा योजनेअंतर्गत घोटवडे व वराळे गाव दत्तक घेऊन त्या ठिकाणी विशेष हिवाळी शिबिराचे आयोजन करून ग्रामस्थांच्या सहकार्याने ग्रामविकासाला चालना दिली.

पुणे विद्यापीठाने सहाव्या वेतनआयोगाचे मंजुरी शिबिर घेण्यासाठी मॉडर्न महाविद्यालयाची निवड केली, तसेच केंद्रिय मूल्यमापनासाठी मॉडर्न महाविद्यालयालाच प्राधान्य दिले, याचा विशेष आनंद वाटतो.

महाविद्यालयातील विविध विभागांद्वारे संपन्न होणाऱ्या संशोधन प्रकल्पांसाठी जवळजवळ एक करोड रुपयांचे घसघशीत अनुदान प्राप्त झाले आहे ही अतिशय समाधानाची बाब आहे.

महाविद्यालयात नव्यानेच सीसीटीव्ही कॅमेरे बसवले आहेत. मुंबईवर झालेल्या अतिरेकी हल्ल्यानंतर पोलिस आयुक्तांकडून सुरक्षेसंदर्भात सीसीटीव्ही कॅमेरे महाविद्यालयाच्या परिसरात लावण्याचे आदेश प्राप्त झाले होते. त्या आदेशांची कार्यवाही अतिशय त्वरेने करण्यात आली.

महाविद्यालयाचे क्रीडांगण आता अतिशय व्यवस्थित रीतीने सुसज्ज करण्यात आले आहे. त्याचप्रमाणे व्यायामाच्या सर्व अत्याधुनिक साधनांनी परिपूर्ण अशी व्यायामशाळाही तयार झालेली आहे.

१६ मे १९३४ साली अक्षयतृतीयेच्या मुहूर्तावर संस्थेची स्थापना झाली आणि यंदा १६ मे रोजी अक्षयतृतीयेच्या मुहूर्तावर संस्थेचा ७६ वा वर्धापनदिन मॉडर्न महाविद्यालयाच्या अतिशय सुंदर अशा क्रीडांगणावर साजरा झाला हा योगायोग सर्वांच्या स्मरणात राहील.

महाविद्यालयाला नॅककडून 'अ' श्रेणी मिळाल्यानंतर महाविद्यालयाच्या प्रांगणात जो कार्यक्रम घेण्यात आला, त्या कार्यक्रमाला पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरु मा. डॉ. रघुनाथ शेवगावकर उपस्थित होते. पुणे विद्यापीठाच्या कुलगुरुपदाची सूत्रे स्वीकारल्यानंतर मा. कुलगुरूंनी स्वीकारलेला हा पहिलाच कार्यक्रम होता. या कार्यक्रमात मा. कुलगुरूंचा सत्कार संस्थेच्या वतीने करण्यात आला. मा. कुलगुरूंनी आपल्या मनोगतात असे नमूद केले की, 'प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीच्या शिक्षणसंस्थेच्या या मॉडर्न महाविद्यालयाला नॅककडून पुनर्मूल्यांकनानंतर 'अ' दर्जा प्राप्त झाला ही अतिशय अभिनंदनीय बाब आहे. 'अ' दर्जा प्राप्त करणारे महाविद्यालय कसे असावे याचा वस्तुपाठ म्हणजे हे महाविद्यालय आहे. या महाविद्यालयाने इतर महाविद्यालयांना नॅककडून 'अ' दर्जा प्राप्त करण्यासाठी काय केले पाहिजे याचे मार्गदर्शन जरूर करावे.'

मा. कुलगुरूंचे हे उद्गार म्हणजे संस्थेच्या व महाविद्यालयाच्या यशाची पावतीच आहे. मा. कुलगुरूंच्या सूचनेनुसार महाविद्यालयाचे प्राचार्य व प्राध्यापकांनी पुणे विद्यापीठाशी संलग्न असलेल्या इतर महाविद्यालयांना पुनर्मूल्यांकन प्रक्रियेसंदर्भात मार्गदर्शन केले आहे.

यंदा महाराष्ट्र राज्याच्या स्थापनेला ५० वर्षे पूर्ण झाली. या सुवर्णमहोत्सवी वर्षात संस्थेच्या या पहिल्या महाविद्यालयाला 'नॅक'कडून पुनर्मूल्यांकनानंतर 'अ' दर्जा मिळावा हा मणिकांचन योग आहे असे मला वाटते.

प्राचार्य, उपप्राचार्य, स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे सर्व सदस्य, सर्व प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी, सेवकवर्ग या सर्वांचे या यशाबद्दल अभिनंदन.

या महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव यांच्याजवळ महाविद्यालयातील सर्व शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना बरोबर घेऊन काम करण्याचे कौशल्य आहे, त्यामुळे त्यांच्या सर्व प्रयत्नांना त्यांच्या सर्व सहकाऱ्यांचे सहकार्य मिळत आहे हे मी आवर्जून नमूद करतो.

'अ' दर्जा मिळाल्यामुळे महाविद्यालयाला प्राप्त झालेला हा सन्मान भविष्यातही टिकावा व महाविद्यालयाच्या गौरवात सतत भर पडावी अशा शुभेच्छा मी संस्थेच्या नियामक मंडळाच्या सर्व सदस्यांच्या वतीने व्यक्त करून माझे मनोगत पूर्ण करतो.





## ***From the Principal's Desk***

Dear Readers,

I am most pleased to present to you the annual magazine of our college, Modern 2009-10.

This academic year has been and will always be a memorable year for all of us, because in this year, the NAAC (National Assessment & Accreditation Council) re-accredited our college by awarding it with the most coveted 'A' grade. This landmark achievement is certainly a culmination of the commendable joint efforts of Team Modern comprising the teaching, non-teaching staff & students of Modern College. On cue, I must thank the Management of Progressive Education Society and particularly the invaluable guidance, support & encouragement from Hon. Dr. G. R. Ekbote, the Chairman in our journey to this milestone.

At this juncture, I take the opportunity of heartily congratulating Hon. Dr. G. R. Ekbote on behalf of the entire staff of Modern College, for having been appointed as the Pro Vice-Chancellor of Maharashtra University of Health Science, Nasik - a great honour indeed ! It makes us all greatly proud.

Here, I am glad to mention that in this NAAC re-accreditation year, the College undertook several developments & improvements in the infrastructural facilities that are sure to benefit our students to a great extent. These developments include Nakshatrawan on the College terrace, labelling of trees and setting up of solar lamps in the campus, erection of an automatic weather station, renovation of all laboratories, and permanent facility of good & clean drinking water for students. Other noteworthy developments are - a special Examination Control Room, capacity enhancement of reading rooms for boys as well as girls & suggestion boxes for students. By constructing mezzanine floors of 3,000 sq.ft. in some halls, we have made five additional class-rooms available for students. The construction of our new, five- storeyed administrative building is on the verge of completion. The building will offer an area of 10,000 sq.ft. for the College office blocks, in turn making a lot of extra space available for the present Library. The recently set up facility of CCTVs in the campus has added to the safety & security of our students. The immense support and financial backing from the Management of Progressive Education Society have been of great help in all these student-oriented infrastructural developments.

There have been remarkable achievements in academics as well from our students & staff members, too. Modern College has signed a prestigious MOU with the Max Muller Bhavan, and has become a 'Partner Institution' under the 'PASCH' programme, dedicated to the spread of the German language in India. An educational tour to Germany of 4 of our students & Prof. A. G. Gosavi (Visitor) & Prof. J. P. Chinchore (Vice-Principal) added to the prestige of Modern College, thanks to the hard work put in by Mrs. S. V. Kuwalekar, the head of department, German.

It is very inspiring for our students that various educational workshops & seminars are being organised in our College. An international seminar was held by the Marathi department of our College, for which I must congratulate Dr. Mrs. Snehal Taware, HOD, Marathi department. I must make a mention of 'COMSTORM' - a state level workshop for Junior College Commerce teachers which was the outcome of the efforts of our Commerce teachers under the able leadership of Mrs. Suneeta Gosavi.

A vermiculture unit is set up by us & an allied short-term course has been started. Our college hosted a 6th pay-fixation camp for University of Pune. Students are being



immensely benefitted by our newly established hands-on training programmes in different subjects such as Zoology, Botany, Bio-technology, Computer Science and English. The department of Psychology holds counselling sessions regularly which have benefitted citizens in the neighboring areas. I am happy to mention that our teachers are engaged in research projects worth rupees more than 1 crore which are funded by agencies like BCUD, University of Pune, UGC and DST. We have received development grants worth more than Rs. 70 lakh under the 11th plan of UGC. I congratulate my team members who have made all this possible.

All four main co-curricular departments of our College i.e. NSS, NCC, Gymkhana & Art Circle have done extremely well in this academic year too. Under the able guidance of NSS advisors, Prof. Narendra Naidu & Prof. Sunita Purohit and College NSS officers Prof. Nisha Bhandare & Prof. P. S. Varade, the NSS unit of our students conducted several activities successfully including a winter camp at a new destination, village Ghotawde.

Hard efforts of our NCC officers Prof. Yenge B. B. & Prof. Ashok Kamble are evident in the fact that one of our NCC cadets got a chance of participating in the Republic Day parade at New Delhi.

Our College Gymkhana set up an example this year, by starting an intercollegiate Volleyball tournament - Modern Karandak. I am confident that this good work will continue with greater enthusiasm in the years to come.

Let me congratulate and offer good wishes to our staff member who shouldered newer responsibilities during this academic year. Prof. D. S. Mane has been appointed as the Head-Department of Mathematics. Prof. S. R. Choudhary has taken over as the Head of Electronics Department & has also been appointed as the co-ordinator of IQAC. (Internal Quality Assurance Cell) Prof. Sanjay Thengdi now holds the post of Academic & Research Co-ordinator. Mr. B. B. Dalvi - one of the members of our non-teaching staff was honoured by University of Pune with the Best Non-teaching staff-member award. Prof. Ashok Kamble (Electronics), Prof. A. V. Kamble (Commerce), Prof. Nayana Kulkarni (Geography) & Mr. S. Kamthe (non-teaching) have been elected as L.M.C. members. Mr. Jayant Jorwekar has been appointed as the Supervisor of Junior College.

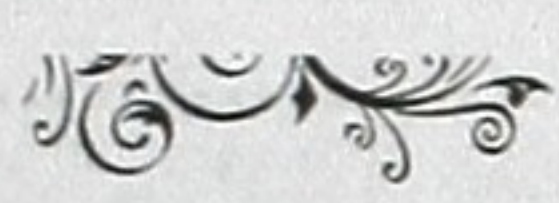
I am proud that Modern College has earned a special niche in the educational sphere of Pune by becoming the first college to have started the M.Sc. (Statistics) course of University of Pune. We are on our way to start new courses such as BBA, BCA, M.Com. (e-commerce), MCA (Commerce) and three new diploma courses in Foreign Trade, Taxation and Banking and Finance.

When I look back at the academic year that has been & think of the admirable progress we made, I cannot but think of all my colleagues - teaching & non teaching, the Registrar & the office, all the Vice-Principals, Supervisor (Junior College), students & their representatives, and last but not the least, the Management of Progressive Education Society & in particular, our eternal source of inspiration & guidance. Hon. Dr. G. R. Ekbote, the Chairman. Co-operation, guidance, support & encouragement from all of you have made this progress possible irrespective of setbacks like teachers' strike & the calamity of Swine Flu. I thank you all & at the same time, wish to remind you that the 'A' Grade by NAAC has added to our responsibility to keep the graph of our performance on the rise. Remember - Success is not a destination, it's a journey.

Sincerely yours,

- **Dr. Rajendra Zunjarrao**, Principal





# अनुक्रमणिका



संपादकीय . . .	-	९
संस्थागीत	-	११
शिककामोर्तब - (NAAC) यशोगाथा	- प्रा. एस. आर. चौधरी	१२
Trip to Germany - An Educational Experience	- Prof. A. G. Gosavi	१७
स्मरणीय ... अविस्मरणीय जर्मनी	- प्रा. जगदीश चिंचोरे	२०
‘महाराष्ट्र राज्य’ सुवर्णमहोत्सवाच्या निमित्ताने :		
काल - आज व उद्या	- डॉ. स्वाती सुहास कर्वे	२२
जागृत विद्यार्थी, जागृत भारत (कविता)	- प्राची वि. घोडे	२८
जागृत विद्यार्थी, जागृत भारत	- जयंत जोर्वेकर	२९
कथा एका प्रमेयाची	- प्रा. अरविंद रायरीकर	३३
मराठीचे राज्यस्तरीय चर्चासत्र -		
‘तृतीयरत्न ते आमचा बाप आन् आम्ही’च्या निमित्ताने...	- डॉ. स्नेहल तावरे	३४
तंट्या भिल्ल	- डॉ. मंदा आदमाने	३८
छत्रपती संभाजी महाराजांचा पराक्रम	- सागर सुरवसे	४०
छत्रपती संभाजी महाराजांचा पराक्रम	- सुचेता सुरेशराव शिंदे	४३
भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यामध्ये सावरकरांचे योगदान	- मीनाक्षी प्रकाश कुलकर्णी	४९
शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या-त्यामागील कारणे व उपाययोजना	- अजिंक्य राजेंद्र गांधी	५७
आजचं युग - माहिती-तंत्रज्ञानाचं युग	- मकरंद आण्णासाहेब हजार	६१
सामान्य माणूस ! (Common Man) (कविता)	-	६३
एक पणती - आनंदाची ! प्रकाशाची ! समाधानाची !	- तेजश्री सुनिल मिळशेटे	६४
२६/११ आणि आजचा विद्यार्थी	- श्रीराम रामाणे	६५
पीक आत्महत्येचं !	- ब्रह्मपूरकर रोहिणी गं.	६६
कसे सांगू तुला (कविता)	-	६७
One among the 100s expected by Swami Vivekanand	- Latesh Chandawarkar	६८
Choice (Poem)	- Sagar Shah	६९
Contribution of Swatantryaveer Savarkar	- Rohit Bhurewar	७०
Memories (Poem)	- Shruti Nadgouda	७१
An Ideal Life	- Rutika Jain	७२
Caravan..... (Poem)	- Shruti Nadgouda	७२
Psycho lo jee...	- Apeksha Gawde	७३
The Magical Eyes	- Ishita Thengne	७४
The Origin of Music and Its Importance in Life	- Madhu Subramaniam	७६
I miss you.... (Poem)	- Latesh Chandavarkar	७७
People's Responsibilities Towards the Society	- Anish Vishwanathan	७८
Zindagi... (Poem)	- Sonam Gupta	७९
The increasing gap between two generations		
- Reasons and Solutions	- Madhulika Muttalgiri	८०
Friendship	- Sagar Shah	८२
Life has much to offer. Don't go away yet	- Apeksha Gawde	८३
Friendship	- Rutika Jain	८४
वर्तमान समय में मीडिया की भूमिका	- सुजाता भालेराव	८५
मला हवेत प्राध्यापक (कविता)	- डॉ. स्नेहल तावरे	८७



## REPORTS

Office Report .....	८८
Junior Wing .....	९१
Library Report .....	९६
Attendance Committee .....	९७
Best Student Trophy Committee .....	९७
Annual Prize Distribution .....	९८
Other Prizes 2009 - 10 .....	१०७
Department of Physical Education & Sports (Senior Wing) .....	१०८
Department of Physical Education & Sports (Jr. Wing) .....	११३
National Cadet Corps .....	११५
National Service Scheme (Senior Wing) .....	११७
Special Camp Report .....	११८
National Service Scheme (Junior Wing) .....	१२०
COMSTORM Workshop .....	१२१
Language Lab at Modern .....	१२२
Business Talent Hunt .....	१२३
Department of Marathi .....	१२४
Department of English .....	१२८
Department of Hindi .....	१३०
German Department .....	१३१
राज्यशास्त्र विभाग .....	१३२
Psychology Department .....	१३२
Economics Department and Planning Forum .....	१३५
History Department .....	१३६
Department of Geography .....	१३७
Department of Physics .....	१३८
Department of Chemistry .....	१४०
Department of Statistics .....	१४१
Department of Biotechnology .....	१४३
Department of Microbiology .....	१४७
Department of Computer Science .....	१५०
Department of Electronic Science .....	१५३
Department of Botany .....	१५७
Staff Academy .....	१६०
Vidyarthini Manch .....	१६०
Commerce Association .....	१६१
Science Association .....	१६३
Competitive Examination Guidance Committee .....	१६४
Art Circle .....	१६४
Film Club .....	१६७
साहित्य संघटना .....	१६८



## Heartiest Congratulations !



**Hon. Dr. Gajanan Ekbote**  
Chairman P.E. Society

- ◆ **Our heartiest Congratulations to the dynamic Chairman, Business Council, PES for being appointed as Pro Vice-Chancellor of Maharashtra University of Health Sciences (MUHS), Nashik.**
- ◆ The Honourable Chairman, P. E. Society, Pune has completed the Silver Jubilee Year of his judicious services in B. J. Medical College as an eminent Professor of Surgery.
- ◆ Dr. Ekbote has been elected as a member of the Central Planning Commission's Higher Education Panel of experts.
- ◆ He is the Dean of Medicine faculty in University of Pune.



## प्रशासनातील आधारस्तंभ



मा. डॉ. गजानन एकबोटे  
कार्याध्यक्ष प्रो.ए.सो.



मा. प्रा. जगदीश चिंचोरे  
कार्यवाह प्रो.ए.सो.



मा.प्रा. अनंत गोसावी  
व्हिजिटर, सदस्य व्यवस्थापन  
परिषद, पुणे विद्यापीठ



मा. प्रा.सौ.ज्योत्स्ना एकबोटे  
अध्यक्षा, कनिष्ठ महाविद्यालय  
स्थानिक व्यवस्थापन समिती



मा. प्रा. प.स. चिरपुटकर  
अध्यक्ष, वरिष्ठ महाविद्यालय  
स्थानिक व्यवस्थापन समिती



मा.प्रा. अ.के. पांडे  
प्रोफेसर इन् चार्ज जैवतंत्रज्ञान  
व सूक्ष्म जीवशास्त्र



श्री. रवींद्र काळे  
रजिस्ट्रार

## स्थानिक व्यवस्थापन समिती - नवनिर्वाचित सदस्य



डॉ. अ.व्ही. कांबळे



प्रा. नयना कुलकर्णी



प्रा. ए.व्ही. कांबळे



श्री. एस्.एम. कामटे

## विद्यार्थी प्रतिनिधी



सोनिया मुथा  
UR



आशिष पाटील  
I.C.S.R.



दीप्ती कदम  
I.C.S.R.





**Dr. Rajendra Zunjarrao, Principal**



Prof. Jayant Jorwekar (Supervisor, Jr. College), Prof. Sham Deshmukh (Vice Principal),  
 Dr. Rajendra Zunjarrao (Principal), Prof. Anant Gosavi (Visitor),  
 Prof. Jagdish Chinchore (Vice Principal), Dr. Yashwant Waghmare (Vice Principal)



## अभिनंदन



**प्रा. वाल्मिक वाघ**

अर्थशास्त्र  
सेट परीक्षा उत्तीर्ण



**प्रा. बी.बी. येनगे**

NCC Officer  
Pune G.P.  
Outstanding  
Performance  
Award



**प्रा. प्रकाश दीक्षित**

उपकार्यवाहक प्रो.ए.सो.  
डॉ. मणिभाई देसाई ट्रस्ट,  
उरुळीकांचन, पुणे संस्थेकडून  
मणिरत्न आदर्श शिक्षक पुरस्कार



**Kaustubh Bhakay**  
All India Best Cadet  
"Air Wing"  
RDC - 2010



**मकरंद हजारे**  
N.S.S.  
Best Volunteer



**प्रा. संजीवनी कुवळेकर**

जर्मनीतील पार्टनर स्कूलसूच्या  
मुख्यालयातर्फे जगभरातील जर्मन  
शिक्षकांसाठी 'जर्मन भाषेचे भवितव्य'  
या विषयावर घेण्यात आलेल्या  
निबंधस्पर्धेत सर्वोत्कृष्ट पाच निबंधात  
यांच्या निबंधाची निवड झाली.



▲ पुणे विद्यापीठ वर्धापनदिनी गुणवंत शिक्षकेतर कर्मचारी  
पुरस्कार स्वीकारतांना श्री. बाळासाहेब दळवी  
(प्रयोगशाळा सहाय्यक, संगणकशाखा विभाग)  
डावीकडून डॉ. अरुण अडसूळ (प्र. कुलगुरु, पुणे विद्यापीठ)  
डॉ. राजेंद्र झुंजारराव (प्राचार्य),  
प्रा. शामकांत देशमुख (उपप्राचार्य)



▲ Jr. College students who visited Germany  
under PASCH Programme  
Apar Raje, Ankisha Jain,  
Sharvari Narkhede, Rucha Khare



## संपादकीय . . .

शैक्षणिक वर्ष २००९-१० चा हा 'मॉडर्न महाविद्यालयाच्या (पुणे ५) वार्षिक नियतकालिकाचा अंक आपल्या हाती सुपूर्द करताना अतिशय आनंद होतो आहे. आनंदाचे, अभिमानाचे, गौरवाचे, साफल्याचे अनेक प्रसंग यंदा अनुभवायला मिळाले.

दोन ठळक आणि गौरवास्पद अशा घटना घडल्या, की ज्यांची नोंद प्रारंभीच केल्याशिवाय पुढे जाता येणार नाही.

पहिली घटना म्हणजे यंदाच्या वर्षी 'नॅक' (NAAC) कडून मॉडर्न महाविद्यालय, पुणे ५ ला 'अ' दर्जा मिळाला. तीन-चार वर्षांपूर्वी जेव्हा नॅक कमिटीकडून महाविद्यालयाचे मूल्यांकन झाले त्यावेळी महाविद्यालयाला बी ++ हा दर्जा मिळाला होता. आता १७, १८, १९ जानेवारी २०१० मध्ये जेव्हा 'नॅक'कडून पुनर्मूल्यांकन झाले त्यावेळी 'अ' दर्जा मिळाला. नॅक कमिटीच्या कठीण अशा कसोट्या यशस्वीरीतीने पार करत महाविद्यालयाला 'अ' दर्जा मिळाला. मा. डॉ. गजानन र. एकबोटे- कार्याध्यक्ष, प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटी; प्रा. जगदीश चिंचोरे- कार्यवाह, प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटी; प्रा. डॉ. ज्योत्स्ना एकबोटे- अध्यक्षा, स्थानिक व्यवस्थापन समिती, संस्थेच्या नियामक मंडळाचे सर्व सदस्य यांचे सतत मार्गदर्शन व मा. प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव, मा. उपप्राचार्य, डॉ. यशवंत वाघमारे, उपप्राचार्य प्रा. श्यामकांत देशमुख, प्रा. शरद चौधरी, महाविद्यालयातील सर्व विभागप्रमुख, वरिष्ठ आणि कनिष्ठ महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक, रजिस्ट्रार श्री. रवींद्र काळे, कार्यालयीन कर्मचारी, सर्व शिक्षकेतर कर्मचारी व सेवकवर्ग या सर्वांचे अथक परिश्रम या सुवर्णक्षणासाठी कारणीभूत ठरले.

दुसरी घटना म्हणजे आपल्या प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीचे कार्याध्यक्ष प्रा. डॉ. गजानन एकबोटे यांची महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठाचे उपकुलगुरु (प्र. कुलगुरु) म्हणून मा. राज्यपालांनी नियुक्ती केली. त्याचप्रमाणे त्यांची केंद्रीय नियोजन आयोग (भारत सरकार) वर निवड झाली, त्याबद्दल मा. डॉक्टरसाहेबांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

या शैक्षणिक वर्षात पुणे विद्यापीठाच्या गुणवत्ता सुधार योजनेअंतर्गत मराठी विभागाने दोन राज्यस्तरीय, एक राष्ट्रीय स्तरावरील व एक आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील अशी चर्चासत्रे यशस्वीपणे आयोजित केली. प्रा. डॉ. स्नेहल तावरे - मराठी विभागप्रमुख व विभागातील सर्व प्राध्यापक यांनी या चर्चासत्रासाठी अतोनात परिश्रम घेतले.

जैवतंत्रज्ञान विभागाने राज्यस्तरीय व राष्ट्रीय पातळीवरील चर्चासत्रे आयोजित केली. या विभागाच्या प्रमुख डॉ. शिल्पा मुझुमदार व विभागातील सर्व प्राध्यापकांनी या चर्चासत्रासाठी परिश्रम घेतले. संख्याशास्त्र विभागानेही राज्यस्तरीय चर्चासत्राचे आयोजन संख्याशास्त्र विभागाचे प्रमुख प्रा. प्रकाश दीक्षित यांच्या मार्गदर्शनाखाली केले.

मॅक्समुल्लर भवन आणि संस्थेच्या आणि महाविद्यालयाच्या वतीने इंडो-जर्मन शैक्षणिक संबंध अधिक दृढ होण्याच्या दृष्टीने 'पाश्च'च्या वतीने एम. ओ. यू. झाला. याच योजनेचा एक भाग म्हणून महाविद्यालयाचे माजी प्राचार्य व विद्यमान व्हिजिटर मा. अ. गो. गोसावी आणि संस्थेचे कार्यवाह व महाविद्यालयाच्या कनिष्ठ विभागाचे उपप्राचार्य प्रा. जगदीश चिंचोरे हे जर्मनीला अभ्यासदौऱ्यासाठी जाऊन आले.

या वर्षी स्वाइन फ्ल्यूसारखी नैसर्गिक आपत्तीही कोसळली. २६/११ च्या मुंबईवर कोसळलेल्या अतिरेक्यांच्या हल्ल्यात ए. टी. एस.चे प्रमुख हेमंत करकरे, विजय साळसकर, अशोक कामटे यांसारखे दिग्गज, शूर, धाडसी पोलीस अधिकारी गोळीबारात मृत्युमुखी पडले. तुकाराम ओंबाळेंनी शिपाईगिरीतील शौर्य दाखवूनच एक आदर्श घडवला. या स्फोटात जे जे काळाच्या पडद्याआड गेले त्या सर्वांना विनम्र श्रद्धांजली.

आणखी एका गोष्टीचा उल्लेख करणे आवश्यक आहे. सुप्रसिद्ध प्रतिभावंत कवी, ज्ञानपीठ पुरस्कारविजेते विंदा करंदीकरांना देवाज्ञा झाली. त्यांना विनम्र श्रद्धांजली !

आपल्या महाविद्यालयातील कनिष्ठ विभागातील मराठी विषयाच्या शिक्षिका डॉ. सौ. स्वाती कर्वे, गणित विभागप्रमुख प्रा. श्री. अरविंद रायरीकर, ग्रंथालयातील कर्मचारी श्री. नरवडे महाविद्यालयाच्या प्रदीर्घ सेवेतून सेवानिवृत्त झाले. सर्वांना उत्तरायुष्यासाठी, आरोग्यदायी जीवनासाठी शुभेच्छा!

प्रा. प्रकाश दीक्षित यांना डॉ. मणिभाई देसाई ट्रस्ट उरळीकांचन, पुणे यांचेकडून 'मणिरत्न आदर्श शिक्षक' पुरस्कार मिळाला त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

महाविद्यालयात 'भाषा विषयाची' प्रयोगशाळा सुरू झाली. मॅक्सम्युल्लर भवन आणि जर्मन सरकारने 'पाश्च' (PASCH) योजनेअंतर्गत केलेल्या आर्थिक साहाय्यामुळे ही भाषा प्रयोगशाळा उभारली गेली. जर्मन विषयाच्या प्राध्यापिका सौ. संजीवनी कुवळेकर यांनी या प्रयोगशाळेसाठी अथक परिश्रम घेतले. प्रा. सौ. सुनीता गोसावी यांनी महाराष्ट्रातील कनिष्ठ वाणिज्य प्राध्यापकांना 'कॉमस्टॉर्म' या कार्यक्रमासाठी निमंत्रित करून दोन दिवसांची कार्यशाळा यशस्वी रीतीने संपन्न केली.

या वर्षी महाराष्ट्र राज्याच्या स्थापनेला ५० वर्षे पूर्ण झाली. या सुवर्णमहोत्सवासाठी संस्थेच्या आणि महाविद्यालयाच्या वतीने सर्व महाराष्ट्रवासीयांना हार्दिक शुभेच्छा ! राज्याच्या या सुवर्णमहोत्सवी वर्षातच मॉडर्न महाविद्यालयाला 'नॅक'कडून 'अ' दर्जा मिळावा हाही एक दुग्धशर्करा योग मानावा लागेल.

नियतकालिकाचे मुखपृष्ठ प्रणाली जोर्वेकर हिने अतिशय कल्पकतेने तयार केले. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव, उपप्राचार्य प्रा. जगदीश चिंचोरे, उपप्राचार्य प्रा. श्यामकांत देशमुख, उपप्राचार्य डॉ. यशवंत वाघमारे, माजी प्राचार्य व विद्यमान व्हिजिटर प्रा. अ. गो. गोसावी या सर्वांनी वेळोवेळी मदत व मार्गदर्शन केले. श्री. माधव नागपूरकर यांनी मुद्रणाची जबाबदारी उत्तम सांभाळली. एक सुसज्ज, सर्व सोयीसुविधांनी युक्त, गुणवत्तेने परिपूर्ण अशा नॅक-प्रणित 'अ' दर्जाच्या आपल्या महाविद्यालयाची उत्तरोत्तर प्रगती होवो अशा मनःपूर्वक शुभेच्छा.

- संपादक

#### Form IV

##### Statement about ownership and other particulars about Modern College Magazine

Place of publication : Pune  
Periodicity of its publication : Annual  
Publisher's name : **Prin. Dr. R. S. Zunjarrao,**  
Modern College of Arts, Science and Commerce,  
Pune - 411 005. (India)  
Name of the Editor : Rajeev Kulkarni  
Printer's Name : Shree Mudran Mandir, Pune - 411 030.  
Name and address of individuals who own the paper and partners or shareholders holding more than one percent of total capital : Not applicable.  
I, Dr. R. S. Zunjarrao, hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

- Prin. Dr. R. S. Zunjarrao

The Chairman and the Editorial Board may not necessarily agree to the thoughts expressed in the articles and other matter published in this magazine.



## संस्थागीत

गरुडभरारी वेगाची - विकासाची - समृद्धीची ॥  
ज्ञानात जागृती देशाची, घातली साद उत्थानाची ॥धृ०॥

हे मंदिर स्थापिले शारदेचे, ज्ञानी गुणी शिक्षकांनी  
'ज्ञानमयो भव' व्हा 'प्रोग्रेसिव्ह', मंत्र दिला गुरुवर्यांनी  
कवच हे 'मॉडर्न' शब्दाचे, क्षितिजे ही समृद्धीची  
ही गरुडभरारी वेगाची... विकासाची प्रगतीची ॥

डौलात फुलविल्या विद्याशाखा, ध्यास घेऊनी निर्मितीचा  
गगनी उगवला ज्ञानसूर्य, अन् तिमिर सरे अज्ञानाचा  
संचालक हे सारे शिक्षक, जोड अलौकिक त्यागाची  
ही गरुडभरारी वेगाची... विकासाची प्रगतीची ॥

व्यवसाय ज्ञानदानाचा कुणी कधीच इथे केला नाही  
संस्कारांचा विचार कोणी, अन् कधी त्यागिला नाही  
विद्यार्थी व्हावा ज्ञानार्थी, कास धरू या वचनाची  
ही गरुडभरारी वेगाची... विकासाची प्रगतीची ॥

नवतंत्रज्ञान पोहोचते तळाशी, असू दे रंक असो राव  
नवमंत्राचे भान मनाशी, नाही स्वार्थाचा भाव  
ना मोहाला थारा, ना आसक्ती धनसंपत्तीची  
ही गरुडभरारी वेगाची... विकासाची प्रगतीची ॥

निर्मिती -

डॉ. गजानन र. एकबोटे,  
कार्याध्यक्ष, प्रो. ए. सोसायटी

गीत - प्रा. जयंत जोर्वेकर (सुपरवायझर, ज्यु. कॉलेज)

गायक - हषिकेश रानडे, विभावरी आपटे आणि समूह

संगीतसंयोजन - श्री. नरेंद्र भिडे

सूत्रधार : प्रकाश भोडे, स्वरानंद, पुणे



# शिककामोर्तब - (NAAC) यशोगाथा

प्रा. एस. आर. चौधरी

महाराष्ट्रातील शिक्षणक्षेत्रात प्रसिध्द असणारी प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन संस्था कै. शंकरराव कानिटकर यांनी १९३४ मध्ये स्थापन केली. आपल्या संस्थेचे वैशिष्ट्य म्हणजे संचालक मंडळ, जे सुरुवातीपासूनच शिक्षक सदस्यांचे आहे. अनेक शाळा, महाविद्यालये, व्यवस्थापन महाविद्यालय, अभियांत्रिकी महाविद्यालय आपल्या संस्थेने प्रगतीशील (Progressive) आणि आधुनिक (Modern) म्हणून नावारूपास आणली असून, सध्या संस्थेची ५६ शाखांतून शिक्षणसेवा सुरू आहे.

आपले मॉडर्न कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, शिवाजीनगर हे तर संस्थेचे सुव्यवस्थित व आधुनिकतेने जोपासलेले महाविद्यालय आहे. सन १९७० च्या जून महिन्यात स्वतःच्या इमारतीत ७०० विद्यार्थ्यांत पटसंख्येने लावलेल्या रोपट्याचे आता मोठ्या वटवृक्षात रूपांतर झाले आहे. सध्या महाविद्यालयात कनिष्ठ महाविद्यालय विभाग, वरिष्ठ महाविद्यालय विभाग, सोळा पदव्युत्तर विभाग आणि पाच संशोधन केंद्रे असून, सुमारे ७५०० विद्यार्थी अत्याधुनिक शिक्षण घेत आहेत. आपल्या संस्थेने नेहमीच काळानुरूप महाविद्यालयाची प्रगती होण्यासाठी शिस्तबद्ध धोरणे राबविली आहेत. याचे सर्व श्रेय महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ, नाशिकचे विद्यमान प्र-कुलगुरु आणि संस्थेचे कार्याध्यक्ष माननीय डॉ. गजानन र. एकबोटे सरांना आहे. महाराष्ट्र सरकार, यु. जी. सी विद्यापीठ यांनी वेळोवेळी केलेले नियम, बदलते अभ्यासक्रम, नवीन अभ्यासक्रम, जसे-मायक्रोबायोलॉजी, बायोटेक्नॉलॉजी, संगणकशास्त्र, इलेक्ट्रॉनिक सायन्स, जर्मन भाषा यांचा महाविद्यालयात सुनियोजित समावेश केला असून, नुकतेच महाविद्यालयाचे National Assessment and Accreditation Council (NAAC) नॅक, बंगलोर संस्थेकडून 'अ' दर्जाचे प्रमाणीकरण देण्यात आले आहे. या संदर्भात ही एक यशोगाथा सादर करित आहे.

विद्यापीठ अनुदान आयोग, दिल्ली यांनी राष्ट्रीय धोरण १९८६ अनुसार नॅक ही स्वायत्त संस्था स्थापन

केली. भारतातील उच्च शिक्षण देणाऱ्या महाविद्यालयांचे मूल्यांकन करून त्यांना श्रेणीपत्र वा दर्जा देण्याचे काम या संस्थेकडे देण्यात आहे. प्रत्यक्ष १९९४ साली बंगलोर येथे ही संस्था सुरू झाली. आपल्या महाविद्यालयाने संस्थेचे प्रगतिशील व आधुनिक हे धोरण अवलंबित पुण्यातील सर्व महाविद्यालयांपेक्षा सर्वात आधी नॅक प्रमाणीकरणाचा निर्णय जून २००० मध्ये घेतला. त्यावेळेचे प्राचार्य व विद्यमान व्हिजिटर प्रा.ए.जी. गोसावी व प्रा.सौ. सुलभा देऊस्कर यांच्या नेतृत्वाखाली महाविद्यालयाने नॅक प्रमाणीकरणाचे काम सुरू केले. जून २००२ मध्ये महाविद्यालयाचा स्वयंभूत अभ्यास अहवाल (Self Study Report) नॅक कार्यालय, बंगलोर येथे विद्यापीठामार्फत देण्यात आला. नॅक मूल्यांकन समितीने डिसेंबर २००२ मध्ये महाविद्यालयाचे परीक्षण करून २३ मार्च २००३ रोजी महाविद्यालयास B++ या पंचतारांकित श्रेणीचे प्रमाणपत्र दिले. वास्तविक आपले महाविद्यालय 'अ' दर्जाचेच असल्याने पहिल्या नॅक मूल्यांकनाच्या वेळी जाणवलेल्या उणीवा व अशाप्रकारे नॅक प्रमाणीकरण करून घेणारे पहिलेच महाविद्यालय यातून मिळालेले यश आनंददायी होते.

या यशानंतर महाविद्यालयाचा दर्जा आणखी वाढविण्यासाठी, गुणवत्ता वाढीसाठी संस्था व महाविद्यालय पातळीवर विशेष योजना आखण्यात आल्या. नॅक समितीच्या अहवालात दाखविलेल्या त्रुटी भरून काढणे, त्याचबरोबर काळानुरूप नवीन अभ्यासक्रम सुरू करणे, वर्ग, प्रयोगशाळा अत्याधुनिक करणे, संगणकीकरण करणे याकडे विशेष लक्ष केंद्रित करण्यात आले. पहिल्या नॅक प्रमाणीकरणानंतर दुसऱ्या नॅक परीक्षणाच्या तयारीसाठी विविध समित्यांची स्थापना ऑगस्ट २००८ मध्ये करण्यात आली. यामध्ये प्रामुख्याने अभ्यासक्रम शिकणे-शिकविणे व मूल्यांकन, संशोधन व पूरक कार्य शिकविण्यासाठी असलेली सुव्यवस्था व सोयी, विद्यार्थ्यांची प्रगती व महाविद्यालय विकासात सहभाग, महाविद्यालयाचे कार्यालयीत संचालन व प्रगती



आणि नवनवीन उपक्रम यांची अभ्यासपूर्ण सविस्तर माहिती तयार करणेसाठी समित्या स्थापण्यात आल्या. विविध प्रकारचे तक्ते तयार करून त्यात माहिती गोळा करण्यात आली. याचवेळी दरवर्षी तयार करून नॅक कडे पाठविलेला वार्षिक गुणवत्ता अहवाल (AQAR) पण अभ्यासण्यात आले. महाविद्यालयातील सर्वंकण गुणवत्तेचा आढावा घेण्यात येऊन त्यावरून प्राथमिक अहवाल तयार करण्यात आले. मे २००९ च्या सुट्टीत प्रत्येक समितीप्रमुखाने आपापले अहवाल संगणकाच्या साहाय्याने प्रेक्षागृहात सादर केले. या अहवालातील सादरीकरणातून नॅक परीक्षण अहवाल (RAR) तयार करणेचे दृष्टीने अनेक सूचना व उपसूचना करण्यात आल्या. बरीचशी माहिती नव्याने सखोलरीत्या मागविण्यात आली. वेळोवेळी इंटरनेटच्या माध्यमातून नॅकच्या माहितीस्थळावरील मजकुराचा अभ्यास करण्यात आला. या प्राथमिक तयारीनंतर पुनर्मूल्यांकन अहवाल (Re-Accreditation-Report - RAR) तयार करण्याचे काम मे २००९ अखेरीस हाती घेण्यात आले. त्याप्रमाणे नॅक ऑफिसकडे लेटर ऑफ इंटिमेशन (LOI) म्हणजेच स्वतःहून महाविद्यालयाचे मूल्यांकन करून घेण्यासाठी विनंती करणारे पत्र देण्यात आले.

मे २००९, रणरणता उन्हाळा, विजेचे भारनियमन व महाविद्यालयाच्या नवीन कार्यालयीन इमारतीचे सुरू असलेले बांधकाम या सर्व वातावरणात अहवाल लिहिण्याचे जिकीरीचे काम सुरू होते. याचबरोबर महाविद्यालयातील सुविधा, सुधारणा, प्रयोगशाळा, ग्रंथालय, असेंब्ली हॉल यांच्या सुधारणांचा विचार करण्यात आला. माननीय प्राचार्य डॉ. आर. एस. झुंजारराव, व्हिजिटर प्रा. ए. जी. गोसावी, उपप्राचार्य डॉ. वाय. आर. वाघमारे, उपप्राचार्य प्रा. शामकांत देशमुख व रजिस्ट्रार श्री. आर. पी. काळे, तसेच महाविद्यालयीन नॅक समिती सदस्य यांच्या अनेक बैठका घेण्यात आल्या. विविध माहिती संकलन, त्याची यथायोग्य मांडणी, महत्त्वाची प्रमाणपत्रे गोळा करणे, नॅक कार्यालयाशी संपर्क या कामांमध्ये सर्वजण गढून गेले. त्यातच जून महिना उजाडताच १२ वी परीक्षांचे निकाल व पुढील प्रवेशप्रक्रिया राबविण्याची तयारी यासाठी

प्रवेशसमितीने सभा घेऊन नॅक मूल्यांकन तयारीचे काम व विद्यार्थी प्रवेशाचे काम सुकर कसे होईल याचा बैठका घेऊन अभ्यासपूर्णरीतीने योग्य पद्धती अवलंबण्यात आल्या. यावर्षीची प्रवेशप्रक्रिया उत्तमरीत्या पार पडली. जून महिन्यात मूल्यमापन अहवालाची पहिली प्रत तयार झाली, त्यानंतर या अहवालाचे अनेकवेळा वाचन, मनन होऊन दहाव्यांदाची सुधारित आवृत्ती तयार झाली. नॅक समिती सदस्यांनी हा अहवाल परिपूर्ण होण्याच्या दृष्टीने खूप कष्ट घेतले, विशेषतः प्रा. डॉ. मधु साटम यांनी संपूर्ण अहवालाचे वाचन करून सुधारित वाक्यरचना सुचविल्या. आपल्या महाविद्यालयाचे मूल्यमापन करणाऱ्या अहवालाची अकरावी आवृत्ती अंतिम प्रत असून तीच नॅक समितीस सुपूर्द करण्यात आली. महाविद्यालयीन कार्यालयातील माहिती, ग्रंथालय, जिमखाना विभाग, सर्व शैक्षणिक विभाग, वसतिगृह, प्रेक्षागृह, खेळाचे मैदान, प्रयोगशाळेतील सोयीसुविधा, अत्याधुनिकता, संगणकाचा शैक्षणिक व कार्यालयीन कामकाजात वापर, विविध परीक्षांचे निकाल व त्याचा तुलनात्मक अभ्यास, विविध क्षेत्रात आजी-माजी विद्यार्थ्यांनी मिळविलेले यश, पुढील पाच वर्षांतील संकल्पना या सर्व गोष्टींचा इत्थंभूत समावेश अहवालात केला गेला. शैक्षणिक उपक्रमांबरोबरच पूरक कार्यक्रम जसे-महाविद्यालयीन आवारात सौर दिवे, स्वयंचलित हवामानदर्शक केंद्र, गांडूळखत प्रकल्प, पावसाचे पाणी संचयन योजना, नक्षत्रवन, खगोलनिरीक्षण केंद्र, व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्र, विभागीय ग्रंथालये यांचा समावेश नॅक मूल्यमापनासाठी करण्यात आला. महाविद्यालयीन आवारक्षेत्राचा नकाशा, भूगोल विभाग व प्रा. नरेंद्र नायडू यांनी व्यवस्थितरीत्या तयार करून दिला. महाविद्यालयाचे वसतिगृह, प्राथमिक उपचार केंद्र व त्यातील अन्य सुविधा याबाबत डॉ. सुधीर उजळंबकर यांनी सविस्तर माहिती संकलित केली. एकंदरीतच नॅकसाठी RAR तयार करण्यासाठी सर्वांनीच अभ्यासपूर्ण तयारी करून आपापला वाटा उचलला. यात उल्लेखनीय बाब म्हणजे RAR मधील Curricular Aspects हा निकष विभाग प्रा. सुरेखा परब यांनी अनेकवेळा संपादित करून दिला. Teaching, learning and evaluation या निकषासाठी



प्रा. अरुण देशपांडे व प्रा. संजय ठेंगडी यांनी विशेष प्रयत्न करून, योग्य ती माहिती गोळा करून अभ्यासपूर्णरीत्या संक्षिप्त व सचित्ररीत्या सादर केली. Research, consultancy and extension या निकषाविषयी प्रा. हेमंत घाटे यांनी सविस्तरपणे अभ्यास करून आपल्या संशोधनातील अनुभवाचा वापर करून हा विभाग तयार केला. Infrastructure and Learning Resource या निकषासाठी आपल्या महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य प्रा. शामकांत देशमुख यांनी विविध माहिती संकलित केली. महाविद्यालयातील वेगवेगळ्या सुधारणा, विद्यार्थ्यांसाठी सोयी, इमारतीची देखभाल यांच्या अंदाजपत्रकांचा अभ्यास करून हा विभाग अतिशय नीटनेटकेपणे मांडला. Student support and progression निकषाविषयी प्रा. नरेंद्र नायडू व प्रा. सुधीर उजळंबकर यांनी विविध परीक्षांचे निकाल व त्यांचा तुलनात्मक अभ्यास, माजी विद्यार्थ्यांचे आयुष्यातील यश, त्यांचा महाविद्यालयाशी असलेला स्नेहसंबंध याबाबत माहिती संकलित करून हा विभाग उत्तमरीत्या मांडला. Governance and leadership हा निकष पूर्ण करणेसाठी आपल्या महाविद्यालयाचे माजी प्राचार्य व विद्यमान व्हिजिटर प्रा. अनंत गोसावी, तसेच उपप्राचार्य यशवंत वाघमारे यांनी आपल्या महाविद्यालयीन, संस्थात्मक कक्षेतील तसेच विद्यापीठ कार्यक्षेत्राचा अनुभव पणास लावून हा निकष पूर्ण करण्याचा विभाग लिहिला. Innovative Practices ह्या निकषासाठी प्रा. अरविंद रायरीकर, प्रा. संजय ठेंगडी व प्रा. शरद चौधरी यांनी वरील निकषांना अनुसरून अहवाल बनविला. या निकषाबाबत अनेकवेळा प्रा. अनंत गोसावी यांची मदत झाली, तसेच महाविद्यालयीन कार्यालयाने संपूर्ण माहिती दिली. अशारीतीने संपूर्ण अहवालाचा आराखडा जुलैच्या पहिल्या आठवड्यात तयार झाला. यानंतर या अहवालाची छपाई व बांधणी करणे हे महत्वाचे काम होते, दिवसरात्र काम करून १७ जुलैच्या आत अहवाल नॅक कार्यालय, बंगलोर येथे देण्याचे मोठे आव्हान होते. महाविद्यालयात उपलब्ध असलेल्या जनरेटरच्या सोयीचा यावेळी खूपच उपयोग झाला, तसेच लॅपटॉपचा वापर करण्यात आला. अहवालाच्या

संपूर्ण छपाई व बांधणीचे काम युद्धपातळीवर १२, १३ जुलै रोजी करण्यात आले. अहवालाचे संपूर्ण छपाईकाम करणेसाठी सुमारे अकरा तास लागले, यासाठी नॅक समितीने अत्यंत संयमाने काम केले. छापलेले सर्व कागद व्यवस्थित लावणेचेवेळी खूप पाऊस होता, वीज नव्हती तरी प्राचार्यांच्या कक्षांमध्ये सर्व समिती सदस्यांनी कधी जनरेटरच्या वीज मदतीने तर कधी मेणबत्तीच्या उजेडात अहवालाचे सगळे छापलेले कागद, फोटो, अनुक्रमणिका यांचे व्यवस्थित संच तयार करून बांधणीस (Binding) दिले. डॉ. हेमंत घाटे यांची यावेळी खूप मदत झाली. दुसरे दिवशी १४ जुलैला RAR अहवालाच्या प्रती आपल्याला तयार करून मिळाल्या, त्या आता १७ तारखेच्या आत बंगलोर येथील कार्यालयात पाठविणे गरजेचे होते. याबाबत स्वयंस्फूर्तीने आपले कार्यालयीन सहकारी श्री. प्रकाश साबळे व रसायनशास्त्र विभागातील डॉ. सुधीर उजळंबकर यांनी स्वतः बंगलोर येथे जाऊन अहवाल नॅक कार्यालयात सुपूर्द करण्याची तयारी दर्शविली. प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव व महाविद्यालयीन व्यवस्थापनाने यांस मान्यता देऊन सदर RAR अहवाल संस्थेच्या नियामक मंडळाचे सदस्य व वनस्पतीशास्त्र विभागाचे माजी विभागप्रमुख डॉ. ए. के. पांडे यांच्या शुभाशीर्वादाने श्री. प्रकाश साबळे व डॉ. सुधीर उजळंबकर यांनी बंगलोर येथे देण्यासाठी प्रयाण केले. दि. १५ जुलै २००९ रोजी आपला RAR अहवाल त्यांनी सुपूर्द केला, त्याचवेळी नॅक कार्यालयातून अनेक बहुमोल सूचना घेऊन ते परतले. या सूचनांनुसार नॅक समितीने पूरक अहवाल तयार करून १७ सप्टेंबर २००९ ला नॅक कार्यालयात सुपूर्द केला.

यानंतर मात्र सगळ्यांचे लक्ष नॅक तज्ञ समितीच्या परीक्षण भेटीकडे लागले. आपल्या महाविद्यालयाचे RAR अहवालाबरोबर, आपण पडताळणी करणेसाठी जानेवारी २०१० मधील तारखा निश्चित करण्याची विनंती केली होती. आपल्या महाविद्यालयाचे सादरीकरण करण्यासाठी सर्वजण कंबर कसून कामास लागले. सर्व विभागांच्या व समित्यांच्या दर आठवड्यात वेळापत्रकाप्रमाणे प्राचार्यकक्षात सभा घेण्यात आल्या. सर्व विभागांमधून प्रत्यक्ष दोन-



तीन तास जाऊन तेथील तयारीची माहिती व फाईल्स तयार करणे यासाठी एक समिती नेमण्यात येऊन प्रत्येक विभागाच्या भेटीसाठी आठवड्याचे वेळापत्रक बनविण्यात आले. महाविद्यालयातील वर्ग, प्रयोगशाळा, जिमखाना, ग्रंथालय, कार्यालय यांच्यात सुधारणा व दुरुस्ती करण्याचे आराखडे तयार करून राबविण्यात आले. या सर्व कामात महाविद्यालयाचे माजी प्राचार्य व संस्थेचे आजीव सदस्य माननीय प्रा. पी. एस. चिरपुटकर यांचे बहुमूल्य असे मार्गदर्शन लाभले. महाविद्यालयासाठी नवीन कार्यालयीन इमारतीचे बांधकामसुद्धा जोमाने पूर्णत्वाकडे नेण्यात आले, विद्यार्थ्यांसाठी पाणपोई, कार्यालयीन अर्ज, पत्रांसाठी केंद्र, स्वयंचलित बॉलपेन विक्री यंत्र, महाविद्यालयीन कर्मचाऱ्यांसाठी पार्किंग सुविधा करण्यात आल्या. सर्व विभाग व महाविद्यालयातील प्रमुख ठिकाणी प्रथमोपचार पेट्या, सूचना पेट्या व अग्निप्रतिबंधक उपकरणे बसविण्यात आली. यानंतर डिसेंबरमध्ये नॅक तज्ञ समितीच्या भेटीच्या तारखा १८, १९ व २० जानेवारी २०१० निश्चित झाल्या व संपूर्ण सविस्तर भेटीचा कार्यक्रम व रूपरेषा बारकाईने तयार करण्यात आली. आता मात्र महाविद्यालयीन वातावरण नॅकमय होऊन गेले. डॉ. पुष्पा रानडे, डॉ. शिरीष चिंधडे, माजी उपकुलगुरु डॉ. एन. जे. सोनवणे यांच्या मार्गदर्शनपर व्याख्याने आपल्या महाविद्यालयातील प्रत्येकजण नॅकच्या तयारीसाठी जोमाने कामास लागला. डॉ. सुभाष देव यांचे अनुभवातून अनेकविध मार्गदर्शक सूचनांचा विचार करून पूरक कार्यक्रम ठरविण्यात आले. महाविद्यालयीन प्रवेशद्वाराची कमान व नामफलक करण्याची जोरदार तयारी सुरूच होती. त्यातच उपप्राचार्य शामकांत देशमुख, श्री. बाबा दळवी व त्यांचे सहकारी यांनी महाविद्यालयातील निकामी, टाकावू वस्तू व राडारोडा संस्थेमार्फत योग्य त्या परवानगीने महाविद्यालयाच्या आवारातून हलविण्याचे महत्वाचे काम केले. या गटाने महाविद्यालयीन स्वच्छतेचे काम आवर्जून केले. याचवेळी महाविद्यालयाच्या पोर्चमध्ये दर्शनी ठिकाणी सुंदर असे ध्येयसूचक आरेखचित्र लावण्यात आले.

आपल्या महाविद्यालयाच्या नॅक पुनर्मूल्यांकनासाठी आलेल्या श्री. ए. एन. बसू - माजी कुलगुरु, जाधवपूर विद्यापीठ यांचे अध्यक्षतेखाली, डॉ. के. के. बजाज-

माजी परीक्षानियंत्रक, चंदिगड विद्यापीठ, नॅक समिती समन्वयक व डॉ. सुचरिता शर्मा-प्राचार्या अेपीजय महाविद्यालय, चंदीगड हे दिनांक १८, १९ व २० जानेवारीला येण्याचे निश्चित झाले. आपल्या संस्थेचे सचिव व महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य प्रा. जगदीश चिंचोरे व उपप्राचार्य शामकांत देशमुख यांनी या सर्व समिती-सदस्यांचा विमानप्रवास व पुणे येथील निवासव्यवस्था 'गंधर्व रेसिडन्सी' येथे निश्चित केली. या समितीच्या परीक्षणकाळातील व्यवस्थापनासाठी विविध गट तयार करण्यात आले. यामध्ये स्वागत समिती, भोजनव्यवस्था, कार्यालयीन व्यवस्था, समितीच्या बैठकांचे नियोजन, आजी-माजी विद्यार्थ्यांबरोबर सभेसाठी नियोजन, पालकसभेसाठी नियोजन, सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करणेसाठी तयारी करणारी समिती, महाविद्यालयीन समित्यांचे प्रदर्शन यांचा समावेश होता. प्रत्येक समितीने निष्ठेने व नेटाने काम करून प्रत्यक्ष परीक्षणाच्या दिवशी यशस्वी सादरीकरणाची तयारी केली. यात प्रामुख्याने आजी विद्यार्थीसभेसाठी प्रा. विजय शेळके, माजी विद्यार्थीसभेसाठी प्रा. संजीवनी शहाणे व प्रा. नरेंद्र नायडू, पालकसभेसाठी डॉ. सुषमा जोग आणि सांस्कृतिक कार्यक्रम सादरीकरणासाठी राजीव कुलकर्णी, जयंत जोर्वेकर, प्रा. अमृता सातभाई, प्रा. सुनीता पुरोहित व प्रा. अनिल वनकळस यांनी मेहनत घेतली. नॅक समितीच्या स्वागत, अल्पोपहार व भोजनासाठी डॉ. सुधीर उजळंबकर, प्रा. योगेश ठिपसे, सौ. वीणा नरगुंद व सौ. मंगला साळुंके यांनी सर्व तयारी केली. दिनांक १७ डिसेंबर २००९ रोजी व्यापक माजी विद्यार्थी मेळावा घेण्यात आला. प्राचार्यांनी नॅक समितीसमोर महाविद्यालयीन प्रगतीचा अहवाल मांडण्यासाठी तयार केलेल्या संगणकीय Power point अहवालासाठी संगणकशास्त्र विभागातील प्रा. अंजली सरदेसाई यांनी विशेष परिश्रम घेतले.

दिनांक १७ जानेवारी रविवार- सर्व समिती सदस्यांच्या स्वागताची जोरदार तयारी झाली. मात्र हिवाळी धुक्याचे वातावरण असल्यामुळे दोन समितीसदस्यांची विमाने उशीराने आली, त्यावेळी सुद्धा आपण सर्वांचे यथोचित स्वागत केले. दिनांक १८ जानेवारी बरोबर सकाळी नऊ वाजता महाविद्यालयातील नॅकमय वातावरण, उत्सुकतेचे



क्षण आणि पुनर्मूल्यांकन समितीचा नूतन कमानीतून महाविद्यालयात प्रवेश, सर्व सदस्यांचे पुष्पगुच्छ देऊन स्वागत व एन.सी.सी. ची मानवंदना देण्यात आली. सर्वप्रथम प्राचार्यकक्षात संस्था, महाविद्यालयीन प्रगती याबाबत सविस्तर सादरीकरण झाले. माननीय प्राचार्यांनी येथे महाविद्यालयाची उत्कर्षात्मक प्रतिमा या सदस्यांवर ठसविली. यानंतर महाविद्यालयीन अंतर्गत गुणवत्ता नियंत्रण (IQAC) ची नॅक समितीबरोबर सभा झाली. यावेळी डॉ. के. के. बजाज यांनी बहुमोल सूचना देऊन मार्गदर्शन केले. त्यानंतर महाविद्यालयीन परिसर, वेगवेगळे विभाग, पूरक कार्यक्रम यांचे परीक्षण नॅक समितीने केले. महाविद्यालयीन समित्या, कला, विज्ञान व वाणिज्य-मंडळे व इतर समित्या यांच्या कार्यपद्धतीचा परिचय प्रदर्शन आयोजित करून देण्यात आला. या परीक्षणकाळात प्रा. व्ही. एन. गायकवाड यांनी समितीच्या भेटीचे सुनियोजन केले. यानंतर दुपारच्या भोजनाचा कार्यक्रम व संस्थेच्या पदाधिकाऱ्यांबरोबर चर्चा करणेसाठी नॅक समितीला संस्थेच्या कार्यालयात आमंत्रित करण्यात आले. यावेळी संस्थेचे कार्याध्यक्ष डॉ. गजाननराव एकबोटे यांनी संस्थेच्या प्रगतीचा आढावा घेतला. संस्थेच्या शैक्षणिक क्षेत्रातील धोरणे व सर्वांसाठी दर्जेदार शिक्षण या संकल्पना प्रभावीरीत्या मांडल्या. संस्थेच्या या प्रयत्नांवर व प्रगतीवर नॅक समितीने समाधान व्यक्त केले.

दुपारच्या भोजन-विश्रांतीनंतर इतर विभागांची माहिती व त्यानंतर आजी-माजी विद्यार्थीसभा, पालकसभा यांचे आयोजन यशस्वीरीत्या झाले. या दरम्यान सर्व आजी-माजी विद्यार्थी, पालक यांच्यासाठी अल्पोपहार व चहापाणी देण्याची चोख व्यवस्था प्रा. संध्या वर्तक व प्रा. दीपाली ठाकूर यांनी सांभाळली.

यानंतर साडेसहा वाजता सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करण्यात आला. या सांस्कृतिक कार्यक्रमातून उलगडलेल्या महाविद्यालयीन गुणवत्तेच्या दर्शनाने सर्व समिती सदस्य भारावून जाऊन, दिवसभराचे कष्ट विसरून ताजेतवाने झाले. डॉ. के. के. बजाज यांनी खरोखरच मनापासून सर्व विद्यार्थी कलाकारांचे, महाविद्यालयाचे कौतुक केले. पहिल्या दिवसाचे परीक्षण संपवून नॅक समिती गंधर्व रेसिडेन्सी

येथे गेली. उपप्राचार्य श्री. शामकांत देशमुख यांनी यासाठीचे सर्व तंतोतंत संयोजन केले होते. याबाबत त्यांना प्रा. के. डी. गोपाळे व प्रा. पु. बी. बोबडे यांनी सर्वतोपरी साहाय्य केले. समितीच्या निवासस्थानी कार्यालयीन मदत देण्यात आली होती, जेणेकरून समितीचा अहवाल तयार करण्यास मदत होईल. श्री. समीर बदमजी, निलेश यांनी संपूर्णपणे तांत्रिक बाबी सांभाळून समितीस संगणक, प्रिंटर वगैरे उपलब्ध करून मदत केली. आपल्या महाविद्यालयाच्या स्थानिक व्यवस्थापन समितीसदस्या सौ. ज्योत्स्ना एकबोटे यांनी आवर्जून समिती सदस्यांची भेट घेतली, त्यांना महाराष्ट्र, पुणे शहर महाविद्यालयांची माहिती दिली.

दुसऱ्या दिवशी - दि. १९ जानेवारीस सर्व समिती सदस्यांनी स्वतंत्ररीत्या वेगवेगळ्या विभागांस परीक्षणभेटी दिल्या. डॉ. ए.एन.बसू यांनी प्रत्येक विभाग जाणून घेऊन अनेक मौलिक सूचना केल्या, तर डॉ. के. के. बजाज यांनी गुणवत्तावाढीच्या दृष्टीने काही गोष्टींचा ऊहापोह केला. क्वालिटी म्हणजे काय, त्यासाठी काय हवे-नको व आपले महाविद्यालय यासाठी काय करते याचा बजाज सरांनी निःसंकोचपणे उल्लेख केला. डॉ. सुचरिता शर्मा यांनी नवीन कल्पना समजून घेतल्या, महाविद्यालयात ललित कला केंद्र सुरू करण्याचे सुचविले. दुपारच्या सत्रात महाविद्यालयीन ग्रंथालय, जिमखाना, क्रीडांगण, वसतिगृह, प्रथमोपचार केंद्र यांना भेटी देऊन सर्व नॅक समिती सदस्यांची निवासस्थानी अहवाल तयार करणेसाठी सभा झाली. त्यासाठी आवश्यक ती आकडेवारी व काही खुलासे, पुरावे मागण्यात आले. आपण नॅकरूममध्ये सर्व फाइल्स व्यवस्थित ठेवल्यामुळे ह्या गोष्टी वेळेवर देऊ शकलो. नॅकरूममधील संपूर्ण रेकॉर्ड व्यवस्थित ठेवण्याचे काम प्रा. अमृता ओक, प्रा. पी. जी. दीक्षित, प्रा. शीतल परदेशी यांनी सांभाळले. आपला प्रामाणिकपणा, सचोटी व कष्ट बघून नॅक समिती सदस्यांचा एकप्रकारचा विश्वास आपण संपादन केला.

तिसरे दिवशी नॅक समितीने परीक्षण अहवाल प्राचार्यांना सादर करून, बाकी राहिलेल्या शंका व त्रुटींबाबत चर्चा

( पुढील मजकूर पान नं. १९ वर पहा )





एम्.एससी. संख्याशास्त्र विभाग  
उद्घाटन समारोह

वार्षिक शैक्षणिक पारितोषिक वितरण समारंभ  
प्रसंगी न्यायमूर्ती श्री. आर.एम. बापट यांचे  
स्वागत करताना महाविद्यालयाचे  
व्हिजिटर प्रा. अ.गो. गोसावी



'कॉमस्टॉर्म'  
राज्यस्तरीय कार्यशाळा  
कनिष्ठ वाणिज्य विभाग



## NAAC

Principal,  
Dr. Rajendra Zunjarrao  
welcomes  
NAAC Peer team



Dr. G.R. Ekbote and  
Dr. K.K. Bajaj in conversation



NAAC Peer team  
visiting the campus





## NAAC

NAAC Peer team in  
Zoology department



Dr. A.N. Basu interacts with  
the PES Management



Farewell to  
NAAC Peer team





पदव्युत्तर मराठी विभाग आणि पुणे विद्यापीठ पुरस्कृत  
आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र.

डॉ. स्नेहल तावरे, प्रा.रा.ग. जाधव,  
डॉ. राजेंद्र शेंडे (फ्रान्स),  
डॉ. गजानन एकबोटे (अध्यक्ष पी.ई. सोसायटी),  
महापौर श्री. मोहनसिंग राजपाल,  
पुणे विद्यापीठाचे प्रभारी कुलगुरु डॉ. अरुण अडसूळ,  
प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव आणि  
व्हिजिटर प्रा.ए.जी. गोसावी

'संत तुकाराम ते आमचा बाप आन आमी' यावर आधारित  
राज्यस्तरीय चर्चासत्राचे उद्घाटनपर भाषण करताना  
बी.सी.यू.डी. चे अध्यक्ष डॉ. पंडित विद्यासागर.  
डावीकडून डॉ. स्नेहल तावरे, प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव,  
उपप्राचार्य प्रा. जगदीश चिंचोरे,  
व्हिजिटर प्रा.ए.जी. गोसावी आणि  
उपप्राचार्य डॉ. वाय.आर. वाघमारे



पदव्युत्तर मराठी विभाग आयोजित  
'लेखक तुमच्या भेटिला' राज्यस्तरीय चर्चासत्रामध्ये  
भाषण करताना प्रसिद्ध लेखक श्री. बाबा भांड.  
डावीकडून डॉ. स्नेहल तावरे, डॉ. ल.रा. नसिराबादकर,  
प्राचार्य डॉ. राजेंद्र झुंजारराव आणि  
उपप्राचार्य डॉ. वाय.आर. वाघमारे

'स्वातंत्र्यपूर्व काळातील मराठी साहित्यातील उपहास'  
या विषयावर जर्मनीमध्ये संशोधन सुरू आहे.  
स्वराली परांजपे (जर्मनी) भाषण करताना.  
डावीकडून डॉ. स्नेहल तावरे, डॉ. द.ना. भोसले  
आणि डॉ. कृष्णा इंगोले.





## **Educational tour to Germany under PASCH**

Government of Germany, along with Maxmuller Bhavan (India), runs PASCH Programme for spreading the German language in India.





## Educational tour to Germany under PASCH



Prof. Anant Gosavi (Ex-Principal & Present Visitor - Modern College) & Prof. Jagdish Chinchore (Secretary - PES, Vice-Principal - Modern College) visited Germany along with other heads of Indian institutions.



# Trip to Germany - An Educational Experience

Prof. A. G. Gosavi, *Ex-Principal & Present Visitor*

The Max Muller Bhavan, Pune (and Mumbai) organised an educational tour to Germany from 16th May to 24th May 2010, for the Principals of selected schools and Colleges from Pune, Mumbai, Kolhapur and Nagpur. The trip was organised with a view to understanding the system of education in Germany and also to have an exchange of ideas between educators from Germany and India. Prof. A. G. Gosavi (Ex-Principal & present Visitor) and Prof. J. P. Chinchore, Secretary P. E. Society & Vice-Principal participated in the trip. They were immensely benefitted by the trip to Germany.

The Max Muller Bhavan, Pune (MMB i.e. Goethe Institute) had recently undertaken a new project known as PASCH - school partnership under which the partner schools would be able to get several facilities for the promotion of German language. P. E. Society signed an agreement with Max Muller Bhavan and now Modern College has become a partner under PASCH scheme. The students and teachers are getting lots of benefits under the scheme. So far, 6 students have got scholarship & they visited Germany. The college also got generous financial assistance to develop a language laboratory. Thanks to MMB, without whose help this would not have been possible.

The trip to Germany was a great success. All the participants were extremely happy about the trip as it was very well planned, organised and could serve the purpose very effectively.

The team of 12 participants along with three MMB officers visited Bremen, Stuttgart & Munichen. First, the team went to Bremen. It is a city on the Weser river. It was known as "Rome of the North" during early history. The free Hanseatic

city of Bremen and the part Bremenhevan were amalgamated in 1947 to form a Federal State - the smallest of the 16 German Federal States. A visit was arranged at Science Centre, which was close to the Gunte hotel. The visit to the Centre was quite interesting and informative. The Indian team of Principals then had an opportunity to have discussions with society for the city friendship - Pune - Bremen. We were then reminded of Indo-Bremen friendship at Bremen square at Aundh, Pune.

Next day, we visited one school in Bremen. We were welcomed by the students, teachers & Principal. The Principal explained school education system of Bremen. We had an interesting discussion on several issues in school education in India & Germany. The free & liberal atmosphere in the school very much impressed the Indian Principals. The projects undertaken by the school children was an important feature of the school.

A visit to Jacobs University was arranged with a view to studying higher education (University Education) system in Germany. This was a private University offering instructions for Undergraduate-Postgraduate and Ph.D. courses in various subjects e.g., Engineering, Psychology, Statistics, Microbiology, Oceanography, etc. There were several Indian students studying in this University. A meeting was arranged with them. They were well settled and were doing very well in their respective studies. They were quite appreciative of the academic standards, facilities & total atmosphere of the University. We were taken to the library laboratories, classrooms, hostel-rooms etc. The infrastructure facilities, the equipments, the library facilities all were quite modern & up-to-



date. The campus was spacious, clean and beautiful. The total atmosphere in the University was such that one would love to be a student & get lost in studies & research. The members of the team also introduced their educational system from Indian Colleges & Universities to the professors & authorities of Jacobs University. The Indian team of Principals was quite impressed by the interdisciplinary approach of learning & the credit system adopted by Jacobs University.

After visiting a few educational institutions and historical places in Bremen, we left for Stuttgart. Stuttgart is known as the headquarter of Mercedes-Benz and Porche. The city has a number of first-rate art collections and two museums that are sure to set the pulse of motor-minded racing. The architectural design of 'Porche' is superb and unique. The museum has a display of more than 350 cars each having its own unique features.

We then visited a castle (palace). Beautiful, clean well maintained roads, with tall green trees lead us to a place called "Solitude Castle." The castle is surrounded by lush green beautiful landscapings. It is a well known picnic spot. Dignitaries / VIPs from different countries make it a point to visit this place. We had a good relief in a "Scholas Restaurant" which served us some kind of Indian vegetarian food.

We, the Principals of Indian Schools & Colleges also got an opportunity to have discussions with senior officials of the Ministry of Education and Culture of Federal German Republic (Federal GDR). A senior officer incharge of International Relations welcomed us and briefed us about educational and cultural policies of Federal GDR. The other officers from the Ministry explained to us the educational systems in GDR. The highlights of the Report on Higher Education Systems were also shown

and discussed with us. The officials of the Ministry of GDR and the members of the Indian Team had a very fruitful discussion on features of higher education systems in India & Federal GDR.

On 20th May evening, we were taken to a theatre to attend a Musical Concert (Orchestra). The Concert hall was beautifully designed and well maintained. The atmosphere was cheerful & well dressed people of all age groups - children, teenagers, youngsters, senior citizens - had come to enjoy the orchestra. They were enjoying the concert with great appreciation & discipline. The way the audience was appreciating the artists was unique and quite disciplined.

On the 5th day of the tour, we proceeded to Munich. It was a two hour rail journey from Stuttgart to Munich. The utmost cleanliness on the railway platform, well maintained & beautifully coloured trains, the service of the staff impressed us. This journey was quite memorable as we travelled through most beautiful areas, full of trees, flowers, hills & valleys. It is considered to be the most beautiful part of Europe.

In Munich, we visited Goethe Institute located in a huge building. We were given information about the organisation & functions of the Institute. The Institute operates through its offices located all over the world. The Institute has a well-maintained huge library - consisting of CD rooms, reading & conference rooms, classrooms, etc.

Goethe Institute is a cultural body funded by Government (ie. Federal Republic of GDR). It expects cooperation and dialogue in partnership - and openness to foreign culture. It has locations worldwide, 136 institutions in 91 countries, 10 local offices. Head office is at Munich - Corporate office is in Berlin. The mission of Goethe Institute is to promote German



language - impart knowledge of German language abroad through language courses run with the cooperation of national educational authorities. The Institute is committed to multilingual world. It provides intercultural corporation with international projects, contributes to worldwide understanding. For promotion of art & culture, the Institute undertakes workshops, exhibitions, colloquia, concerts lectures, etc.

studies. The Scenic beauty, utmost cleanliness at the public places, discipline & hospitality, love of German people for history & culture - all these left a deep impact on all members of the team.



महाविद्यालय सुरुवातीपासून उच्च दर्जाचे, गुणवत्तेचे आहे, जरी पहिल्या नॅक मूल्यांकनात थोडे कमी पडलो, तरी आता आपण आपला दर्जा सिद्ध केला आहे. दिनांक एक एप्रिल रोजी महाविद्यालयाने आनंदोत्सव साजरा केला. यात संस्थेचे कार्याध्यक्ष श्री. गजाननराव एकबोटे, प्रमुख पाहुणे श्री. रघुनाथ शेवगावकर, कुलगुरु-पुणे विद्यापीठ, यांनी महाविद्यालयीन गुणवत्तेचे कौतुक केले. अशा या 'अ' दर्जाप्राप्त महाविद्यालयाच्या पुढील सर्वांगीण वाटचालीत आपण सारेजण कटिबद्ध राहू अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करून ही यशोगाथा येथे संपवितो.



# स्मरणीय ... अविस्मरणीय जर्मनी

प्रा. जगदीश चिंचोरे, उपप्राचार्य

## जर्मनी आणि भारत....

मॅक्सम्युलर भवनच्या रूपानं या दोन देशांमध्ये अनेक वर्षं होत असलेली शैक्षणिक-सांस्कृतिक देवाण-घेवाण....२००९ मध्ये 'पाश्च'(PASCH) अंतर्गत प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटी या महाराष्ट्रातील देदिप्यमान शिक्षणपरंपरा असलेल्या मूल्याधिष्ठित शिक्षणसंस्थेच्या मॉडर्न महाविद्यालय आणि मॉडर्न इंग्लिश मिडियम स्कूल, शिवाजीनगर, पुणे-५ या दोन शाखांचा दृढ झालेला भावबंध आणि यातूनच संस्थेच्यावतीने मी आणि मॉडर्न महाविद्यालयाचे भूतपूर्व प्राचार्य प्रा. अ. गो. गोसावी यांना 'पाश्च' ने दिलेले जर्मनीभेटीचे निमंत्रण....

यापूर्वीही या दोन शाखांना 'पाश्च' अंतर्गत भरपूर आर्थिक मदत मिळालेली आहे. मॉडर्न महाविद्यालय-शिवाजीनगर, पुणे ५ येथे संगणक आणि इतर अद्ययावत सामुग्री यांनी सुसज्ज असलेली 'लॅंग्वेज लॅबोरेटरी' हे एक उदाहरण ! महाविद्यालयातल्या कनिष्ठ महाविद्यालयात 'जर्मन' विषयाच्या भाषाशिक्षिका सौ. संजीवनी कुवळेकर यांनी केलेल्या अथक परिश्रमातून जे प्रकल्प उभे राहात आहेत त्यातलाच एक अभ्यासाशी निगडित असा भाग म्हणजे मी व गोसावी सर यांचा जर्मन दौरा. हा योग सौ. कुवळेकरांनीच जुळवून आणलेला !

महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ, नाशिकचे विद्यमान प्र-कुलगुरु आणि प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीचे कार्याध्यक्ष मा. प्रा. डॉ. गजानन र. एकबोटे यांच्यासमोर जर्मनी दौऱ्याचा प्रस्ताव ठेवला. संस्थेसाठी काही अभ्यासपूर्ण, नाविन्यपूर्ण आणि वैशिष्ट्यपूर्ण असे जर काही मा. डॉक्टरसाहेबांच्यासमोर मांडले तर त्यांची परवानगी हमखास मिळतेच. मा. डॉक्टरसाहेबांनी परवानगी दिली. त्याचबरोबर या अभ्यासदौऱ्यात कोणत्या गोष्टीकडे लक्ष द्यावे याबाबत बहुमोल सूचनाही केल्या. मॉडर्न महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रा. डॉ. राजेंद्र झुंजारराव यांनीही औपचारिक परवानगी देऊन सर्वतोपरी सहकार्याचा हात पुढे केला.

२००९ च्या मे महिन्यातील शेवटच्या आठवड्यात आम्ही मार्गस्थ झालो. विमानप्रवासाचा अनुभव उत्तम होता. मुंबई-फ्रॅंकफर्ट हा प्रवास स्मरणात राहील जर्मनीत पोहोचल्यानंतर आमचे उत्तम स्वागत झाले. वास्तव्याची, जेवणाची व्यवस्था अगदी उत्तम होती. 'इंडो-जर्मन' फ्रेंडशिप ठायीठायी जाणवत होती. जर्मनीतील महत्त्वाची शहरे म्हणजे स्टुटगार्ट, ब्रेमेन आणि म्युनिक. तिथले चौक पाहिल्यानंतर आपल्या पुण्यातील औधनजिक असलेल्या ब्रेमेन चौकाची आठवण झाली. आम्ही आमच्या कामाबरोबरच इतरही ठिकाणी आवर्जून जात होतो. ठिकठिकाणी ऐतिहासिक वस्तूंचे उत्तम पध्दतीने जतन केलेल्या 'म्युझियम' ला भेट देतांना पुण्यातल्या राजा केळकर वस्तुसंग्रहालयाची आठवण झाली. एन्. जी. ओ. या नावाची स्वायत्त संस्थाही पाहिली. ब्रेमेनमधील शाळा, विद्यापीठे, यांना भेटी दिल्या. तिथला अधिकारीवर्ग व आमच्या अनेक शैक्षणिक विषयावर interaction झाली. ब्रेमेनमधील टेक्नॉलॉजी पार्क, सायन्स म्युझियम, इ. ठिकाणेही पाहिली. जेकब विद्यापीठला भेट दिली. शिक्षणमंत्री, कुलगुरु यांचीही भेट झाली. एक वैशिष्ट्य ध्यानात आले, अतिशय वरिष्ठ



पातळीवर काम करणारे मंत्री, कुलगुरु, अधिकारी अतिशय आस्थेने बोलतात. कोणताही बडेजाव नाही, वेटिंग नाही. त्यांच्या बोलण्यात आर्जव असते, कुतुहल असते. त्यामुळे 'डॉमिनेटिंग' असे कोठेच काही वाटले नाही.

जर्मनीतही बी. आर. टी. प्रकल्प आहेत. सुंदर रस्ते, चौपदरी, सहापदरी लांब-रुंद रस्ते, स्पीड ब्रेक्स, सायकली वापरण्यासाठी वेगळा सायकल ट्रॅक, पादचाऱ्यांची घेतली जाणारी काळजी, रस्ता ओलांडत असतांना दुसऱ्या दिशेकडून येणारे वाहन आवर्जून थांबणारच....

जर्मनीतील शाळा आणि महाविद्यालयांत भारतीय विद्यार्थ्यांची संख्या जास्त आहे. त्याचप्रमाणे निसर्गाशी असलेले नाते अधिक घट्ट करणारे पर्यावरण आहे. ठराविक उंचीची आणि फांद्या व्यवस्थित कट केलेली हिरवीगार वनराई पाहून मन प्रसन्न होते.

जर्मनीतील शिस्तबद्ध वातावरण अतिशय कौतुकास्पद आहे. कायदे आहेतच, परंतु लोक स्वयंप्रेरणेने शिस्त पाळतात, हे विशेष मानले पाहिजे.

जर्मनीतील शेतेही आमच्या पाहण्यात आली. दूरवर पसरलेली जमीन, विशिष्ट अत्याधुनिक पद्धतीने होणारी नांगरणी - सरळ रेषेतील लेव्हल हे सगळं प्रत्यक्ष बघायला आणि अनुभवायला मिळालं, त्याबद्दल मॅक्सम्युलर भवनचे आणि त्यातही सोफी मॅडमचे मनःपूर्वक आभार मानायला हवेत.

आमच्या या शैक्षणिक दौऱ्यात अतिशय बारकाईने सारे क्षण निरखीत असतांना मला काही वैशिष्ट्ये जाणवली. इथल्या शाळांमधील विद्यार्थीसंख्या अतिशय मर्यादित आहे, त्यामुळे शिक्षक-विद्यार्थी हे नाते अत्यंत दृढ होऊन अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेची गुणवत्ता अफाट आहे. प्रवेशासाठी झुंबड नाही, शाळांना सरकारी अनुदान नाही, नगरसेवक व मंत्री यांचे प्रेशरफोन्स नाहीत, Interdisciplinary approach हा शालेय पातळीवरूनच सुरू होत असल्याने शिक्षणातील सर्व शाखांच्या कक्षा गुणवत्तेने युक्त अशा रुंदावल्या आहेत. अनेक विद्यार्थी, शिक्षक, पालक यांच्याशी संवाद साधतांना आपल्या शैक्षणिक क्षेत्रातल्या मर्यादा क्षणोक्षणी जाणवत होत्या आपल्याकडे Higher education ला अवास्तव महत्त्व आहे. जर्मनीत school education ला जास्त priority आहे. त्यामुळे तेथील मुलांचा शैक्षणिक पाया अधिक समृद्ध, संपन्न व भरभक्कम होतो.

वेगवेगळ्या कनिष्ठ महाविद्यालयांचे प्राचार्यही आमच्यासोबत होते. या सगळ्यांनी मुंबईत केलेले पॉवर पॉईंट प्रेझेंटेशन उत्तम होते.

एक महत्त्वाची गोष्ट इथे नमूद करणे महत्त्वाचे वाटते, की आपली प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटी ही शिक्षणसंस्था शिक्षकांनीच स्थापन केलेली व शिक्षकांनीच चालविलेली असल्याने आपल्या संस्थेचा शैक्षणिक दृष्टिकोन जर्मनीतील शैक्षणिक विश्वाशी मिळताजुळता आहे. आपल्या संस्थेत जसे गुणात्मकतेला महत्त्व दिले जाते आणि दर्जाच्या बाबतीत कोणतीही तडजोड न स्वीकारण्याचे धोरण ७५ वर्षांपासून परंपरेच्या रूपाने राबविले गेले आहे तीच गोष्ट, तेच धोरण मला जर्मनीतही पहायला मिळाले.

जवळजवळ दहा-बारा दिवस आम्ही तेथे होतो. प्रत्येक दिवस वेगळा उत्साह घेऊन येत होता. जर्मन मनुष्य कटू भूतकाळाचे स्मरण कधीच करत नाही. त्याचे लक्ष असते, उगवतीच्या नव्या सूर्याकडे ! उद्याच्या उज्ज्वल भविष्याकडे.

□□□



# ‘महाराष्ट्र राज्य’ सुवर्णमहोत्सवाच्या निमित्ताने : काल - आज व उद्या

डॉ. स्वाती सुहास कर्वे (मराठी विभाग)

१ मे २०१० रोजी महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मितीला ५० वर्षे पूर्ण झाली. मुंबईसह अस्तित्वात आलेल्या महाराष्ट्र राज्याने आपल्या वाटचालीची ५० वर्षे पूर्ण केली. काळाचा मोठा टप्पा पूर्ण करताना ‘महाराष्ट्र-काल, आज आणि उद्या’ या दृष्टीने विचार करणे आवश्यक वाटते.

५० वा वर्धापनदिन साजरा करताना काही गोष्टींचे स्मरण होत आहे. संयुक्त महाराष्ट्राचे आंदोलन, मुंबईसह महाराष्ट्राच्या मागणीसाठी पेटलेली महाराष्ट्राची अस्मिता, एस.एम. जोशी, ना. ग. गोरे, भाई वैद्य यांचे खंबीर नेतृत्व, ‘मुंबईसह महाराष्ट्र झालाच पाहिजे’ या घोषणेने आचार्य अत्रे यांनी भारावून टाकलेले वातावरण, मराठातून अत्रे यांनी धडधडत ठेवलेली लेखणीची तोफ, कलापथकातून गाजणारी, ‘जय जय महाराष्ट्र माझा, गर्जा महाराष्ट्र माझा’ यासारखे शाहीर अमर शेख, अण्णाभाऊ साठे, शाहीर साबळे यांचे पोवाडे, १ मे १९६० रोजी प्रतापगडावर झालेला देखणा सोहळा या सर्वांच्या आठवणी जाग्या होत आहेत. आज सुवर्णमहोत्सवाच्या निमित्ताने मराठी माणसाची सुसंस्कृत, मूल्यवान विचारसरणी, जीवनदृष्टी या विषयाचे भानही नव्याने उजळून निघत आहे. म्हणूनच महाराष्ट्र काल-आज, उद्या या तीन दृष्टिकोनांतून अवलोकन करण्याची निकडही जाणवत आहे.

१ मे २०१० वरून मागे वळून बघताना मन आणि नजर १ मे १९६० च्याही मागे आपोआपच जात आहे.

‘महाराष्ट्र - मराठी’ भाषा विषयीची व्युत्पत्ती आठवत आहे. महा-मोठे राष्ट्र म्हणून महाराष्ट्र असा संकुचित अर्थ नाही. पूर्ण मरहट्ट लोकांचा देश तो महाराष्ट्र आणि महाराष्ट्री भाषेच्या अपभ्रंशातून तयार झालेला शब्द ‘मराठी’ भाषा आहे.

१० व्या शतकात उद्योतनसूरीने वर्णन केलेला मराठी माणूस - दणिले गहिल्ले - कलहशीले -

सामलिंगे असा आहे. म्हणजे दिले-घेतले असे म्हणणारा - कलहशील म्हणजे भांडकुदळ नव्हे; परंतु प्रसंग आल्यास कलहात म्हणजे भांडणात कमी न पडणारा, सावळ्या रंगाचा आहे. तो संस्कृतपासून तयार झालेली प्राकृत ‘महाराष्ट्री’ म्हणजेच ‘मराठी’ भाषा बोलणारा आहे. काहीसा व्यवहारी, रोखठोक, तरीही मौल्यवान, संस्कारक्षम जीवन पसंत करीत सर्वांना बरोबर घेऊन जाण्याची इच्छा ठेवणारा - हा महाराष्ट्रीय म्हणजे मराठी माणूस आहे.

सामाजिक समता, सांस्कृतिक एकोपा, व्यक्ती आणि समाज यांच्या परस्परसंबंधातून फुलणारी संस्कृती या-विषयीची नैसर्गिक प्रक्रिया मराठी माणसाने ओळखल्यामुळेच मध्ययुगीन काळापासून महाराष्ट्र स्वतःचे वेगळेपण, वैशिष्ट्य निर्माण करण्याच्या प्रयत्नात निश्चित होता.

संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वर महाराजांनी निर्माण केलेली भागवतधर्माची परंपरा, वारकरी संप्रदाय, मराठी भाषेतून ग्रंथरचना करण्याचे आग्रहीपण, प्रत्यक्ष ज्ञानेश्वरीचे मराठीतून केलेले निरूपण, ओवी, अभंग यासारख्या प्रासादिक रचनाप्रकारांची निर्मिती आणि सामाजिक समतेचा आदर्श घालून देणारी ‘पंढरीची वारी’ या सर्वांच्यामागे केवळ वाङ्मयीन, धार्मिक, अध्यामिक आग्रह नव्हता. सामाजिक, सांस्कृतिक दृष्टीने विषमतारहित समाजजीवन उभे करण्याचा, निकोप सांस्कृतिक वातावरण निर्माण करण्याचा अध्यात्माच्या तात्त्विक बैठकीच्या आधारे केलेला व्यापक प्रयत्न होता. या प्रयत्नांचा मूर्तिमंत आविष्कार म्हणजे संत एकनाथांचे जीवन होते. संतश्रेष्ठ तुकाराम महाराजांपर्यंत महाराष्ट्रातील संतपरंपरेने सांस्कृतिक दृष्टीने फार मोठे योगदान दिले आहे.

छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या राजकीय धडपडीतून निर्माण झालेल्या स्वराज्यनिर्मितीच्या मागेही ‘स्वराज्य व्हावे ही श्रींची इच्छा’ या सूत्राचे अधिष्ठान होतेच. ‘मराठा तितुका मेळवावा - महाराष्ट्र धर्म वाढवावा’



असा समयोचित उपदेश करणाऱ्या समर्थ रामदासांनीही भगवंताच्या अधिष्ठानाची बैठक आवश्यक असल्याचे सांगितलेच होते. राजकीय दृष्टीने स्वराज्याची आस, स्वातंत्र्याची ईर्ष्या आणि त्याला पूरक अशी परमार्थाच्या व्यासपीठावरून केलेली उदात्त विचारांची मांडणी यांचा समयोचित, परस्परपूरक, सामंजस्यपूर्ण आविष्कार म्हणजे रामदासांची शिकवण होती. त्यामुळेच स्वराज्य सर्वांचे, सर्वांसाठी आहे, या राज्याचे रक्षण करणे आत्मकर्तव्य आहे, ही भावना जनमानसात रुजवताना शिवरायांनी राष्ट्रीय अस्मितेचेच बीजारोपण केले होते. राजकीय ईर्ष्या निःस्वार्थी, व्यक्तिनिरपेक्ष ध्येयवादाचे अस्तर दिले होते, म्हणूनच शिवाजी महाराजांच्या मृत्यूनंतर निर्माण झालेल्या प्रतिकूल परिस्थितीत मराठी माणसाने मुगलसत्तेविरुद्ध पंचवीस वर्षे झुंज दिली होती. 'मराठ्यांचे राज्य पूर्णपणे जिंकण्याची औरंगजेबाची महत्वाकांक्षा पूर्ण झाली नव्हती. उलट त्याला ती अर्धवट सोडून परतीचा निर्णय घ्यावा लागला होता. कारण 'मराठी राज्य हे जनतेचे राज्य' होते. असा निष्कर्ष ज्येष्ठ विचारवंत कै. नरहर कुरुंदकर यांनी आपल्या लेखात काढला आहे.

छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या 'स्वराज्य' कल्पनेचा विस्तार महाराष्ट्राच्या बाहेर पेशवाईच्या काळात करताना मराठी माणसाने अटकेपार झेंडे लावून मराठी माणसाच्या लढवय्येपणाचा, पराक्रमाचा आदर्शच उभा केला.

एकोणिसाव्या शतकातील राजकीय सत्तांतरानंतर घडून आलेल्या सर्वांगीण परिवर्तनाच्या काळात सर्वच आघाड्यांवर बंगालच्या बरोबरीने महाराष्ट्र म्हणजे मराठी माणूस पुढे होता. शिक्षण, समाजसुधारणा, ध्येयवादाने कार्यरत झालेली वृत्तपत्रसृष्टी, १८५७ चे बंड-नव्हे, स्वातंत्र्यसमर, त्यामध्ये ज्ञाशीची राणी, तात्या टोपे, नानासाहेब पेशवे यांनी केलेले जीवाचे दान अशी कितीतरी उदाहरणे देता येतील.

व्यक्तिगत प्रयत्नांतून पहिली मुलींची शाळा काढणारे म. फुले, आद्यशिक्षिका सावित्रीबाई फुले, पहिले क्रांतिकारक वासुदेव बळवंत फडके, शतपत्रांचे लेखन करणारे लोकहितवादी, स्त्रियांसाठी शारदाश्रम काढणाऱ्या पं. रमाबाई, निबंधमालाकार विष्णुशास्त्री चिपळूणकर,

स्त्रियांच्या शिक्षणाचे नवे पर्व सुरू करणारे महर्षी अण्णासाहेब कर्वे, न्या. रानडे, 'केसरी'च्या निर्मितीतून राजकीय आघाडी सांभाळत राष्ट्रवादी विचारांची पायाभरणी करणारे लोकमान्य टिळक, समाजसुधारणांचा आग्रह धरणारे आगरकर इत्यादी मराठी विचारवंतांनी मराठी माणसाचा मराठी बाणा, सुधारणावादी मनोवृत्ती, समतेचा ध्वज उंच धरण्याची आकांक्षा, सुसंस्कृत जीवनाचा आग्रह इत्यादींना काळाच्या गरजेनुसार विचारपूर्वक नवीन संदर्भ दिला.

विसाव्या शतकातील स्वातंत्र्यापर्यंतची वाटचाल १९ व्या शतकात निर्माण झालेल्या तात्त्विक, वैचारिक ध्येयवादाच्या पथावरूनच अधिक व्यापक होत पुढे सरकत गेली. साहित्य, कला, सामाजिक, राजकीय इत्यादी सर्वच दृष्टीने मराठी माणसाचे कर्तृत्व विकसित झाले. आधुनिक काळात भरघोस वाङ्मयनिर्मिती झाली. मराठी रंगभूमीवर 'बालगंधर्व युग' अवतरले. दादासाहेब फाळके या मराठी माणसानेच भारतीय चित्रपटउद्योगाचा पाया 'राजा हरिश्चंद्र' या मूकपटाच्या निर्मितीने घातला. सावरकरांची जाज्वल्य देशभक्ती स्वयंभू स्वरूपात निर्माण झाली. मराठी स्त्रियांनी लक्षणीय प्रगती केली. सावित्रींच्या अनेक लेकी खऱ्या अर्थाने तयार झाल्या. दुर्गाबाई देशमुख यांची नियोजन मंडळावर झालेली नियुक्ती मराठी स्त्रीच्या प्रगतीचे प्रतीकच होते. या वर्षीच्या सुवर्णमहोत्सवी वर्षातच 'पुणे सेवासदन' व 'सर चिंतामणराव हायस्कूल' म्हणजेच हुजूरपागा या संस्थांनी आपल्या कार्याची अनुक्रमे शताब्दी व शतकोत्तर रौप्यमहोत्सव साजरे केले. या सर्व परंपरांचे प्रवाह काळाबरोबर विकसित होत मराठी माणसाची प्रकृती आणि अस्मिता तसेच अभिरुचीचे संवर्धन करीत होते.

१९४७ च्या स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर स्वतंत्र भारताच्या निर्मितीत भाषावार प्रांतरचनेचे तत्त्व स्वीकारून घटकराज्य तत्त्वावर देशाची प्रादेशिक रचना करताना सहजिकच मराठी भाषकांचे स्वतंत्र मराठी राज्य 'महाराष्ट्र राज्य' या संकल्पनेला आकार आला. मुंबईची ओढाताण महाराष्ट्र, गुजराथमध्ये सुरू झाल्यावर मुंबई मराठी माणसांचीच असल्याने 'मुंबईसह महाराष्ट्रा'चा आग्रह अपरिहार्यपणे आलाच. 'मुंबई' आपली राहणार नाही.' ही कल्पना



मराठी माणसाला कल्पनेतही सहन होणारी नव्हती. त्यामुळेच संयुक्त महाराष्ट्राची चळवळ आंदोलनाच्या लढाऊ बाण्याने उभी राहिली. 'महाराष्ट्राची निर्मिती एकच आस, बाकी सर्व प्रश्न खलास' असा ध्यास घेऊन मराठी माणसाने चिवटपणे लढा दिला. अखेर १ मे १९६० रोजी 'प्रिय अमुचा एक महाराष्ट्र देश हा' अस्तित्वात आला. मुंबई 'महाराष्ट्राची राजधानी' झाली.

स्वातंत्र्यानंतरच्या १९४८ ते १९६० ह्या बारा-तेरा वर्षांमध्ये मराठी मातीत काहीच घडले नाही असे म्हणता येणार नाही. स्वातंत्र्यानंतरच्या प्रारंभीच्या काळातील ही वर्षे पूर्वतयारीची, नवीन घडी बसविण्याची नमनाची वर्षे होती असे म्हणता येते. १९५२ व १९५७ च्या सार्वत्रिक निवडणुका होऊन काँग्रेसचे राज्य स्थिरावले होते. पंचवार्षिक योजनेची कल्पना कार्यान्वित झाली होती. प्राथमिक शिक्षण सार्वत्रिक, सक्तीचे आणि मोफत झाल्याने शिक्षणाचा प्रसार वेगाने होण्यास सुरुवात झाली. समाजाच्या सर्वच स्तरांवर नवीन जाग येत होती. स्त्रियांना घटनेनेच समानता व मतदानाचा अधिकार दिला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी स्वतंत्र भारताची राज्यघटना तयार करून राष्ट्राच्या उभारणीच्या कार्यात मराठी माणसाचे पायाभूत स्वरूपाचे योगदान दिले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या सामाजिक चळवळीने दलित समाजाला स्वतःच्या अस्तित्वाचे भान आले. भारतीय चित्रपटउद्योगाचे नेतृत्व करणारी हिंदी चित्रपटसृष्टी मुंबईत स्थिरावून विकास करित होती. व्ही. शांताराम, बिमल रॉय, राजकपूर, गुरुदत्त, बी. आर. चोप्रा इत्यादी दिग्दर्शक चित्रमाध्यमाला आपल्या प्रतिभाशक्तीने फुलवून अधिक आशयसंपन्न करित होते. साहित्यक्षेत्रात नवकाव्य नववाङ्मयाची प्रेरणा प्रस्फुरित होऊन नवकाव्य, नवकथा, नवसमीक्षा अवतरली होती. सर्वच दृष्टीने प्रस्फुरित अशा अवस्थेत महाराष्ट्रातील वातावरण असतानाच महाराष्ट्राची स्वतंत्र राज्य म्हणून १९६० साली निर्मिती झाली.

स्वतंत्र राज्याची निर्मिती राष्ट्रीय प्रशासनाच्या दृष्टीने झालेली असली, तरी प्रादेशिक अस्मिता, प्रादेशिक जाणिवा, प्रादेशिक स्वायत्तपणा, प्रादेशिक स्वयंपूर्णता आणि प्रगती इत्यादी दृष्टीने भान देणारी घटना होती.

प्रशासकीय व्यवस्थेचे अपरिहार्यपणे होणारे हे बाह्य परिणाम होते. हे सर्व बाह्य परिणाम एका मर्यादित अर्थापर्यंत विकासाला, प्रगतीला नवीन ऊर्जा देणारे होते. त्याचप्रमाणे राष्ट्रवादाच्या दृष्टीने प्रादेशिक अस्मिता फार तीव्र झाल्यास नवीन अंतर्गत संघर्षाची ठिणगी पेटविणारे ठरणार होते. (भाषावार प्रांतरचनेचा अभ्यास करण्यासाठी नेमलेल्या अलाहाबाद उच्च न्यायालयाचे न्यायमूर्ती एस. केदार यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमलेल्या कमिशननेच आपल्या अहवालात या बाबींचा निर्देश केला होता.) पूर्वकाळापासून विकसित होत असलेल्या प्रवाहांना नवीन व्यवस्थेत नवा अवकाश स्वतंत्र राज्याच्या निर्मितीने मिळणार होता.

थोडक्यात, मराठी माणसाच्या मराठीपणाला नवीन कोंदण मिळाले. सर्वांगीण प्रगतीला स्वतःचे, स्वतःपुरते आणि स्वतःसाठी एक चॅनेल मिळाले. स्वतःची ओळख मिळाली. आता ती स्वतंत्रपणे विकसित करायची होती.... महाराष्ट्र राज्याच्या जाणिवेसह.

महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री कै. यशवंतराव चव्हाण यांनी राज्याच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने आखणी केली होती. मराठी भाषेच्या विकासाच्या दृष्टीने साहित्य-संस्कृती महामंडळाची स्थापना, मराठीतून विश्वकोशाची निर्मिती, राज्य पुरस्कारांचा प्रारंभ या महत्वाच्या बाबी होत्या. उद्योगधंद्यांना प्रोत्साहन देण्याचे धोरण होतेच. यशवंतराव चव्हाण यांचे नेतृत्व दोनच वर्षे राहिले. त्यानंतरच्या मुख्यमंत्र्यांनी आपापल्या धोरणांनी महाराष्ट्राच्या विकासाचा पथ वृद्धिंगत ठेवण्याचा प्रयत्न केला.

१९६६ मध्ये शिवसेनेची निर्मिती झाली. महाराष्ट्र, विशेषतः मुंबई भारताची आर्थिक राजधानी. शिक्षण आणि नोकरीसाठी मुंबईकडे परप्रांतीय पूर्वीपासून येत होतेच. स्वातंत्र्यानंतर यामध्ये वाढ होऊ लागली. मराठी माणसाची त्याच्याच राज्यात गळचेपी होण्याची शक्यता उभी राहण्याच्या काळात शिवसेनेची झालेली निर्मिती, मराठी माणसाला त्याचे भान आणि योग्य तो अवकाश मिळवून देण्याच्या दृष्टीने साहाय्यक ठरली. राजकीय दृष्टीने महाराष्ट्रात काँग्रेस पक्षाचीच सत्ता जास्त वर्षे होती. सुवर्णमहोत्सवी वर्षी सुद्धा काँग्रेसचीच सत्ता महाराष्ट्रात निवडून आलेली आहे.



१९६० ते २०१० या पन्नास वर्षांमध्ये महाराष्ट्रातील सर्वसाधारण चित्र खूप बदलले आहे. अनेक संदर्भात महाराष्ट्राने निश्चित प्रगती केली आहे. पन्नास वर्षांमध्ये महाराष्ट्रात उद्योगधंद्यांची वाढ झाली. किलोस्कर उद्योग-समूहाबरोबर गरवारे, स्वस्तिकरबर, कल्याणी ग्रुप, रिलायन्स, बजाज यांसारख्या अनेक उद्योगसमूहांनी महाराष्ट्राची आर्थिक प्रगती साधण्यास हातभार लावला आहे. आज राज्यात विप्रो आणि इन्फोसिस या कंपन्या संगणकप्रणालीत अग्रेसर आहेत. राज्यात आय.टी.पार्क उभी राहत आहेत. वेगाने 'विकसित होणारे शहर' 'पुणे' जगाच्या नकाशावर लक्ष वेधून घेत आहे.

मराठी चित्रपटनिर्मिती महाराष्ट्रात पूर्वीपासूनच होत आहे. हिंदी चित्रपटनिर्मितीचा मुंबईत विकास झाला. प्रामुख्याने हिंदीभाषक पंजाबी व उत्तरप्रदेशीय कलावंतांचा प्रभाव असणाऱ्या हिंदी चित्रपटांच्या क्षेत्रात आज अनेक मराठी कलावंतांनी लक्षणीय काम केले आहे. कै. स्मिता पाटील, सई परांजपे, माधुरी दीक्षित, आशुतोष गोवारीकर, मधुर भांडारकर, महेश मांजरेकर इ. नावे आज सन्मानाने घेतली जातात. लता मंगेशकर, आशा भोसले यांची कला महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मितीनंतरच्या काळात खरी बहरली. दोघी मंगेशकर भगिनींचे अस्तित्व महाराष्ट्राच्या सीमा ओलांडून राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय पातळीवर केव्हाच पोचले आहे.

मराठी साहित्याचे क्षेत्र साठोत्तरी काळात विस्तृत झाले. इतके की, मराठी साहित्याच्या अभ्यासात 'साठोत्तरी काळात साहित्य' हा स्वतंत्र टप्पा वाङ्मयनिर्मितीच्या, इतिहासाच्या दृष्टीने विचारात घेतला जातो. दलित, ग्रामीण, आदिवासी, स्त्रीवादी इ. अनेक वाङ्मयीन प्रवाह या काळात विकसित झाले. स्वातंत्र्योत्तर काळातील बदलत्या स्थिति-गतीचे आणि नवीन सामाजिक जागराचे चित्र मराठी साहित्यात उमटले. कथा, कविता, कादंबरी-विशेषतः आत्मचरित्राचे क्षेत्र नवीन आत्माविष्काराच्या उन्मेषांनी फुलून गेले. वि. स. खांडेकर, कुसुमाग्रज, विं. दा. करंदीकर यांना 'ज्ञानपीठ' सन्मान मिळाला. अनेक मराठी साहित्यिकांना 'साहित्य अकादमी' चे सन्मान याच काळात प्राप्त झाले.

साठोत्तरी काळातच स्त्री-साहित्य आणि स्त्रियांचे कर्तृत्व साहित्याच्या क्षेत्रात उमलून आले. स्त्रिया पूर्वकाळापासून लेखन करीत होत्याच, परंतु साठोत्तरीकाळात स्त्रीलिखित साहित्याचा विकास आणि विस्तार झाला. ललितलेखनापासून वैचारिक, समीक्षा, संशोधनपर लेखनापर्यंत स्त्री-साहित्याचा प्रवाह विकसित झाला. शिक्षणाच्या संधी अधिकाधिक उपलब्ध झाल्याने पदवीनंतर पदव्युत्तर शिक्षण पीएच.डी. चे संशोधन करण्याची ईर्षा स्त्रियांमध्ये निर्माण झाली. त्यानंतरही वाङ्मयीन संशोधनात स्त्रियांना रस निर्माण होऊन स्त्रियांच्या संशोधनकार्याने वेग घेतला. विदुषी, अभ्यासक, संशोधक म्हणून स्त्रियांनी स्वतःची प्रतिष्ठा या काळात निर्माण केली. कुसुमावती देशपांडे, दुर्गा भागवत, डॉ. इरावती कर्वे, डॉ. तारा भवाळकर, सरोजिनी बाबर, डॉ. सरोजिनी वैद्य, डॉ. विजया राजाध्यक्ष, डॉ. अरुणा ढेरे अशी कितीतरी नावे सन्मानाने घेता येतात. कवयित्री, कथाकार, कादंबरीकार, साक्षेपी समीक्षक, संशोधक, संस्थासंचालक अशा विविध रूपांमध्ये स्त्रियांची लेखनऊर्जा अविष्कृत झाली. या कालखंडातील स्त्रियांची विपुल संख्येने प्रसिद्ध झालेली आत्मचरित्रे स्त्रियांच्या एकंदर प्रगतीची द्योतकच आहेत. महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मितीनंतरच्या पहिल्याच साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्ष होण्याचा मान प्रथम ज्येष्ठ समीक्षक, कथाकार कुसुमावती देशपांडे यांना मिळाला. स्वतंत्र राज्याच्या निर्मितीनंतर मराठी भाषा, साहित्य आणि संस्कृती याविषयी कोणते धोरण असावे याविषयी अत्यंत मर्मग्राही मार्गदर्शन कुसुमावतीबाईंनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात केले होते. त्यानंतर १९७५ च्या आणीबाणीच्या वर्षात दुर्गाबाई भागवत संमेलनाध्यक्ष होत्या. आपल्या तेजस्वी वृत्तीने आणि परखट वक्तृत्वाने दुर्गाबाई भागवत यांनी संमेलन गाजविले होते. त्यानंतर कवयित्री शांता शेळके आणि समीक्षक विजया राजाध्यक्ष यांनाही संमेलनाचे अध्यक्ष होण्याचा मान मिळाला. महाराष्ट्र सरकारने स्थापन केलेल्या राज्य मराठी विकास संस्थेच्या संचालक म्हणून डॉ. सरोजिनी वैद्य यांनी संस्थेच्या कार्याचा पाया घालून दिला. 'अर्वाचीन महाराष्ट्राची जडणघडण' हा महाराष्ट्राच्या घडणीत योगदान देणाऱ्या व्यक्ती, संस्था यांच्या कार्याचा आढावा घेणाऱ्या पुस्तकमालेचा



प्रकल्प डॉ. सरोजिनी वैद्य यांनी प्रत्यक्षात आणला. आज, डॉ. वसुंधरा पेंडसे नाईक राज्य मराठी विकास संस्थेची जबाबदारी नेटकेपणाने सांभाळत आहेत. विश्वकोष मंडळाची जबाबदारी डॉ. विजया लाड यांनी स्वीकारली आहे. तर नुकतीच साहित्य महामंडळाच्या अध्यक्षपदी उषा तांबे यांची निवड झाली आहे. या पन्नास वर्षांच्या काळात मराठी स्त्रियांनी साहित्याबरोबर समाजक्षेत्र, राजकारण, शिक्षणक्षेत्र, क्रीडाक्षेत्र, प्रशासकीय सेवा, पोलिसखाते, अलीकडे उदयाला आलेले कॉर्पोरेट विश्व, इलेक्ट्रॉनिक्स मिडिया, चित्रपटक्षेत्र इत्यादी सर्वच क्षेत्रांमध्ये स्वतःची क्षमता सिद्ध करून स्त्रियांचे अस्तित्व प्रतिष्ठित केले आहे.

शिक्षणक्षेत्रात कै. ताराबाई मोडक यांच्यानंतर डॉ. चित्रा नाईक, डॉ. लीला पाटील, विजयशीला सरदेसाई आहेत. सामाजिक कार्याच्या क्षेत्रात मतिमंदांच्या पुनर्वसनापासून व्यसनमुक्ती केंद्र सुरू करेपर्यंत, तसेच नर्मदा आंदोलनापासून मोलकरणींची संघटना उभी करण्यापर्यंत स्त्रियांनी विधायक कार्याचा आदर्श उभा केला आहे. मेधा पाटकर, डॉ. अनिता अवचट, सिंधूताई जोशी यांच्यापासून आजच्या सिंधूताई सपकाळ यांच्यापर्यंत एक परंपरा निर्माण झाली आहे.

चित्रपटक्षेत्रात अभिनयाच्या पुढे जाऊन निर्मिती, दिग्दर्शक म्हणून सई परांजपे, विजया मेहता, स्मिता तळवळकर, सुमित्रा भावे यांनी स्वतःची स्वतंत्र ओळख निर्माण केली आहे.

‘महाराष्ट्राला स्वतःची नृत्यपरंपरा नाही.’ हे वास्तव स्वीकारून मराठी माणसाची नृत्यविषयक अभिरुची याच काळात ज्येष्ठ कथ्यकनर्तकी कै. रोहिणी भाटे, डॉ. सुचेता भिडे-चाफेकर यांनी घडविली. नृत्याची परंपरा निर्माण केली. त्यांचे कार्य आज त्यांच्या शिष्या पुढे नेत आहेत. संगीताच्या क्षेत्रात स्त्रियांची स्वतंत्र फळीच आहे. शास्त्रीय, उपशास्त्रीय, नाट्यसंगीत, पार्श्वगायन, भावगीतगायन संगीताच्या या सर्व शाखांमध्ये स्त्रियांनी दमदार कामगिरी केली आहे.

१९७५ च्या महिलावर्षाचे विविध स्वरूपाचे परिणाम झाले. महाराष्ट्रात महिलावर्ष यशस्वी होऊन स्त्रीमुक्ती

आंदोलन उभे राहिलेच. स्त्रियांना नवीन आत्मभान आले. स्त्रियांच्या संघटनांची निर्मिती झाली. स्त्री-अभ्यासकेंद्राची सुरुवात झाली. स्त्रियांना लवकर न्याय देण्यासाठी ‘कुटुंबन्यायालयांची’ स्थापना झाली. महाराष्ट्र शासनाने केंद्राप्रमाणे स्वतःचा राज्यस्तरीय महिला आयोग तयार केला. स्त्रीवादी नियतकालिकांच्या निर्मितीला प्रेरणा मिळून स्त्रियांसाठी प्रसिद्ध होणाऱ्या मासिकांचे नवे पर्व सुरू झाले. ‘बायजा’, ‘प्रेरक ललकारी’, ‘स्त्री उवाच’, ‘महिला आंदोलन पत्रिका’, ‘मिळून साऱ्याजणी’ इ. मासिकांनी स्त्रियांचे मानस घडविले. स्त्रीमुक्तीच्या लढ्याला एक व्यासपीठ दिले. नवीन संदर्भात स्त्रीवर्गाची जागृती घडविली. स्त्रीमुक्तीच्यामागील वैचारिक तत्त्वांचा प्रसार केला. स्त्रीवादी साहित्य आणि स्त्रीवादी समीक्षा विचारांच्या निर्मितीला मोठे साहाय्य दिले. या सर्वांचा बाह्य परिणाम म्हणजे नवीन युग-संवेदना निर्माण झाली. स्त्रियांना आत्मविश्वास आला. स्त्री-विषयीच्या पारंपरिक साचेबंद कल्पनांचा परिहार होण्यास मदत झाली. राजकीय क्षेत्रात स्त्रियांचा सहभाग वाढला. ग्रामीण पातळीवर तर राजकीय क्षेत्रात स्त्रियांच्या संदर्भात नवीन उत्साह दिसून येत आहे. ३३% महिला आरक्षणाचा प्रश्न संसदेत भिजत पडला असला, तरी महाराष्ट्र शासनाने सुवर्णमहोत्सवी वर्षाच्या पूर्वसंध्येला पंचायत राज संस्थातील लोकनियुक्त महिला प्रतिनिधींचा संघ स्थापन करण्याचा निर्णय घेतला आहे. महिला प्रतिनिधींना आता राज्यपातळीवर काम करण्याची संधी मिळणार आहे. महिला बचत गटाची निर्मिती आणि त्यांची विकसित झालेली कार्यपद्धती स्त्रियांना काम करण्यास प्रेरणा देत आहे.

क्रीडाक्षेत्रात सुद्धा मराठी माणसाने उभे केलेले कर्तृत्व मराठी माणसाची मान ताठ करणारेच आहे. लिटल मास्टर सुनील गावसकर आणि सर्वांचा लाडका मास्टर ब्लास्टर सचिन तेंडुलकर आमचे, आमच्या महाराष्ट्राचे आहेत याविषयी मराठी मातीला, प्रत्येक मराठी माणसाला सार्थ अभिमान आहे. त्याचप्रमाणे भारतीय हॉकी संघांचा माजी कप्तान धनराज पिल्ले, अंजली वेदपाठक, तेजस्विनी जाधव, शुभांगी कुलकर्णी यांनी क्रीडाक्षेत्रात लक्षणीय कामगिरी केली आहे.



१९९३ ची बॉम्बस्फोट मालिका आणि २६/११ रोजीचा मुंबईवर झालेला दहशतवादी हल्ला ही महाराष्ट्रावर कोसळलेली दोन मोठी संकटे होती.

या दोन्ही खटल्यांचे काम अपेक्षेप्रमाणे पूर्ण करून अपराधी व्यक्तींना योग्य ती शिक्षा दिल्याने न्यायव्यवस्थेने आपले स्वायत्तपणही सिद्ध केले आहे. न्या. टहलानिया, अॅडव्होकेट उज्ज्वल निकम यांनी या दोन्ही खटल्यांच्यावेळी मोठी कामगिरी केली आहे.

१९७२ च्या आसपास महाराष्ट्रात 'दूरदर्शन' हे दृश्यमाध्यम सुरू झाले. त्यानंतर प्रायोजित विभाग सुरू झाला. अलीकडच्या काही वर्षांमध्ये लघुवाहिन्यांचे जाळे उभे राहिले. हिंदी मासिकांच्या झगमगाटात झी मराठी, इ. टी.व्ही., स्वर माझा, स्टार प्रवाह इ. वाहिन्या स्वतःचे खास वैशिष्ट्य निर्माण होईल असे काम करीत आहेत. तंत्रज्ञ, निर्माते, दिग्दर्शक, सूत्रसंचालक, कामगार इत्यादींची नवीन पिढी या क्षेत्रात उत्साहाने काम करताना दिसत आहे.

मोठमोठ्या दिव्यांच्या लखलखाटातही देवघरात नंदादीप शांतपणे तेवत असावा त्याप्रमाणे बाबा आमटे यांचे कृष्टरोग्यांच्या पुनर्वसनाचे, त्यांना नवीन जीवन देण्याचे कार्य याच काळात घडले. डॉ. प्रकाश आमटे, मंदाकिनी आमटे पतिपत्नी डॉ. बाबा आमटे यांच्या कार्याचा वारसा पुढे चालवत आहेत.

मे २०१० मध्ये ५० वर्षांची वाटचाल पूर्ण करताना पुढील काळातील विकासाच्या काही योजना सरकारसमोर निश्चित असतील. महाराष्ट्र राज्याने आपले सांस्कृतिक धोरण नुकतेच जाहीर केले आहे. प्रशासन अधिक कार्यक्षम आणि पारदर्शक करण्याच्या दृष्टीने महाराष्ट्र शासनाने 'ई गव्हर्नन्स'ची तंत्रज्ञानपद्धती स्वीकारून त्याची अंमलबजावणी सुरू केली आहे. त्या बाबतीत महाराष्ट्र 'लीडर स्टेट' (आघाडीचे राज्य) असल्याचे केंद्र सरकारने प्रकाशित केलेल्या 'इंडिया ई-रेडिनेस असेसमेंट रिपोर्ट' च्या अहवालात नमूद केले आहे.

राज्यात 'ई गव्हर्नन्स' ला चालना देण्यासाठी प्रशासनाच्या प्रत्येक विभागातून निधीमधील किमान एक टक्का रक्कम राखून ठेवण्याचा निर्णय घेतला

आहे. 'आयएलएफएस', महा ऑनलाईन पोर्टल, महई-सेवा केंद्र इ. योजना कार्यान्वित झाल्या आहेत. पुढील काळात समतोल विकासाच्या दृष्टीने आवश्यक व अपेक्षित धोरण मुख्यमंत्री मा. अशोक चव्हाण यांनी सुवर्णमहोत्सवाच्या निमित्ताने जाहीर केले आहे.

महाराष्ट्राच्या सुवर्णमहोत्सवाच्या निमित्ताने महाराष्ट्राची यशोगाथा आठवत असताना वर्तमानातील काही प्रश्नही मनात कळ उठतात. स्वतंत्र विदर्भाच्या मागणीने महाराष्ट्राच्या एकात्मतेला जाऊ पाहणारा तडा मनात अस्वस्थता निर्माण करतो. मराठी माणसाच्या जीवनात आज सुबत्ता आली आहे. पोटापुरते मिळाल्यावर सुखाने जीवन जगणाऱ्या मराठी माणसाची प्रतिमा आज नाही. आर्थिक मान वाढल्याने जीवनशैलीत बदल झाले आहेत. सुबत्ता आली आहे. मराठी माणसाचे राहणीमान निश्चित उंचावले आहे; परंतु त्याच वेळेला माणसामाणसातील कमी होणारा संवाद, पैशाचे महत्त्व वाढल्याने नातेसंबंधात निर्माण होणारे अंतर, अत्याधुनिक तंत्रविज्ञानाने माणसाला माणसाचा दुर्मिळ होणारा सहवास, त्यामुळे क्षीण होणारे भावनिक अनुबंध प्रत्यक्ष जगण्यावर परिणाम करीत आहेत.

शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या, गेल्या काही महिन्यांमध्ये वाढलेले विद्यार्थ्यांच्या आत्महत्यांचे प्रमाण, स्त्रियांच्या प्रगतीचे एकीकडे गोडवे गात असताना दुसरीकडे स्त्रियांवर, अल्पवयीन मुलींवर होणारे अत्याचार वातावरण गंभीर करीत आहेत. वाढते घटस्फोटांचे प्रमाण कुटुंबजीवनाच्या दृष्टीने चिंता निर्माण करीत आहे. 'रुपयाभोवती दुनिया फिरते' हे आजचे वास्तव्य आहे. त्या पलीकडे माणसाला काही दिसत नाही. त्याशिवाय दुसरे काही नको आहे. शिक्षण, वैद्यकीय सेवा यासारख्या पवित्र व महत्वाच्या क्षेत्रांमध्ये झालेली व्यापारीवृत्तीची लागण धोक्याची घंटाच वाजवीत आहे. विकासाचे मनोरे रचताना सागरी सेतू उभारून, भौतिक, तांत्रिक प्रगती गाठल्याचे श्रेय मिरवीत असताना नाण्याची दुसरी बाजू मनाला ठणका देत आहे.

हे केव्हा व कसे घडून आले ? स्लो पॉयझनिंगसारख्या प्रक्रियेप्रमाणे ही प्रवृत्ती विकसित झाली का ? विकासाच्या वाटेने पुढे जाण्याच्या प्रक्रियेत काही मागे पडते, काही मागे ठेवावेच लागते, कांहीमध्ये बदल करावाच लागतो,







# जागृत विद्यार्थी, जागृत भारत

जयंत जोर्वेकर (पर्यवेक्षक, कनिष्ठ महाविद्यालय)

**“आजच्या ज्ञानाधिष्ठित शतकात ज्ञानातून संपत्ती निर्माण करण्याच्या क्षमतेला फार महत्त्व प्राप्त झालेले आहे. ही क्षमता वृद्धिंगत करण्याची किमया फक्त शिक्षणच करू शकते. कालानुरूप बदलणारी आणि गुणवत्तेच्या कसोटीवर उतरणारी शिक्षणव्यवस्था ही आजची गरज आहे.”** - डॉ. अरुण निगवेकर

पुणे विद्यापीठाचे माजी कुलगुरु, ज्येष्ठ शिक्षणतज्ज्ञ मा. डॉ. अरुण निगवेकर यांच्या वरील चिंतनशील भाष्यामागे फार मोठा अर्थ दडलेला आहे. कोणत्याही राष्ट्राच्या विकासाचे मूळ त्या राष्ट्रातील शिकलेल्या, म्हणजेच उत्तम शिक्षण घेतलेल्या मनुष्यबळात असते. शिक्षणातून प्राप्त झालेले ज्ञान आणि विकसित झालेली कौशल्ये राष्ट्राच्या विकासासाठी कारणीभूत असतात.

सध्याच्या जागतिकीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर ज्ञान, तंत्रज्ञान यांच्या कक्षा प्रचंड विस्तारलेल्या आहेत. नवनवीन प्रवाहांची निर्मिती होते आहे. शिक्षणपद्धती आणि शिक्षणव्यवस्था यांचे स्वरूप आमूलाग्र बदलण्याची गरज निर्माण झालेली आहे. शिक्षणाची व्याप्ती, तिची चौकट आणि मापदंड बदलत आहेत.

भारतात गेल्या साठ वर्षांत शिक्षणाचा जबरदस्त विकास झाला आहे हे मान्य करावेच लागेल. तथापि नोव्हेंबर २००६ मध्ये मुंबईला जी कुलगुरूंची परिषद झाली त्या परिषदेत नेस्काॅमचे अध्यक्ष डॉ. किरण कर्णिक यांनी असे प्रतिपादन केले की, ‘नोकरीसाठी अर्ज करणाऱ्या प्रत्येक १०० उमेदवारांमागे २६ वा उमेदवार नोकरीला घेण्याच्या पात्रतेचा नसतो. विद्यार्थ्यांना त्यांच्या विषयांचे संपूर्ण ज्ञानही नसते आणि ज्ञानाची अभिव्यक्ती करणारे त्यांच्यात संप्रेषण कौशल्यही नसते.’ पंतप्रधान डॉ. मनमोहनसिंग यांनी मुंबई विद्यापीठाच्या शतकोत्तर सुवर्णमहोत्सवी सांगता

समारंभात महाविद्यालये आणि विद्यापीठ यांच्या सध्याच्या दर्जाबद्दल चिंता व्यक्त केली होती. अशाप्रकारच्या मतांचा विचार करताना भारतातील पारंपरिक शिक्षणपद्धती, शिक्षणाचा दर्जा, अध्ययन-अध्यापन पद्धती, शिक्षणसंस्था, शिक्षक अशा सर्व गोष्टींचा विचार मूलभूत अंगाने होणे गरजेचे असले तरी, या लेखाचा हेतू ‘जागृत विद्यार्थी’ आहेत का आणि भारत ही ‘जागृत’ आहे का असा असल्याने शिक्षणक्षेत्रातील इतर त्रुटींच्या अंगांचा विचार न करता, आपण विद्यार्थी हाच एक घटक लक्षात घेऊ.

आजचे विद्यार्थी जागृत आहेत का? या प्रश्नाचे उत्तर देणे अवघड आहे. तथापि ‘विद्यार्थी (मी इथे) युवक / युवती हे शब्द वापरत नाही) ही भूमिका लक्षात घेतल्यानंतर या प्रश्नाचे उत्तर असे मिळते की, २५ ते ३० टक्के विद्यार्थी आपापल्या भविष्यासाठी जागृत आहेत आणि ६० ते ७० टक्के विद्यार्थी दिशाहीन स्वरूपात आहेत. ते दिशाहीन आहेत याचे कारण त्यांना खालील प्रश्नांची उत्तरे नीट शोधून स्वतः स्वतःला समजून घेता आलेले नाही. असे प्रश्न खालीलप्रमाणे आहेत :

- १) आपण स्वतःचे व्यक्तित्व आणि व्यक्तिमत्त्व कसे तपासावे ?
- २) आपली आवड, बौद्धिक झेप, भावभावना कशा आहेत ?
- ३) स्वतःला जाणून घेताना आपण वास्तव परिस्थितीचा विचार करतो का ?
- ४) आपल्याला आकर्षित करणारी अनेक चुंबकीय क्षेत्रे आहेत, पण या क्षेत्रांकडे आकर्षित होताना आपण आपले कुटुंब, आपली जबाबदारी, विद्यार्जनाचे कर्तव्य, अध्ययनाची साधना हे सगळे कां विसरतो ? आणि त्या संबंधित चुंबकीय क्षेत्रांकडे कां आकर्षिते जातो ?



- ५) आपल्याजवळ जगण्यासाठी निश्चित ध्येय कोणते आहे ?
  - ६) आपण शिक्षणाची दिशा ठरवताना आवड, निवड, कुवत, बुद्धी याचा विचार करतो का ?
  - ७) आपण नैतिकतेचीच कास का धरली पाहिजे ?
  - ८) आपण समाजाचे काही देणे लागतो आणि यासाठी आपल्याला प्रथम सर्वार्थाने सक्षम व्हायलाच पाहिजे असे आपल्याला मनापासून वाटते का ?
  - ९) आपण स्वयंविकासासाठी किती वेळ देतो ?
  - १०) आपण ज्यांच्याज्यांच्या (समवयस्क) सहवासात असतो त्यांनाही स्वयंविकास साधण्याची ओढ आहे का ?
  - ११) चैन, मजा, बेफिकिरी, महाविद्यालयात येऊन तासांना अनुपस्थित राहणे, फिरणे, भटकणे, स्वैर वागणे, मर्यादा उल्लंघणे, व्यसनांच्या आधीन होणे, गाणी ऐकणे, चित्रपट पाहणे या सगळ्या गोष्टी करताना आपण आपल्या या वयातील अतिशय महत्वाचा कालखंड वाया घालवत आहोत असे आपल्याला कधीतरी जाणवते का ? आपण आपल्या वागण्याचे 'स्वयंविश्लेषण' करतो का ?
- (Swot Analysis - S - strengths, W - weaknesses, O - opportunities - T - Threats).
- १२) आपण प्रतिवर्षी आपल्यात अध्ययनाचे 'मूल्यमापन' करून आपण ज्यामध्ये कमी आहोत त्यात सुधारणा करण्याचा प्रयत्न करतो का ? असे प्रयत्न केले असतील तर, त्याचा कोणता परिणाम झाला हे आपण तपासतो का ?
  - १३) जीवनात आपल्यासमोर 'रोल मॉडेल' सारखे कोणी आहे का ?
  - १४) आपल्या हातून आज जे काही वर्तन घडते आहे त्या वर्तनाचा परिणाम आपल्या आयुष्यावर अनुकूल होणार आहे की प्रतिकूल, याचा सारासार विचार आपण करतो का ?

- १५) आपल्या माता-पित्यांनी / पालकांनी, आपल्यासाठी किती कष्ट घेतले आहेत आणि किती कष्ट घेत आहेत याची आपल्याला जाणीव आहे काय ?
- १६) आपण आपल्या आयुष्याचे काही निश्चित नियोजन केले आहे का ?
- १७) आपल्याकडे 'कमिटमेंट' आहे का ?
- १८) आपल्या व्यक्तिमत्त्वाचा केवळ 'परीक्षेतील यशस्वी' असा ठसा उमटतोय, की सर्वांगीण व्यक्तिमत्व-विकासाचा ठसा उमटतोय ?
- १९) आपल्याला कोणत्याही बाबतीत 'निश्चित निर्णय' घेता येतो का ?
- २०) मी कोण आहे ?

वर दिलेल्या वीस प्रश्नांची उत्तरे शोधली तर 'झोपी गेलेला' जागृत होतो, होऊ शकतो. आजच्या वास्तवाला जशी सोनेरी, रुपेरी, चंदेरी बाजू आहे तशी काळी, अंधारीही बाजू आहे. एका बाजूला भारतीय विद्यार्थ्यांपैकी काही खूप उच्च दर्जाचे शिक्षण मिळवतात, देशापरदेशात नोकरी-व्यवसायांमध्ये लोकमान्यता मिळवतात. 'नासा'सारख्या ठिकाणी ५०% हून अधिक भारतीय शास्त्रज्ञ आहेत. भारतीय उद्योगक्षेत्रात अनेक तरुण नवयुवक आहेत, सांस्कृतिक क्षेत्रात स्वतःच्या अभिजात कलेचा ठसा उमटविणारे कलाकार आहेत, सामाजिक क्षेत्रात विलक्षण हिरिरीने सामील होऊन सामाजिक बांधिलकीचे व्रत घेणारे आहेत. राजकीय क्षेत्रातही स्वतःचे वेगळेपण जपणारे अनेक लोक आहेत. तरुणवर्ग आहे. हे सगळे उत्तम आहे हे मान्य करताना दुसरी काळी बाजू काळजी वाढविणारी आहे.

दूरदर्शनवरील बीभत्स स्टार्इल्सचा अंगिकार, स्वातंत्र्य आणि स्वैराचार यातील फरक न ओळखणारे विद्यार्थी, राजकीय नेत्यांच्या भ्रष्ट प्रतिमेला उत्तेजन देणारे विद्यार्थी, त्यांची ताकद वाढवणारे विद्यार्थी, अध्ययनाकडे पूर्ण दुर्लक्ष करणारे विद्यार्थी, अर्वाच्य अशा शब्दांना कवटाळणारे विद्यार्थी, मारामारी-गुंडगिरी करून स्वतःचे बाहुबल धन्य करणारे विद्यार्थी, अनेक घातक व्यसनांच्या आहारी गेलेले विद्यार्थी, नैतिकतेच्या-संस्कृतीच्या



चिंधड्या उडविणारे विद्यार्थी, 'कसदार' जीवनाऐवजी 'हिणकस' जीवनाची सवय लागलेले विद्यार्थी १६ ते २२ या वयोगटात रक्तपात, दंगल, टोळीयुद्ध, खून, बलात्कार, चोरी, दरोडे यात कळत-नकळत ओढले गेलेले विद्यार्थी - अनुभवसिद्ध ज्ञान-कौशल्य योग्य वयात प्राप्त न झाल्याने बेकार झालेले विद्यार्थी - प्रदूषित वातावरण आणि या प्रदूषित वातावरणाच्या वावटळीत गरगरणारे विद्यार्थी, हताश झालेले, आत्मविश्वास गमावून बसलेले - आत्महत्या करून मृत्यूला कवटाळणारे विद्यार्थी असे एक चटका लावणारे चित्र दुसऱ्या बाजूला दिसते आहे. एक गोष्ट मान्य आहे की, या सर्व अधोगतीला विद्यार्थी एकटे जबाबदार नाहीत, तर त्याला अनेक क्षेत्रे जबाबदार आहेत, स्वार्थाध 'मोठे' जबाबदार आहेत, तरीपण या ठिकाणी एक मुद्दा प्रकर्षाने लक्षात घ्यायलाच हवा की - कोणत्याही वयात (हा शब्द मुद्दाम अधोरेखित केलेला आहे) कडू-गोड, तिखट-खारट, सडके-नासके, स्वच्छ-घाण यातला फरक लहान मुलांपासून थेट ज्येष्ठांपर्यंत सर्वांना नैसर्गिकरीत्या कळतो. जे त्याज्य आहे ते त्याज्यच आहे. मग ते टाकून घ्यायला नको काय ? ज्यापासून फक्त 'नाश आणि विनाशच' होऊ शकतो हे एकदा समजल्यावर त्या त्याज्याचा 'उपभोग' कशासाठी ? सुखी आणि विलासी जीवनाची स्वप्ने पाहताना वास्तव व सत्य हे कल्पनेपासून वेगळं असतं हा विचार जीवनाच्या प्रत्येक वळणावर करणं अत्यावश्यक आहे. शिक्षण ही मूल्याधिष्ठित आणि मूल्यवर्धित प्रक्रिया असल्याने आपल्या ज्ञानाला व्यावहारिक कसोटीवर उतरायचं आहे - वापरायचं आहे हे प्रत्येकाने निश्चित लक्षात ठेवायला हवे. शिक्षण घेण्याच्या वयात फक्त शिक्षणावरच लक्ष केंद्रित केले पाहिजे.

आपल्या राष्ट्रासमोर आज अनेक समस्या आहेत. दिसामासागणिक या समस्या कमी होण्याऐवजी सतत वाढतच आहेत. लोकसंख्या, बेकारी, पर्यावरणाचा न्हास, अंधश्रद्धा, भ्रष्टाचार, नैतिक मूल्यांचा न्हास, काळाबाजार, जुगार, सट्टा, सौदेबाजी, गरिबी, दारिद्र्य, बदललेली जीवनशैली, सामाजिकतेची विरळ, धूसर

होत चाललेली जाणीव, अशा लाखो समस्या आहेत. आपले राष्ट्र या समस्यांनी पोखरून निघालेले आहे.

**प्रश्न : या समस्या सुटणार का ?**

उत्तर - 'होय'.

**प्रश्न - कोण सोडवणार ?**

उत्तर - विद्यार्थी, नवी युवा पिढी.

हे कसे शक्य आहे ?

हे शक्य आहे. जेव्हा विद्यार्थी जागृत होईल - जागरूक होईल.

**पुढील गोष्टींचा शपथपूर्वक अंगिकार करा.**

- १) शिक्षणाने आणि केवळ शिक्षणानेच आपला विकास होतो हे तत्त्व लक्षात ठेवा.
- २) शिक्षणाच्या वयात केवळ शिक्षणावरच लक्ष केंद्रित करा. अन्य गोष्टींकडे दुर्लक्ष करा.
- ३) ज्ञान आणि कौशल्ये परिपूर्ण करा.
- ४) बदलत्या सामाजिक परिस्थितीचे सतत अवलोकन करा; काय घडते आहे याचे सूक्ष्म निरीक्षण करा.
- ५) सतत सरळमार्गी, हुशार, जिज्ञासू, कष्टाळू विद्यार्थ्यांच्या सहवासात रहा. तुमच्या व्यक्तिमत्व-विकासात संगतीला फार मोठे महत्त्व आहे. उत्तम मित्रांशी मैत्री असल्यास, निकोप-निःस्वार्थी मैत्री असल्यास आपले व्यक्तिमत्व फुलते हे ध्यानात घ्या.
- ६) कोणत्याही मोहात पडू नका. तात्कालिक मोहापासून दूर रहा.
- ७) राजकारणी व्यक्तींच्या सतत सहवासात राहू नये. राजकारणातून समाजकारण-समाजहित करू पाहणाऱ्या व्यक्ती अभवानेच आढळतात.
- ८) आपले माता-पिता-बंधू-भगिनी आपल्यासाठी किती कष्ट सोसतात, किती संकटे झेलतात याची जाणीव सदैव जागृत ठेवा.
- ९) जगण्याची नीतिमूल्ये जोपासा, स्वतःचे नैतिक अधःपतन होऊ देऊ नका.



- १०) अंधश्रद्धांना थारा देऊ नका.
- ११) ज्ञानसाधनेसाठी अमर्याद कष्ट करण्याची सवय लावून घ्या.
- १२) आजच्या जागतिकीकरणामुळे शिक्षणक्षेत्रात जी स्पर्धा सुरू झाली आहे, त्या स्पर्धेत आपले स्थान उत्तम पद्धतीने टिकवून धरा.
- १३) स्वयंनिरीक्षण, स्वयंविश्लेषण, स्वयंपरीक्षण सतत करा. आपले कोठे चुकले आहे, चुकते आहे, चुकणार आहे याची पडताळणी सतत करा.
- १४) येथून पुढे राष्ट्राचा विकास आपल्या खांद्यावर आहे हा विचार मशालीसारखा मनात सतत तेवत ठेवा.
- १५) आपल्यासमोर कोणत्याही मोठ्या-कर्तबगार व्यक्तीचा आदर्श ठेवा. आपल्या त्या 'रोल-मॉडेल' सारखं व्हायचं आहे हे लक्षात ठेवा.
- १६) आपली बुद्धी-शक्ती-क्षमता ओळखूनच वाटचाल करा.
- १७) कोणत्याही अपयशाने खचून जाऊ नका.
- १८) स्वतःच्या दिनक्रमाचे व्यवस्थित नियोजन करा. एकही क्षण व्यर्थ जाणार नाही यासाठी दक्ष रहा. वाचन-चिंतन-मनन-लेखन याकडे लक्ष द्या.
- १९) आपल्यापेक्षा ज्येष्ठ व कनिष्ठ व्यक्तींशीही संवाद साधा.
- २०) आचार, विचार, उच्चार आहार, विहार, यामध्ये सामर्थ्यसंपन्न व परिपक्व / परिपूर्ण होण्यासाठी श्रम करा.
- 'जागृत' होण्यासाठी पुढील काही विधाने अभ्यासा**
- कै. श्री बाबा आमटे -**

अवसर आणि आव्हाने यांनी तुडुंबलेला हा काळ आहे.

पुणे विद्यापीठाचे माजी कुलगुरु मा. देवदत्त दाभोळकर जीवनाच्या कालखंडात तात्त्विक ज्ञान मिळाले पाहिजे, तंत्रकौशल्य वाढले पाहिजे, सामाजिक बांधिलकी अंगी बाणली पाहिजे, स्वतंत्रपणे विचार करण्याची

शक्ती व निर्भयता यांची जोपासना झाली पाहिजे. या सर्व कसोट्यांवर आपल्याला मिळणारी संधी घासून त्या संधीचा कस पाहिला पाहिजे.

**डॉ. गं. ना. जोगळेकर**

जुन्या इतिहासाच्या पुण्याईवर किती वर्ष जगणार ? त्यापेक्षा स्वतः इतिहास - नवीन इतिहास बना.

**पु. ग. वैद्य**

कोणतेही काम कमी श्रमात, कमी वेळेत, कमी खर्चात, आनंदाने, उत्तम दर्जाचे करण्याची मनोवृत्ती म्हणजेच कार्यसंस्कृती.

**दत्ता हलसगीकर**

ज्यांची बाग फुलून आली  
त्यांनी दोन फुले द्यावीत  
ज्यांचे सूर जुळून आले  
त्यांनी दोन गाणी द्यावीत  
ज्यांच्या अंगणात झुकले ढग  
त्यांनी ओंजळभर पाणी द्यावे  
आभाळाएवढी ज्यांची उंची  
त्यांनी थोडे खाली झुकावे  
मातीत ज्यांचे जन्म मळले  
त्यांना थोडे उचलून घ्यावे.

**गीतासंदेश**

उद्धरावे तुला तूच आत्मनाश करू नये ।  
तुझा तूच खरा मित्र, तुझा शत्रूहि तूच रे ॥

२०२० साली भारत जगातली महासत्ता होणार असे म्हटले गेले आहे. ही महासत्ता होणे जागृत विद्यार्थ्यांवर अवलंबून आहे. म्हणूनच 'जागृत विद्यार्थी-जागृत भारत' हा या मानवी महासत्तेचा पाया राहील.

□□□



## German Language Lab Inauguration







Language Department



Economics Department



Psychology Department



Geography Department





Botany Department



Biotechnology Department



Computer Science Department



Zoology Department





Statistics Department



Electronic Science Department



Mathematics Department





Physics Department



Chemistry Department (Sr.)



Chemistry Department (Jr.)





Commerce Department



Library



Office



Office





मानसशास्त्र विभाग आयोजित  
'आत्महत्या' विषयक चर्चासत्राच्या  
उद्घाटन प्रसंगी मा. प्राचार्य डॉ. झुंजारराव,  
डॉ. उल्हास लुकतुके (मानसरोगतज्ञ),  
डॉ. सी.जी. देशपांडे व डॉ. सौ. मेधा कुमठेकर

T.Y.B.A. (Psy.) Syllabus Revision Workshop  
उद्घाटनप्रसंगी B.O.S ची भूमिका स्पष्ट करताना  
प्रा. अमृता ओक



Dr. Sanjay Kaptan (HOD, Commerce Dept. Pune University) addressing students at inaugural function of Commerce Association

हिंदी दिन समारोह  
प्रा. शैलजा मांडके  
(हिंदी विभागाध्यक्ष, गरवारे कॉलेज)  
भाषण करताना.







NSS  
Blood Donation Camp



NSS - Shramadan



NSS campers listening to  
Mrs. Madhuri Datre  
(Librarian)



# कथा एका प्रमेयाची

प्रा. अरविंद रायरीकर, (माजी विभागप्रमुख, गणित विभाग)

गणितामध्ये अशी काही प्रमेये आहेत, की ज्यांना रोमांचकारी इतिहास आहे. ही प्रमेये काही गणितज्ञांच्या सुपीक डोक्यांना सुचतात, परंतु त्याची सिद्धता त्यांना त्यावेळी देता येत नाही. अशा विधानांना गणितामध्ये Conjecture असे म्हणतात. थोडक्यात Conjecture म्हणजे असे विधान, की जे सिद्ध झालेले नाही, तसेच असत्यही ठरलेले नाही. जर हे विधान कोणी सिद्ध केले, तर त्याचे प्रमेय होते. काही वेळा ही सिद्धता मिळण्यास कित्येक वर्षे किंवा शतकेदेखील लागतात. यासाठी जगाच्या कानाकोपऱ्यातून गणिती प्रयत्न करत असतात.

असेच एक प्रमेय म्हणजे 'Fermat's Last Theorem' (फर्माचे अखेरचे प्रमेय) सतराव्या शतकाच्या (१६०१-१६६५) Pierre de fermat हा महान फ्रेंच गणिती होऊन गेला. त्याने नैसर्गिक संख्यांसंबंधी (१, २, ३, ४,....) अनेक सिद्धान्त मांडले व सिद्धही केले, परंतु १६३७ मध्ये मांडलेल्या सिद्धान्ताने एक इतिहासच केला. हा सिद्धान्त १९९४ मध्ये - म्हणजे सुमारे ३५० वर्षांनी Andrew Wiles या ब्रिटिश गणितज्ञाने सिद्ध केला.

हे प्रमेय समजायला खूपच सोपे असल्याने ते सिद्ध करण्यासाठी अनेकांनी प्रयत्न केले. "सर्वात जास्त चुकीच्या सिद्धता दिलेले प्रमेय" अशी या प्रमेयाची ओळख आहे.

$x + y = z$  या समीकरणाची पूर्तता अनेक नैसर्गिक संख्या करतात, जसे  $३ + ५ = ८$ ,  $७ + २४ = ३१$ ,  $४९ + २ = ५१$  इ.  $x^2 + y^2 = z^2$  या समीकरणाची पूर्तता करणाऱ्या काही नैसर्गिक संख्या म्हणजे ३, ४, ५; ५, १२, १३; १२, ३५, ३७ म्हणजेच  $३^२ + ४^२ = ५^२$ ,  $५^२ + १२^२ = १३^२$ ,  $१२^२ + ३५^२ = ३७^२$  इ. अशा संख्यांना Pythagorean triplets म्हणतात हे आपल्याला माहीत आहेच. फर्माचे विधान असे की, "कोणत्याही दोन नैसर्गिक संख्यांच्या घनांची बेरीज एखाद्या नैसर्गिक संख्येचा घन असू शकत नाही,

चौथ्या घातांकांची बेरीज एखाद्या नैसर्गिक संख्येचा घन असू शकत नाही, इतकेच नव्हे, तर दोनपेक्षा मोठ्या असणाऱ्या सर्व घातांकांसाठी हा नियम लागू आहे. म्हणजेच  $x^3 + y^3 = z^3$ ,  $x^4 + y^4 = z^4$  .... इत्यादी समीकरणांची पूर्तता कोणत्याही नैसर्गिक संख्या करू शकत नाहीत. यापुढे फर्माने असे लिहिले आहे की, "या प्रमेयाची सिद्धता मला माहीत आहे, परंतु आता या वहीच्या पानावर एवढी कमी जागा शिल्लक आहे की, त्यांत ही सिद्धता मावू शकणार नाही." गेल्या ३५० वर्षांत जे काही संशोधन झाले आहे व गणितज्ञांना जे कष्ट पडले त्यावरून बहुतेक गणितज्ञांची अशी धारणा आहे, वहीच्या जागेची सबब ही फर्माने मारलेली शुद्ध लोणकढी थाप आहे.

१६३७ मध्ये मांडलेल्या विधानाची गंभीर दखल घेऊन Euler (ऑयलर) या गणितज्ञाने १७७० मध्ये, म्हणजे सुमारे १३३ वर्षांनी असे सिद्ध केले, की फर्माचे विधान  $n = ३$  साठी खरे आहे. त्यानंतर Dirichlet व Legendre यांनी १८२५ मध्ये  $n = ५$  साठी विधान सिद्ध केले. Lummer या गणितज्ञाने काही विशिष्ट प्रकारच्या संख्यांसाठी हा नियम खरा आहे असे सिद्ध करून मोठाच टप्पा गाठला.

Gert Falting या २१ वर्षांच्या जर्मन गणितज्ञाने सिद्धता सोपी होण्याच्या दृष्टीने मोलाची भर घातली.

१९८८ साली Yoichi Miyaoka या जपानी गणितज्ञाला संपूर्ण सिद्धता मिळाली असे वाटत असतानाच त्याच्या अतिशय क्लिष्ट अशा सिद्धतेमध्ये काही मूलभूत त्रुटी आढळून आल्या. अखेर १९९४ मध्ये Andrew Wiles या गणितज्ञाने संपूर्ण सिद्धता दिली आणि आता हे प्रमेय Fermat Wiles Theorem (फर्माट वाइल्स सिद्धांत) म्हणून ओळखला जातो.

( पुढील मजकूर पान नं. ३७ वर पहा )



# ‘तृतीयरत्न ते आमचा बाप आन् आम्ही’ च्या निमित्ताने...

डॉ. स्नेहल तावरे (मराठी विभागप्रमुख)

मराठी विभाग (पदवीपूर्व व पदव्युत्तर) सातत्याने प्रतिवर्षी विविध महत्वाच्या विषयांवर चर्चासत्रांचे (आंतरराष्ट्रीय पातळीपर्यंत) आयोजन करून मराठी विषयाच्या अभ्यासकांना प्रेरणा देण्याचे कार्य करत आहे.

दि. २९ व ३० जानेवारी २०१० रोजी अध्ययन-अध्यापन विषयाशी संबंधित ‘संत तुकाराम’, ‘तृतीय रत्न’ (म. फुले यांचे सामाजिक नाटक) ‘आमचा बाप आन् आम्ही’ (डॉ. नरेंद्र जाधव यांचे आत्मकथन) आणि ‘हाल्या हाल्या दूध दे’ (तिसऱ्या पिढीचे ग्रामीण कादंबरीकार श्री. बाबाराव मुसळे यांची कादंबरी या विषयांवर अभ्यासकांसाठी उद्बोधक चर्चासत्र आयोजित केले होते.

या चर्चासत्राचे उद्घाटन पुणे विद्यापीठ गुणवत्ता सुधारयोजना विभागाचे अध्यक्ष डॉ. पंडित विद्यासागर यांच्या शुभहस्ते झाले. या प्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून पुणे विद्यापीठ कला, ललितकला व प्रयोगजीवी कला विद्याशाखेचे अधिष्ठाता डॉ. रमेश देवरे तसेच महाविद्यालयाचे प्राचार्य झुंजारराव, उपप्राचार्य प्रा. चिंचोरे, महाविद्यालयाचे भूतपूर्व प्राचार्य डॉ. गोसावी इत्यादी मान्यवर व्यासपीठावर उपस्थित होते. डॉ. झुंजारराव यांनी उपस्थित मान्यवरांचे स्वागत केले व प्रास्ताविकात महाविद्यालयाच्या मराठी विभागातर्फे आयोजित केल्या जाणाऱ्या राज्यपातळीत आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील चर्चासत्रांचा आढावा घेऊन कौतुक केले. या वर्षीही राज्यपातळीवरील दोन आणि आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील एक अशा तीन चर्चासत्रांचे आयोजन केल्याबद्दल व मॉडर्न महाविद्यालयाच्या नावलौकिकात अधिक भर घालत असल्याबद्दल मराठी विभागप्रमुख डॉ. स्नेहल तावरे यांना धन्यवाद दिले.

आपल्या उद्घाटनपर भाषणात डॉ. पंडित विद्यासागर यांनी ते विज्ञानशाखेचे अभ्यासक असूनही वाङ्मयप्रेमी कसे आहेत त्याचा प्रत्यय आणून दिला. विशेषतः संत

तुकारामांचे अभंग त्यांना मुखोद्गत असल्याचे जाणवत होते. त्यांनी निवडक अभंगांच्या आधारे जगद्गुरु तुकाराम यांच्या जीवनकार्याचा आदर्शच श्रोत्यांपुढे मांडला.

समारंभाचे प्रमुख पाहुणे डॉ. रमेश देवरे यांनी कथा, नाटक, कादंबरी इत्यादी विविध साहित्यप्रकारांची वैशिष्ट्ये सांगून चर्चासत्रातील अभ्यासघटकांवर मनमोकळी चर्चा व्हावी असे सांगितले. डॉ. स्नेहल तावरे यांनी महाविद्यालयाचे प्राचार्य, उपप्राचार्य, भूतपूर्व प्राचार्य यांचा मराठी विभागातर्फे सत्कार केला. भूतपूर्व प्राचार्य डॉ. गोसावी यांनी उपस्थित मान्यवरांचे आभार मानले. आपल्या खास भाषाशैलीतून प्रा. जोर्वेकर यांनी उद्घाटन समारंभाचे सूत्रसंचालन केले.

दुपारी १.३० ते ५.३० या कालावधीत सत्र २ ते ५ मध्ये ‘संत तुकाराम’ यांच्या जीवनकार्यासंदर्भात नामवंत व्याख्यात्यांची व्याख्याने झाली. या सत्रांच्या अध्यक्षस्थानी संतसाहित्याचे साक्षेपी, व्यासंगी अभ्यासक प्राचार्य रामदास डांगे (परभणी) होते. सत्र २ मध्ये डॉ. किशोर सानप (नागपूर) यांनी संत तुकाराम महाराजांची काव्यसृष्टी या विषयावर कवितेच्या अंगाने प्रतिपादन केले. तुकारामांची कविता त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा अभिन्न भाग आहे. तुकोबांचे कवित्व, जीवन आणि व्यक्तिमत्त्व वेगळे काढता येत नाही. तुकोबांसारखा महाकवी तुकोबाच सांगून त्यांनी तुकोबांच्या कवितेमागील कारणांचाही शोध घेतला. तुकोबांच्या अभंगातून लोकभाषेचा प्रत्यय येतो. तुकोबांचे बोलणे हेच त्यांचे काव्य असे सांगून तुकोबा धर्मसुधारक, समाजसुधारक, नावचिंतन, विवेकवादी, पर्यावरणवादी, परिवर्तनवादी, स्त्री-शूद्रांचा विचार करणारे विचारवंत, गेल्या चारशे वर्षांतील पहिले सत्याग्रही होते. तुकाराम स्वतःला ज्ञानेश्वर संप्रदायाचे मानतात. त्या संदर्भात तुकोबांच्या विविध अभंगांआधारे सानप यांनी तुकोबांचे मोठेपण विशद केले. त्यांच्या गाथेतील अभंग, त्यांच्या



अभंगाआधारे बाजूला काढता येतात हेही त्यांनी साधार स्पष्ट केले. संत तुकारामांच्या शिष्या बहिणाबाई यांनी 'संतकृपा झाली' या अभंगाद्वारे संतसाहित्याचे सर्वश्रेष्ठ मूल्यमापन केले. गेल्या चारशे वर्षांतील तो एक सर्वोत्कृष्ट अभंग असल्याचे सानप यांनी सांगितले. जगामध्ये केवळ चारच वर्ण नाहीत. तुकोबांनी एकूण ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र व चांडाळ बाळ, नर, नारी, वेश्या असे एकूण नऊ वर्ण सांगितले. जोपर्यंत चंद्र-सूर्याचे कार्य तोपर्यंत संत ज्ञानेश्वर, संत तुकाराम यांच्या कार्याचा गौरव होत राहील, असेही त्यांनी प्रतिपादन केले. तुकाराम गाथा मौखिक परंपरेने जतन करण्यात आल्याचे १९ व्या शतकाच्या उत्तरार्धात छापण्यात आल्याचे त्यांनी सांगितले. अनुभव, प्रयोग आणि निष्कर्ष ही संत तुकाराम यांच्या कवितेची त्रिसूत्री आहे. प्रासादिकता, रमणीयता, अलंकारिता, जिह्वाळा इत्यादी तुकोबांच्या अभंगवाणीचे विशेष सांगून तुकोबांची कविता युगकविता असल्याचे स्पष्ट केले व तुकोबांची अभंगगाथा हा पाचवा वेद असल्याचेही सांगितले.

दुपारी २.३० ते ३.३० या वेळेत तिसऱ्या सत्रात संतसाहित्याचे गाढे अभ्यासक व पुणे विद्यापीठातील तत्त्वज्ञान विभागाचे प्रमुख प्रा. डॉ. सदानंद मोरे यांनी 'संत तुकाराम महाराजांच्या अभंगातून उलगडणारे चरित्रदर्शन' या विषयावर आपले सखोल चिंतन मांडले. १९ व्या शतकाच्या उत्तरार्धात तुकोबांचे सगळे अभंग एकत्र छापले तेव्हा तुकाराम गाथा हा शब्द रूढ झाल्याचे सांगून, तुकोबांची समग्र भाषा, स्वतःकडे पाहण्याची दृष्टी आणि तुकोबांची गाथा हे त्यांचे आत्मचरित्र 'आत्मचरित्र' या साहित्यप्रकाराच्या चौकटीत सामावणारे नाही. कालक्रमानुसार तुकाराम गाथा नसल्याने तुकाराम गाथेतून तुकारामांच्या चरित्राचा शोध घेणे हे फार मोठे आव्हान आहे. तुकोबांचे मंत्रगुरु बाबाजी, तर काव्यगुरु नामदेव आणि तुकाराम ही बहिणीबाई यांचे मंत्रगुरु व काव्यगुरु तुकोबा त्यांच्या दृष्टीने पांडुरंगच. तुकोबांच्या अस्सल चरित्रसाधनांचाही त्यांनी उल्लेख केला, महिपतीबुवा ताहराबादकर, रामेश्वरभट, मोरोपंत इ.च्या काव्यातूनही तुकोबांच्या चरित्राचे काही विशेष जाणवतात. तुकोबांच्या गाथेतील अनुभवकथनपर अभंगातून त्यांच्या जीवनातील

महत्वाच्या प्रसंगांची नोंद सापडते. वारकरी घराणे, संसारातील दुःख, दुष्काळात बुडालेला व्यवसाय, आप्तांचे मृत्यू, परंपरेने लाभलेले श्रीविठ्ठलाचे देऊळ, अध्यात्माला कीर्तनाचा स्वीकारलेला मार्ग, संतांची पाठ केलेली आहे. संतकृपा, स्वप्नातील दृष्टांत, उपदेश 'रामकृष्ण हरी' हा मिळालेला मंत्र, नामदेवांकडून मिळालेली कवित्वाची स्फूर्ती, अभंग लिहायला सुरुवात केल्यावर लोकांनी केलेला निषेध इत्यादींच्या नोंदी गाथेत सापडतात. तुकोबांचे चरित्र तुकोबांच्या गाथेतून उपलब्ध होऊ शकते असे त्यांनी प्रतिपादन केले.

सत्र ४ मध्ये अहमदनगर येथील सारडा महाविद्यालयाच्या मराठी विभागप्रमुख, संतसाहित्याच्या अभ्यासक व समीक्षक डॉ. लीला गोविलकर यांनी 'संत तुकाराम आणि वारकरी संप्रदाय' या विषयाच्या अनुषंगाने संत तुकाराम यांच्या काव्यासंदर्भात समीक्षापर विचार मांडले. संत ज्ञानेश्वर ते संत तुकाराम धर्मसंकीर्तन, धर्मसंरक्षण आणि धर्माचे शुद्धीकरण, धर्मप्रबोधन इत्यादी संदर्भात त्यांनी अनुक्रमे संत ज्ञानेश्वर, संत एकनाथ आणि संत तुकाराम यांच्या जीवनकार्याचा गौरव केला. वारकरी संप्रदाय आणि संत तुकाराम यांनी समाजप्रबोधनाचे कार्य केले. एकनाथांचे भावार्थ रामायण आणि तुकोबांच्या पाईकीचे अभंग यांचा त्यांनी त्या संदर्भात आवर्जून उल्लेख केला. पाईक कसा असावा, विठ्ठलावरची निष्ठा, देवक्षणासाठी स्वामिनिष्ठा हा विचार तुकोबांनी 'पाईकीच्या अभंगातून' मांडला. संत नामदेवांनी सुरू केलेली कीर्तनपरंपरा पुढे सामुदायिक, प्रबोधन संदर्भात महत्वाची ठरली. वारकरी संप्रदायाने 'आंतरभारती' ही संकल्पना रुजवली. 'ज्ञानाचा एका आणि नामाचा तुका' असे म्हटले जाते, पण नामाचा एकाही आहे आणि ज्ञानाचा तुकाही आहे असे सांगून तुकोबांचे तत्त्वज्ञान वारकरी संप्रदायाची प्रतिष्ठा उंचावणारे आहे. तुकोबांचे अभंग समाज उभे करणारे आहेत. भोंदूगिरी, शब्दपांडित्य, अंधश्रद्धा, पाखंडीपणा, ढोंगीपणा इत्यादी संदर्भात आपल्या अभंगातून परखडपणे विचार मांडले. काळाचे आव्हान स्वीकारण्याइतपत वारकरी संप्रदायास समर्थ करण्याचे कार्य या बहुजन समाजातील नेतृत्वाने तुकारामांनी केले. तुकारामांच्या भाषाशैलीचे वेगळेपण



विशद करताना त्यांनी तुकारामांचे शब्द कधी रत्न तर कधी शस्त्र कसे बनतात हे साधार सांगितले. तुकोबांचे शिष्यत्व स्वीकारणारी बहिणा तुकोबांच्या कळसाकडे घेतलेली झेप आहे अशा शब्दांत त्यांनी संतांचे संचित प्रतिपादन केले.

समारोपप्रसंगी संतसाहित्याचे गाढे अभ्यासक आणि थोर विचारवंत प्राचार्य रामदास डांगे यांनी श्रोत्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे आपल्या प्रभावी भाषाशैलीतून दिली. या चर्चासत्रातील संत तुकाराम यांच्या संदर्भातील सर्व विचारवंतांच्या, वक्त्यांच्या विचारांचा थोडक्यात आढावा घेतला. 'वज्रसूची' या ग्रंथामागील भूमिका त्यांनी ओघवत्या शब्दांत मांडली. तुकोबांच्या निवडक अभंगांच्या आधारे त्यांचे श्रेष्ठत्व विशद करताना तुकोबांच्या वाटेने जावे, मात्र तुकोबांच्या वाटेला कोणी जाऊ नये असे परखडपणे मत मांडले. या सत्राचे सूत्रसंचालन प्रा. सौ. समीक्षा आवलगावकर यांनी केले. उपस्थित मान्यवर आणि श्रोत्यांचे आभार प्रा. डॉ. स्नेहल तावरे यांनी मानले.

दिनांक ३० जानेवारी २०१० रोजी सकाळच्या सत्रामध्ये म. फुले लिखित आणि डॉ. नीला पांडरे संपादित 'तृतीय रत्न' या नाटकावर नाशिकच्या मराठी विषयाच्या अभ्यासक, संशोधक, संपादक आणि समीक्षक प्रा. श्रीमती डॉ. नीला पांडरे यांनी आपले उद्बोधक विचार मांडले. त्यांनी प्रारंभी प्राचीन काळापासून आधुनिक काळापर्यंतचा इतिहास थोडक्यात सांगून नाटक हा पंचमवेद मानल्याचे सांगितले. आधुनिक काळातील पहिले एकमेव अद्वितीय सामाजिक नाटक 'तृतीय रत्न' या नाटकासंदर्भात त्यांनी तपशीलवार विवेचन केले. तृतीयरत्न या नाटकाची रचनावैशिष्ट्येही त्यांनी कथन केली. 'तृतीयरत्न'चा आशय थोडक्यात विशद करून या नाटकाची दोन प्रयोजने-व्यवहारज्ञान व संतसंगितोपदेश एकूणच फुले यांच्या जीवनकार्याची परिणती असल्याचे सांगितले. 'तृतीयरत्न' नाटकाची मध्यवर्ती कल्पना या नाटकातील मध्यवर्ती पात्र यांच्या माध्यमातून नव्या पिढीचे विचार करावयास शिकले पाहिजे हा उद्देशही त्यांनी स्पष्ट केला. या नाटकासंदर्भात कोणते

प्रश्न उपस्थित होतात त्या संदर्भातही त्यांनी चर्चा केली.

चर्चासत्रातल्या सातव्या सत्रात तिसऱ्या पिढीचे ग्रामीण कादंबरीकार श्री. बाबाराव मुसळे यांनी 'हाल्या हाल्या दुधू दे' या कादंबरीची निर्मितीप्रक्रिया उलगडली. पंचवीस वर्षांनंतर या कादंबरीचा समावेश महाराष्ट्रातल्या तीन विद्यापीठांच्या मराठी विभागामध्ये अध्ययन-अध्यापनासाठी झाल्याचे समाधानही त्यांनी व्यक्त केले. 'हाल्या हाल्या दुधू दे'च्या बोलीभाषेचे वेगळेपण त्यांनी साधार आपल्या खास लकबीसह सादर केले तेव्हा श्रोत्यांनी त्यांना दाद दिली.

चर्चासत्राच्या आठव्या सत्रामध्ये प्रा. विश्वास वसेकर यांनी पुणे विद्यापीठाचे माजी कुलगुरु डॉ. नरेंद्र जाधव लिखित 'आमचा बाप आन् आम्ही' या आत्मकथनपर पुस्तकावर आपला शोधनिबंध सादर केला. आत्मचरित्र व आत्मकथन यातील भेद विशद करून आत्मकथनाच्या परंपरेतही या पुस्तकाचे वेगळेपण कोणते ते त्यांनी स्पष्ट केले. प्रा. विश्वास वसेकर हे जाणकार नामवंत साहित्यिक आणि समीक्षक आहेत. त्यांनी या पुस्तकाचे सखोल आकलन करून मूल्यमापन केल्याचे त्यांच्या निबंधातून जाणवले. सत्र २ ते ५ चे सूत्रसंचालन मराठी विभागातील प्रा. सौ. निशा भंडारे यांनी केले.

चर्चासत्राच्या समारोप समारंभप्रसंगी व्यासपीठावर प्रमुख पाहुणे पुणे विद्यापीठाच्या मराठी विभागाचे प्रमुख डॉ. मनोहर जाधव, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. झुंजारराव, उपप्राचार्य डॉ. देशमुख, मराठी विभागप्रमुख डॉ. स्नेहल तावरे उपस्थित होत्या. डॉ. मनोहर जाधव यांनी मराठीतील आत्मचरित्र आणि साठोत्तरी काळात दलितांच्या नवोदित पिढीतील प्रतिभावंतांनी आयुष्याच्या विशिष्ट टप्प्यावरील लिहिलेली आत्मकथने यांतील वेगळेपण विस्ताराने विशद केले. अलीकडच्या काळातील - उदाहरणार्थ, उत्तम कांबळे यांचे 'आई' समजून घेताना तसेच शरणकुमार लिंबाळे यांचे 'पुन्हा अक्करमाशी' या जीवनांची वैशिष्ट्ये विशद केली. काहीही दोष नसताना अन्याय, अत्याचार, लादलेले जीवन, त्याची लाज भारतीय समाजव्यवस्थेस वाटली पाहिजे. प्रश्न समाजापुढेच मांडण्याचा हा लेखकाचा



वेगळा दृष्टिकोन व्यक्त करतो. ‘आमचा बाप आन् आम्ही’चे वेगळेपण सांगताना या पुस्तकास आकृतिबंधाची चौकट नाही. पुस्तकाची गरज म्हणूनच ते जन्माला आल्याचे सांगून हे आत्मकथन बापाचे आहे व त्याच्या अपत्याने जोडलेला अनुबंध हा प्रतिनिधी स्वरूपाचा आहे. आजचे सर्व बाप व त्यांची मुले यांचे प्रतिनिधित्व हे पुस्तक करते. सत्य कल्पितापेक्षा भयंकर असते हे दलित साहित्याने सांगितले आहे असेही त्यांनी प्रतिपादन केले.

डॉ. स्नेहल तावरे यांनी आपल्या मनोगतामध्ये 'आमचा बाप आन् आम्ही' या पुस्तकाचे वेगळेपण विशद केले. एकूण चर्चासत्रांमध्ये सहभागी मान्यवरांच्या विचारांचा थोडक्यात आढावा घेतला व चर्चासत्राच्या संयोजनामध्ये ज्यांचा सहभाग लाभला, त्या सर्वांचे तसेच महाराष्ट्रातल्या विविध विद्यापीठ कक्षेतील महाविद्यालयांमधून उपस्थित राहिलेले प्राध्यापक प्रतिनिधींचे, उपस्थित सर्व श्रोत्यांचे मनःपूर्वक आभार मानले.

चर्चासत्रांस विद्यार्थी-प्राध्यापक प्रतिनिधींचा सहभाग उल्लेखनीय होता.

[illegible]

या सिद्धतेच्या एवढ्या प्रदीर्घ कालावधीत मनुष्यस्वभावाचे अनेक रंजक पैलूही पाहायला मिळाले. उदा. १९०८ साली जर्मन अ‍ॅकॅडमीने ही सिद्धता देणाऱ्यास १ लाख मार्क (तेव्हाचे जर्मन चलन, ज्याची किंमत खूपच होती) एवढे मोठे पारितोषिक जाहीर केले आणि काय आश्चर्य ! घराघरात लोक सिद्धतेसाठी प्रयत्न करू लागले. केवळ २ वर्षांत १०,००० सिद्धता (अर्थातच चुकीच्या) लोकांनी पाठवल्या. पहिल्या महायुद्धानंतर (१९१४-१९१९) जर्मनीच्या मार्कचे प्रचंड अवमूल्यन झाले आणि अर्थातच सिद्धतांचा ओघ लांबला. तात्पर्य- फर्माच्या प्रमेयाच्या सिद्धतेची ओढ प्रामुख्याने १ लाख मार्क हीच होती. फर्माच्या प्रमेयाला एक दुःखाची किनारही अशी आहे की, काही व्यक्तींनी कित्येक वर्षे घालवूनही सिद्धता न मिळाल्याने आत्महत्या केल्या. त्याचप्रमाणे चांगली बाजू अशी की, Elliptic Curves सारख्या काही नवीन शाखांची गणितात भर पडली.

$$\frac{25}{54} = \frac{255}{545} = \frac{2555}{5455} = \dots$$

$$= \frac{2}{4}$$

## गणित का शिकावे ?

विज्ञानात गणिताचे उपयोग काय असतील ते असोत, पण गणिताच्या अध्ययनाने बुद्धीला तीक्ष्णता व बिनचूकपणा येतो. अस्ताव्यस्त व विस्कळित विचार करण्याची मनाची सवय मोडते. “मुद्दयाशी गाठ, फालतू फापटपसारा नको” अशी मनोवृत्ती बनते. मनाची एकाग्रता वाढते. ज्ञान म्हणून गणिताचे महत्त्व आहेच, पण शिस्तीचे धडे देणारे म्हणून त्याचे स्थान सर्वश्रेष्ठ आहे.

गणिताच्या अध्ययनाने सूक्ष्म व सुसूत्र विचार करण्याची सवय मनात एकदा बद्धमूल झाली, की ज्ञानाच्या इतर शाखांमध्ये तिचा उपयोग वेळप्रसंगी करता येतो.

गणितात प्राविण्य मिळवण्यासाठी भरपूर परिश्रम घ्यावे लागतात, तसेच खंबीरपणा व सोशिकता यांची कसोटी लागते.

मुख्य म्हणजे तुमच्या बुद्धीची घमेंड गणित उतरवू शकते.



# तंट्या भिल्ल

डॉ. मंदा आदमाने (इतिहास विभाग)

इ. स. १८५७ च्या इतिहासातील एक आदिवासी क्रांतिकारक मातृभूमीसाठी आणि आपल्या आजूबाजूच्या समाजासाठी लढा देणाऱ्या देशात कितीतरी ज्ञात-अज्ञात लोकांनी प्राणार्पण केलेले आहे. पण दुर्दैवाने त्यांची माहिती आपल्याला फार कमी मिळते. अनेक दिवसांपर्यंत गोष्टीरूपातच त्यांची प्रसिद्धी सीमित राहते. नंतर दंतकथा रूपाने समाजात पसरत राहते. इ. स. १८५७ च्या राष्ट्रीय उठावाला ब्रिटिशांनी “शिपायांचे बंड” हे नाव देऊन भारतीयांचा स्वाभिमान नष्ट केला होता. लोकांमध्ये राष्ट्रप्रेम जागृत करणाऱ्या प्रेरणा सतत समाजात तेवत राहिल्या, तर समाजामध्ये जिवंतपणा निर्माण होऊन तो समाज, ते राष्ट्र चांगली प्रगती करू शकते, चांगली संस्कृती निर्माण करू शकते; पण स्वातंत्र्यानंतर देशात प्रबळ राष्ट्रप्रेम निर्माण करणारे स्रोत लोकांपासून दूर ठेवण्यात आले. देशाचा वास्तव इतिहास लिहिला गेलाच नाही. अनेकांच्या आहुती अज्ञातच राहिल्या. समाजाला बदलणारे, योग्य दिशेने नेणारे विचारवंत, मार्गदर्शन करणारे समाजसुधारक, क्रांतिकारी मार्गाने देशामध्ये देशप्रेम निर्माण करणारे हुतात्मे देशात अनभिज्ञच राहिले. ज्यांनी राष्ट्रासाठी, समाजासाठी आपलीच नव्हे, तर आपल्या सर्व कुटुंबाची होळी केली, त्यांच्या वाट्याला मात्र उपेक्षाच आली. अजूनही कितीतरी हुतात्म्यांची माहिती आम्हा सुशिक्षित लोकांना नाही. माझ्या वाचनात आलेल्या एका आदिवासी भिल्लाची ही गोष्ट आहे. ज्याने १८५७ च्या लढ्यामध्ये ब्रिटिशांच्या अत्याचाराविरुद्ध एकाकी लढा देत देशासाठी हौतात्म्य पत्करले होते.

विंध्य-सातपुडा पर्वताच्या डोंगराळ भागातील नर्मदा-तापीच्या परिसरामध्ये, निमाडच्या भागात भिल्लांची वस्ती होती. या निमाडच्या परिसराला मुस्लिम, मराठे, पेंढारी, होळकर, शिंदे, निजाम आणि शेवटी ब्रिटिशांनी पूर्णपणे

ओरबाडून नागविले होते. निमाडच्या या भागात बिरडा हे एक छोटेसे गाव. तेथे पाटील, रजपूत, ठाकूरांची घरे होती व गावाच्या बाजूला असलेल्या सुक्ता नदीजवळ कोळी, भिल्लांची वस्ती होती. पाटील, रजपूतांच्या शेतावर वेठबिगारीने वर्षानुवर्षे राबत होती. तरीपण त्यांची कर्जे संपत नव्हती. त्यामुळे दारिद्र्याच्या खाईतच दिवसेंदिवस पिचत होती. या भिल्लांच्या वस्तीतील भाऊसिंग आदिवासी आपली पत्नी जीवनीबरोबर पाटलांच्या शेतावर राबत होते. त्यांना तंट्या नावाचा मुलगा होता. लहानपणीच त्याने आईचा मृत्यू पाहिला होता. अत्यंत गरिबीत त्याच्या वडिलांना एकुलता एक पाण्याचा हंडा आपल्या पत्नीच्या अंगावर पांढरे वस्त्र घालून अंत्यसंस्कार करावे लागले होते. इतकी दारिद्र्याची आणि समाजातील ठेकेदार समजणाऱ्या पाटील, रजपूतांकडून रोजची छळवणूक बघून, तसेच सभोवतालचे दारिद्र्याचे वातावरण बघून लहान तंट्यात मात्र अन्यायाविरुद्ध लढ्याची जिद्द निर्माण होऊ लागली होती. गावातील दैवत मानले जाणारे मेंढग्या आणि टेकडीवरील नवगजाबाबांच्या विचारांचा प्रभाव तंट्यावर पडत होता. त्यांच्या बोलण्यातून लोकांच्यावर होणाऱ्या अत्याचाराला प्रतिकार करण्याची शक्ती समाजातून निर्माण झाली पाहिजे. सावकार, पाटील व त्यांच्यावर राज्य करणारे ब्रिटिश हे सर्व समाजाचे शत्रू आहेत. त्यांचा विनाश घडवून आणणे ही काळाची गरज आहे. या विचारांचा प्रभाव तंट्या ह्या छोट्या भिल्लावर पडलेला होता. लहानसान प्रसंगात धाडस दाखवून त्याने अन्यायाविरुद्ध बंड उभारले होते.

गरिबांना मदत करणे, त्यांच्या अडी-अडचणीला रात्री-बेरात्री धावून जाणे, अभागी बहिणीचा भाऊ होऊन तिला मदत करणे, सावकार, पाटील, रजपूत जे ब्रिटिशधर्जिणे होते व जनतेवर अत्याचार करीत अशा श्रीमंत लोकांच्या घरावर दरोडे टाकून मिळविलेला पैसा



गोरगरिबांना वाटणे, दुकानदार चढ्या भावाने अन्नधान्य, जीवनावश्यक वस्तू विकत असेल तर त्याच्यावर हल्ला करून, त्याला जरब देऊन सर्वसामान्य लोकांना मदत करीत असे. त्याने समविचारी खेडुत आदिवासी लोकांची टोळी बनविली होती. रघु, भिलगजा कुणबी, मंगळ्या कोरकू इ. त्याचे साथीदार होते. त्यांच्या मदतीने जंगलाचा आश्रय घेत लोकसेवेचे व्रत त्याने पत्करले होते. अनेक खेडेगावात त्याचा दबदबा निर्माण झाला होता. गरिबांचा वाली आणि सावकार व ब्रिटिशांचा कर्दनकाळ बनला होता. परिस्थितीने त्याला तसे बनविले होते. तंट्या भिल्लाची दहशत ब्रिटिशांवरही बसली होती. लोक त्याला तंट्यामामा म्हणून ओळखत होते. एखाद्या स्त्रीवर घरची, सासरची लोकं अन्याय करीत असली तर तेथेही तो धावून जात होता व एखाद्या अभागी बहिणीचा भाऊ बनत होता. दुष्काळात पाटील, सावकार गरीब शेतकऱ्यांना पिळत. वरून ब्रिटिश त्यांच्याकडून जबरदस्तीने कर वसूल करीत, तेव्हा तंट्या त्यांच्या घरावर दरोडे घालून त्यांचेच अन्नधान्य, पैसा, गरीबांमध्ये वाटून लोकांचा दुवा मिळवत होता. त्यामुळे दिवसेंदिवस तंट्या भिल्ल हा ब्रिटिश सरकारला जड जाऊ लागला. याच काळात १८५७ चा लढा सुरू होता. या लढ्यात तंट्या भिल्ल जबलपूरच्या भागात सक्रिय झाला होता. ब्रिटिशांच्या रसदीवर अचानक आक्रमण करणे, खजिना ब्रिटिश अधिकारी कुठे नेत असतील तर त्यांच्यावर अचानक हल्ला करून खजिना पळविणे आणि तो क्रांतिकारकांपर्यंत पोहोचविणे, सावकारांना लुटणे इ. कामे करीत असल्यामुळे ब्रिटिशांनाही दिवसेंदिवस जड जाऊ लागला.

सर लेपेल ग्रिफिन, इन्स्पेक्टर नेलर, कर्नल वार्ड या ब्रिटिश अधिकाऱ्यांनी प्रत्येक जिल्ह्यातून अधिक पोलिस फोर्स बोलावून मकडाईच्या जंगलात आणि काली भीत डोंगराच्या भागात त्याला पकडण्याचा प्रयत्न केला होता. त्याच्यावर ५००, १००० ते २००० रुपयांपर्यंत पकडण्यासाठी बक्षीसही ठेवण्यात आले होते; पण तो सापडला नव्हता. ब्रिटिश बेजार झाले होते. ज्यावेळी

इंदोरचे होळकर, भोपाळचे नबाब, हैद्राबादचा निजाम, एलिचपूरचा नबाब, नागपूरचे भोसलेंसारखे राजे -संस्थानिक ब्रिटिशांची हुजरेगिरी करीत होते, तेथे तंट्या भिल्ल आपल्या पाच-पन्नास साथीदारांबरोबर दहा वर्षांपर्यंत ब्रिटिशांबरोबर गनिमी काव्याने लढत होता. आजूबाजूच्या परिसरात लुटालूट करून गरिबांना वाटत होता. गरजूंना देत होता. क्रांतिकारकांना मदत करीत होता.

तंट्या सबळगडच्या भागात असल्याची बातमी सिरालदार मेजर ईश्वरी प्रसादला कळल्यानंतर त्यांनी ठाणेदार मानाजी भगवंत, भोपाळ बटालियनचे अधिकारी बजरंगसिंग, होळकर घोडदलाचे प्रमुख नंद सिंग इ. विशेष अधिकाऱ्यांना त्यांच्या पथकासह बोलाविले होते. ब्रिटिश गव्हर्नर जनरलच्या आदेशाने हे सर्व तंट्याला पकडण्यासाठी एकत्रित झाले होते.

सबळगडच्या पायथ्याशी भर पावसाळ्यात, ऑगस्ट महिन्यात तंट्याविरुद्ध विशेष मोहीम आखून एका नडलेल्या सासुरवाशिणीच्या मदतीला आलेला होता. बाणेर गावात आल्याची खबर पोलिसांना लागताच त्यांनी दगाबाजी करून ब्रिटिशांना मदत केली होती आणि तंट्याला पकडून दिले होते. त्यानंतर तंट्याला ४ डिसेंबर १८८९ला फाशीची शिक्षा देण्यात आली होती. ब्रिटिश न्यायव्यवस्थेने देहदंड देऊनच तंट्याचे अस्तित्व नष्ट केले होते; पण लोकांनी त्याला जननायकाची पदवी दिली होती.

तंट्या भिल्लासंबंधी सरकारी कागदपत्रे, मूळ दस्तावेज न्यायालयीन, पोलिस रेकॉर्ड, फाशीच्या शिक्षेचे निकालपत्र व त्याची दीर्घ प्रस्तावना, टळटीपा इ. सर्व उपलब्ध साधने मध्यप्रदेशमधील सांस्कृतिक विभागात आहेत. त्यांनी सविस्तर संदर्भसूची प्रकाशित केली आहे. मध्यप्रदेश सरकारने ("Jananayak Tantya Bhill and The Peasant and Tribal Movement") हा ग्रंथ प्रकाशित केला आहे. आदिवासी स्वातंत्र्याच्या चळवळीत क्रांतीच्या मार्गाने जाणाऱ्या एका आदिवासी भिल्लाने ब्रिटिशांच्या अन्यायाविरुद्ध यशस्वी लढा दिला होता.

□□□



# छत्रपती संभाजी महाराजांचा पराक्रम

सागर सुरवसे (इ. टी. वाय. बी. कॉम.)

महाराष्ट्रदैवत श्री शिवछत्रपतींचे पुत्र संभाजीराजे यांच्याबद्दल अनेक गैरसमज आहेत. तथापि त्यांच्या चरित्राचा सखोल अभ्यास केल्यावर असे लक्षात येते, की त्यांच्यात दुर्गुण आहेत असेच भासवले गेले; परंतु मुळात असे काही नव्हतेच, जे सद्गुण होते ते कोणी सांगितलेच नाहीत. ते वीर होते, ते संस्कृत भाषेत निष्णात होते. हिंदी व संस्कृत भाषेत त्यांचे चार (४) ग्रंथ आहेत. बुधभुषण हा राजनीतीवरील ग्रंथ वयाच्या १४ व्या वर्षी संस्कृत भाषेत लिहिला. वयाच्या ९ व्या वर्षापासून राजकारणाचे धडे घेत होते. मोअज्जमच्या छावणीत (औरंग्याचा पुत्र) शिवरायांनी त्यांना २ वर्षे मनसबदार म्हणून पाठविले. ११ व्या व १२ व्या वर्षी ते राजगडावरील सदरेवरून राज्यकारभारात लक्ष घालू लागले. १७ व्या वर्षी रायगडावर युवराज म्हणून घोषित झाले. १९ व्या वर्षी पन्हाळा, श्रृंगारपूर आणि प्रभावतीचे सरसुभेदार म्हणून नेमले होते.

असो, हे सर्वतर आहेच, आपण त्यांच्या पराक्रमाविषयी माहिती घेऊ. त्यांच्या पराक्रमाविषयी माहिती सांगण्याचा मोह साऱ्या महाराष्ट्राला झाल्याशिवाय राहणार नाही.

त्यांच्या पराक्रमाविषयी शाहीर योगेश म्हणतात -  
देश धरम पर मिटनेवाला

शेर शिवा का छावा था ॥

महापराक्रमी परम प्रतापी

एक ही शंभूराजा था ॥

त्यांच्या प्रखर कारकिर्दीचा काळ होता, आठ (८) वर्षे, आठ महिने, एका वेळी अनेक शत्रूंशी झुंज देणारा. सिद्दी, पोर्तुगीज, इंग्रज आणि मोगल हे चार शत्रू. त्यातही अवघी मराठेशाही बेचिराख करण्याच्या हेतूनिशी प्रतिज्ञा करून महाराष्ट्रात जातीनिशी (सात लाख फौजेसह) उतरलेला क्रूरकर्मा औरंगजेब बादशहा ! शंभूराजांनी या अल्पकाळात सुमारे सव्वाशे (१२५)

लढाया केल्या. एकातही हार नाही मिळाली. सात लाख फौजेशी आपल्या बेताच्या दोन-अडीचशे सैन्याच्या, बेताच्या सामर्थ्यानिशी उणीपुरी नऊ (९) वर्षे झुंज दिली. हा जगाच्या इतिहासातील अभूतपूर्व पराक्रम. असा ज्वलज्वलंत संभाजी न भुतो न भविष्यति.

वर्ष तीन सौ बीत गये अब ।

शंभू के बलिदान को ।

मातृभूमी के चरण कमल पर ।

जीवन पुष्प चढाया था ।

है दुजा दुनिया में कोई ।

जैसा शंभू राजा था ?

- शाहीर योगेश

शंभूराजे आपल्या युद्धनीतीमध्ये. शत्रुपक्षाचा जास्तीत जास्त विध्वंस करणे, रसद तोडणे, पाण्यात विष कालवून शत्रुसेनेची हानी करणे आणि अनेक सेना एकाचवेळी अनेक ठिकाणी लढविणे ह्या युद्धतंत्राचा समावेश होता. आपले सैन्य मोगलांच्या मानाने खूपच कमी, हे लक्षात घेऊन त्यांनी 'खच्चिकरणाची युद्धनीती' (Strategy of Attrition) अवलंबिली. शक्य तेथे आक्रमण व शक्य तेथे बचाव असे दुहेरी सूत्र इथे वापरले. शत्रूच्या युद्धनीती (योजना) ओळखून त्या उधळून लावणे, त्यांची रसद व दळणवळण तोडून टाकणे आणि त्यांची उपस्थिती खिळखिळी करणे. जेव्हा मोगलांनी नाशिकजवळच्या अहिवंत गडावर हल्ला केला तेव्हाच बऱ्हाणपूर व सुरत येथे हल्ले चढवून मराठी सेनेने त्यांना जर्जर केले. म्हणजे आपण विचार केला तर असे लक्षात येते की, शत्रूने एका भागावर हल्ला केला असता त्याच्या दुसऱ्या भागावर हल्ला चढविणे आणि शत्रूचे चित्त विचलित करून सोडणे.



१६८२ साली शंभूराजे २० हजार घोडदळ घेऊन म्हैसूरच्या दिशेने निघाले, तेव्हा त्यांचे वय होते, अवघे २५ वर्षे. सातारा, मिरज, हुबळी, धारवाडमागे चिकमंगळूरच्या ठाण्यावर जाऊन तेथे ताबा मिळविला. पुढे चिक्कदेवरायाशी लढाई करून चित्रदुर्ग येथे आपला सैनिकी तळ निर्माण केला. तेथून ते आपल्या सेनेसह मदुरेकडे रवाना झाले. चित्रदुर्गाहून टुमकुर, चिक्कबाळपूर, धर्मपुरी या मार्गाने त्रिचनापल्लीपर्यंत जाऊन त्यांनी त्याचा ताबा घेतला. नंतर मद्रासच्या दक्षिणेस आपला अधिकार प्रस्थापित केला. औरंगजेबाला यश न मिळाल्याने, आपल्याच सेनानींचा संशय येऊ लागला. त्याने शहजादा आज्जम आणि दिलेरखान यांना औरंगाबादेस बोलावून घेतले. दिलेरखानाला कैद व शहजादाला नजरकैदेत ठेवले. अखेर बादशहाने पुन्हा चांगलीच तंबी देऊन व त्याची समजूत घालून त्याला पुन्हा युद्धावर धाडला. दिलेरखानाने मात्र घोर नैराश्याने २० सप्टेंबर १६८३ या दिवशी आत्महत्या केली.

आता १६८३-८४ साली शंभूराजे गोव्याकडे वळाले. गोव्यातील फोंडा किल्ला त्यांनी सहज सर केला. स्वतः विजरेई कौंट द आल्व्हारो हा अपयश घेऊन ११ नोव्हेंबर १६८३ ला माघारी फिरला. विजरेईला वाटले, फोंडा प्रकरण झाल्यावर शंभूराजे परत रायगडला जातील; परंतु शंभूराजे उलट अधिकच आत गोव्यात शिरू लागले. विजरेईने २४ नोव्हेंबर १६८३ ला एक सभा गोव्याच्या किल्ल्यावरील सभागृहात बोलावली... युद्धनिधीस मदत करण्यासाठी. जुवे बेटात उतरले. ते त्यांनी सहज सर केले. हे वृत्त कळताच विजरेई आल्व्हारो मोठी सेना घेऊन जुवे बेट जिंकण्यासाठी धावून आला. परंतु आतून व बाहेरून विजरेईवर जबरदस्त हल्ला झाला. गोव्यावर पिजरेई गोळी लागूनही कसाबसा पळाला. त्याचा घोडासुद्धा मराठ्यांच्या हाती लागला. ही शोकांतिका बघण्यासाठी खाडीच्या दोन्ही तीरावर गावकरी लोक जमले होते. विजरेईचा पाठलाग खुद्द छत्रपती शंभूराजे करीत होते. इतके बेभानपणे करत होते की, त्याच्या पाठून त्यांनी

आपला घोडा नदीत घातला. खंडो बल्लाळने प्रसंगावधान राखून घोड्याचा लगाम धरला नसता तर...

घाबरलेला विजरेई इतका गर्भगळित झाला की, त्याने गोव्याच्या चर्चमधील सेंट झेविअर यांचे शव बाहेर काढून त्याची प्रार्थना केली. एका कागदावर गोव्याचे सारे राज्य झेविअरला अर्पण केल्याचे लिहून दिले आणि त्याने गोव्याचे रक्षण करावे असे साकडे घातले. तसेच गोव्यातील किल्ल्यावरच्या पाद्र्यांचे वरचे झगे काढून घेऊन, हात मागे बांधून त्यांची गावातून धिंड काढली. ज्या धर्मगुरूंची शंभूराजांनी धिंड काढली त्यांच्याशी धर्म नव्हता आणि गुरूंचे चारित्र्य नव्हते. शंभूराजांचे पोर्तुगीजांशी युद्ध जितके राजकीय होते, तितकेच धार्मिकही होते आणि या पाद्र्यांनी हिंदूंना बाटविण्याचा, जे बाटण्यास तयार नाहीत त्यांना जिवंत मारण्याचा आणि पैसा उकळण्याचा सपाटा लावला होता.

शंभूराजांच्या पराक्रमाच्या वार्तांनी बादशहाचे डोके भणभणून गेले होते. त्याने रागारागाने आपली पगडी जमिनीवर आपटली आणि शपथ घेतली की, 'संभाजीला मारल्याशिवाय पगडी घालणार नाही.' तो म्हणतो, 'टिचभर राज्य अन् बोटभर ताकदीचा हा वितभर तरुण आपल्या विस्तृत राज्याला बेजार करू शकतो, ही कल्पना त्याला सहन होत नव्हती. मोगलांचा इतिहासकार महंमद हाशिम खाफीखान शंभूराजांबद्दल लिहितो की, "संभाजी हा धामधूम आणि उच्छाद करण्यात शिवापेक्षा दहापटीने अधिक तापदायक ठरला."

संभाजीराजांची जलनीती, दुर्गनीती, युद्धनीती अप्रतिम होती. संभाजीराजांनी आपल्या गलबताची संख्या साडेपाच हजार (५,५००) पर्यंत वाढवली. सैन्य तर शिवरायांच्या सैन्याच्या पाचपट इतके जास्त वाढवले. त्याचबरोबर त्यांनी राज्याचे रक्षण केले असे नाही, तर राज्यपण वाढविले. एक इंग्रज लेखक लिहितो की, 'नशीब इंग्रजांचे, की तो जास्त काळ जगला नाही. तो जर आणखी १० वर्षे जास्त जगला असता तर इंग्रजांना भारतावर १५० वर्षे राज्य करायचे तर लांबच, पण भारतात पाऊलसुद्धा ठेवता आले नसते.



छत्रपती शंभूराजांनी आपल्या ५,५०० गलबतांच्या साहाय्याने इंग्रजांना झोपविले, सिद्दीला नाचवले आणि पोर्तुगीजांना दबावले. २५० वर्षांपूर्वी शंभूराजे दर्यावरून राज्यांचे रक्षण करतात आणि त्यांनी लिहून ठेवले आहे की, 'आपल्या राज्याला धोका जमिनीवरून नाही तर दर्यावरून आहे. आणि आजच्या विज्ञानयुगातील आपण आपल्या राजधानीचे सुद्धा रक्षण करू शकत नाही. आठवा २६/-११/२००८ चा मुंबईवरील हल्ला. आपले सरकार सांगते की, आमच्याकडे बोटी कमी होत्या. मग आपण ठरवावे की, श्रेष्ठ कोण ? शंभाजीराजे की आजचे विज्ञानयुगातील सरकार ?

तेजःपुंज तेजस्वी आँखे ।

निकल गयी पर झुका नहीं ।

दोनो पैर कटे शंभू के ।

धैर्य मार्ग से हटा नहीं ॥

हात कटे तो क्या हुआ?

सत्कर्म कभी भी छूटा नहीं ॥

जिह्वा कटी, खून बहाया ।

धरम का सौदा किया नहीं ॥

वर्ष तीन सौ बीत गये अब ।

शंभू के बलिदान को ॥

कौन जीता कौन हारा ।

पूछ लो संसार को ॥

शंभूराजे कोणत्याही गाफीलपणामुळे पकडले गेले नाहीत, तर फितुरीमुळे. त्यावेळी ते बत्तीस (३२) वर्षाचे होते. औरंगजेबाने त्यांचे डोळे फोडले, जीभ तोडली, पाय तोडले, हात तोडले तरीही शंभूराजे झुकले नाहीत. धर्मासाठी बलिदान देणारा असा राजा कुणी पाहिला आहे का ?

आपले खापरपणजोबा बाळाजी आवजी चिटणीस यांना हत्तीच्या पायाशी देण्यात आले. याचा सूड शंभूराजांच्या मृत्यूनंतर १२२ वर्षांनी मल्हार रामराव

चिटणीस याने घेतला आणि तोही सभासदाच्या मूळच्याच मसालेदार बखरीत खोट्यानाट्याचाच मसाला बेमालूमपणे घुसडून देऊन संभाजीचरित्र लिहिले. संभाजीराजांना व्यसनी ठरवले यानेच. पन्हाळ्याच्या सुभेदाराला कैदी बनवला यानेच. याच्याच सुपीक मेंदूने. सोयराबाईंना भिंतीत चिणून मारण्याचा जावईशोध याचाच ! खरेतर सोयराबाईंनी आत्महत्या केली आहे.

शंभूराजांबद्दल अटलबिहारी वाजपेयी लिहितात की...

“व्यक्ति की पुण्याई, व्यक्ति की शक्ति, व्यक्ति का स्वत्व प्रगट होता है अंतिम क्षणों में । संभाजी महाराज समझौता कर सकते थे, पर उन्होंने नहीं किया । अगर वो शरीर से दुर्बल होते अगर मनके कच्चे होते, जिस तरह के व्यसनों का उनके जीवन में उल्लेख किया जाता है, अगर उस तरह के व्यसन के वे शिकार होते तो अंतिम परीक्षा में विफल हो जाते । लेकिन वे अंतिम परीक्षा में सफल रहे । पीढियों तक उनके बलिदानसे हमें प्रेरणा मिलेगी । उन्होंने जीवन का क्षण क्षण, शरीर का कण कण स्वतंत्रता के लिए समर्पित किया ।”

ही कीर्ती आहे माझ्या शंभूराजांची !

कोटि कोटि कंठों में तेरा ।

आज जयजयकार है ॥

मातृभूमी के चरण कमलपर ।

जीवन पुष्प चढाया था ।

है दुजा दुनिया में कोई ।

जैसा शंभू राजा था?

क्योंकि वो शेर शिवा का छावा था ॥

॥ जय हिंदुराष्ट्र ॥

(अभिप्राय : अशाप्रकारच्या विषयांच्या निबंधस्पर्धा भरविणे खरेच खूप गरजेचे आहे. आपल्या तरुण पिढीचे आदर्श बदलत चालले आहेत. तरी या उपक्रमाला खूप खूप शुभेच्छा.)

□□□



# छत्रपती संभाजी महाराजांचा पराक्रम

सुचेता सुरेशराव शिंदे

स्वातंत्र्यवीर सावरकर निबंध - स्पर्धा २०१० - प्रथमपुरस्कारप्राप्त निबंध

मोगली गुलामगिरीच्या जोखडातून मुक्त होण्यासाठी राष्ट्रमाता जिजाऊ व स्वराज्यसंकल्पक शहाजीराजे यांचे पुत्र छत्रपती शिवाजीराजे यांनी हिंदवी स्वराज्याची स्थापना केली. राजमाता जिजाऊंच्या प्रेरणेने, मार्गदर्शनाने व इच्छेने राजांनी रायरेश्वराच्या मंदिरात मावळी मित्रांसह वयाच्या १४ व्या वर्षी स्वराज्याची शपथ घेतली व स्वराज्यनिर्मितीसाठी शर्थीचे प्रयत्न सुरू झाले. शिवरायांची दूरदृष्टी, राजकारण, कृतिशीलता, निर्णयप्रक्रिया, रयतेची काळजी, महिलांना दिला जाणारा मान-सन्मान, कौटुंबिक संबंध, सर्वांना समान वागणूक, याबरोबरच जातिभेद, वर्णवर्चस्व, यापलीकडे जाऊन पाहण्याचा त्यांचा समतावादी दृष्टिकोन या सर्वांचा योग्य परिणाम संभाजीराजांवर झालेला होता. केवळ यामुळेच शिवरायांनंतरही मोगली गुलामगिरीला शह देण्यासाठी व हिंदुस्थान मुक्तीचे सोनेरी स्वप्न पाहणारे शंभुराजे हे शिवरायांचे खरे उत्तराधिकारी ठरले. ज्यांच्या बलिदानालाही जगाच्या इतिहासात तोड नाही.

अशा शिवपुत्र छत्रपती संभाजीराजे यांचे जीवन भव्य-दिव्य आणि उत्तुंग आहे. अवघे ३२ वर्षांचे आयुष्य लाभलेल्या संभाजीराजांचे जीवन उत्तम योद्धा, प्रतिभावंत लेखक, आज्ञाधारक व स्वराज्यनिष्ठ राजपुत्र, चरित्रसंपन्न राजा, उत्तम प्रशासक आणि न्यायी राजा अशा विविध पैलूंनी फुललेले आहे. ऐन तारुण्यात, अवघ्या ३२ व्या वर्षी स्वदेश व स्वराज्यासाठी आत्मबलिदान करून छत्रपती शंभुराजे इतिहासात अमर झाले आहेत. छत्रपती संभाजीराजे त्रिशतकोत्तर सुवर्णजयंती महोत्सव साजरा होत असताना शंभुराजे एक अभ्यासक म्हणून पाहणे आवश्यक आहे. संभाजीराजांचा खरा इतिहास सांगणारी अनेक संशोधनपर अशी पुस्तके आज वाचकांपुढे येत आहेत, ही एक महत्त्वपूर्ण आनंददायी अशी बाब आहे.

**जन्म :** शंभुराजांचा जन्म पुणे जिल्ह्यात पुरंदर किल्ल्यावर

ज्येष्ठ द्वादशी शके १५९६ रोजी, म्हणजे गुरुवार, दि. १४ मे १६५७ रोजी झाला. त्यांच्या आई सईबाई यांनी तीन मुलींच्या पाठीवर शंभुराजांना जन्म दिला. राज्याला वारस मिळणे ही त्या काळी आनंददायी बाब मानली जात होती. स्वाभाविकच ते सर्वांचे लाडके झाले. शंभुराजांच्या जन्मानंतर स्वराज्यात सुमारे ४० किल्ले दाखल झाले होते व त्यांच्या १७ व्या वाढदिवशीच शिवाजीराजांना रायगडावर राज्याभिषेक करण्यात आला. शंभुराजांना दुर्दैवाने मातृसुख मात्र फारसे लाभलेले नाही. त्यांच्या जन्मानंतर सईबाईंना बाळंतरोग झाला. शंभुराजांना आईचे दूध मिळू शकले नाही. पुरंदरजवळील कापूरहोळच्या माडेपाटलांच्या धाराऊ नावाच्या आईच्या दुधावर ते मोठे झाले. ते सव्वादोन वर्षांचे असतानाच सईबाईंचा मृत्यू झाला. बालपण, शिक्षण व संगोपन - सईबाईंच्या मृत्युपासूनच शंभुराजांचा सांभाळ त्यांच्या आजी राजमाता जिजाबाईंनी केला. म्हणूनच जिजाबाई म्हणजे - जि - जिवंतपणा

जा - जागरूकता

बा - बाणेदारपणा

ई - इच्छाशक्ती

असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही. जिजाऊंनी शिवरायांना घडविले, वाढवले तसेच शंभुराजांनाही घडवले, वाढवले. दोन छत्रपती इतिहासाला देण्याचे महान कार्य त्यांनी केले व त्यांच्या अंगी जिवंतपणा, जागरूकता, बाणेदारपणा व इच्छाशक्ती या चारही गुणांची जोपासना केली. राष्ट्रमाता जिजाऊंच्या प्रेमळ छत्राखाली शंभुराजे दिमाखाने वाढत होते. जिजाऊंनी रामायण-महाभारत, संतांच्या कथा त्यांना सांगितल्या असाव्यात; पण त्याचबरोबर आपल्या पित्याच्या पराक्रमाच्या कथा, जिजाऊंनी शंभुराजांना संस्कारक्षम बनवण्याच्या दृष्टीने निश्चित सांगितल्या असणारच.



पोर्तुगीज, मोगल आणि सिद्दी या तीन शत्रूंशी शंभुराजे झुंजले. पोर्तुगीजांना तर त्यांनी जवळजवळ संपवूनच टाकले होते. फोंड्याच्या युद्धात शंभुराजांनी प्रचंड विजय मिळवला. गोव्याचा व्हाईसराय फ्रान्सिस्को टॉक्वेरा अक्षरशः डोळ्यातून टिपे गाळीत ईश्वराला विनवीत होता की 'गोव्यातील आमची सत्ता संपली ! आता तूच ती वाचव !' केवळ नशीब म्हणूनच फिरंगी गोव्यात टिकले. नाही तर संभाजीराजांनी गोवा जिंकून वडिलांची इच्छा पूर्ण केली असती. शंभुराजांना फोंड्याला प्रचंड विजय मिळूनही फिरंगी टिकले. कारण, नेमके त्याच वेळी मोगली राजपुत्र अजीम तीस हजार फौजेनिशी दक्षिणकोकणात उतरला. शंभुराजांना फिरंग्यांवरची अगदी शेवटाला आलेली मोहीम सोडून देऊन अजीमवर चालून जावं लागलं. फिरंगी वाचले ! चालून आलेल्या अजीमचाही शंभुराजांनी तुफानी पराभव केला. हा संघर्ष चालूच राहिला. आपल्या अतिप्रचंड बळानिशी औरंगजेबला रावणासारखं बळ होतं; पण आपल्या चिमुकल्या स्वराज्याचं रक्षण शंभुराजांनी जीवापाड परिश्रम - साहसांनी केलं. महाराष्ट्रात अजूनपर्यंत लोकांची अशी समजूत आहे की, शंभुराजांनी नादान वर्तमानं सारं शिवस्वराज्य घालवलं ! ही समजूत पूर्ण चुकीची आहे. औरंगजेबाला संभाजीराजांवर मात करता आली नाही. मात्र शेवटी राजांच्या नातलगांनी केली. शिक्क्यांनी मोगलांना राजांची गुप्त खबर दिली. मोगल सरदार शेख निजाम मुर्करबखान त्यामुळेच छाप घालून राजांना पकडू शकला.

पण सतत नऊ वर्षे अनंत अडचणी आणि आक्रमण यांना यशस्वी तोंड देणाऱ्या संभाजीराजांपुढे आदराने आपले दंडवतच पडते.

एवढ्या भयंकर आघातातही राजांनी स्वराज्याची राज्ययंत्रणा बिघडू दिली नाही. शिवाजीमहाराजांनी बसविलेली चौकट त्यांनी पक्की ठेवली. राष्ट्रउभारणीची थोरल्या महाराजांची उदात्त भूमिका कोणत्याही क्षणी त्यांनी सोडली नाही. तिला मुरडही घातली नाही. राष्ट्रीय स्वाभिमानाला धक्का लागू दिला नाही. प्रत्यक्ष दिल्लीवरच आपलं वर्चस्व रहावं ही त्यांची आकांक्षा होती. जयपूरच्या रामसिंहाला त्यांनी तसं पत्रच लिहिलं होतं.

अत्यंत विपरित परिस्थितीतही हिंदवी स्वराज्याचा, महाराष्ट्राचा आणि भारताचाही नेता. हा राजा जे जगला त्यातूनच आम्हाला राष्ट्रीय दानतीने, चारित्र्याने कोणतीही घाऊक तडजोड औरंगजेबाशी करू शकले नसते काय ? आमची मान आज ताठ आहे ती शंभूछत्रपतींमुळे. शंभुराजे पाच वर्षांचे असतानाच त्यांना संस्कृतही शिकवले जाऊ लागले. शिक्षणाबरोबरच व्यायामही तितकाच आवश्यक आहे व राज्य सांभाळण्यासाठी युद्धकलेचे शिक्षणही गरजेचे आहे, हे लक्षात घेऊन दंड, बैठका, सूर्यनमस्कार, मल्लखांब याबरोबरच तलवार चालवणे, आखाड्यात उतरणे, भालाफेक, धनुर्विद्या, घोडदौड, हे सर्व शिक्षण शंभुराजांना दिले गेले. जिजाऊ - शिवरायांच्या देखदेखीखाली शंभुराजे सर्वांगाने तरबेज होत असताना वयाच्या अवघ्या आठव्या वर्षी दिल्लीवरून औरंगजेबाने मिर्झाराजे जयसिंग यांना स्वराज्य नष्ट करण्यासाठी शिवरायांच्या राज्यावर पाठवले. अवघ्या आठव्या वर्षी ते राजा जयसिंगाकडे ओलीस राहिले. या प्रसंगापासून शंभुराजांचे बालपण हरवले व त्यांचा राजकारणात प्रवेश झाला.

**शंभुराजांचा विवाह :** शिवाजी महाराजांनी शृंगारपूर घेतले व त्यानंतर वयाच्या ७-८ व्या वर्षी शंभुराजांचे लग्न येसूबाईशी लावून दिले. शृंगारपूरच्या पिलाजीराव शिर्के यांची कन्या येसूबाई ही शिवाजीमहाराजांची सून म्हणून रायगडावर आली. शंभुराजांचा विवाह झाला व राज्यात अनेक महत्त्वपूर्ण घटना घडल्या. राजे वैभवाबरोबरच अनेक संकटांशी सामोरे जाण्याचे अनेक प्रसंग शंभुराजे व येसूबाई यांना अगदी लहान वयातच आले. शंभुराजांच्या शिक्षणाबरोबरच येसूबाईचे शिक्षणही सुरू होते. त्यांच्या विवाहानंतर शृंगारपूर येथील विद्वान रघुनाथ पंडित व मोरेश्वर पंडित यांनाही रायगडावर आश्रय मिळाला होता. त्यामुळे येसूबाईवरही धर्मनीती, राजनीती व संस्कृतीचे योग्य संस्कार झाले.

**शंभुराजांसह शिवाजीराजांची आग्रा भेट :** बालपणीच झालेल्या विवाहानंतर लगेचच शंभुराजांना घेऊन शिवाजीराजे आग्रा येथे औरंगजेबाच्या भेटीस गेले. शंभुराजे त्यावेळी केवळ ९ वर्षांचे होते. शंभुराजे आग्रा येथे



मुक्कामी असताना राजा जयसिंगच्या पुत्रासमवेत राजदरबारात ये- जा करीत असत. असेच एक दिवस ते राजदरबारात गेले असता औरंगजेबाने तेथील मल्लाबरोबर त्यांना कुस्ती खेळण्यास सांगितले. यावर त्यांनी बाणेदारपणे उत्तर दिले, 'आम्ही राजपुत्र आहोत. राजपुत्राशी लढा देऊ. असाच तत्पर बाणेदारपणा त्यांनी पुढील आयुष्यात वेळोवेळी दाखवला आहे. १२ मे १६६६ रोजी शिवाजीराजे व शंभूराजे यांना औरंगजेबाने दरबारात हजर राहण्यास सांगितले व तेथे त्यांना मागील रांगेत उभे राहण्यास सांगितले व अपमानास्पद वागणूक दिली. यावर संतापाने ते निघून जात असतानाच तेथे त्या दोघांनाही कैद करण्यात आले. पण १७ ऑगस्ट १६६६ रोजी शिवाजीराजे शंभूराजांसह वेश बदलून आग्राहून निसटले. शंभूबाळाला उत्तरेकडे ठेवून शिवाजीराजे रायगडावर परतले व त्यानंतर काही काळाने शंभूराजे रायगडी परतले.

**युवराज्याभिषेक :** जिजाऊंच्या देखरेखीखाली शंभूराजांनी २६ जानेवारी १६७१ ते १६७४ पर्यंत राज्याचा मुलकी कारभार अतिशय यशस्वीरीत्या सांभाळला. हळूहळू शंभूराजांचे वजन राजकारणात इतके वाढू लागले, की शिवाजीराजांच्या भेटीगाठी घेणारे इंग्रज आणि पोर्तुगीज अधिकारी शिवाजीराजांबरोबर संभाजी-राजांनाही भेटू लागले. ६ जून १६७४ रोजी शिवाजीराजांचा राज्याभिषेक झाला. याचवेळी युवराज म्हणून संभाजीराजांचा राज्याभिषेक झाला. याचवेळी युवराज म्हणून संभाजीराजांनाही गादी व वारस म्हणून जाहीर केले गेले. संभाजीराजे हे पहिले अभिषिक्त युवराज झाले व येसूबाई पहिल्या युवराज्ञी झाल्या.

**राष्ट्रमाता जिजाऊसाहेबांचा मृत्यु :** राज्याभिषेकानंतर अवघ्या अकरा दिवसांनीच रायगडाच्या पायथ्याशी पाचाडला जिजाऊसाहेबांचा मृत्यु झाला. आईनंतर आजीचे मायेचे छत्र शंभूराजांवर होते. त्यांच्या मृत्युमुळे शंभूराजे पोरके झाले. येसूबाईचाही आधार तुटला होता; पण यामुळे संभाजीराजांचा आधार त्यांना बनावे लागले. शंभूराजांना सांभाळण्याची खूप मोठी जबाबदारी लहान वयातच येसूबाईवर आली होती.

**मंत्रिमंडळ व शंभूराजे कलह :** राजमाता जिजाऊंच्या मृत्यूनंतरही काही काळातच शिवाजीमहाराज गंभीररीत्या आजारी पडले. त्यामुळे उत्तराधिकारी वारसाचा प्रश्न डोके वर काढू लागला. मंत्रिमंडळात रायगडावर शंभूराजे की रामराजे ? असा वाद मूळ धरू लागला. मंत्रिगणांकडून सोयराबाईंना फितवले जाऊ लागले. राजारामच खरा वारसदार आहे. शंभूराजे बदफैली वर्तन करतात. राज्यकारभार चालवणे त्यांना जमणार नाही. ते संतापी, तापट स्वभावाचे आहेत. ते मोठ्यांचा मान राखत नाहीत.' अशाप्रकारे सोयराबाईंचे कान भरण्याचे काम मंत्रीगणांनी सुरू केले. या कारणास्तव मंत्रिगण व शंभूराजे यांच्यात कलह निर्माण झाला.

सुदैवाने शिवाजीराजे आजारातून लवकर बरे झाले. पण लगेच त्यांना कर्नाटक मोहिमेवर जावे लागले. संभाजीराजांना घेऊन राजे कर्नाटक मोहिमेवर जाणार होते. पण मंत्रिगणांच्या कागाळ्यांमुळे राजे एकटेच - शंभूराजांना न घेता कर्नाटक मोहिमेवर निघून गेले. शिवाजीराजांच्या अनुपस्थितीत काही मंत्रिगण व शंभूराजे यांच्यातील मतभेद तीव्र झाले.

**कलशाभिषेक :** शिवाजीराजे कर्नाटक मोहिमेवर गेले व शंभूराजांना शृंगारपुरात तिकडचा सुभा सांभाळण्यासाठी पाठवले. त्यावेळी शृंगारपुरात ते ज्या ठिकाणी राहत होते त्या महालामागे अनेकदा हळदी-कुंकू लावलेले लिंबू, सुया टोचलेले बिब्बे, काळ्या बाहुल्या अशा अशुभ वस्तू नेहमी आढळत असत. यामुळे आपल्यावर कोणीतरी करणी करत असल्याची राजांची खात्री झाली. एके दिवशी राजे घोड्यावरून रपेट करत असताना चालता घोडा अडखळून पडला व जागेवरच त्याचा मृत्यु झाला. मांत्रिक - तांत्रिकांच्या सांगण्यावरून बदफैलीचे खोटे आरोप, कारकुनांची कारस्थाने यामुळे होणारी मनाची कोंडी या सर्वांपासून मुक्ती मिळावी म्हणून शंभूराजांनी कलशाभिषेक करवून घेतला; पण कारकुनांनी राजांना गादीवर बसायची घाई झाली म्हणून कलशाभिषेक केला अशी अफवा उठवून दिली. शिवाजीराजांच्या व जनतेच्या मनातून शंभूराजांना उतरविण्यासाठी महाराजांच्या मृत्युसाठी शंभूराजांनी अभिषेक करून घेतला अशा



मसुद्याची पत्रे सुद्धा शिवरायांना पाठवून दिली होती. शंभूराजांना मानसिकदृष्ट्या खचवले जात होते. ते काही चुका करीत नसतानाही चुकांचे खलिते व त्यांच्याविरुद्धच्या कागाळ्यांना उधाण आले होते. अशा परिस्थितीत शिवाजीराजांनी प्रत्यक्ष आपल्या मुलाची-शंभूराजांची भेटही नाकारली. या सर्व गोष्टींना वैतागून व निराश होऊन ते दिलेरखानाला जाऊन मिळाले.

**पिता-पुत्राची पन्हाळगड भेट :** शंभूराजे आपल्यावर रागावून दिलेरखानाकडे गेले आहेत हे शिवाजीराजे जाणून होते. त्यांनी शंभूराजांना परत आणण्यासाठी स्वतः प्रयत्न केले. दरम्यान मोगलांच्यावतीने संभाजीराजांनी भूपाळगड जिंकला पण लवकरच दिलेरखानाशी त्यांचे वितुष्ट आले, मोगली फौजेने तिलोट्याला हिंदूंचा अमानुष छळ केला. त्यामुळे त्यांचा भ्रमनिरास झाला. याचा परिणाम म्हणून शंभूराजे स्वराज्यात परतले. जिजाऊंनी जोपासलेला स्वाभिमान व बाणेदारपणा हे गुण येथे कामी आले. शंभूराजे पन्हाळ्यावर परत आले असे कळताच शिवाजीराजे त्यांना भेटायला पन्हाळगडावर आले. १३ जानेवारी १६८० रोजी पन्हाळ्यावर पितापुत्रांची भेट झाली. या भेटीदरम्यान शिवाजीमहाराजांनी संभाजीराजांना पन्हाळा, प्रभावली, शृंगारपूर, दाभोळ हा सुभा सांभाळायला सांगितला. शंभूराजांची समजूत घालून, त्यांचे समाधान करून महाराज रायगडावर परतले. पण दुर्दैवाने लगेचच आजारी पडून, शनिवार दि. ३ एप्रिल १६८० रोजी चैत्रपौर्णिमेच्या दिवशी सायंकाळी त्यांचा मृत्यू झाला. पन्हाळगडावरील भेट पितापुत्रांची शेवटची भेट ठरली.

**संभाजीराजांचा राज्याभिषेक :** संभाजीराजांविरुद्ध राज्यात सुरू असलेल्या विरोधी कारवायांमुळे शिवाजीमहाराजांच्या मृत्यूची बातमी संभाजीराजांना पन्हाळगडावर कळवली नव्हती. ती त्यांना काही काळाने समजली. त्यानंतर त्यांनी पन्हाळगडावरून आपण राजा झाल्याचे जाहीर करून राजपत्रे लिहिण्यास सुरुवात केली. याचवेळी मंत्रीगणांनी सोयराबाईंना सतत कान भरून व फितवून राजारामास राज्याचा उत्तराधिकारी करावा व संभाजीराजांना कैद करावे असा कट रचला गेला. हा मंत्रीगणांचा कट हंबीरराव मोहिते यांना समजला व त्यांनी कटात सामील

असलेले अण्णाजी दत्तो व मोरोपंत यांना कैद करून संभाजीराजांपुढे उभे केले व त्यांचा ठरलेला कट उधळून लावला. यानंतर ३ जून १६८० ला संभाजीराजे प्रतापगडावर येऊन, भवानीमातेचे दर्शन घेऊन रायगडावर आले. अतिशय संघर्षमय परिस्थितीतून त्यांनी रायगडाचा कारभार हाती घेतला. २० जुलै १६८० रोजी त्यांनी मंचकारोहण केले आणि राज्यकारभार सुरू केला व त्यानंतर ६ महिन्यांनी - १६ जानेवारी १६८१ रोजी - किल्ले रायगडावर त्यांचा राज्याभिषेक संपन्न झाला. राज्याभिषेकापूर्वीच त्यांनी आपली राजमुद्राही बनवली होती. *श्री. शंभो: शिवाजातस्य मुद्रा द्वौरिक राजते !*

*यंदक सेतिनो लेखा, वर्तते कस्य नोपरि !!*

याचा अर्थ, संभाजीराजांची राजमुद्रा सूर्याच्या तेजाप्रमाणे प्रथेप्रमाणे शोभते आणि राजमुद्रेची आज्ञित असलेली लेखा कोणावरही अंमल गाजविते अशी ही शिवपुत्र मुद्रा प्रकाशित आहे. अनंत अडचणींमधून संभाजीराजांचा राज्याभिषेक संपन्न झाला; अनेक प्रकरणे त्यांच्याविरुद्ध स्वकीयांनी व मंत्रीगणांनी त्यांच्यावर लादण्याचा प्रयत्न केला होता. त्यांना बदनाम करून राजारामच राज्याचा उत्तराधिकारी ठरावा असे विरोधकांच्या मनात होते.

**छत्रपती संभाजीराजांची राज्यकारभाराची सुरुवात :** ही सुरुवातच मुळी महायुद्धाने झाली. आयुष्यभर त्यांना शांती व स्वस्थता लाभली नाही. त्यांच्या कारकिर्दीत एकूण आठ वर्षे - सन १६८१ ते १६८९- हा कालावधी विलक्षण धामधुमीचा ठरला. सिद्दी जोहर, पोर्तुगीज, इंग्रज आणि मोगल हे चार शत्रू व मराठेशाही नष्ट करण्याची प्रतिज्ञा करणारा औरंगजेब या सर्वांबरोबर अल्पकाळात सुमारे १११ लढाया शंभूराजांनी केल्या. शंभूराजांनी औरंगजेबाला पळता भुई थोडी केली. त्यामुळे औरंगजेबाने चिडून, वैतागून आपला किमांषु (डोक्यावरील टोप) जमिनीवर काढून टाकला.

शंभूराजांना संपवल्याशिवाय, पकडल्याशिवाय औरंगजेबाने टोपी डोक्यावर न घालण्याची प्रतिज्ञा केली. औरंगजेबाच्या सात लाख फौजेशी आपल्या बेताच्या सामर्थ्यानिशी जवळजवळ ९ वर्षे शंभूराजांनी झुंज दिली



याला जगाच्या इतिहासात तोड नाही. या महाराष्ट्रात भुंड्या डोक्याने औरंगजेबाला ६ वर्षे संभाजीराजांनी फिरवले हे विसरून चालणार नाही. परंतु, घरात व राज्यकारभारात दोनही ठिकाणी त्यांना भरपूर विरोधक लाभले. अनेक संकटांशी सामना करीत अस्वस्थता, मानहानी यावर मात करीत या वादळात त्यांच्या पाठीशी ठामपणे उभ्या राहिल्या त्या महाराणी येसूबाई.

**येसूबाईचा राज्यकारभारात सहभाग :** छत्रपती संभाजीराजे सतत युद्धावर असल्याने त्यांच्या अपरोक्ष महाराणी येसूबाई राज्यकारभार पाहतात होत्या. छत्रपती शिवराय व राजमाता जिजाऊ यांच्या मार्गदर्शनाखाली त्यांची जडणघडण झाली होती. राज्यकारभाराचे बाळकडू त्यांना बालवयातच मिळाले होते. याचा फायदा पुढे महाराणीपद मिळाल्यावर प्रत्यक्षात राज्यकारभार पाहताना त्यांना झाला, म्हणूनच संभाजीराजांनी त्यांना 'श्री सखी राज्ञी जयति' अशी मुद्रा करून दिली होती. संभाजीराजांच्या अनुपस्थितीत येसूबाई आपल्या नावाने राजपत्रेही काढत असत.

आयुष्यात फक्त ३२ वर्षांचे वादळी आयुष्य वाट्याला आलेल्या संभाजीराजांनी चार ग्रंथ लिहिले. बुधभूषणमध्ये संभाजीराजांनी भोसले वंशाचा संक्षिप्त इतिहास, दंडनीती, राजनीती, मिश्रक्रांती प्रकरण अशी तीन अध्यायात रचना केली आहे. संभाजीराजांना संस्कृतइतकीच हिंदी भाषा अवगत होती. केशव पुरोहित याने 'राजारामचरितम्' या संस्कृत ग्रंथात संभाजीराजांची स्तुती करताना त्यांनी सकलशास्त्र, विचारशील आणि युद्धनिष्णात लोकांचा संग्रह केला. मराठी, फारसी, संस्कृत आणि कन्नड अशा चार भाषांत ते लिहू शकत होते, पुढे छत्रपती संभाजीराजांनी आपला पहिला बुधभूषण ग्रंथ लिहिला त्यावेळी शहाजीराजांचा वारसा त्यांनी गौरवाने सांगितला आहे. केशव पुरोहित यानेसुद्धा राजारामचरितम् या संस्कृत ग्रंथात संभाजीराजांची स्तुती करताना त्यांना सकलशास्त्र, विचारशील आणि धर्मज्ञ, शास्त्र, कोवित म्हटले आहे. गागा भट्टांनी समनयन हा ग्रंथ लिहून त्यांनी तो ज्याच्या तळपणा - या पराक्रमाने दिशा उजळून गेल्या आहेत अशा संभाजीराजांना अर्पण केला.

छत्रपती शिवरायांना रयतेचा राजा म्हणत असत. शिवरायांच्या पावलावर पाऊल ठेवून राज्यकारभार सुरू करताना छत्रपती संभाजीराजांनी सुद्धा लोकशाही राज्य-प्रणालीचा अवलंब केला. शेतकरी, श्रमकरी, कष्टकरी रयतेबद्दल संभाजीराजांच्या मनात आपुलकी व प्रेम होते. त्यांनी शेतकऱ्यांना शेतीचे उत्पन्न वाढावे, पडिक जमिनी पुन्हा लागवडीखाली याव्यात, दुष्काळ, अवर्षणकाळात शेतकऱ्यांना फाळ, बैल, पेरणीसाठी धान्य, करात सवलती आणि सूट इ. गोष्टी तर दिल्याच; पण त्यांना प्रचंड आधार व प्रोत्साहन दिले. गावकऱ्यांना घरबांधणीसाठी प्रोत्साहन दिले, महागाईमुळे शेतीमालात वाढ झाल्याने त्यांना अनुदानही सुरू केले. हे सर्व करूनही राज्याच्या उत्पन्नात वाढ झाली. त्यामुळे सर्व प्रजा, शेतकरी शंभूराजांवर प्रेम करू लागले. महाराणी येसूबाईसुद्धा स्वतः गांवोगाव, घरोघर फिरून रयतेच्या सुखदुःखात सहभागी होत होत्या.

संभाजीराजांनी आपल्या वडिलांप्रमाणे धर्मातिरिक्तांना परत हिंदू करून घेतल्याची आणि युरोपियनांना गुलाम मिळणे कठीण करून टाकल्याची नोंद सापडते. यावरून संभाजीराजे हे प्रजाहितदक्ष आणि कल्याणकारी राजे होते, हे सिद्ध होते.

संभाजीराजे प्रागतिक विचारांचे होते. धरणांची कल्पना महाराष्ट्रात प्रथम राबवली ती संभाजीराजांनी. विशालगडाजवळ ओढ्यावर प्रथम छोटे धरण हे संभाजीराजांनी बांधले. त्यावेळी हिंदू धर्म असे सांगायचा की, वाहते पाणी अडवू नका, पाणी अडवणे हे पाप आहे; पण छत्रपती संभाजीराजांनी पाणी अडवणे हे पाप नसून पुण्याचे काम आहे, याचा पहिला धडा महाराष्ट्राला दिला. आज केवळ पुणे जिल्ह्यात २५ - ३० मोठी धरणे उभी आहेत.

शंभूराजे एक आदर्श राजे होते. 'बुधभूषण' मधून त्यांनी केवळ राजनीती सांगितली नाही, तर ती स्वतः आचरणात आणली. राजाने राज्यकारभार पाहताना सर्व दोष टाळलेच पाहिजेत हे सांगताना शंभूराजांनी पुढील दोष हे राजाचे सर्वात मोठे शत्रू असल्याचे सांगितले आहे.

- १) कुणालाही फार टोचून बोलू नये.
- २) कुणालाही कठोर बोलू नये.
- ३) संरक्षणाशिवाय राजाने राज्यापासून दूर जाऊ नये.
- ४) राजाने मादक द्रव्य, दारू, अफू, गांजा असे पदार्थ सेवन करू नयेत.

संभाजीराजे एक लढवय्ये, पराक्रमी, शूर, रयतप्रिय, न्यायप्रिय, प्रजाहितदक्ष, कवी, रसिक, पंडित, ज्ञानी, राजकारणनिपुण, चातुर्वर्ण्य व्यवस्था न मानणारे, धर्माचे अवडंबर न मानणारे, स्त्री-पुरुष समानता मानणारे, उदार, त्यागी असे एक आदर्श राजे होते. तसेच ते एक आदर्श पिता, पुत्र, बंधू आणि लोककल्याणकारी छत्रपती राजे होते. शंभूराजे कोणत्याही धर्माचा, जातीचा तिरस्कार करीत नव्हते. हिंदूइतकेच ते मुस्लिम-ख्रिश्चनांच्या भावनांना महत्त्व देतात. कोणाच्याही धार्मिक भावनांशी व स्त्रियांच्या अब्रूशी खेळ करणाऱ्यांना त्यांनी माफ केले नाही. रायगडावर दर्गा बांधण्यास परवानगी दिली. पोर्तुगीज लोक गोव्यातील हिंदूंचा छळ करीत, तेव्हा ते म्हणतात, 'पोर्तुगीजांची संपत्ती अवश्य लुटा पण कोणाही मनुष्यमात्रास धक्का लागता कामा नये.'

**चर्चसकट सर्व धर्मांच्या प्रार्थनास्थळांचा मान राखा :** या संदर्भात औरंगजेबाला बेगम उदेपुरी-जी प्रथम दारा या औरंगजेबाच्या भावाची पत्नी होती- ती औरंगजेबाला म्हणते, 'बादशाह सलामत, त्या शिवाने जिंदगीभर खूप दंगाफसाद आणि खूनखराबाही केला, पण त्याने कोणा इस्लामी माँ-बहेनीच्या अंगाला स्पर्श केला नाही. शिवाच्या या सच्चाईबद्दल त्याच्या मौतीनंतर आपण त्याची जाहीर तारीफ केली होती. तो संभा बदफैली आहे.'

तसेच तुकाराममहाराज व शिवाजीमहाराजांचे असलेले संबंध लक्षात घेता संभाजीराजांनी तुकाराममहाराजांचा मुलगा महादेव यास महाराजांनी देहू ते पंढरपूर अशी तुकाराममहाराजांची पालखी सुरू करावी अशी इच्छा प्रकट केल्याने ही आषाढी वारी सुरू करण्यासाठी संरक्षण दिले व वारीसाठी लागणारा संपूर्ण खर्चही करण्याची तयारी ठेवली.

**लढवय्ये संभाजीराजे :** संभाजीराजांचा इतिहास मलिन, काल्पनिक व अवास्तव बदनामीकारक बनविण्याचे महत्त्वाचे

काम केले ते मल्हार रामराव चिटणीस यांनी. चिटणीसांनी लिहिलेल्या बखर लेखनावरून अनेक नाटके व लेखन पुढे शंभूराजांना कलंकित करणारे ठरले. वास्तविक शंभूराजे औरंगजेबासारख्या बलाढ्य शत्रूशी व त्याच्या करोडो सेनेशी तब्बल आठ वर्षे झुंज देत, धैर्याने लढत पुढे होते. छत्रपती शिवाजीराजांपेक्षा अधिक लढाया शंभूराजांनी स्वतः केल्याची नोंद इतिहासात आहे. सिद्दी, औरंगजेब, पोर्तुगीज, इंग्रज व आदिलशहा या पाचही शत्रूंबरोबर अल्पकाळात एकूण १११ लढाया केल्या.

सिद्दीच्या दंडाराजपुरीवर शर्थीची लढत देऊन शंभूराजांनी भगवा झेंडा फडकवला. असेच एकापाठोपाठ एक शंभूराजे एक लढाई संपली की दुसरी अशा पद्धतीने लढाया करीत होते. शत्रूला तोंड देत स्वराज्याचे रक्षण करण्यासाठी प्रयत्नांची पराकाष्ठा करीत होते. आठ वर्षांच्या कालावधीत स्वराज्याचा एकही किल्ला शत्रूच्या ताब्यात गेला नाही किंवा आरमारातील एकही जहाज बुडाले नाही. यावरून राजांचा सतर्कपणा व दक्षपणाची साक्ष मिळते. युद्ध व युद्धनीती यांवर संभाजीराजांनी आपले सर्व लक्ष केंद्रित केले होते. त्यांची राजकारणकुशलता वाखाणण्याजोगी होती. संभाजीराजे अकार्यक्षम व इतिहासकारांनी रंगवल्याप्रमाणे बदफैली, बेफाम असते, तर स्वराज्य आठ - नऊ वर्षे सुरक्षित राहिले असते का? हा प्रश्न अभ्यासकांनाच काय, पण सामान्य वाचकालाही निश्चित पडल्यावाचून राहणार नाही.

**संभाजीराजांना कैद व मृत्यू :** संभाजीराजांना राज्यात घरचे व घराबाहेरचे विरोधक खूपच होते. सरनोबत हंबीरराव मोहिते हे संभाजीराजांचे सावत्रमामा असूनही त्यांनी राजांना शेवटपर्यंत प्रामाणिकपणे साथ दिली; पण मोगलांबरोबर झालेल्या एका झुंजीत ते गोळी लागून ठार झाले. शंभूराजांची एक खंबीर बाजू लंगडी झाली. त्यातच फितुरीची कीड स्वराज्याला कुरतडू लागली. हरजीराजे महाडीक हे शंभूराजांच्या मोठ्या बहिणीचे पती असतानाही कर्नाटकचा सुभा सांभाळताना ते स्वतःला महाराज म्हणवून घेऊ लागले.

( पुढील मजकूर पान नं. ५६ वर पहा )



# भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यामध्ये सावरकरांचे योगदान

मीनाक्षी प्रकाश कुलकर्णी

स्वातंत्र्यवीर सावरकर निबंध - स्पर्धा २०१० - द्वितीय पुरस्कारप्राप्त निबंध

स्वातंत्र्यवीर सावरकर हे विसाव्या शतकातील क्रांतिकारकांचे मुकुटमणी, राष्ट्रभक्तांचे एक श्रेष्ठ वीरमणी आणि समाजक्रांतिकारकांचे एक प्रमुख अग्रणी होते. राष्ट्रभक्ती म्हणजे काय, परदास्याच्या शृंखला तोडीत असता देशभक्तांना काय काय हालअपेष्टा भोगाव्या लागतात आणि कोणकोणत्या दिव्यातून जावे लागते ह्याची सम्यक कल्पना वीरश्रेष्ठ सावरकर ह्यांच्या जीवनावरून येते. त्यांचे सारे जीवनकार्य आणि विचार प्रेरक व स्फूर्तिदायक आहेत. देशाच्या स्वातंत्र्यसंग्रामात अपार हालअपेष्टा भोगून, अतुल त्याग करून आणि अलौकिक धैर्य दाखवून त्यांनी आपल्या रोमहर्षक जीवनाने नि आक्रमक हौतात्म्याने वीरांवर व देशभक्तांवर अमृतसिंचन केले आणि त्यांना संजीवन दिले. असा हा कृतार्थ झालेला महावीर विनयशीलापणे म्हणतो की, “आपल्याहीपेक्षा अधिक योग्यतेचे स्पार्टात वीर आहेत असे आपल्या थडग्यावर लिहून ठेवावयास सांगणाऱ्या स्पार्टातील वीराप्रमाणे मीही म्हणतो की, आमच्या तरुणांनी माझे गुणगान करीत न बसता माझ्यापेक्षा अधिक पराक्रम करून माझ्यापेक्षा अधिक मोठे व्हावे आणि त्यांच्या अतुल पराक्रमामुळे माझे नाव मागे पडावे अशीच माझी इच्छा आहे.” भारताच्या भावी पिढ्यांना राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यरक्षणाचा संदेश देणारा हा एक मंत्रच आहे.

सामाजिक नि क्रांतिप्रवण विचारांचे चार तपे चिंतन करणाऱ्या समाज-क्रांतिकारक सावरकरांनी जातिभेदोच्छेदनाचे विचार मांडून त्यासाठी कळकळीने भरीव कार्य केले आहे. अशाप्रकारे राज्यक्रांती नि समाजक्रांती घडवून आणण्यासाठी अखंडपणे झटणाऱ्या सावरकरांनी सामाजिक क्रांतीची जी महती गायिली आहे त्यावरून त्यांच्या मनावर व जीवननिष्ठेवर प्रकाश पडतो. ते एकदा म्हणाले होते की, ‘माझी अशी इच्छा आहे की, मी सागरात उडी टाकली होती ही गोष्ट लोक विसरले

तरी चालेल; पण मी जे सामाजिक विचार मांडले आहेत, त्यांचे समाजाने स्मरण ठेवावे.’

सोमवार २८ मे १८८३ रोजी रात्री दहा वाजता नाशिकच्याजवळ भगूर गावी विनायक दामोदर सावरकर यांचा जन्म झाला. दयानंद नि वासुदेव बळवंत यांनी हृदयाशी बाळगलेली उद्दिष्टे नि आकांक्षा यांना आता एकवट स्वरूप प्राप्त होऊन एक महान ध्येयवाद निर्माण होणार होता, एक नवध्वनी दुमदुमणार होता आणि एक नवे स्वरूप प्राप्त होऊन एक महान ध्येयवाद निर्माण होणार होता, एक नवा राष्ट्रवाद उदयास येणार होता. सावरकरांचा जन्म झाला त्याच्या पाऊणशे दिवसच आधी, लंडनच्या एका कोपऱ्यात श्रमिक जनतेचा प्रेषित कार्ल मार्क्स याचे देहावसान झाले होते. याची दखलही कोणी घेतली नाही. सावरकरांच्या जन्मानंतर बासष्ट दिवसांनीच इटालीचे भवितव्य घडविणारा बेनिटो मुसोलिनी जन्माला आला होता.

सुविद्य, चित्पावन ब्राह्मणजातीत सावरकरांचा जन्म झाला. ब्रिटिशांच्या हातातून स्वातंत्र्याचा मुकुट हिसकावून परत घेण्याचा प्रयत्न करून १८५७ सालाच्या क्रांतियुद्धात गाडलेले नानासाहेब, त्यानंतरचे वासुदेव नि लोकमान्य टिळक हे या जातीचेच होते. पुराणप्रसिद्ध प्रतापशाली परशुरामाने समुद्र मागे हटविण्याचा पराक्रम करून जी भूमी संपादन केली होती, त्या कोकणच्या भूमीत सावरकरांचे मूळ घराणे नांदत होते. पेशवाईत या घराण्यातील एक पुरुष देशावर आला. सावरकर यांच्या उदयाबरोबर ब्रिटिश साम्राज्याच्या अस्ताची चिन्हे दगोचर होऊ लागली.

विनायकांचे वडील दामोदरपंत सावरकर हे अंगकाठीने बळकट, विद्याव्यासंगी, करारी नि स्वाभिमानी गृहस्थ होते. त्यांचे व्यक्तिमत्त्व कोणावरही छाप पाडणारे होते आणि समाजात त्यांना मानाचे स्थान होते. त्यांनी इंग्रजी शिक्षण घेतलेले असले तरी त्यांना भूतकाळाचे स्मरण

होते व त्यावरचे त्यांचे प्रेम अभंग होते. करारी स्वभाव नि आपल्या भावना मनातच ठेवण्याची वृत्ती यामुळे घरात त्यांनी कराडी शिस्त राखली होती. विनायक यांची आई राधाबाई ही स्वरूपाने सुंदर नि वृत्तीने धार्मिक असलेली सुशील साध्वी होती. तिच्या कोमल अंतःकरणामुळे तिला सर्वजण नावाजत असत. या अनुरूप दांपत्याला तीन मुलगे नि एक मुलगी अशी चार अपत्ये झाली. पहिला गणेश, दुसरा आपला चरित्रनायक विनायक व तिसरी मुलगी मैनाबाई, चौथा नारायण.

माणसाचे भावी गुण त्याच्या बालवयात स्पष्ट दिसतात. 'ज्याप्रमाणे सकाळ दिवस दाखवते त्याचप्रमाणे बालपण माणसाचे व्यक्तिमत्व व्यक्त करते.' असे मिल्टनने म्हटले आहे. विनायकाच्या भावी जीवनावर प्रकाश टाकणारा एक प्रसंग येथे सांगण्यासारखा आहे. १८९३ सालच्या जून महिन्यात मुंबईमध्ये हिंदू - मुसलमानांचे भयंकर दंगे झाले. या दोन्ही ठिकाणी मुसलमानांनी हिंदूंवर केलेल्या अत्याचाराच्या वार्तांनी विनायकाच्या अंगातील रक्त सळसळू लागले. त्याने आपल्या धर्मबांधवांच्या यातनांचा नि मृत्यूचा वचपा भरून काढण्याचा मनाशी निर्धार केला. या निश्चयाला अनुसरून बालविनायकाच्या नेतृत्वाखाली त्याच्या शाळासोबत्यांची एक तुकडी गावातल्या मशिदीवर हल्ला चढवण्यासाठी कूच करित निघाली. या पलटणीने मशिदीवर दगडांचा मारा करून तिच्या खिडक्यांवगैरे फोडल्या आणि बरीचशी मोडतोड करून विजयश्री मिळवल्याच्या आनंदात ती घरी परतली. विनायकाची वीरवृत्ती निर्दिष्ट करणारी पहिली चुणूक या प्रसंगामुळे दिसली.

भगूरच्या शाळेत विनायकांचे प्राथमिक शिक्षण पूर्ण झाल्यावर माध्यमिक शिक्षणासाठी तो आपल्या वडील-भावाबरोबर नाशिकला आला. मध्यंतरात या कुटुंबावर एक दुर्धर प्रसंग ओढवला. विनायकाची आई राधाबाई पटकीचा आजार होऊन मृत्यू पावली, त्यामुळे मुलांचा सगळा भार वडिलांवर येऊन पडला. या पहिल्या मोठ्या आपत्तीच्यावेळी विनायकचे वय जेमतेम दहा वर्षांचे होते. आईवर त्यांची नितांत भक्ती असल्यामुळे तिच्या मृत्यूने त्यांना अनिवार दुःख झाले. प्रत्येकाच्या जीवनात केव्हा केव्हा असे विलक्षण प्रभावी प्रसंग घडतात की ज्यामुळे

त्या माणसाचे एकंदर भवितव्य तरी निश्चित ठरते किंवा त्यांच्या जीवनप्रवाहात परिवर्तन तरी घडून येते.

मध्यंतरीच्या काळात नाशिकमध्ये विनायकांना देवीचा आजार झाला होता आणि ते भगूरला परत आले होते. तेथे चाफेकरांच्या धीरोदात्त प्राणांताची बातमी त्यांच्या कानावर आली. ती ऐकताच बाल सावरकरांनी एक कठोर प्रतिज्ञा केली. रात्री देवघरात जाऊन आपली कुलदेवता दुर्गा हिच्यासमोर ते उभे राहिले आणि दिव्यस्फूर्ती नि दिव्यशक्ती यांचे उगमस्थान असलेल्या त्या जगन्मातेची त्यांनी प्रथम मनःपूर्वक आणि त्या शस्त्रधारी दुर्गादेवीच्या चरणांशी बसून त्या रात्री त्यांनी प्रतिज्ञा केली की, 'मी देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी सतत झगडत राहीन आणि हुतात्मा चाफेकरांचे अपूर्ण राहिलेले कार्य पूर्ततेस नेण्यासाठी माझ्या जीवनाची, माझ्या सर्वस्वाची आहुती देऊन माझ्या प्रिय मातृभूमीमधून मी ब्रिटीशांना हुसकावून लावीन आणि तिला स्वातंत्र्य नि श्रेष्ठत्व प्राप्त करून देईन!'

शिवाजीमहाराजांनी अशीच तेजस्वी प्रतिज्ञा केली होती. त्यांनी वयाच्या सोळाव्या वर्षी रोहिडेश्वराच्या मंदिरात परकीयांच्या दास्यातून स्वदेशाला विमुक्त करण्याची शपथ घेतली होती. विनायकांनी राजकारणात प्रवेश करून आपल्या मातृभूमीच्या विमोचनाची शपथ घेतली. त्यावेळी त्यांचे वय जेमतेम सोळा वर्षांचे होते. इतक्या लहान वयातच त्यांना देशविमोचनाची तळमळ लागली होती. उत्स्फूर्त देशप्रेमाची प्रखर ज्योत त्यांच्या अंतःकरणात तळपू लागली होती.

विनायकांचे मोहक व्यक्तिमत्व, अफाट वाचन, तिखट मते आणि स्फूर्तिदायक विचार यांनी त्यांच्या सहकाऱ्यांना भारून टाकले होते. आपल्या नेत्याची शिकवण ते भक्तिभावाने ऐकत असत.

एकोणीसशेएकच्या डिसेंबर महिन्यात सावरकर मॅट्रिकच्या परीक्षेत उत्तीर्ण झाली आणि १९०२ च्या जानेवारीत ते नाशिक सोडून पुण्याला गेले. १९०२ च्या जानेवारीत पुण्याच्या फर्ग्युसन महाविद्यालयामध्ये सावरकर दाखल झाले. त्या काळी पुणे हे महाराष्ट्राचे हृदय होते आणि ऐतिहासिक महत्त्वाच्या विभूती निर्माण करणे ही फर्ग्युसन महाविद्यालयाची परंपरा होती.



महाराष्ट्रातील ध्येयवादांचे उगमस्थान असलेल्या अशा त्या महाविद्यालयात प्रवेश करताक्षणीच तेथे क्रांतिकारक तत्वांचे बीजारोपण करण्याचे कार्य सावरकरांनी सुरू केले.

प्रभावसंपन्न नि ध्येयप्रेरित अशा तरुण सावरकरांनी महाविद्यालयामध्ये सहजच आपली छाप बसवली. त्यांच्या वैशिष्ट्यपूर्ण व्यक्तिमत्त्वाचा त्यांच्या सहाध्यायांवर परिणाम होणे अपरिहार्यच होते. मस्तक आणि हृदय या दोहोंच्या विशाल गुणांची मोठी देणगी त्यांना लाभलेली होती. जगाच्या इतिहासावर पुष्कळदा व्यासंगप्रचुर व्याख्याने देत असत.

विशेष महत्त्वाच्या प्रसंगी सावरकर टिळकांना भेटत असत. क्रांतिकारकांशी टिळकांचा संबंध असल्याची आख्यायिका सर्वश्रुत होती. सावरकर हे केवढ्या तोलामोलाचे आहेत हे टिळकांनी आपल्या सूक्ष्म दृष्टीने अचूक ओळखले असले पाहिजे. एव्हाना सावरकर हे निर्विवादपणाने तरुणांचे पुढारी म्हणून गणले जाऊ लागले होते.

पुण्यामधील राजकीय सभा नि सामाजिक संमेलने यांमध्ये आता सावरकरांना प्रामुख्याने स्थान मिळू लागले होते. त्यांनी पुण्यातील जनतेची मने जिंकली होती. आचार्य काका कालेलकर यांनी म्हटले आहे की, 'हृदय हेलावून सोडणारे सावरकरांचे वक्तृत्व हे त्या काळात पुण्यातील जनतेला एक मोठेच आकर्षण होऊन राहिले होते. सावरकर नि त्यांच्या मंडळातले त्यांचे सहकारी हे स्वदेशीचे प्रखर पुरस्कर्ते होते आणि फाळणीच्या योजनेचे कट्टर विरोधक होते. सावरकरांनी यावेळी परदेशी मालावर बहिष्कार टाकण्याचे आंदोलन पेटविण्याचा निर्धार केला. कारण स्वदेशीचा पुरस्कार नि परदेशी मालावर बहिष्कार या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू होत्या, म्हणून १ ऑक्टोबर १९०५ या दिवशी भरलेल्या एका सभेमध्ये विद्यार्थ्यांच्या वतीने भाषण करताना सावरकरांनी आपल्या देशबांधवांना उद्देशून असे आवेशपूर्ण आवाहन केले की, 'जे जे म्हणून विलायती बनावटीचे आहे त्याचा धिक्कार करा आणि परदेशी माल कधीही विकत घेऊ नका.'

भारतात परदेशी कापडाची प्रचंड होळी प्रथमतः पुण्याने घडवून आणली. तिच्या ज्वाळा आकाशात धडाडत

उंच उसळल्या आणि पेटलेल्या या होळीचा आवाज देशाच्या कानाकोपऱ्यांमधून दुमदुमला. ब्रिटिश सत्तेविरुद्ध द्वेष निर्माण झाला होता आणि सावरकरांनी या द्वेषाग्नीत तेल ओतले होते. त्या काळात सावरकरांनी केलेल्या भाषणांचा आपल्या स्मृतिपटलावर अनेक वर्षांपर्यंत खोल ठसा राहिला होता.

भारताच्या राजकीय क्रांतीच्या इतिहासात, आपल्या भावना सदैव जागरूक, विवेक बुद्धीच्या ठेवून वागलेला नि आपले नेतृत्व सिद्ध केलेला श्रेष्ठ क्रांतिकारी लोकाग्रणी कोण असा प्रश्न विचारला, तर खरोखरी सावरकर हेच त्याचे उत्तर द्यावे लागेल.

हिंदुस्थानचे दारिद्र्यास व सर्वप्रकारचे अनास्थेस कारण हिंदू लोक होत, परंतु जर कधी त्यांना वैभवाचे दिवस हवे असतील तर त्यांनी हिंदूच राहिले पाहिजे. सावरकरांच्या राष्ट्रवादाचे हे दृढमूल, सडेतोड नि ठळक वैशिष्ट्य होते. या वैशिष्ट्यामुळेच टिळक नि शिवरामपंत परांजपे यांच्याहून सावरकरांचे वेगळेपण नेमके कशात आहे हे स्पष्ट होते.

संघटना करा, स्वातंत्र्याच्या एकच एक विचाराने या संघटनेतील माणसांची मने भारून टाका आणि परकीयांवर तुटून पडा!' या आशयाचा हा संदेश देताना त्यांनी समर्थांची मूळ ओवी उद्धृत केली होती - बहुत लोक मिळवावे । एक विचारे भरावे । कष्ट करोन घसरावे । म्लेछांवरी ॥ पण ही ओवी म्हणताना मोठ्या चातुर्याने ते अखेरचा शब्द येताच थांबले.

२५ मे १९०६ या दिवशी सावरकरांनी एक प्रतिज्ञापत्र पं. श्यामजी यांच्याकडे पाठवले. या प्रतिज्ञापत्रावर २४ एप्रिल १९०६ या दिनांकी नाशिक येथे त्यांनी आपले सहकारी भट आणि खरे यांच्या साक्षीने स्वाक्षरी केली होती. त्या प्रतिज्ञापत्रात म्हटले होते - 'याद्वारा मी असे अभिवचन देतो नि गांभीर्यपूर्वक अशी प्रतिज्ञा करतो की, नगरपालिका किंवा जिल्हा मंडळ अशांसारख्या कोणत्याही मंडळाकडून मी कोणतीही नोकरी, मानवेतनाचे पद, हक्क, मदत किंवा जागा स्वीकारणार नाही. तसेच ब्रिटिश सरकारची नोकरी मी करणार नाही किंवा दुसऱ्या कोणालाही कोणत्याच

स्वरूपात ब्रिटिश सरकारची नोकरी करण्याचा सल्ला देणार नाही आणि त्यांच्यापासून कोणत्याही स्वरूपात पगार घेणार नाही.

लंडनला प्रयाण करण्यापूर्वी, सावरकरांना नाशिक येथे एका जाहीर सभेत थाटाचा निरोप देण्यात आला. या प्रसंगी केलेल्या आपल्या भावोत्कट भाषणात सावरकर म्हणाले - 'आज आपला देश पारतंत्र्याच्या गर्तेत रुतलेला आहे. मी परदेशात जाण्यास जो निघालो आहे त्याच्यामागचा खरा उद्देश असा आहे की, ज्या देशात मी जन्म घेतला त्या माझ्या देशाचे ऋण फेडण्यासारखी काही कामगिरी दाखवावी आणि माझ्या मातृभूसंबंधी माझे कर्तव्य पार पाडावे.'

१९०६ हे वर्ष भारतीय राजकारणातील बदलत्या काळाचे चिन्ह ठरले होते. यावर्षी अभिनव भारताचे नेते सावरकर हे लंडनला गेले.

महाराष्ट्रभर शेकडे तरुण आपल्या प्रभावाखाली ठेवून सावरकरांनी लंडनला प्रयाण केले. या तरुण सिंहाच्या कार्यसंचाराला महाराष्ट्राचे क्षेत्र अपुरे पडू लागले होते आणि हा सिंह इतर सिंहांच्या शोधात बाहेर पडला होता. त्या काळात रशिया, आयरलंड, इजिप्त आणि चीन या देशांचे क्रांतिकारक पुष्कळदा लंडन शहराचा आसरा घेत असत. निर्बंधाचा अभ्यास करण्याच्या मिषाने सावरकरही ब्रिटिश साम्राज्याच्या या राजधानीत प्रवेश करण्यास निघाले होते. ब्रिटिश सिंहांच्या गृहेत प्रत्यक्ष दृष्टी टाकावी, क्रांतीची संघटना कशी करावी हे शिकून घ्यावे आणि आय. सी. एस. परीक्षेसाठी किंवा उच्च शिक्षणासाठी विलायतेत गेलेल्या वेचक नि बुद्धिमान भारतीय विद्यार्थ्यांच्या मनात क्रांतीचे विचार भरवून भारतभूमीच्या विमोचनाचा लढा चालवावा हा सावरकरांचा प्रमुख हेतू होता.

शिक्षणाचे वगैरे बस्तान नीट बसविल्यानंतर १९०६ सालच्या अखेरीस सावरकरांनी 'फ्री इंडिया सोसायटी', 'स्वतंत्र भारत समाज' या नावाची एक संस्था चालू केली. अभिनव भारत संस्थेत नवी भरती करण्यासाठी तिची योजना होती आणि ही संस्था उघडपणे कार्य करत होती. भारतीय विद्यार्थ्यांची संघटना करून त्यांच्यामधून

देशभक्त नि हुतात्मे तयार करण्याचे कार्य सावरकरांनी चालू केले.

सावरकर लंडनला येण्यापूर्वी ब्रिटनमधील भारतीय विद्यार्थ्यांची स्थिती कशी होती ? वेशभूषा नि मनोदशा या दोन्ही दृष्टींनी आपण इंग्रजांपेक्षाही अधिक इंग्रज असल्याचा डौल मिरवण्यात बहुसंख्य भारतीय विद्यार्थी गर्क असत. लॉर्ड मेकॉले याने जे स्वप्न रंगवले होते ते पुष्कळ अंशी खरे ठरले असल्याचा प्रत्यय आतापर्यंत आला होता.

'रक्ताने नि रंगाने भारतीय असलेला परंतु आवडीनिवडी, मते, नीतीच्या कल्पना आणि बुद्धी या सर्व बाबतीत परिपूर्ण इंग्रज वळणावर गेलेला असा एक नवा वर्ग भारतात निर्माण होईल,' अशी अपेक्षा मेकॉलेने व्यक्त केली होती.

लंडनमध्ये सावरकरांचे कार्य सुरू झाल्यानंतर ब्रिटिश साम्राज्यवादाच्या भारतातील कृष्णकृत्यावर झगझगीत प्रकाश पडू लागला. भारताची स्पृहणीय बाजू नि उदात्त आकांक्षा युरोपच्या नजरेस येऊ लागल्या. धैर्य, दूरदृष्टी, विचार आणि कृती या सर्व बाबतीत लोकोत्तर असलेल्या सावरकरांना, ब्रिटिशांचे गगनस्पर्शी गड आणि समुद्रव्यापी सत्ताही दिपवू शकली नव्हती, भ्रम पाडू शकली नव्हती, भयचकित करू शकली नव्हती.

अभिनव भारताचे सर्व सदस्य बौद्धिक दृष्टीने अतिरथी-महारथी होते. सावरकरांनी त्यांना प्रेरणा देऊन निश्चित असे तत्त्वज्ञान दिले. मृत्यूचा पाश कोणाला तोडावयाचा आहे काय ? अमरत्व कोणाला पाहिजे आहे काय ? तर एक उपाय म्हणजे स्वदेश - स्वातंत्र्याच्या रणांगणात हरहर म्हणावा! कधीही मरण न येण्याचे एक साधन म्हणजे स्वदेश - स्वातंत्र्यास्तव तत्काळ मरण हे होय !

सावरकरांच्या अंगी असलेली सर्वात मोठी वैशिष्ट्यपूर्ण देणगी जर कोणती असेल, तर ती म्हणजे समतोल मन व खंबीर विवेकबुद्धी ही होय. ते क्रांतिकारक असले तरी वास्तववादी होते. त्यामुळे केवळ भावनेच्या आहारी जाऊन जीव देण्याघेण्याच्या गोष्टी त्यांनी स्वप्नात देखील कधी केल्या नाहीत किंवा अविचाराच्या भारात मानवी



शक्ती नि जीवन उधळून टाकण्याच्या कल्पनेला त्यांनी कधी थारा दिला नाही. योग्य समय साधून सशस्त्र नि संघटित उठावणी करणे आणि परकीय सत्तेच्या जोखडाखालून मातृभूमीला मुक्त करणे हे त्यांचे उद्दिष्ट होते. परिपूर्ण प्रसंगावधान नि वास्तवाची अचूक ओळख हे क्रांतिकारक सावरकरांचे गुणवैशिष्ट्ये एका प्रसंगाने ठळकपणे प्रत्ययाला आले. सावरकरांनी सेनापती बापटांना आवरले. याचे कारण असे की क्रांतिकारकांनी गुप्तपणे बॉम्ब तयार करण्याची जी कला आत्मसात करून घेतली होती, ती भारतात जाऊन पोचण्याच्या आधीच तिचा गौप्यस्फोट झाला असता. तो सावरकरांनी टाळला आणि अशा रीतीने क्रांतिकारक चळवळ साफ कोसळून पडण्याचे भयंकर अरिष्ट दक्षतेने दूर केले.

मध्यंतरीच्या काळात, भारतात शस्त्रे नि दारुगोळा पाठविण्याचे काम चालूच होते.

सावरकरांची प्रकृती आता पार ढासळू लागली होती. गेली चार वर्षे त्यांनी दुर्दम्य उत्साहाने अविस्त परिश्रम करण्यात घालवली होती. त्यांच्या हालअपेष्टांचा आता कडेलोट झाला होता. सर्व बाजूंनी त्यांच्याविरुद्ध एकच गहजब उडाला होता.

थोड्या दिवसांनी अत्यंत थकलेल्या नि विकलांग बनलेल्या अवस्थेत हवापालट करण्यासाठी सावरकर समुद्रकाठच्या ब्रायटन नावाच्या एका इंग्लिश गावी राहण्यास गेले. याच ठिकाणी निरंजन पालच्या समवेत त्या परकीय भूमीतील समुद्रतीरावर बसलेले असताना असहायता नि अगतिकता या भावनांच्या कल्लोळाने सावरकरांचे अंतःकरण भारावून गेले. त्या अनावर भावनांच्या उद्रेकातून साश्रुनयनांनी नि सद्गदित कंठाने ते सागराला कळवळून आळवू लागलो

ने मजसी ने परत मातृभूमीला ।

सागरा प्राण तळमळला ॥

‘हृदय हेलावून सोडणारे हे अत्युच्च सागर - सूक्त म्हणजे देशभक्तीचे अप्रतिम नि अनन्यसाधारण गीत आहे’ असा अभिप्राय महाराष्ट्राच्या प्रथमश्रेणीच्या कवींनी, साहित्यिकांनी व्यक्त केला आहे. गांधीवादी महर्षी आचार्य काका कालेलकर यांनी तर या गीताचे वर्णन करताना

‘हा मराठी भाषेचा चिरंतन शिलालेख आहे.’ असे म्हटले होते. प्रथमश्रेणीचे नाटककार नि कवितेबद्दल अशा आशयाचे उद्गार काढले होते की, ‘या करून गीतातील एकेक उदात्त कल्पना भव्य जीवनाचा नि दिव्य काव्याचा साक्षात्कार घडविणारी आहे. तीस वर्षानंतर ब्रायटनमधील तो हृदयद्रावक प्रसंग वर्णन करताना निरंजन पाल यांनी म्हटले होते, ‘आधुनिक भारतातील बहुतेक सर्व महान भक्तांना नि श्रेष्ठ नेत्यांना भेटण्याचे नि त्यांचा परिचय करून घेण्याचे महद्भाग्य मला लाभले आहे.’ परंतु विनायक दामोदर सावरकर यांचे आपल्या मातृभूमीवर जसे नि जितके निःसीम प्रेम होते, तसे नि तितके स्वदेशप्रेम असलेला दुसरा कोणीही देशभक्त मी अद्यापि पाहिलेला नाही.’

सावरकरांनी निर्भय अंतःकरणाने या यमपुरीत प्रवेश केला. त्यांच्या अंदमानी जीवनाची सुरुवात झाली ती सर्वांग चिगचिगीत करणाऱ्या नि केस राठ बनवणाऱ्या खाऱ्या पाण्याच्या स्नानाने आणि त्यावेळी त्यांच्यावर खेकसणाऱ्या जमादाराच्या दरडावणीने नंतर तुरुंगातील सात क्रमांकाच्या चाळीच्या तिसऱ्या मजल्यावरील एका कोठडीत त्यांना बंद करण्यात आले होते. तुरुंगाच्या छळवादी शासनात मुरलेले दुष्टातले दुष्ट नि क्रूर पठाण त्यांच्यावर पहारा ठेवण्यासाठी नेमलेले होते. हिंदू शक्ती नि हिंदू झुंजार यांच्याविरुद्ध शक्य तेथे धर्मवेड्या मुसलमानांचा उपयोग करून घ्यायचा हे ब्रिटिश नोकशाहीच्या धोरणाचे एक ठरीव सूत्रच होते.

महनीय जीवनाचे एक वैशिष्ट्य असे असते की, ते कर्तव्य नि त्याग यांनी परिपूर्ण भरलेले असते. आपत्तींमध्येच आत्मबळ वाढत असते. थोर विभूती म्हणजे मानवजातीचे हृदय. या हृदयाचे स्पंदन कधी थांबत नाही. मृत्यूचा अखेरचा क्षण येईपर्यंत त्याचे कार्य अखंड चालूच असते. आगीच्या आचेतच सोन्याची कसोटी लागते किंवा टाकीचे घाव सोसल्यानंतरच देवपण लाभते यासारख्या म्हणीत सनातन सत्य साठवलेले आहे. अमर गुणाचे महत्कृत्य केल्यानंतर सावरकरांनाही यातनांचे अग्निदिव्य करून दाखवणे प्राप्त झाले होते. शुद्धी ही संघटनांची महत्त्वाची आघाडी होती. रत्नागिरीत हे कार्यही

सावरकरांनी सुरू केले होते आणि प्रखर विरोधाला तोंड देऊन ते जोरावत होते. भारताच्या विशिष्ट परिस्थितीत भारतीय ऐक्य, भारतीय शांतता आणि भारतीय भरभराट यासाठी शुद्धीच्या आंदोलनाचा लोकतंत्र आधार अत्यंत उपकारक ठरणार आहे ही गोष्ट हिंदूंच्या मनावर बिंबविण्यासाठी रत्नागिरी हिंदु सभेला तसूतसूने लढत द्यावी लागली होती. शुद्धीने भारतात राष्ट्रवादी शक्तीचे बळ वाढते आणि जातीयवादाच्या, फुटीरपणाच्या नि विस्कळितपणाच्या शक्तीचे सामर्थ्य कमी होते ही चळवळ महान फलदायी ठरणारी आहे.

हिंदूसभेने दोन शुद्धीकृत मुलींची हिंदू तरुणांबरोबर लग्ने लावून दिली. लग्नविधीचे उपाध्येपण स्वतः सावरकरांनीच केले होते?

१९२५ सालात अस्पृश्यांना देवळात प्रवेश देण्याचा प्रश्न उपस्थित झाला. सनातनी गोटाला कापरे भरले. आपला धर्म, देव नि परंपरा यांच्यावर संकट ओढवले असल्याचा एकच आरडाओरडा त्यांनी सुरू केला. एखादा अस्पृश्य आपला धर्म सोडून महंमद किंवा मिंटो या नावाने वावरू लागला की लगेच या सनातन्यांचा धर्म, परंपरा व रूढी त्याचे स्वागत करायला बाहू उभारून पुढे सरसावत असत. हे कर्मठ सनातनी गुराढोरांना शिवत असत, कुत्र्यामांजरांना घरात बाळगीत असत; पण माणसांसारखी माणसे असलेल्या आपल्याच धर्माच्या हिंदू महारांची किंवा हिंदू भंग्यांची सावली देखील पडलेली त्यांना चालत नसे! अस्पृश्यता निवारणाने केवळ अस्पृश्यांचाच उद्धार होणार आहे असे नव्हे, तर असे सन्मार्गभ्रष्ट कर्मठ स्पृश्यही यामुळे शुद्ध होणार आहेत, तेही उद्धरून जाणार आहेत.

सावरकरांनी मांडलेली विचारप्रणाली ही हिंदु संघटनवाद किंवा हिंदु राष्ट्रवाद अथवा सावरकरवाद या नावाने ओळखली जाते. या विचारप्रणालीत अनुस्यूत असलेली विविध मते, पूर्वीच्या अनेक हिंदू राष्ट्रवाद्यांच्या विचारसरणीतून व्यक्तिशः, संघशः व्यक्त झालेली असली, तरी सावरकरांनी जे विशेष कार्य केले ते हे की, त्या विचारांना एका सूत्रात गोवून, त्यांची सुसंबद्ध मांडणी करून हिंदूंच्या सामाजिक नि राजकीय दृष्टिकोनाचा

सुसूत्र नि सुसंघटित असा सिद्धान्त त्यांनी देशापुढे ठेवला. हिंदुराष्ट्र : सावरकरांची भूमिका अशी होती, की हिंदुस्थानात हिंदू हे राष्ट्र आहेत नि इतर लोक या अल्पसंख्य जमाती आहेत. सावरकर म्हणतात - हिंदूंना समान प्राचीन नि अर्वाचिन इतिहास आहे. त्यांचे शत्रू- मित्र समान आहेत. त्यांनी समान संकटांना तोंड दिले आहे आणि समान विजय जिंकले आहेत. हिंदूंच्या आशा-निराशा सामान आहेत. इष्ट असेल ते सामावून घ्यायचे, अनिष्ट असेल ते फेकून द्यायचे आणि एकसंधत बळकट बनवायची या प्रशंसनीय प्रक्रियेने समान जीवनाची नि समान निवसनाची युगानुयुगे व्यतीत करून हिंदू हे एकसंध बनून गेले आहेत.

आम्ही जातो आमुच्या गावा ।

आमचा राम राम घ्यावा ।

आता कैचे येणे जाणे ।

सहज खुंटले बोलणे ।

या शब्दांनी त्यांनी बाळ सावरकरांचा नि सर्व संबंधितांचा शेवटचा निरोप घेतला. त्यानंतर दोन दिवस त्यांनी बाळ सावरकरांना वर आपल्याकडे बोलावले नाही

दि. २५ फेब्रुवारी, रात्री सावरकरांची प्रकृती अत्यवस्थ होती. २६ फेब्रुवारीला सकाळी साडेआठ वाजता त्यांना जाग आली. परिचारिकेने त्यांचे तोंड धुतले, पण त्यांना पाणी सुद्धा घेववत नव्हते. अंगातला ज्वर निघाला नव्हता. तरुणपणापासून त्यांनी ज्याला सतत आव्हान दिले होते आणि जो त्यांच्या समोर येण्यास धजत नव्हता तो मृत्यू आता त्यांच्या शय्येपाशी येऊन उभा राहिला. त्याच्या स्वाधीन होण्यास सावरकर आनंदाने सिद्ध होते. मृत्यू समीप आला होता परंतु अद्यापही त्यांच्यावर घाला घालण्यास जणू धीर होत नसल्यामुळे तो थबकला होता. शेवटचा क्षण जवळ आल्याचे सर्वांना जाणवले होते. त्यांची मुलगी प्रभा अनावर हुंदके देत त्यांच्या पायांशी उभी होती. मुलगा विश्वास नि सून सुंदर दुःखाने कळवळली होती. ती दोघेही त्यांच्या शय्येपाशी सुन्न उभी होती. त्यांचे जामात माधवराव चिपळूणकर शोकाकुल झाले होते. विश्वासची मुलगी विदुला आणि प्रभाची मुलगी माधुरी यांना रडे आवरत नव्हते. सकाळी



दहा वाजता सावरकरांना उर्ध्वश्वास सुरू झाला. त्यांची नाडी अत्यंत क्षीण झाली. रक्तदाब नोंद घेण्यापलीकडे गेला होता. त्यांचे एक बोट हालत राहिले होते. त्यांच्या डॉक्टरांनी कृत्रिम श्वसन सुरू करण्याचे लगेच उपाय केले आणि हृदयाला मालिश केले, तसेच त्यांना मेफिनीन दिले. या उपचारामुळे थोडी सुधारणेची चिन्हे दिसू लागली; परंतु काही मिनिटांनंतर त्यांची अवस्था अधिकच वाईट झाली आणि त्यांच्यावरचे सारे वैद्यकीय उपचार निष्फळ ठरले. सकाळी अकरा वाजता, वयाच्या ८३ व्या वर्षी सावरकरांनी आपला देह मृत्यूला अर्पण केला.

सावरकरांना ज्वालामुखीसारखे प्रदीप्त व्यक्तिमत्त्व लाभले होते आणि असामान्य कर्तृत्व नि अजरामर साहसी प्रसंग यांनी त्यांचे जीवन समृद्ध झाले होते. भावी छाप टाकणारा शक्तिशाली महापुरुष या नात्याने ते समाजामध्ये आणि महात्मा गांधी, जवाहरलाल नेहरू, डॉ. आंबेडकर, मानवेन्द्रनाथ रॉय नि सुभाषचंद्र बोस यांच्यासारख्या थोर पुरुषांमध्ये वावरले होते. ब्रिटिश सरकारचे अनुदान मिळत असलेल्या महाविद्यालयाच्या वसतिगृहामधून काढून टाकलेले, सावरकर हेच पहिले भारतीय विद्यार्थी होत. सार्वजनिक रीतीने परदेशी कपड्यांची प्रचंड होळी करणारेही तेच पहिले भारतीय पुढारी होते. ज्या काळात एखाद्याने 'राज्य' किंवा 'स्वराज्य' हा नुसता शब्द उच्चारला तरी त्याच्यावर सर्वस्व हानीचे संकट ओढवत असे, त्या काळात संपूर्ण राजकीय स्वातंत्र्य हे भारताचे उद्दिष्ट आहे असे प्रकटपणे उद्घोषित करणारे सावरकर हेच आद्य राजकीय नेते होत. विशिष्ट राजकीय विचारसरणी व्यक्त केली म्हणून ब्रिटिश सरकारने बॅरिस्टर ही पदवी देण्यास ज्यांना नकार दिला, असे सावरकर हेच पहिले भारतीय बॅरिस्टर होते. देशभक्ती दाखवली म्हणून एका भारतीय विद्यापीठाने ज्यांची पदवी काढून घेतली असे सावरकर हेच पहिले भारतीय पदवीधर होते. भारतीय स्वातंत्र्याच्या प्रश्नाला आंतरराष्ट्रीय महत्त्व मिळवून देणारे सावरकर हेच पहिले भारतीय नेते होते. ज्यांचा ग्रंथ छापण्यापूर्वीच वा प्रकाशित होण्यापूर्वीच दोन राष्ट्रांच्या सरकारांनी तो जप्त करून त्या ग्रंथाला जागतिक साहित्याच्या क्षेत्रात एक अजोड बहुमान मिळवून दिला, असे सावरकर हेच

पहिले ग्रंथकार होते. ब्रिटिश न्यायालयाचा अधिकार अमान्य करणारे सावरकर हेच पहिले बंडखोर भारतीय नेते होते. हेगच्या आंतरराष्ट्रीय न्यायालयात ज्यांच्या अटकेच्या प्रश्नावर अटीतटीचे रण माजले असे सावरकर हेच जगाच्या इतिहासातले पहिले राजकीय बंदिवान होते. जगाच्या संपूर्ण इतिहासात अर्ध्या शतकाच्या जन्मठेपेची शिक्षा दिली असे सावरकर हेच पहिले राजकीय बंदिवान होत. कागद- लेखणी ही साधने उपलब्ध नसल्यामुळे कारागृहाच्या भिंतीवर काट्याने अथवा अणकुचीदार दगडाने कविता लिहून त्या सहस्रावधी काव्यपंक्ती वैदिक चिकाटीने स्मृतिगत करून ठेवणारे आणि नंतर इतरांच्या मुखाने त्या कविता भारतात प्रस्तुत करणारे, सावरकर हेच जगाच्या इतिहासातील पहिले महाकवी होत. मानवजातीच्या उषःकालापासून तो प्रत्यक्ष आजच्या घटकेपर्यंत आर्यांनी आपले पवित्र वेद पिढ्यानपिढ्या मुखगत नि प्रसृत करून कसे अखंड टिकवून ठेवले याचे एक प्रात्यक्षिकच सावरकरांनी आपल्या या काव्यनिर्मितीने जगाला दाखवून दिले होते. मेकॉलो डेमॉस्थानिस, संपूर्ण मिल्टन नि बहुतेक संपूर्ण बायबल तोंडपाठ म्हणून दाखवीत असे. त्या मेकॉलेला सावरकर हे तोडीस तोड प्रतिस्पर्धी आढळून आले असते.

'हिंदूंनी, या पृथ्वीतलावरील महान नि कीर्तिमान हिंदू राष्ट्र म्हणून वैभवशाली जीवन जगण्याची जर तुमची इच्छा असेल, तसा तुम्हाला अवश्यमेव अधिकार आहेच. तर ते राज्य हिंदू ध्वजाखालीच प्रस्थापित झाले पाहिजे. हे स्वप्न चालू अथवा पुढच्या पिढीतच साकार होईल. हे माझे स्वप्न साकार झाले नाही, तर मी स्वप्नाळू ठरेन, परंतु जर ते खरे ठरले तर मी द्रष्टा ठरेन !

हा माझा वारसा मी तुम्हाला देत आहे.'

टिळकोत्तर भारताच्या इतिहासात ज्याने कीर्तीची हाव ठेवली नाही, लक्ष्मीची आराधना केली नाही आणि वैयक्तिक मोठेपणाची हाव बाळगली नाही, ज्याने राष्ट्रीय हिताचीच सदैव चिंता वाहिली, राष्ट्रीय एकतेसाठी संपूर्ण जीवन वेचले, मायभूमीचे विच्छेदन टाळण्यासाठी अखंड झगडा केला नि राष्ट्रीय प्रतिष्ठेसाठीच कार्य केले, असा जर कोणता एकमेव महान नेता असेल, तर तो म्हणजे





# शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या - त्यामागील कारणे व उपाययोजना

अजिंक्य राजेंद्र गांधी

स्वातंत्र्यवीर सावरकर निबंध - स्पर्धा २०१० - तृतीय पुरस्कारप्राप्त निबंध

आपल्या देशाला १९४७ साली इंग्रजांकडून स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर आता आपलेच राज्यकर्ते देशवासीयांच्या सर्वांगीण कल्याणासाठी अनेक कायदे व सुविधा पुरवून देशाचा कारभार चालवतील अशी अपेक्षा होती. अशी अपेक्षा ठेवणे गैर म्हणता येणार नाही. राज्यकर्ते शिकलेले व अनेक क्षेत्रांतील अनुभव असलेले असल्याने ते स्वतःहूनच अशा अपेक्षा पूर्ण करतील अशी भाबडी समजूत होती. त्या अपेक्षा ठेवणाऱ्यात एक मोठा वर्ग शेतीव्यवसाय करणाऱ्यांचा होता. स्वातंत्र्यानंतरच्या पहिल्या तीस वर्षांत ग्रामीण भागात शिक्षणाच्या सोयी फारशा अस्तित्वात नव्हत्या. त्यामुळे बहुतेक शेतकरी निरक्षर होते. कोणत्याही कागदावर अंगठ्याचा ठसा लावण्यापुरतेच ज्ञान अशा असंख्येत असलेल्या शेतकऱ्यांचे होते. या अज्ञानाचा फायदा (गैरफायदा) अनेकांनी घेऊन आपले खिसे भरून घेतले. सावकार व सरकारी कर्मचारी यात सर्वात पुढे होते. अनेकांच्या जमिनी हडप झाल्या, अनेकांना स्वतःच्या पूर्वजांनी घेतलेल्या कर्जाची परतफेड (त्यातही मुद्दलऐवजी व्याजाचीच) करण्यासाठी आयुष्यभर मेहनत करावी लागली. त्यात एक पिढी हातात काहीही न पडता संपली. कुटुंबाला दोन वेळेचे जेवण मिळते व घरातील उत्सव थोड्या पैशात का होईना, करता येतात यातच त्यांचे समाधान होत असे. असे असताना शेती आर्थिकदृष्ट्या परवडते किंवा नाही याचा विचारही त्यांच्या मनाला शिवणे शक्य नव्हते. सामान्यपणे आपले नाही तर आपल्या मुलाबाळांचे आयुष्य सुखात जाईल, या आशेवर राहून त्यांनी या जगाचा निरोप घेतला.

शेतकऱ्यांच्या वाढत्या आत्महत्यांमुळे समाजात सतत चर्चा आवश्यक आहे. परंतु अशी परिस्थिती निर्माण होऊ शकेल, असे भविष्य विदर्भात १९७० च्या सुमारास महाराष्ट्र कापूस उत्पादक संघाचे नेते डॉ. वा. रा. कोरपे, डॉ. म.गो. बोकरे, डॉ. गोविंदराव गुडधे, श्री. सुदाम

देशमुख व इतरांनी वर्तविले होते. पस्तीस वर्षे सरकारने तसेच सर्वच राजकीय नेत्यांनी या अतिशय महत्वाच्या प्रश्नाकडे कानाडोळाच केला आहे, यातून राजकीय पक्ष तसेच त्यांच्या नेत्यांची या गंभीर प्रश्नाबद्दल संवेदनशीलता किती खालच्या स्तरावर पोहोचली आहे, याची कल्पना करता येते. आता आपण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येची कारणे सविस्तरपणे बघू.

**१. कर्जबाजारीपणा व त्यामागील कारणे -** एका अभ्यासाचा संदर्भ देऊन 'टिस' अहवाल म्हणतो, "आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी व जागतिक बँकेच्या सूचनेनुसार भारत सरकारने ग्रामीण विकासाच्या गुंतवणुकीत खूप मोठी घट केली आहे. या खर्चात प्रामुख्याने शेतीविकास विशेष क्षेत्र कार्यक्रम, जलपुरवठा योजना, पूरनियंत्रण, ग्रामीण उद्योग, ऊर्जा, सार्वजनिक वाहतूक इत्यादींचा समावेश आहे. यामुळे शेतीउद्योगात नकारात्मक प्रगती झाली आहे. अहवालात पुढे असेही म्हटले आहे की, १९८०-८१ च्या किंमती कायम ठेवून शेतीक्षेत्रासाठी करण्यात आलेली गुंतवणूक १९५०-५१ मध्ये फक्त १,२६६ कोटी होती व ती १९७८-७९ मध्ये रु. ५,२४६ कोटी झाली. योजना आयोगातर्फे शेतीक्षेत्रासाठी केलेल्या तरतुदीत तर प्रत्येक पंचवार्षिक योजनेनंतर, काही अपवाद सोडला तर सतत घसरणच आढळून येते.

गेल्या सात वर्षांच्या उपलब्ध कागदपत्रांवरून 'टिस' संस्थेला असे आढळले की, राष्ट्रीय सकल उत्पन्नाच्या तुलनेत शेतीसाठी केलेली गुंतवणूक ११.६ टक्क्यांवरून ही आता १-३ टक्के झाली आहे. अभ्यासगटाला असे आढळले की, १९९४-९५ पासून शेतीक्षेत्राला एकूण रु. ७८,००० कोटींची आवश्यकता होती. त्यापैकी सर्वप्रकारच्या अधिकृत पतपुरवठा करणाऱ्या संस्थांकडून फक्त ११ टक्केच भार उचलला गेला. म्हणजे ९०

टक्के कर्जपुरवठा खासगी सावकारांकडून झाला होता. ५८ वर्षांच्या दीर्घ काळानंतरही अधिकृत क्षेत्रातील बँकिंग व्यवस्थेचा पसारा वाढूनसुद्धा शेतकऱ्यांना सावकारांकडून मिळणाऱ्या कर्जावर सतत अवलंबून राहावे लागते. याउलट, औद्योगिक क्षेत्रासाठी सर्वप्रकारच्या अद्ययावत सोयी व सुविधा उपलब्ध करण्यात सरकारने धन्यता मानली आहे.

**२. कृषी कामाचे तुटीचे अर्थशास्त्र** - कोणताही व्यवसाय, उद्योग व धंदा करताना तो नफा देणारा नसला, तरी त्यातून तोटा होऊ नये ही प्रत्येक व्यक्तीची प्रामाणिक इच्छा असते. अनेक पिढ्यांपासून शेतीव्यवसाय करता येत असल्याने वा इतर अन्य कौटुंबिक कारणामुळे ही कुटुंबे तोट्यात असणारा शेतीव्यवसायच करताना दिसतात. त्यांच्यापैकी बहुतांशांना शेतीचा जमाखर्च अजिबात समजत नाही. तरीही शेतीव्यवसायाचे उद्दिष्ट न ठेवता त्यातून कुटुंबाला जीवनाचा आधार मिळावा, या समाधानाच्या आधारे ही कुटुंबे शेतीव्यवसाय करत असतात.

अहवाल पुढे म्हणतो - शेतीच्या उत्पादनखर्चात खूप वाढ झाली आहे. ही वाढ मुख्यत्वे १९८५ नंतर मोठ्या प्रमाणात झाली. औद्योगिक क्षेत्रातर्फे पुरवठा होणाऱ्या वीज, एचआयव्ही बियाणे, रासायनिक खते, डिझेल, वाहतूक साधने, शेतीची अवजारे या वस्तूंमुळे ही वाढ झाल्याचे दिसून आले.

२) शेतीक्षेत्रासाठी सरकारतर्फे सवलती देण्यात येतात. त्यातील प्रमुख भाग औद्योगिक वस्तूंचा पुरवठा करणाऱ्या उत्पादकांना व वितरकांना मिळतो. याशिवाय याचा फायदा श्रीमंत शेतकरी व श्रीमंत राज्ये यांनाच मिळत असतो.

३) वाढीव मजुरीच्या दरामुळेही उत्पादनखर्च वाढत असताना महागाईचे कारण पुढे करून सरकार किमान मजुरीचे दर सतत वाढवीत असते. परंतु तेच सरकार या वाढीव दराचा विचार न्यूनतम आधार किमती ठरविताना करेलच असे नाही.

४) न्यूनतम आधार किमती सरकारतर्फे शेतात केल्या जाणाऱ्या पेरण्या होण्याआधी जाहीर करण्यात येतात. सरकारच्या कृषिभाव विभागाच्या सहसंचालकांचा दाखला देऊन अहवालात म्हटले आहे की, “न्यूनतम आधार

भाव महाराष्ट्रात शेतकऱ्यांना पूर्ण न्याय देत नाही.”

**३. सरकारची चुकीची धोरणे** - सध्याचे सरकारी धोरण शेतकऱ्यांच्या फायद्याचे नसून ते औद्योगिक वस्तू शेतक्षेत्राला पुरविणाऱ्या उद्योगपतींना साहाय्य करणारे आहे असे स्पष्ट म्हटले आहे. एकाच गोष्टीमुळे एकीकडे उद्योगपती श्रीमंत होतो, तर दुसरीकडे शेतकरी आत्महत्या करतो, हा प्रकार चुकीच्या सरकारी धोरणांमुळे उघडपणे बघायला मिळतो. शेतकऱ्यांमध्ये जागरूकता निर्माण करण्याची आवश्यकता असताना सरकारी यंत्रणेकडून विशेष मदत झाली नाही असे अहवालात म्हटले आहे. ‘रासायनिक खते व कीटकनाशक औषधांच्या वापरामुळे भरघोस पिके तयार होऊन शेतकरी लवकर श्रीमंत होऊ शकतो; असा प्रचार उत्पादकांकडून होत असतो. या अपप्रचाराच्या विरोधात सुद्धा सरकारी यंत्रणा काही हालचाल करताना दिसत नाही.

सरकारतर्फे जलपुरवठा करण्यात येणाऱ्या योजना बरेचदा कागदांवर असल्याने शेतीला आवश्यक पाणी मिळत नाही. त्यामुळे पाऊसच मित्र होऊन त्याच्या आधारे शेती केली जाते. म्हणून नापीक जमीन व कर्जबाजारीपणा शेतकऱ्यांच्या जीवनातून बाहेर पडत नाही. सरकारच्या अशा चुकीच्या धोरणांमुळे अनेक शेतकरी आत्महत्येस प्रवृत्त होतात.

**४) आत्महत्येमागील इतर कारणे** - १) तीन-चार वर्षांत एकदा वा कधी दोनदा नापीक अवस्था निर्माण होते व त्यामुळे शेतकऱ्यांच्या जीवनाचे गणितच चुकते.

२) शेतीव्यतिरिक्त इतर प्रकारचे उत्पन्न देऊ शकणाऱ्या संधींचा तुटवडा असल्याने शेती सतत तोट्यात असते.

३) नगदी पिकांच्या माध्यमातून झटपट श्रीमंत होण्याच्या विचाराने सतत व भरपूर रकमेचे कर्ज काढण्याची मानसिकता तयार होते व तो खेळ अनेकदा कर्जबाजारीपणा आणतो.

४) अधिकृत बँकिंग पद्धत शेतकऱ्यांच्या गरजा भागविण्याऐवजी स्वतःच्या नियमात गुरफटली गेली आहे. म्हणून प्रतिमाह पाच ते दहा टक्के व्याजाचा बोजा उचलून शेतकरी स्थानिक सावकाराकडे धाव घेण्यास तयार होतो. स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात देशातील बँकिंग पद्धतीने आंतरराष्ट्रीय दर्जा प्राप्त केला असला, तरी



सावकारी पद्धतीत मात्र कोणताच बदल झाला नाही.

५) आत्महत्या करणाऱ्यांपैकी ४०% शेतकऱ्यांनी प्राथमिक कृषी सहकारी पतसंस्थांकडून कोणतेही कर्ज घेतले नव्हते, तसेच ८०% शेतकऱ्यांनी भूविकास बँकेकडून कर्ज घेतली नव्हती. कारण या कर्जावर वेळोवेळी व्याज देणे शक्य नव्हते. नमुना अभ्यासात असे आढळले की, ५५% शेतकऱ्यांनी व्यापारी बँकांकडून कर्ज काढली नव्हती.

६) बहुतेक आत्महत्या करणाऱ्या शेतकऱ्यांनी रु. १०,००० ते ६०,००० पर्यंतच्या रकमांचीच कर्जे काढली होती. कर्जबाजारी होऊन आत्महत्या करणाऱ्यांमध्ये लहान व मध्यम स्तरावरील शेतकऱ्यांचीच संख्या मोठी आहे.

७) कर्जबाजारीपणा हा एक-दोन वर्षांत निर्माण झाला नसून, त्याची पाळेमुळे कित्येक दशकांची जुनी आहेत. देशातील आर्थिक नीतीतच त्याचा उगम आहे.

८) बीटी-कॉटन व एचआयव्ही बियाण्यांतून कर्जबाजारी होणे हा प्रकार नवीन आहे. याच्या वापरातून फायद्याऐवजी नुकसानच जास्त झाले आहे.

९) जमिनीची तसेच राष्ट्रीय स्तरावरील नैसर्गिक साधनसंपत्तीची असमान व अन्याय्य वाटणी झाल्यामुळे देशातील बेकारी कमी न होता ती सतत वाढत आहे.

वरील चर्चेतून एक गोष्ट स्पष्ट होते की, देशातील शेतीसंबंधात असलेल्या सध्याच्या धोरणात आमूलाग्र व पायाभूत बदल करण्याची ताबडतोब गरज आहे. असे बदल करण्यात दिरंगाई झाल्यास आत्महत्यांचे सत्र चालू राहील व त्यातून सामाजिक संतुलन बिघडू शकेल.

आता आपण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या थांबविण्यासाठी काय करता येईल हे बघू.

**१. स्वतंत्र अंदाजपत्रक** - कृषिक्षेत्रासाठी स्वतंत्र अंदाजपत्रक सादर केले जाणे गरजेचे आहे. कारण (अ) आपल्या देशातील ७:७०% जनतेचे शेती हे उदरनिर्वाहाचे प्रमुख साधन आहे. ही एवढी जनता शेतीवर निर्भर आहे. (ब) देशात जोपासला जाणारा व मोठी उलाढाल होणारा हा व्यवसाय आहे. (क) या क्षेत्रासाठी तरतूद केलेला एकंदर निधी, त्याचे प्रमाणित वाटप व वेळोवेळी परिस्थितीजन्य गरजेनुरूप निधीचा उपयोग करणे महत्वाचे ठरते.

**२. आत्मीय क्षमता निर्माण करणे** - आपल्या महत्वाच्या कृषिजन्य उत्पादित वस्तूंच्या किमती संबंधित तज्ज्ञांनी शास्त्रोक्त पद्धतीने ठरविल्या आहेत. या उत्पादनांची बाजारातील विक्रीकिंमत ठरविण्यासाठी असे करणे गरजेचे आहे. त्यावेळी अशा विक्रीव्यवहारास किमान २०% नफा समाविष्ट असला पाहिजे. त्यासाठी सरकारने अशी एक यंत्रणा तयार केली पाहिजे, त्या माध्यमातून शेतकऱ्यांना आर्थिक पाठबळ मिळू शकेल. या शेतकऱ्यांमध्येही अधिक आत्मीय क्षमता निर्माण होईल. त्यामुळे शेतकऱ्यांपुढील सध्याच्या समस्या सुटू शकतील. ओव्हरटार्ईम कर्जाची त्यांना गरज भासणार नाही. किंबहुना उभारणीच्या कार्यात ते हातभार लावू शकतील.

**३) बँकिंग पद्धतीत बदल** - बँकिंग पद्धतीच्या जडणघडणीत व कार्यप्रणालीत आमूलाग्र बदल घडवून ती द्विस्तरीय पद्धत केली गेल्यास ती शेतकऱ्यांच्या दारापर्यंत पोहोचेल. या प्रकारच्या एकाच बदलामुळे शेतकऱ्यांच्या होणाऱ्या पिळवणुकीमागील एका शक्तीचे पूर्णतः उच्चाटन होईल. याचा दुसरा अर्थ, खाजगी वितरण करणारे सावकार पुढे येणार नाहीत. त्यांचे अस्तित्व हळूहळू नाहीसे होईल.

**४) स्पर्धात्मक क्षेत्र निर्माण करणे** - सरकारने एकप्रकारचे समान पातळीवर स्पर्धात्मक क्षेत्र दोन्ही क्षेत्रांसाठी तयार केले पाहिजे. त्यामुळे शेती आणि उद्योगक्षेत्रातील स्पर्धेला तोंड देण्याची समान संधी मिळेल. तसेच उद्योगक्षेत्रात जे एकाधिकार पद्धतीचे फायदे मिळतात, ते व तसे फायदे कृषिक्षेत्राला उपभोगता येतील.

**५) करसवलत** - शेतकऱ्यांचा कर्जबाजारीपणा ही बाब, सरकारच्या अंदाजपत्रकाच्या एकंदर ढाच्यातून संपूर्णतः वगळून टाकली गेली पाहिजे. त्यासंबंधीच्या तरतुदी अंदाजपत्रकात घातल्या गेल्या पाहिजेत. अशाप्रकारची कर्जे पूर्णतः वगळून टाकण्याच्या बाबतीत सरकारने लाज बाळगण्याचे कारण नाही. कारण या क्षेत्राला कोणत्याही प्रकारची कर्जप्रणाली लागू न करून सरकार त्यांच्यावर मेहेरबानी करत आहे. त्याप्रमाणे बँकांकडील त्यांची कर्जे व त्यांची परतफेड हा मुद्दाही दुर्लक्षित करावा. आयकर कायद्यात डिप्रिसिएशनच्या संदर्भात ज्या तरतुदी आहेत,

त्या प्रोत्साहनार्थ देण्यात आलेल्या सर्वात आकर्षक तरतुदी होत्या. त्याचप्रमाणे काही पातळीवर आयकरातून सूट देवविणाऱ्या तरतुदींची व्याप्ती रु. ११,६६७ कोटीपर्यंत वाढली होती. वरील आकड्यांशी तुलना केल्यावर असे लक्षात येईल की, शेतकऱ्यांची कर्जे पूर्णत्वाने वगळून होणारे संभाव्य नुकसान हे शेतकऱ्यांच्या एकंदर लोकसंख्येच्या मानाने खूपच सुसह्य असेल.

**६) मूलभूत सुविधा पुरविणे** - मूलभूत पाया सुविधा, रस्ते, वीज, पाणी, शाळा, शेतीसंशोधन संस्था, सिंचनसुविधा, गृहनिर्माण यांसारख्या सुविधा शेतीक्षेत्राला पुरविण्यापासून सरकार स्वतःला अलिप्त ठेवू शकत नाही. एकापाठोपाठ एक सत्तेवर येणाऱ्या आजवरच्या सरकारांनी उद्योगक्षेत्राला खुश ठेवण्याच्या प्रयत्नात वरील महत्वाच्या गोष्टींकडे आजवर दुर्लक्ष केले. अशा या मूलभूत सुविधांची तरतूद भारत सरकारने आपल्याला ज्यावर्षी स्वातंत्र्य मिळाले, त्यावेळेपासून करणे गरजेचे होते.

**७) पीक विमा योजना** - पीक विमा योजनेची व्याप्ती विस्तृत असायला हवी. या बाबतीत सरकारने प्रामाणिक आणि उदारपणाचा दृष्टिकोन स्वीकारायला हवा. अंदाजपत्रकाच्या माध्यमातून सरकारने विशिष्ट निधी या कारणासाठी प्रस्थापित केला पाहिजे. त्यायोगे शेतकऱ्यांना संभाव्य नैसर्गिक किंवा मनुष्यनिर्मित आपत्कालीन संकटात नुकसानभरपाई झाल्यास भरपाई करण्याची तरतूद असेल. जवळजवळ नियमितपणे २ किंवा ३ वर्षांच्या कालावधीनंतर शेतकऱ्यांना आळीपाळीने दुष्काळ किंवा पूरस्थितीला सामोरे जावे लागतेच, अशा स्थितीत सरकारने केवळ बध्याची भूमिका घेणे योग्य ठरणार नाही.

**८) शासकीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना** - रोजगार हमी योजना ह्या देशातील लाखो गरीब बेरोजगारांना वर्षभराचे कायमस्वरूपी उपजीविकेचे साधन ठरू शकत नाही. विशेषकरून ग्रामीण क्षेत्रात अशा योजनांचे फलित हे अनिश्चितच असू शकते. अशा हंगामी स्वरूपाच्या रोजगार संधी उपलब्ध करून देण्याऐवजी सरकारने बेरोजगारांनी स्वतःच्या पायावर उभे राहण्याच्या दृष्टीने ज्या व्यक्ती स्वतःचे व्यवसाय सुरू करू इच्छितात, त्यांच्यासाठी प्रशिक्षण व व्यवसायपूरक सुविधा

पुरविण्यात पुढाकार घ्यावा. एकदा का शेतकरीवर्गाला अधिक उत्पन्नाची हमी मिळाली व प्रत्यक्षात त्यांची आर्थिक परिस्थिती सुधारली किंवा त्यांना खात्री मिळाली की, अपेक्षित संभाव्य २०% नफा हा शेतकऱ्यांचे अधिक समाधान करू शकेल आणि मग कृषिक्षेत्रात त्रस्त असलेला समूहच, बेरोजगार, जे याच ग्रामीण वस्त्या सोडून शहराकडे धाव घेत आहेत, त्यांच्यासाठी उपजीविकेच्या नव्या संधी निर्माण करू शकेल.

**९) नियमित वीजपुरवठा आवश्यक** - उद्योगधंदे आणि शहरवासीयांना लागणारी वीज यांचे प्रमाण कृषीक्षेत्राला लागणाऱ्या विजेच्या गरजेपेक्षा फार जास्त आहे. तथापि, अशी वस्तुस्थिती असूनही नॅशनल ग्रिडशी या क्षेत्राला बांधून ठेवण्यात आले आहे. साहजिकच जेव्हा वीजवितरणानंतर दबाव येतो व अधिक मेगावॅट विजेची गरज भासते, त्यावेळी तूट भरून काढण्यासाठी वीज कंपन्या सरसकट मोठ्या भारनियमनाचा अवलंब करतात व त्याचा फटका कृषिक्षेत्राला अकारण बसतो. तेव्हा या क्षेत्राकडून एका विशिष्ट पातळीपर्यंत उत्पादनवृद्धीची अपेक्षा बाळगायची असेल, तर या कृषिक्षेत्राला स्वतंत्र ग्रिड देण्याचा जाणीवपूर्वक विचार व्हायला हवा. त्यामुळे या क्षेत्राशी निगडित विजेवर चालणाऱ्या सर्व प्रक्रिया अखंडितपणे चालू राहतील. उद्योगक्षेत्राकडून या क्षेत्राच्या बाबतीत होणारी मनमानी व दबाव यापासून कृषिक्षेत्र मुक्त होईल. वीजपुरवठा हे प्रकरण दबाव यापासून कृषिक्षेत्र मुक्त होईल. वीजपुरवठा हे प्रकरण आगामी काळात अनेक वर्षे जाणवत राहणार आहे. अंदाजपत्रकात अशा स्वतंत्र ग्रिडसाठी तरतूद करणे आवश्यक आहे.

अंदाजपत्रकाच्या निर्मितीप्रक्रियेत आपण जोवर लक्षणीय बदल घडवून आणत नाही, तोपर्यंत आपल्या लोकसंख्येपैकी बहुतांशी लोक भांडवलीप्रणित अंदाजपत्रकाच्या फायद्यापासून वंचित राहणार आहेत. 'इंडिया' आणि 'भारत' या दोन शब्दांमधील अंतर वाढत जाणार आहे. मोठ्या प्रमाणात हिंसा टाळण्यासाठी आपले अंदाजपत्रक हे शेतकऱ्यांशी जवळीक साधणारे व त्यांचे हित जपणारे असणे आवश्यक आहे, तसेच सामान्य माणसाच्या कक्षेत बसणारे असायला हवे.

□□□



# आजचं युग - माहिती-तंत्रज्ञानाचं युग

मकरंद आण्णासाहेब हजारे

शाहू मंदिर महाविद्यालय आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्वस्पर्धा - द्वितीय क्रमांक

संगणक हा माहिती-तंत्रज्ञानाचा अविभाज्य घटक असला तरी केवळ संगणकीकरण म्हणजे 'माहिती-तंत्रज्ञान' संगणक, इंटरनेट आणि माहिती-जाल (Database) यांच्या साहाय्याने घडवून आणलेला तंत्रज्ञानाचा विकास म्हणजे 'माहिती-तंत्रज्ञान' होय. माहिती-तंत्रज्ञानात 'माहिती प्रणाली' (Information System) हा सर्वात महत्वाचा घटक आहे. यामध्ये माहितीप्रणालीचे Software, Hardware प्रक्रियेची पद्धती, Data आणि ज्यांच्यासाठी ही सेवा आहे त्या लोकांचा समावेश होतो. माहिती-तंत्रज्ञानाचा वापर मानवी जीवनाच्या प्रत्येक अंगात केला जात आहे. उद्योग-व्यापार, दळणवळण, अर्थ, शिक्षण, मनोरंजन व इतर अनेक सेवाक्षेत्रांचा माहिती-तंत्रज्ञान हा प्रमुख आधारस्तंभ बनला आहे.

भारतात माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्राच्या विकासाला स्वातंत्र्यानंतर सुरुवात झाली. रशियाकडून मिळालेल्या EVS संगणकाच्या माध्यमातून भारतात सर्वप्रथम संगणकाचा प्रवेश झाला. परंतु भारतीय माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्राच्या विकासाला १९६८ मध्ये 'टाटा कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेस लि.' च्या स्थापनेनंतर खऱ्या अर्थाने सुरुवात झाली. ही सॉफ्टवेअरक्षेत्रातील पहिली महत्वाची कंपनी होय. त्यानंतर इन्फोसिस, विप्रो यासारख्या इतर कंपन्या स्थापन झाल्या व त्या सर्वांच्या माध्यमातून भारतातील माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्राच्या विकासाला चालना मिळाली.

या क्षेत्राच्या विकासातील दुसरा महत्वाचा टप्पा म्हणजे इंटरनेटचा प्रसार होय. प्रथम VSAT उपग्रहप्रणाली, त्यानंतर VSNL, MTNL, BSNL यांसारख्या सार्वजनिक कंपन्या तसेच अनेक खाजगी कंपन्यांनी देखील इंटरनेट सुविधा पुरविण्यास सुरुवात केली. यामुळे संपूर्ण देशभर माहिती-तंत्रज्ञानाचे जाळे पसरण्यास मदत झाली.

या संपूर्ण कालावधीमध्ये शासकीय पातळीवर माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्राच्या विकासाबाबत धोरणे राबविण्यात आली आहेत. 'National Informatics Centre Software Technology Parks of India' ह्या शासकीय योजनांबरोबरच Super Computer चा शोध इ. बाबी माहिती-तंत्रज्ञानाच्या विकासासाठी अत्यंत महत्वाच्या ठरल्या आहेत.

या सर्व बाबींचा परिणाम म्हणून आज भारत माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्रातील सर्वात आघाडीचे राष्ट्र मानले जाते. या क्षेत्राच्या देशांतर्गत विकासाबरोबर संपूर्ण जगभर या क्षेत्रातील तज्ज्ञ तंत्रज्ञानाचा पुरवठा करण्यातही आपला देश आघाडीवर आहे. भारतीय अर्थव्यवस्थेचा विचार करता एकूण अर्थव्यवस्थेतील सेवाक्षेत्राचा वाटा ५०% पेक्षा जास्त आहे, तर सेवाक्षेत्रापैकी माहिती-तंत्रज्ञान व त्यावर आधारित क्षेत्राचा वाटा सर्वाधिक आहे.

१९९० मध्ये भारताच्या निर्यातीमध्ये IT क्षेत्राचा वाटा केवळ १% होता. तो २००१ पर्यंत १८% पर्यंत वाढला आहे. आज भारतातील अनेक शहरे IT Hubs म्हणून उदयाला येत आहेत.

या सर्व बाबींवरून आर्थिक विकासात माहिती-तंत्रज्ञानाचे अमूल्य योगदान असल्याचे दिसून येते. भारताने वेगवान आर्थिक वृद्धी (growth) साध्य केली असली तरी खऱ्या अर्थाने Development झालेली नाही. एखाद्या राष्ट्राचा विकास करताना आर्थिक विकासाबरोबर आरोग्य, शिक्षण यासारख्या मूलभूत सुविधा, गरिबी, बेरोजगारी, आर्थिक विषमता, भ्रष्टाचार निर्मूलन आदि समस्यांचा देखील विचार करावा लागतो. देशासमोरील या समस्या सोडविण्यासाठी माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्राचा प्रभावी वापर करता येईल.

याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे केंद्र सरकारतर्फे राबविला जाणारा 'Unique Identification Programme (UID)' या कार्यक्रमांतर्गत देशातील सर्व नागरिकांना ओळखक्रमांक देण्यात येणार आहे. खरं तर १ अब्जाहून अधिक लोकसंख्या असणाऱ्या या खंडप्राय देशात हा प्रकल्प यशस्वी करणे ही एक अशक्यप्राय गोष्ट आहे. पण हे आव्हान पेललं आहे, इन्फोसिसचे कार्यकारी संचालक श्री. नंदन नीलकेणी यांनी. IT क्षेत्रातील त्यांचा प्रदीर्घ अनुभव आणि भारतात संगणक व माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्राचा झालेला विकास यांच्या आधारेच त्यांनी हे अशक्यप्राय आव्हान पेललं असावं.

हा प्रकल्प जर यशस्वी झाला तर हरितक्रांतीनंतर ही दुसरी क्रांती ठरणार आहे. कारण या प्रकल्पाच्या यशस्वितेचे अनेक फायदे सांगितले जातात. मुख्यत्वे गरिबांना याचा फायदा होणार आहे. प्रत्येक व्यक्तीची ओळख संगणकात असल्याने सरकारी योजना योग्य त्या गरजू व्यक्तींपर्यंत पोचतील. यामुळे गरिबी, बेकारी, दारिद्र्य, आर्थिक विषमता आणि भ्रष्टाचार या समस्या मोठ्या प्रमाणावर सुटू शकतील.

सरकारी प्रशासन कार्यक्षम व पारदर्शी बनविण्यासाठी तसेच तेथील भ्रष्टाचार कमी करण्यासाठी 'E-Governance' ही संकल्पना जगभर लोकप्रिय झाली आहे. संगणक आणि माहिती-तंत्रज्ञान यांच्या आधारे कार्यरत असणारी शासकीय कामकाजपद्धती म्हणजे 'E-Governance' होय. २००६ साली भारत सरकारने 'राष्ट्रीय ई गव्हर्नन्स' धोरण जाहीर केले आहे. त्या अंतर्गत २७ अभियान प्रकल्प राबविले जात आहेत. याच धर्तीवर महाराष्ट्र शासनाने 'सेतू' हा प्रकल्प यशस्वी केला आहे.

माहिती-तंत्रज्ञानाचा वापर करून इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांच्या साहाय्याने वस्तू आणि सेवांच्या खरेदी-विक्रीचे व्यवहार म्हणजे 'E-Commerce' होय. जगभरातील नाणेबाजार, शेअर बाजारातील व्यवहार E-Commerce च्या स्वरूपात पार पाडले जातात. यामुळे जगभरातील व्यापार, उद्योगात प्रचंड वाढ झाली आहे.

माहिती-तंत्रज्ञानावर आधारित सेवांचा आणखी एक प्रकार म्हणजे BPO होय (Business Process Outsourcing BPO) ही संकल्पना मुख्यतः सेवाक्षेत्राशी निगडीत आहे. रोजगारनिर्मितीच्या बाबतीत हे क्षेत्र आघाडीवर आहे. जागतिक पातळीवर BPO क्षेत्रापैकी ६३% वाटा भारताचा आहे.

माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर शिक्षणक्षेत्रात करण्यासाठी 'दूरस्थ शिक्षण' ही संकल्पना उदयास आली आहे. माहिती-तंत्रज्ञान आणि दूरसंवेदी उपग्रह यांचा आधार घेऊन देशाच्या कानाकोपऱ्यात शिक्षणाच्या ज्या संधी उपलब्ध करून दिल्या जातात, त्यांचा समावेश 'दूरस्थ शिक्षणात' होतो. यामध्ये व्यवसाय शिक्षण, प्रौढ शिक्षण, अनौपचारिक शिक्षण आणि विविध प्रकारचे शिक्षण दिले जाते. याअंतर्गत ज्ञानदर्शन हे दूरदर्शनवरील चॅनल, ज्ञानवाणी, विद्यावाणी हे रेडिओ चॅनल्स चालविले जातात. उदा. दूरदर्शनवरील जाहिरातीत दाखविल्याप्रमाणे (What an idea) शाळेत प्रवेश न मिळालेल्या दुर्गम भागातील मुलांना मोबाईलद्वारे शिकवले जाते.

वैद्यकीय क्षेत्रात माहिती-तंत्रज्ञान आणि उपग्रह प्रणाली यांच्या आधारे देशाच्या कानाकोपऱ्यात ज्या वैद्यकीय सुविधा पुरविल्या जातात, त्यांना 'टेलिमेडिसीन' असे म्हटले जाते. २००१ मध्ये ISRO या संस्थेने देशातील २५१ दुर्गम भागांतील रुग्णालये ५१ मोठ्या रुग्णालयांशी जोडली आहेत. यामुळे या रुग्णालयांतील तज्ज्ञ डॉक्टरांचे मार्गदर्शन दुर्गम भागातील लोकांना मिळणार आहे. जवळपास सर्व राज्यांनी हा प्रकल्प राबवला आहे.

अशाप्रकारे आज माहिती-तंत्रज्ञानाने मानवी जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रामध्ये परिवर्तन घडवून आणले आहे; परंतु त्याचे काही दुष्परिणाम सुद्धा आहेत. सगळ्यात महत्वाचा दोष म्हणजे 'सायबर क्राईम' माहितीप्रणालीच्या साहाय्याने जे विविध प्रकारचे गुन्हे केले जातात त्यांना 'सायबर क्राईम' म्हणतात. यामध्ये i) Computer virus, ii) Hacking, iii) Spam, iv) Fraud, v) Pornography, vi) आतंकवादाचा चालना,



[illegible]

**सामान्य माणूस ! (Common Man)**

मी कोण ?

जन्माला घातले म्हणून जगणारा

અન્ નિસર્ગનિયમાનુસાર

कालवश होणारा

मीच तो सामान्य माणूस ॥१॥

शिक्षणाचा बोजा वाहणारा,

*Degree* असूनही नोकरीसाठी वणवण फिरणारा ।

नोकरी असूनही पैशांची चिंता करणारा

अन् मरतानाही इस्टेटीचाच विचार करणारा ।

ह्येय, मीच तो सामान्य माणूस ॥२॥

कधी दंगलीत अडकलेला,

कधी बॉम्बस्फोटात सापडलेला,

## कधी महागाईची शिकार झालेला

तर कधी निसर्गाच्या कोपाने पोळलेला ।

मीच तो सामान्य माणूस ॥३॥

अष्ट नेत्यांना निवडून देणारा

त्यांच्याच श्रष्टाचाराला बळी पडणारा ।

રાજકીય વાદાત અડકળારા,

अन् त्याचे नुकसानही सहन करणारा ।

मीच तो सामान्य माणूस ॥४॥

## देशासाठी सैन्यात भरती होणारा

देशासाठीच प्राण गमावणारा ।

त्याच्यावरही राजकारण घडू देणारा

शेवटी रिक्काम्या हातीच राहणारां ।

मीच तो सामान्य माणूस ॥५॥

गुन्हेगारीला प्रवृत्त करणारा

ડોલે મિટૂનચ જગણારા ।

कधीही, कोणालाही विरोध न करणारा

तरीही दुसऱ्यालाच दोष देणारा ।

होय, मीच तो सामान्य माणूस ॥६॥

## किती गुण सांगू मी ?

ह्या सामान्य माणसाच्या जगण्याचे

चित्रकारही होते प्रसिद्ध

या *Common Man* च्याच चित्राने ॥६॥

# एक पणती - आनंदाची ! प्रकाशाची ! समाधानाची !

तेजश्री सुनिल मिळशेटे, तृतीय वर्ष

एका पणतीची ही गोष्ट, दिवाळीतल्या सगळ्या नटलेल्या रंगीबेरंगी पणत्यांमधीलच ती एक लहान पणती, तांबड्या रंगाची, साधीच ! तिच्यावर सजावटीचा साज नव्हता. अंगावर वेलबुड्या नव्हत्या. आकारही इतरांच्या तुलनेने लहानच होता. बसुबारसेच्या दिवशी घरमालकिणीनं सगळ्या पणत्यांमध्ये तेल घातलं. एकेक करत प्रत्येक पणती उजळली. ही पणतीसुद्धा उजळली. मालकिणीनं सगळ्यांना ताटात घातलं आणि एकेका जागेवर नेऊन ठेवायला सुरुवात केली. काही पुढच्या दाराशी, काही देवाजवळ, कुणी रांगोळीत मधोमध, कुणी तुळशीवृंदावनात, वृंदावनातल्या कोनाड्यात, काही खिडकीत, कुणी परसात तर कुणी अंगणात.

एकेक करत सगळ्याजणी स्थानापन्न झाल्या. या पणतीला मात्र त्या मालकिणीनं गोठ्याजवळच्या उकिरड्यावर नेऊन ठेवलं. पणती चिडली. वारा आला विझवायला, तशी तडतडलीच. आपल्या नशिबाचा तिला खूप राग आला. प्रत्येकीला शोभेची, मानाची जागा मिळाली आणि माझ्याच नशिबी हा उकिरडा का ?

हे कसलं उजळणं ! हे तर जळणं !

तिथंच बाजूला एक केरसुणी पडली होती. तिने पणतीला विचारलं. पणतीनं सारं सांगितलं. तशी केरसुणी म्हणाली, 'ज्या नशिबाला तू दोष देतेय त्याचा खरं तर तुला हेवा वाटायला हवा. इतरांपेक्षा वेगळं भाग्य आलंय तुझ्या वाट्याला. खरा प्रकाश तर तू देतेय, असं नाही वाटतं तुला ?'

केरसुणी काय म्हणतेय ते काही या पणतीला कळेना. तिने विचारलं, "सांग मला, असं माझ्यात काय आहे ? आणि असतंच काही खास तर मी देवघरात नसते उजळले ?"

केरसुणी म्हणाली, "बघ, लक्ष्मीपूजनाला माझी पूजा का करतात ? तर मी सारं वाईट-वंगाळ बाजूला

करते. आरोग्य, प्रसन्न देते पण काम तर मला घाण साफ करायचंच करावं लागतं नं ? मग ते काम करावं लागतं म्हणून उदास व्हायचं की काहीही झालं तरी मीच खरी लक्ष्मी" हे जगानं मान्य केलंय यावर समाधान मानायचं ?

तसंच तुझंही. अगं, उजळलेल्या देवघरात उजळण्यात काय मोठेपण ? दिव्यांनी लखलखणाऱ्या अंगणात तुझ्या उजेडाचं काय मोल ? नुसत्या शोभेच्या बाहुलीचा काय उपयोग ? त्यापेक्षा अवतीभोवती बघ, तुझ्यामुळे हा सारा गोठा उजळलाय. उकिरड्यावर ठेवलं म्हणून तुला राग आला, पण त्यातलाच कचरा खत म्हणून पिकांना घालतात. स्वतःला मातीत घालून धनधान्य पिकतं ते याच उकिरड्याच्या कृपेनं.

हे सारं तू आज उजळवलंस, तुझ्या उजळण्याचं हे खरं सार्थक, अगं, पणती लहान असू शकते, प्रकाश नाही. तुझा प्रकाश मोठाच आहे; पण त्याचं मोठेपण तो कुठे पसरतो यावरही आहेच की !

मिड्ड अंधाराला भेदत, काळ्या सावलीला छेद देत एक पणती हट्टानं उजळत राहते ते महत्वाचं. याला सुदैव नाही म्हणायचं तर काय म्हणायचं ?" केरसुणीचं म्हणणं पणतीला पटलं. ती सहजच आपल्या अवतीभोवती पाहते आणि हरवून जाते. तिच्या येण्यापूर्वी जो गोठा अंधारानं भरला होता, तो आता लखख प्रकाशानं उजळत होता. मघाशी तिला विझवायला आलेला वारा आता गोठ्यात खेळत होता. गाय तिच्या पारडांना प्रेमानं चाटत होती. बाहेरच्या झगमगाटात तो गोठा वात्सल्यानं प्रकाशमान झाला होता.

पणती स्वतःशीच हसली, म्हणाली, 'आजपासून माझीही दिवाळी सुरू झाली.. अखंड प्रकाशमान करणारी !'

तात्पर्य - नेहमी सकारात्मक दृष्टिकोन ठेवा !

□□□



परित्राणाय साधूना ॥ विनाशाय च दुष्कृतान ।

धर्मसंस्थापनार्थाय । संभवामि युगे युगे ॥

ही उक्ती सार्थ करत २६/११ च्या अतिरेकी हल्ल्यात अनेक शूर जवान शहीद झाले. अतिरेक्यांनी केलेल्या भेकड हल्ल्यांना आपले जवान निधड्या छातीने सामोरे गेले व अवघ्या ६० तासांत ऑपरेशन फत्ते केले.

हे सगळे समाधानकारक असले तरी आता अमेरिकेत नुकताच पकडण्यात आलेला अतिरेकी हेडली हा भारतात बराच काळ वास्तव्य करून गेल्याचे लक्षात आले. त्याच्याजवळ बऱ्याच महत्वाच्या शहरांचे, तेथील महत्वाच्या महाविद्यालयांचे (विशेषतः सैनिकी महा.) नकाशे आढळले. यावरून हे स्पष्ट होते की, आतंकवाद्यांच्या निशाण्यावर आता आपली संरक्षणव्यवस्था व महत्वाची शहरे आहेत.

या पार्श्वभूमीवर संरक्षण दलाबरोबरच आपणही अशा परिस्थितीस तोंड देण्यास सुसज्ज असले पाहिजे.

## विद्यार्थी काय करू शकतो ?

आज प्रत्येक विद्यार्थी जागरूक आहे. आपल्या सरकारने जवळपास सर्व महाविद्यालयांमध्ये N.C.C. अर्थात राष्ट्रीय छात्रसेना उपलब्ध करून दिली आहे. यात सहभागी विद्यार्थ्यांस बंदूक हाताळण्याचे प्रशिक्षण दिले जाते. देशप्रेम व शिस्त ठासून भरण्यात येते. असे शिक्षण घेणाऱ्या- अर्थात N.C.C. त सहभागी होणाऱ्या विद्यार्थ्यांस सरकार मोबदला म्हणून काही रक्कमही देते. तसेच या विद्यार्थ्यांना बोर्डाकडून १५ मार्क्स वाढवून दिले जातात. असे असूनही N.C.C. कडे विद्यार्थ्यांचा कल दिसून येत नाही. विद्यार्थी N.C.C. त सहभागी होऊन विविध प्रकारच्या आणीबाणीवेळी करावयाच्या महत्वाच्या गोष्टी शिकू शकतात.

## नागरीक काय करू शकतात ?

आपल्या भारत सरकारने नागरिकांसाठी 'होमगार्ड'- सारखे पर्याय उपलब्ध करून दिले आहेत. त्यामध्ये सहभागी होऊन नागरिक आणीबाणीसाठी सज्ज होऊ शकतात.

याशिवाय, अधिक सूक्ष्म पातळीवर विचार केल्यास जर आपण योग्य नेता निवडून दिला तर भ्रष्टाचार कमी होऊन या प्रकाराला आळा बसेल. शहीद हेमंत करकरे यांचे बुलेटप्रुफ जॅकेट खराब होते. जर ATS (Anti terrorism squad) च्या प्रमुखाबाबत ही अवस्था असेल, तर सामान्य जवानांचे काय ? म्हणूनच भ्रष्टाचार थांबवण्यासाठी योग्य नेता निवडून देणे आवश्यक ठरते. तसेच जर आजच्या तरुणाने राजकारणात उडी घेतली तरच उद्याचा भारत घडू शकेल.

जर आजचा विद्यार्थी जागृत असेल तर उद्याचे भविष्य घडेल. आतंकवाद २ महायुद्धांत उगम पावला आणि अल्पावधीत जगात फोफावला. त्यामुळे २६/११ सारखे हल्ले पुन्हा होणार नाहीत याची शाश्वती देता येत नाही, म्हणून आपल्या संरक्षण यंत्रणेबरोबरच आपणही अशा प्रसंगांना तोंड देण्यासाठी सज्ज असलेच पाहिजे.

आज सर्व हुशार विद्यार्थी इंजिनिअरिंग, मेडिकल क्षेत्रात जातात व नाव कमावतात. अशांसाठी आपली संरक्षणव्यवस्था ही सुद्धा एक चांगली संधी आहे. आज तर हुशार विद्यार्थी बाहेरच्या देशात नोकरी करण्याऐवजी आपल्याच संरक्षणव्यवस्थेत गेले तर माजी राष्ट्रपती डॉ. अ. पी. जे. अब्दुल कलाम यांचे २०२० मध्ये भारत महासत्ता होणार हे स्वप्न निश्चित प्रत्यक्षात येईल !

□□□



# पीक आत्महत्येचं !

ब्रह्मपूरकर रोहिणी गं.

मुंबईत दोन विद्यार्थ्यांची आत्महत्या -

(२४ जाने. २०१०-सकाळ)

औरंगाबादमध्ये विद्यार्थिनीची आत्महत्या -

(२४ जाने २०१०-सकाळ)

ताणतणावांनी व्यापले समाजजीवन -

(१ जाने. २०१०-सकाळ)

वैफल्यग्रस्तांसाठी मदतीचा हात -

(१८ जाने. २०१० - लोकसत्ता)

गेल्या बऱ्याच दिवसांपासून या बातम्या वर्तमानपत्राच्या पहिल्याच पानावर ठाण मांडून बसल्या आहेत. केवळ महाराष्ट्रालाच नव्हे, तर संपूर्ण भारताला तसेच इतर देशांनाही या बातम्यांनी हादरवून सोडले आहे.

खरे पाहता आत्महत्येचे प्रमाण हे दरवर्षी वाढत आहे, परंतु गेल्या एक-दोन महिन्यांपासून आत्महत्येचे चक्र एखाद्या साथीच्या रोगासारखे सुरू आहे आणि कदाचित त्यामुळे सर्वांना असे वाटतेच, की आत्महत्येचं प्रमाण फार वाढते आहे. लोक मात्र यासाठी खूप छोट्या-छोट्या गोष्टींना दोष देऊन मोकळे होतात. काहीजण म्हणतात - “हे सर्व चित्रपटाचे परिणाम, तर काहीजण पालकांना तर काही मुलांना दोष देतात, त्यामुळे या बातम्यांबरोबरच वर्तमानपत्रात कुठे समुपदेशाचे कार्यक्रम तर कुठे चर्चासत्र अशाही बातम्या आपण वाचत आहोत. तसेच वैफल्यग्रस्तांसाठी मोफत समुपदेशन अशी सत्रे सतत चालू आहेत; पण जास्तीत जास्त लोकांना याबाबतची अचूक व योग्य माहिती व्हावी, आत्महत्येमागची सर्वसामान्यपणे काय कारणे आहेत, आत्महत्येचे परिणाम, त्याची पूर्वलक्षणे, वैफल्यग्रस्तांचे मन कसे वळवावे तसेच प्रतिबंधात्मक उपाय काय करावेत यासाठीच हा माझ छोटासा प्रयत्न.

खरे पाहता या विषयावर बोलण्यासारखे, लिहिण्यासारखे खूप काही आहे; परंतु सध्या समाजाच्या दृष्टिकोनातून महत्त्वाची माहिती आपण जाणून घेऊ.

सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे आत्महत्येची कारणे काय आहेत हे आपण एकापाठोपाठ एक पाहू या. काही लोकांचा फार मोठा गैरसमज असतो, की लोक फार साध्यासाध्या कारणाने आत्महत्या करतात; परंतु आत्महत्येमागची कारणे ही कधीही साधी नसतात, तर जेव्हा एखादी गोष्ट, एखादी घटना, ताण हा टोकाला जातो तेव्हाच ही वेळ येते. आत्महत्या ह्या बहुधा अती ताण, नैराश्य, वैफल्य, भयंकर मोठा रोग, व्याधी, अति महत्त्वाकांक्षा, भावनांवर नियंत्रण नसणे तसेच क्षमता व अपेक्षा यांचा समतोल न साधल्याने सर्व इच्छा या महत्त्वाकांक्षा करणे, विचारावर संयम, विवेक नसणे इ. कारणांमुळे लोक-विशेषतः तरुणवर्ग आत्महत्या करताहेत. जर आपल्या देशाला महासत्ता बऱ्याचं असेल तर सर्वात महत्त्वाची आहे ती तरुण पिढी व तीच पिढी आपल्याला सध्या सतत निराश, ताणाखाली दबलेली दिसते. याचे सर्वात महत्त्वाचे कारण म्हणजे नको तितकी स्पर्धा, इतरांशी तुलना, महागाई या गोष्टीही यासाठी कारणीभूत ठरतात.

आपल्या देशात जर आत्महत्येचं प्रमाण असंच वाढत राहिलं तर देश महासत्ता होणे फारच कठीण आहे. तसेच समाज व देशाची प्रगती होण्याऐवजी अधोगतीच होईल आणि त्यामुळे अशा व्यक्तींचे जीव वाचवायचे असतील, तर काहीतरी उपाय करणे फार जरीचे आहे. यामध्ये प्रतिबंधात्मक उपाय तर जरीचे आहेतच. पण जे लोक त्या अवस्थेत आहेत त्यांना या जगात राहण्यात रस वाटत नाही त्यांचे मन वळविणे तसेच काहींना असा प्रश्न पडतो की, असे लोक कळणार कसे ? ते काय सांगून आत्महत्या थोडीच करताहेत आणि त्यासाठी मला असे वाटते, की आत्महत्येची पूर्वलक्षणे जाणणे.

अशा लोकांचे मन वळविणे गरजेचे आहे. काही तज्ञांनी सांगितले आहे, की आत्महत्या करणारी व्यक्ती बहुदा, नैराश्य, उदास, डिप्रेशनमध्ये असलेली दिसते. त्यांना कोणतीच गोष्ट करावीशी वाटत नाही. चित्त



एकाग्र नसणे, सतत चिडचिड, थकवा, कुणाशीच न पटणे, एकटे राहणे, पत्र लिहिणे, स्वतःला किंवा इतरांना त्रास होईल असे वागणे, सतत आत्महत्येविषयीचे वक्तव्य करणे त्याविषयीची विचारणा करणे त्यामुळे अशी लक्षणे दिसली तर लगेच जागे होणे गरजेचे आहे व त्यांच्यावर लक्ष ठेवणे व या सर्वांचा अतिरेक होत असेल तर समुपदेशकाकडे नेणे आवश्यक आहे.

आता अशी लक्षणे आढळली तर त्या व्यक्तीशी बोलावे कसे, तिच्या मनातील हे विचार कसे घालवावे असा प्रश्न पडतो, तर सर्वात महत्वाचे म्हणजे त्या व्यक्तीचे मन वळविणे व त्याच्या मनात आशा निर्माण करणे आवश्यक आहे. सुरुवातीला ती व्यक्ती काहीही बोलणार नाही, सांगणार नाही; परंतु आपणच स्वतःहून त्याला विचारणे आवश्यक आहे की, 'तुला उदास वाटतंय का? करमत नाही का? तुला काय हवंय- काय नको' इ. गोष्टी बोलून, त्या व्यक्तीशी जवळीक साधून त्याचे विचार त्याला तपासून पाहायला सांगणे, तसेच ते आपण त्यांना पटवून देणे गरजेचे आहे. त्या व्यक्तीच्या आयुष्यात असलेली संकटे तुला एकट्यालाच नाहीत, हे इतरांची उदाहरणे देऊन सांगणे, पॉझिटिव्ह रहायला सांगणे, ही जी परिस्थिती आहे ती कायमची नाही, ती पुढे बदलते इ. गोष्टींद्वारे त्याच्या मनात आशा व जीवनाविषयी, जगण्याविषयी रस निर्माण करणे आवश्यक आहे.

ज्या व्यक्ती या अगदी सामान्य आहेत पण सतत ताण घेतात, चिडचिड करतात त्यांची अधिक सावधानगी बाळगणे गरजेचे आहे. त्यासाठी काही प्रतिबंधात्मक उपाय सांगता येतील. स्वतःचे मन स्थिर व शांत ठेवणे, पालक-बालकांतील संवाद वाढविणे, कारण बहुतेक आत्महत्या करणाऱ्या कुटुंबातील व्यक्तींत पालक-बालकांच्यात चांगल्या वातावरणाचा अभाव होता. चारचौघात मिसळणे, भरपूर मित्र-मैत्रिणी करणे, शेअरिंग करणे, चांगले आदर्श, मूल्ये डोळ्यासमोर ठेवणे, भौतिक साधणे, पैसा यातून आनंद घेणे, सर्वात महत्वाचे म्हणजे समस्येपुढे न झुकता प्रतिकाराला तयार राहणे, जबाबदारीचा स्वीकार करणे, स्वतःला तपासून पाहणे, ताणारहित

वातावरणात राहणे, योग-प्राणायाम करणे, सर्वात महत्वाचे- आरोग्य चांगले राखणे, राग येऊ न देणे व आला तरी त्यावर ताबा मिळवून शांत होणे, भरपूर पाणी पिणे, शांत व भरपूर झोप घेणे इ. गोष्टींमुळे आपल्या मनाचे व शरीराचे आरोग्य चांगले राहते. परिणामी निगेटिव्ह विचार मनात न आल्याने अशा समस्याही निर्माण होत नाहीत व व्यक्ती आलेल्या संकटाला सामोरे जायला नक्कीच खंबीर बनते असा माझा विश्वास आहे आणि त्यामुळेच किमान काही लोकांना जरी यामधून फायदा मिळाला तरी माझे हे प्रयत्न यशस्वी झाले असे मला वाटेल आणि त्यासाठीच माझ्या मित्र-मैत्रिणी, बंधु-भगिनी, समाज व देश यांचे रक्षण व्हावे, त्यांना अशा समस्यांपासून परावृत्त करावे यासाठीच हा मी छोटासा केलेला प्रयत्न!

□□□

## कसे सांगू तुला

तुझे जवळ असणे

कसं सांगू कसे असते ?

जशी गोठलेली नदी

बर्फखालून वाहत असते ॥१॥

तुझे जवळ असणे

कसं सांगू कसे असते ?

जशी मावळत्या सूर्याची लाली

आकाशात पसरत असते ॥२॥

तुझे जवळ असणे

कसं सांगू कसे असते ?

जसे रात्रीच्या काळोखावर

चंद्राच्या प्रकाशाची झालत असते ॥३॥

तुझे जवळ असणे

कसं सांगू कसे असते ?

जसे मिटलेल्या डोळ्यांना

सुंदर स्वप्नांची साथ असते ॥४॥

पण तुझे जवळ असणे

खरं सांगू कसे असते ?

जसे हृदयाच्या ठोक्यांसाठी

श्वासांची धावाधाव असते ॥५॥



# One among the 100s expected by Swami Vivekanand

Latesh Chandawarkar, S.Y.B.Com. - B

*(Essay submitted to Vivekanand Kendra Kanyakumari, Branch Pune, for Youth Day Essay Competition)*

Swami Vivekanand was a philologist and also a great philosopher. He undertook the study of a system for the conduct of life. His scope was to such truth and knowledge especially of ultimate reality or of general causes and principles. Swamiji was a great thinker of Hindu religion and a source of knowledge.

Swami Vivekanand had said – “I want hundred young ones who will enter the mouth of death, those who can swim and cross the vast and unpredictable sea. Such brave and intelligent youth are the ones whom I need.”

I believe that I am one among those hundreds because I have developed such qualities in me. I am ready to face any problem, any challenge without thinking of what the result may be. Life is full of challenges, ups and downs where you sometimes fall and rise up by tasting the sweetness of success. I have many times experienced such situations. One among those is that when at 18, I had visited Karnataka alone and I had to go to an unfamiliar place there, also I did not know the local language. But I still took the task as challenge as it was expected by my mother from me. I had to undertake a 22 hour journey from Pune. I had to take three buses to reach that distant village. Facing all the problems and barriers I completed the work and came back as well. All were surprised by this fabulous effort made by me. However, this is not the only quality which I possess. Swamiji emphasized more on truth and knowledge. Speaking the truth and implementing it in our nature is something very difficult. You have to sometimes pay a high price

just to speak the truth. Because it is always said that truth is always bitter. A single truth can lessen the effect of ten false things. I have developed this quality in me. I have decided that I will always choose the path of honesty and will speak only the truth, may its consequences be anything or lead to any personal loss. I am even ready to enter the phase of death. The fear of death can't stop me from speaking truth. My honesty and truth are tested many times by my destiny and every time I have come out positively.

A time had come when my one false statement could have given good benefits to my friends in the form of marks in their practicals. But I did not lie, infact I told that thing which was true to my knowledge. The result was not good for my friends. Then afterwards I had to listen to my friends' criticism and ultimately I lost all my friends. I never wanted to lose my friends. Thus, I feel that this quality would bring me in those hundreds expected by swamiji.

Swamiji had passed B.A. exam with good marks. He believed that perceiving knowledge is nothing less than making identity of himself in the world. Even I am the one with same view. I work hard to get good marks and strive hard to get more and more knowledge which may be beneficial for me to stand in competition. I am not at all worried of being a failure. My job is to work hard, success may just follow to make me more strong to fight. Failures can't depress me. I am ready to swim the sea of vast and unpredictable life, facing challenges and cross it to reach my destination. Swamiji, even after getting



higher education, did not take the responsibility to run the house. Instead, he took 'sanyas'. It was a hard time in his life, as he had lost father.

Hard times are bound to come, but my feet stand still to such blows. I am the one who is never a coward to such storms. I would like to share my experience. I had expected to score above 90% in my class XIIth exam. During the year I had to come across various problems which were directly and indirectly associated with my health, my emotions, wealth, etc. But overcoming those difficulties, I appeared for the exam and was able to pass with distinction marks. More significantly, my problems were small if compared them with that of Swamiji.

I had read that in 1893, there was all religion assembly in Chicago, America. For attending this assembly, Swamiji had travelled by sea from India, taking sea route of Japan to reach there. He presented such a lecture full of liberty and humanity that others' lectures just failed to touch the hearts of people in the assembly. Taking it as an inspiration I too have developed my speaking skills which could attract the people's minds for social cause.

I take rich interest in doing social work. Social work in the sense, I help those people who are in real need of it. Apart from that I keep myself as an example to everybody. I believe that instead of pointing out others' mistake, if we do it ourselves by taking initiative there would be no queries. If a person has to grow high, he has to first grow his thinking, his beliefs, his attitudes, only then can he hold time in his sway. With this motive I have been working hard to develop my intellectual capacity and thinking power towards a productive way.

Planning or saying is different than actually implementing it. Whatever is said by me above is what I will try to keep, for

which if I need to enter the mouth of death, I am ready to do it. My braveness and intelligence will help me achieve my goals. Thus I believe that I am one among the hundred's expected by Swamiji.

Whatever Swamiji learnt from his life, he wants every youth to learn it. Only then we can develop those qualities in us.

□□□

## Choice

*I ask God not more of lights,  
But eyes to see what the world is.  
Not sweet songs to listen to,  
But ears to listen to the lovely melodies.*

*I ask God not more strength,  
But to know the power I possess.  
Not more of physical energy,  
But inner power to come out of darkness.*

*I ask God not more of joy,  
But how to feel secure.  
Not more of gladness,  
But positive feelings to discover.*

*I ask God not more of courage,  
But patience to face by all means.  
Not more possessions,  
But a heart to be content with little things.*

*I ask God not more of kindness,  
But a feeling of compassion to wipe other's tears.  
Not more of success,  
But an ability to come forward without fear.*

*I ask God not more of quantity,  
But quality which leads to perfection.  
Not more imagination of ideas,  
But true conception.*

*I ask God not more of opportunities,  
But privilege to enter into a new experience.  
Not more of mental attitudes,  
But a grace to have a clear conscience.*

*I ask God no more gifts,  
But only a sense to see  
How best these things to use  
He has bestowed on me.*

- Sagar Shah, F.Y.B.Com.- A



# Contribution of Swatantryaveer Savarkar

*Rohit Bhurewar, T.Y.B.Com.*

Vinayak Damodar Savarkar was born on May 28, 1883 in a family of jagirdars in the village of Bhagur near Nasik. Vinayak was one of four children, born to Demodarpant Savarkar and Radhabai. When Vinayak was nine years old, his mother died of Cholera. Damodarpant himself looked after his children thereafter. Vinayak's father died of plague in 1899 the burden of family fell on Babarao's shoulder. Vinayak's patriotic spirit found an outlet through an organization called Mitra Mela that he formed. Vinayak induced young patriotic men like himself into the Mela to strive absolute political independence for India by all means necessary.

In March 1901, Vinayak was married to Yamunabai, daughter of Ramchandra Triambak Chiplunkar, who agreed to help with Vinayak's university education. After his matriculation examination, Vinayak enrolled in Fergusson in Poona in 1902.

Savarkar very soon dominated campus life. He, along with a group of students, began dressing alike using Swadeshi goods only. He renamed the Mitra Mela as "Abhinav Bharat" and declared that India must be independent; India must be united; India must be republic; India must have a common language and common script. Vinayak left for London to study Law in June 1906 on a scholarship. The "Study of Law", he said "shows the vital points in the system of government and accurate base where to strike at advantage". He vowed never to take up service under British Government.

Savarkar stayed at India House in London, which was established by Pandit

Shyamji, a patriot scholar and social reformer. Savarkar founded the Free India Society' which, held weekly meetings and celebrated Indian festivals and anniversaries of important figures and days in the Indian freedom struggle.

In 1908, Savarkar completed the "History of the War of Indian Independence." The text was banned by the British even before it was published for being "Revolutionary, explosive and seditious". The book was published in France and Germany later, much to inspire revolutionaries like Bhagat Singh and Subhash Chandra Bose.

In 1909, Madanlal Dhingra was imprisoned and a meeting of Indians in London planned to unanimously condemn his action. The meeting became unruly, Savarkar's spectacles were broken and blood ran down on his face. The meeting was broken up with Ravindranath Banarjee leaving in protest against the attack on Savarkar. That night Savarkar wrote to the London Times to clarify the reasons for his action. He stated that the meeting had no right to condemn Dhingra like a law court.

Savarkar was implicated in the murder of Mr. Jackson because of his contacts with India House. Savarkar moved to Madame Cama's residence in Paris. A warrant was issued and Savarkar was arrested on March 13, 1910. In his last letter to a close friend, he conveyed his plan to attempt to escape from custody at Marseilles. His friend was to be waiting there with a car. The escape attempt at Marseilles failed. The car arrived too late. Savarkar was brought to Bombay on the S. S. Morea and detained at Yerwada jail. Savarkar was tried



and found guilty by the courts of “waging war by instigation using printed matter and providing arms for abetting the murder of Mr. Jackson. Savarkar was sentenced 25 years imprisonment. A sum total of 50 years imprisonment which he was to serve at the Andaman’s prison. Veer Savarkar was only 27 years old at the time of his sentence !

Savarkar arrived at the Andaman prison in July 4, 1911. Life for prisoners was very harsh. Savarkar’s day began at 5 am, chopping trees with a heavy wooden mallet and then he would be yoked to the oil mill. He was successful in getting permission to start a jail library. With great efforts and patience, he taught the illiterate convicts to read and write.

Savarkar remained imprisoned in Ratnagiri jail and then in Yerwada jail until January 6, 1924. He was freed under the condition that he would not leave Ratnagiri district and abstain from political activity for the next five years. While in Ratnagiri jail, Savarkar wrote “Hindutva” which was smuggled out and published under the pen name “Mahalutts” on its release, Savarkar founded the Ratnagiri Hindu Sabha. On January 23, 1924, which aimed to preserve India’s ancient culture and work for social welfare.

Through the Sabha, Savarkar worked to protect minority rights. During the celebration of Hindu festivals, Savarkar visited Muslim and Christian homes to promote goodwill. He encouraged inter-caste marriage and assisted Ambedkar in the liberation of the untouchables. He appealed for outdoor use of Hindi as the mother tongue and suggested reforms to the Devnagari script to facilitate printing. While at Ratnagiri he wrote the “Hindu Padpadashashi” and “My Transportation for Life” and the collection of poems, plays and novels.

At the end of his five confinements in Ratnagiri, Savarkar joined Tilak’s Swaraj Party and founded the Hindu Mahasabha as a separate political party. He was elected president of the Hindu Mahasabha.

Savarkar agreed to join hands with the Congress in support of Gandhiji’s Quit India movement as long as the Congress did not compromise the unity of the nation to the Muslim League. On August 15, 1947, Savarkar proudly unfurled the National Flag along with saffron flag of the Mahasabha. As Savarkar aged, he saw his grim prophecies coming true. China invaded India in 1962 and Pak attacked India in 1965.

Veer Savarkar died on Feb 17, 1966.



## *Memories*

*A drop of water  
When in an oyster  
Transforms into a magical pearl  
When beaded together  
A treasured necklace is born  
It is treasured for life  
Carrying with memories  
Memories to sustain  
A life lined so long  
People come and go  
Leaving behind imprints  
To inspire all  
Not physically present  
Just a feeling  
A feeling so pure  
So serene, so calm  
This is life lined  
With laughter, grins all around  
And a heaven of memories fond  
People come and go  
Leaving memories, memories  
And memories behind....*

- Shruti Nadgouda, F.Y.B.Com. - D

# An Ideal Life

Rutika Jain, XI - J

What's Life ? Life is just a resource, a wonderful resource. What we do with it is up to us. Birth was not our choice. Death will not be our choice. What we do with the life in between these two terminals is absolutely our choice. Putting days into life is ageing. Putting life into days is living. The tragedy of life is not the ultimate death, but the resources that die within us while we are still alive. We are not useless people, people used less. Use yourself enough and be useful to the world. If life is well lived, death will not be the end of life, but crescendo of life.

## What's An Ideal Life ?

An ideal life is like a taxi. The meter just keeps ticking whether you are getting somewhere or just standing still. Many of ideal life's circumstances are created by three basic choices :

- (1) The disciplines you choose to keep,
- (2) The people you choose to be with,
- (3) The laws you choose to obey.

Live as if you were to die tomorrow.  
Learn as if you were to live forever.

Gandhiji, A.P.J. Abdul Kalam are examples of an ideal life. These two persons have done many things in their life for us. Gandhiji sacrificed his life for India's freedom. Dr. Abdul Kalam is still struggling for India's development.

An ideal life is so constructed that an event does not, cannot, and will not match the expectation. An ideal life has only two ways to live life. One is as though nothing is a miracle. The other is as though everything is a miracle.

Many people die with their music still in them. Why is this so? Too often, it is because they are always getting ready to live. Before they know it, time runs out. An individual has not started living until he can rise above the narrow confines of his individualistic concerns to the broader

concerns of all humanity. Dost thou love life? Then do not squander time, for that is the stuff life is made of.

We can discover the meaning of ideal life in three different ways : (1) By doing a deed (2) By experiencing a value and (3) By suffering. As 'Helen Keller' says, "Security is mostly a superstition. It does not exist in nature, nor do the children of men as a whole experience it. Avoiding danger is no safer in the long run than outright exposure. An ideal life is either a daring adventure or nothing."

'You only live once, but if you work it right, once is enough.' Just go on. Do your deeds in your life and you will succeed. Believe it .... It really works !!!

□□□

## *Caravan.....*

*The canvas of sky  
Splashed with hues,  
Of crimson, orange, blue.*

*The silver lamp,  
Hanging with its light  
Sweeping the  
Sands of time  
With the sparkle,  
A bonfire  
With the cool breeze  
Fragrance of memories,  
The vase spread  
Of twinkling bulbs above  
For company*

*The enchanting scenery  
A feast for the eyes  
The haunting melody  
Of the flute  
Resonant in the distance  
A nectar for the soul*

*The pillow of mother earth  
The quilt of moonlight*

*The caravan moves on...*

- Shruti Nadgouda, F.Y.B.Com.- D



# Psycho lo jee...

Apeksha Gawde, M.A. (Psychology)

We had our regular pracs on Wednesday and I invited one of my friends for a small test. The first word he said was 'no'. Then he expressed his genuine fear saying, "I'm not interested in getting electric shocks from the wires connected to my head, above all, from you."

Before my face turned red at his exaggeration, he added, "You use humans as your subjects? Anyway, you are all psychos!"

This happens often as we try to look for, rather catch hold of a subject for experiments. I wonder if people around are 'psycho-phobic'. C'mon guys, psychology is not only for a few to read and graduate. It's basically for you, me and all of us. It isn't a magic wand that can read minds either. Yet, it is an inevitable part of each one of us.

Lo and behold, this wasn't a piece of advertisement, but a small summary of its importance.

Think of such a time in your life when you ever felt helpless? Sad? Frustrated? Have you been mad at someone? Silly questions. All of us have. However, the extent and situations differ considerably. Besides, there is uniqueness in the way each one of us reacts. Generally, we don't live a solitary life the 'cast away' types. Each one of us has a story of our own which includes so much getting along with others, thoughts, feelings, confusions, decision and you could name better. The list doesn't end.

Of course, not all of us require professional help for our problems. For instance, a person depressed to the extent that he would commit suicide needs professional help. Or one who is career-

confused might simply prefer an aptitude test.

On the contrary, some of them who need such help simply remain ignorant or avoid it. Probably because the 'Psychophobia' gets them. They just don't want to accept that it's okay as going to a doctor nearby when we have a fever.

Can we all help each other to a check on our mental health as well? Of course, we care and we always try to. Getting a little more ambitious, we can certainly get acquainted with essential concepts related to our day to day psychology. You could read about things like, what exactly behaviour is, factors influencing one's personality, learning, perception, aggression, stages of development by Freud or if it's a taboo topic for you, then the same by Erickson and self-concept and so on. The list is endless.

Surf the net or read books like 'Introduction to Psychology' by Fieldman, 'Social Psychology' by Aron and Bryne whenever you are free. 'Positive Psychology', 'Health Psychology' are also very important which everyone should actually read. These books are not only interesting, but also essential books that would really contribute to our understanding of ourselves as well as others. Besides, you'll have more fun than us psychology students to treat them simply as books rather than textbooks.

Now, before going into any details of the world of psychology that I know (although I would love to), I better take leave, leaving it to you to explore further and hoping that this will motivate more people around us to get 'psycholiterate', uh-huh, 'psychology literate'

□□□



# The Magical Eyes

*Ishita Thengne, XI - G*

I always have been very protected by my parents, near and dear ones. My surroundings and my little cocoon is also very secure as compared to others. My parents always wished to keep me away from the evil world of ours. They wanted me to be unaware of strange, inhuman and horrible problems faced by anyone as I am a very emotional girl. I always believed that everyone is good at heart. It's just situations or circumstances that make one act evil. In their past, my parents were right but how long could they succeed in this ?

I was about 10 years old when a girl called Rajashree started to work in our house. She was dark, skinny with sharp features and beautiful long silky black hair. She had beautiful lovely magical eyes. Rajashree was a very optimistic person and had a positive outlook towards life. She would smile and hold back her tears. She wasn't very educated as she had an unavoidable misfortune of being deaf. Yes, she was deaf and probably that is what caused her miserable death.

Rajashree lived in slums of Pune, with her mother whom we all called 'Maushi'. Maushi would work hard and do all household chores of so many houses in neighbourhood for their living. Soon, Rajashree also joined her. In the meantime, my Mamma had tired our maid from her duty job as she had been caught red handed picking up things from our house. Rajashree came home to ask for the same. Mamma agreed. All of us were happy and so was she. It was about 2 years that

she worked at our place after which, her mother got her married to Prakash who stayed in Junnar along with his family consisting of a married elder sister, younger brother, old mother and sister's only son, 'Babu'. Babu was about 15 years old. Prakash was a rikshaw driver and the only earning member of the large family. He took handsome amount of money from Maushi and readily got married to Rajashree. Her in-laws troubled her a lot and it was not less than a living hell for her in that house. Rajashree was molested and physically abused by Babu, Prakash and even her brother-in-law. But she kept mum. Her sister-in-law and husband even beat her, but she uttered not even a word.

Married for about a year or so, Rajashree returned to Pune as she was 4 months pregnant. She delivered a baby girl and named her Isha after me. But even after all this hell, she waited for Prakash to come and take her away. It was about a year, and he kept on delaying. We all knew that he wouldn't return to her. Maushi's single salary was insufficient for supporting 3 People. So Rajashree came to my Mamma to ask for her advice. Mamma offered her a job. Mamma convinced her and consoled her to go back. But Rajashree somehow didn't seem happy and she also had to think of Isha's future. Rajashree went along with Isha. But she kept in touch with us through letters. After about a few months, we felt something was fishy as we didn't receive any letter over a long period of time. So



my Mamma once called Maushi home. Mamma convinced Maushi to pay a visit to Junnar and see Prakash's behaviour towards Isha and Rajashree. Mamma gave her some extra money just as she gave dear Rajashree while she left. Maushi was grateful to Mamma for her help and support. Maushi did go there and came after 4 days. She directly came to our place before going to her own. I was in my tuitions, so I told her to wait until Mamma returned from her office. Very eager to know about Rajashree, Mamma came half an hour early !

But all Mamma's excitement was crushed when she came to know about her. Maushi at first literally uttered no words. She was numb, silent and so very sad. When she looked up at Mamma she just hugged her tight and burst out crying. It was the first time she felt someone as her own. Eventually she started speaking and told about her journey to Junnar. When Maushi went to Junnar, she went to the locality where Rajashree stayed. To her surprise, no one called Prakash even stayed in that area. Maushi was shocked ! And who on earth would not be ?

Maushi began to ask the neighbours about them by describing the family, looks and all. After the description, no one wanted to utter a word, but first ignored Maushi. She was helpless and so alone. But lucky enough that a lady came by to help her. She took her to her little house. An old Muslim lady, she told Maushi that the one she was describing was not Prakash but Ramchandra. And he already was married before Rajashree to a lady called Jaya, who was alive. He did get Rajashree home, but she was treated very badly. He

used to beat her, hurt her and torture her. She was treated as a slave and wasn't allowed to go anywhere. At night, these people would inject her with syringes and drugs to make her unconscious. After which, men like truck drivers, taxi drivers, etc would physically abuse her. She was pregnant and a threat to their large payment paid by these men. When Rajashree was coming to Pune, she was threatened and so she always kept mum.

On her return, they didn't want her nor the child. They burnt her that night and pushed her into a well. No one knew what these animals did with Isha, It's an unsolved mystery.

Nagma, as the lady called herself had witnessed this horrible scene. She asked Maushi to stay with her as it would be the only way to apologise as she did see her die, but there was nothing that she could do. Maushi did so. And also found out that Ramchandra and his family had shifted to some other city. This is just one story that I narrated, but there are so many Rajashrees who need help. Can't we do anything ?

It is always easy to say goodbye but really really hard to, see someone go. Certain people touch our heart and we can't do anything for them. We can't stop thinking about them. That's how Rajashree was, simple yet worth remembering. Absent, yet so very near. I really wish we could all contribute something to help change this unpleasant side of our society. Will you help me ?

□□□

# The Origin of Music and Its Importance in Life

*Madhu Subramaniam, T.Y.B.Com.*

The origin of music is not easy to trace. Music is more ancient than mankind. The warbling bird, the bubbling brook, the buzzing bee, the droning beetle, the whistling wind, the sighing bamboo, the roaring sea are some of the organs in nature's glorious symphony. Priesthood and miracles, witchcraft and magic, conch and kettledrum marked the dawn of music as a ritual. Ballads and folksongs made music a handy source of physical and mental relaxation. The sense of common interests and group loyalty found expression in tribal dance to the tune of horn and drum. Consequently, music and dancing in this part of the globe had a finer texture. They joined hands with poetry, drama and helped to refine and enrich life.

Indian music evolved into a more refined form during the Vedic period which is around 4000 years old. The Yajurveda mentions the veena as an accompaniment to vocal recitation during sacrifices. The transition from chant to song was indeed a slow process. The Somaveda was compiled from RigVeda. Later, notes were identified with the cries of the peacock, bull, goat, heron, cuckoo, horse and elephant. Birds and animals never cultivated a language. The sounds they utter are natural and not acquired. From the ancient days, the present system of Indian music has evolved which is based upon two important pillars – Rag and Tal. Rag is the melodic form while Tal is the rhythmic form. There are two major traditions of classical music - North Indian tradition and South Indian tradition. The North Indian tradition is known as Hindustani Sangeet and the South Indian tradition is known as Carnatic Sangeet. The basis for Indian Music is Sangeet is a

combination of three art forms – vocal music, instrumental music and dance. Many musical instruments are peculiar to India. The most famous are the 'Saraswati Veena' and the 'Sitar'. 'Tabla' came at a later stage.

Music can be very helpful in many ways in our life. It helps in concentration, meditation and also plays a role of a stress buster in today's busy life where people are always running after the deadlines. Music gives relaxation and refreshes you, after the days toil. It not only relaxes you but also helps to refrain from incessant thinking. Music has a deep effect on the body system. Good and beautiful music combines body, heart and mind together, thereby bringing peace to the busy minds. It has a powerful healing effect. For people who find it difficult to meditate, music is the best catalyst to reach that complete peace. Music supports in all-round development. It enhances self-esteem, confidence, memory, etc. It helps your brain to work much faster. Music enforces creativity in you and helps you find new meaning to your life. Music is very good for children as it helps in the development of personality. If started at the right age, it will have lifetime effects. Music is a very colourful thread woven into the entire fabric of our lives. Without it, the world would be a very quiet place. Music has been used in medical settings as a way to appease and help heal victims of post traumatic stress syndrome and also to maintain an equilibrium mental balance for patients suffering from mental or depressive disorder. Music is a powerful medium to express emotions as it touches our emotional being and evokes moods and feelings that are sometimes difficult to let



out. Music is a universal language. It inspires common human feelings and bridges gaps between cultures that spoken language cannot. Music brings people together and creates a universal community. Music and singing boosts the immune system. It also improves the lung

capacity and breathing. It serves as an entertainment tool and keeps you fit and happy.

Music is eternal, influencing life and nature. From the past, music continues in the present and will continue even in the future.



## *I miss you....*

*I miss you...  
It's then I realised when I left you.  
My name starts with you  
and hope it always ends with you.  
Life starts with the first breath  
and ends with the last.  
But every breath gives a hint of your  
closenes to my heart.  
I name it, you have it with you.  
With you I realised that I was complete.  
With you I have learnt the importance  
of living a good life filled with joy,  
with you I had my dreams built  
But...  
but without you, life is wretched and  
immensely miserable.  
Without you I am a puzzle, the solution for  
which is unknown.  
Without you I am a pen which can write  
but my writings are not readable.  
They say time is the master  
Indeed I agree with them as it is so  
That's because I remember each and every moment that I experinced with you  
Tears laste little salty.  
With you they will always be sweet  
'Love' and the term 'miss' both have four alphabets  
people look at them from different prospects.  
They say those are antonyms  
but for me they are synonyms.  
I know you will agree with me  
only you and nobody else  
I miss you...  
I miss you a lot.  
It's now I have realised what love is.*

**- Latesh Chandavarkar, S.Y.B.Com. - B**

# People's Responsibilities Towards the Society

Anish Vishwanathan, S.Y.B.Com.

Change in lifestyles and advancement in time bring with it, a change in people's attitude towards the society. We are not talking about some filmy instances wherein we see poor people having a respectful attitude towards the society and its people on one hand and on the other hand, the rich people acting rudely or ignoring such instances.

Today, people's personality or boldness is judged by how quickly he/she manages to handle the situation, but one forgets to realize the way the person handles it. We can take an instance from our very own society itself. You might have come across people jumping signals but who manage to escape the line imposed on them by just slipping off the policemen. They then flaunt it among their friends. But in my eyes, I have no respect for such people. Now consider this. If the same act is done by you and the only difference is that you pay the fine honestly, you will be considered a fool.

Why? Did you commit any crime or did you do anything wrong for paying the fine as a result of your own mistake. The point to be noted here is that people should understand their duties and act accordingly. If you don't want to part with your money, you shouldn't jump the signal. Moreover, by giving bribe to the policemen, you are committing a second crime and encouraging the other one to be a part of it. This was just a part of the infinite common mistakes done by everyone of us. We see people blaming the government, or the municipality for their improper services for reducing the pollutants and garbages or treating them. But we are least concerned about mending our own ways to reduce the pollutants. When the

government requests the people to observe a single day in a year, 'No Car' day or 'No Motor Vehicle' day, we can't do. When the same government asks us to stop using plastic bags, we can't do. If we can't do these important, yet simple activities, who are we to blame the govt. for it?

When I ask my friends not to litter garbage or wrappers around, the first thing that they say is 'This is India'. The same answer comes for the objection raised for spitting in public places. This surely means that people are not at all aware of the meaning of the word – 'Responsibility.' Well we can't blame them. If we go on checking the reality, we will find everyone including myself doing the same. But who is to be blamed for this? We learn all this from the society or may be ever worse; our family members who are following.

But there could be a silver lining to such a black cloud. As youth, we can make a difference in the society. Why don't we start practicing such good deeds from now. Why can't one stop blaming others or even 'India' for what we do. Before blaming others and pointing a finger at someone, notice that the other three fingers are facing you. Before taking the initiative of making others realize their responsibilities, try to discover a good person in yourself first.

Starting from the grass root level, you can be polite in your behaviour, tolerant enough and patient and be as eco-friendly as possible. If the society considers it to be shameful and stupid, its not that you are not worthy of the society, but the society is not worthy of stating that. It's so sad to know that many people cease to take such initiatives due to these reasons. We all



know the famous line in hindi – ‘Log kya sochengein.’

All the points discussed above are the responsibilities and duties of people, but just check it with yours and know where you stand in this respect. With ‘global warming’ being the new issue faced by the world today and while our leaders are busy in meetings to decide how to reduce pollutions and emissions, we are somehow feeling a bit helpless. While it is fixed that the world's end is not far, we are just contributing to bring that end nearer to us.

While this is just a glimpse of how worse the situation can become as a result of our ignorance, we have numerous other problems to deal with at present. Other such shameful things are cases of rapes, molestation and exploitation of girls/ women in the society. This is an example of such people who don't even realize what is the difference between living like a human being and living like a beast. We boast of our country having a cultural heritage and a home for different cultural and linguistic diversity. While we can raise our head proudly after stating this thing, we must also be ready to hang our head in shame for all the things mentioned above. Today, you would not be surprised if the parents allow their boy child to go out but retain their girl child at home after 6.00 p.m. in the evening. Some even have started to state that they are unlucky to be born in India.

From the ill-known ‘Satyam Scam’ to the ‘Multi Crore Jharkhand’ Scam’, India has been having a good ranking in corruption list among the rest of the world. Well, it all depends on the mentality of people involved in corruption. Just imagine the change which can come to the country where people will on any day lead a life free of corruption and could take the pain to be responsible for their activities.

Well, the choice depends on us, whether people like us want to have a happy and better future ahead of us and our next generation or want to live a life in our own way carelessly. Before people start realizing their responsibilities towards the society, if you ask me what will be the future of India, I would humbly reply that you can wake up at 12 on a cloudy midnight and look up at the sky and say, ‘Yes ! This is the future of my India.’ But let's hope that the clouds disperse soon and we could see a star or moon as the last ray of hope.

Let's at least try to be that ray of hope.

□□□

## Zindagi...

*Zindagi kaisi hai paheli, haye...*

*Kabhi yeh hasaye...*

*Kabhi yeh rulaye, haye...*

*Zindagi waisi hai,*

*Jaise hum use banana chahe...*

*Zindagi waisi hai,*

*Jaise hum use jeena chahe...*

*Lekin, zindagi aisi bhi hai,*

*Jisme kabhi bhi kuch bhi ho sakta hai,*

*Aur tab hum kuch bhi nai kar pate.*

*Aisa kay hota hai ki,*

*Jab hum zindagi se kuch achcha umeed karte hai,*

*Tabhi hume dhoka milta hai...*

*Zindagi mai hum apne mata-pita k baad*

*Apne dosto ko sabse jyada ahmiyat dete hai...*

*Kisi ko apna sabse achcha dosh mante hai,*

*Wohi hame dhoka de jata hai...*

*Aisa kyu hota hai ki hamari sachai aur hamari*

*achchai ka har waqt tarazu mai tola jata hai...*

*Hamari achchai aur sachchai ko hamari kamjori samjha jata hai.*

*Zindagi aisi hi hai...*

*Kabhi yeh hasaye...*

*Kabhi yeh rulaye, haye...*

- Sonam gupta, t.y.b.com.

# The increasing gap between two generations - Reasons and Solutions

*Madhulika Muttalgi, S.Y.B.Com. - A*

The generation gap is a popular term used to describe differences between people of younger generation and their elders, especially between child and his/her parents' generation. This term first became popular in Western countries during the 1960's and described the cultural difference between the young and parents. Generations have passed with generation gap, but the 20<sup>th</sup> century has felt the gap more prominently. Why and what is to be done is our main concern. The gap is found in day-to-day life, like the behaviour of the children with respect to the elders. Social life and life in general has changed drastically. When elders find such changes they cannot tolerate and blame the younger generation. Instead of blaming, they should know what are the reasons and accordingly should try to change. The joint families in the past have been a great help as their questions could stay under one roof as one member acting as head of the family and others would obey, listen, respect and love each other. And gradually the families started breaking apart due to jobs, education, and adjustment amongst each other.

As families started breaking, the lifestyle also changed with small nuclear families. Parents being career oriented, running after money, can hardly pay complete attention to their children. Children are being looked after by their maids. Parents hardly get time to talk and exchange their ideas with their children. Children become independent and that too at a very young age. They hardly need their parents. In this manner we find that there is no love and affection or gratitude from children.

Due to advancement in the field of science and technology there are late marriages, divorces, single parent caring and so on. Due to all these reasons children receive only education with no proper parental care. So they may not feel like respecting their parents or anyone for that matter. Emotions are not found, they just behave like educated brats. There is no time to correct them because things are out of reach. At the age of 16 or 20 when parents try to teach them about good or bad things they don't listen, because they think that whatever they are doing is correct and when they don't listen parents feel that children are going wayward. But children never feel so, because right from childhood they have not been guided like that. Schools and colleges cannot instill these things because the number of students is increasing day-by-day. And the quality of teachers is also deteriorating. Society also blames the children for their behaviour, rude nature and the gap goes on increasing. Families with only one or two children are completely scattered and parents in their old age will have to be sent in old age homes.

Globalization has both the effects good and bad. So now the parents will have to change if they want to see a happy and a good family. Lot of sacrifice has to be done in the initial stages of the child, as child is a great observer. He/she observes each and every moment of people especially the mother more minutely. Hence the mother has to give proper shape to the child. Once the child becomes independent the thoughts of the child will have a proper channel.



Today's generation has more opportunities for making money. It is the prime motive of life, and they are fully focused only on money, glamour. They think, so what if we are teenagers? In today's world if you are above thirty then probably you are over the hill. Unfortunately, however as far as legal and social definitions go, they think that he's still a child and subject to give discipline. And so that stage is all set for conflict.

In the last few years dating, drugs and discos have come up in a big way so has consumerism and materialism. Your teenager is no longer content with living life with a modest budget. He wants to enjoy life luxuries to the hilt.

On the positive side, he is willing to work hard to achieve his aims, but on the negative side, the single-minded pursuit of success doesn't leave much time for family especially grandparents. Overall, the world is graying fast but the respect and dignity traditionally accorded old age is disappearing just as fast.

The generation gap is ofcourse not a given for all families. There are many households where it doesn't occur at all. There are fights and arguments and children defying their fights. Here are a few of their secrets: -

Lots of communication and involvement is obvious, but not always easy to follow. It just means that you are not talking to the children, too busy or too mad at them because you disagree with whatever they say. Then you have cut off your channel of communication. So what you need to remember when dealing with teenagers is that they may be insufferable. Not all a lot of time, but they learn that there are gray shades between the black and white soon enough. Also, intolerant or judgemental attitude will hurt you more than your child. In many ways they are your best friends. Clear values make it clear that

everything has to be earned. If they want respect for their opinion they have to learn to respect opinions of other people. Lot of things have been written about generation gap but each family has its own unique ways of expressing.

This gap is more apparent in joint families. Whatever the situation, however one remembers this story of long ago. There was a devastatingly defeated soldier who dragged himself to the sanctuary of a wise sage and asked him "Is there anything that will take away the sting of our defeat and glow of the victory?" The sage smiled and said softly, This too shall pass !" Hence the thoughts of today's generation and the old one have many barriers some in thoughts, expectation etc. We have to live up to their mark and see to it that we behave well and agree to all whatever they say and obey it to some extent.

Sometimes, even the parents or grantparents do not understand their children well as what their needs are, what they want to do, what are their liking and dislikes or what are their future plans. The parents impose their thoughts on them and see to it that they obey what they say. This thing is not correct, as the children are also free to decide what they want to become and what they want to do. The parents should understand that when they were young they did have such plans and that they wanted to be something in life. So, whatever they could not achieve, they search it in their children and force them to do the same, which is very wrong. Forcing something on a person is not good.

In today's world, children are exposed to many things like media, various means of communication like internet.

The parents in today's world should spend time and see to it that they tell some good things to them and inculcate good values in them since childhood, so that the influence of their parents is strong in the

children and they can become better citizens in today's world.

The thinking of today's child and the thinking of the old people or the elder differs a lot like in small things one can make out. Age-old thoughts of old times cannot be tolerated by today's young generation. Old beliefs, superstitions, etc. are not believed in today's generation.

Small reasons bring in disputes among each other. The only solution is that we should agree to what they say and do what

we want. To some extent they are correct but not fully. In recent years, there are many fast-food canteens and today's generation is enjoying the food, they eat and they like it too. But the parents oppose and see to it that their children do not eat which, is correct because all such stuff is not very good for health also. So this is a thing when we must agree with our parents. We should agree to good things in life.



## ***Friendship***

**Sagar Shah, F.Y.B.Com. - A**

***“Brave are those who nurture friendship for only friendship’s sake. Such friendships will never die, nor become soured for they are born out of friendly nature and only through wisdom can you be friendly by nature.”***

**- Sri Sri Ravi Shankar**

*[Art of living]*

*Tragedies like Gujarat earthquake, Tsunami in the Indian Ocean, hurricane Katrina in America, Haiti earthquake, terrorist attacks of 9/11 and 26/11, Mumbai train attacks, flood situations and the recent German Bakery in our very own city Pune, have given birth to some extraordinary friendships. People in these difficult times come together to be by each other’s side, help each other to overcome their pain and sufferings, encourage each other to live life once again with grit and determination.*

*Friendships are born in the backdrop of human tragedy. These friendships overcome all barriers like language, nationality, race, caste, colour, gender, age and thrive on compassion and love for life.*

*Friendship lies in unity, compassion, brotherhood, equality, and in service to society. And finally,*

*Friendship lies in loving everything that surrounds us and is gifted to us by the Creator.*



## Life has much to offer. Don't go away yet.

*Apeksha Gawde, M.A. (Psychology)*

A spate of suicides reported recently make us wonder. What drives an individual to take his life? The drastic action is perhaps due to intense despair and a feeling of helplessness. The question then arises : What is life and what sustains it ? No doubt, the physical frame is sustained and supported by air, food and water. But at the psychological level it is hope, the perception of self-worth and moral strength that affirm the will to live. All excuses like loneliness, loss of wealth, humiliation, shame and guilt that might force the decision to give up on life midstream could be traced to the loss of the will to live.

Hope is the springboard of all activity. A new hour, a new dawn and a new year, all hold out hope. A good turn of events for someone else can kindle hope in us. Unfulfilled hope can be devastating, as in business, love and competitive situations, Grief might blur one's vision, but the flicker of hope helps us navigate in the darkness of despair.

In contrast, death is total darkness. One way of handling this, is to hope realistically rather than reach for something that is unattainable. To act and not be distracted by the fruit of action is a good way to avoid such situations. The Gita admises us to remain detached from fruit of action.

Self-criticism and introspection are useful exercises to appraise one's strengths and weaknesses, so that one can understand one's potential.

'Comparisons are odious, wrote a poet. So, when we desist from making comparisons, it helps us overcome a great many problems. Everything in the world is there because it is of some worth. Ramkrishna Parmahansa said that a stone that lies on the road is there for a reason we might not be aware of. No one would like to be hurt, declined or offended in any way. So, the universal moral code is clear : Do unto others what you would have them do to you. Speaking a lie while being aware of the truth and doing wrong intentionally even while knowing what is right could lead to dilemmas that erode self-worth.

When one is unable to reconcile contradictions in perception, hasty decisions are made and when translated into action, these can have disastrous, and may be irreversible consequences. Such as the decision to take one's life.

A unified mind is the key to peace, happiness and fullness. It can help us see the whole picture rather than get trapped in ephemeral details. Not everyone might turn out to be a Beethoven or Stephen Hawking. By not getting disheartened and by finding ways to overcome difficulties, we can learn to appreciate and enjoy whatever we have instead of calling it quits.

Say "ALL IS WELL !"

□□□



# Friendship

Rutika Jain, XI - J

Friendship isn't always easily described. It is a beautiful gift in the garden of life. It is a gift to be treasured for a lifetime. Friendship should be with a friend whose company is a pleasure and whose good advice is a treasure. The language of friendship is not words, but meanings.

Friendship is the key to success in all that we do. It is the most charming kind of happiness. It is a bouquet of warm moments. It teaches us to love and forgive each other. Friendship brings with it happy memories that you always treasure. It binds two hearts together, though they may take on separate roads.

Friendship should be somebody who makes you smile, when a smile is all that you need. It never judges you, it simply accepts you the way you are. Truest friendships are based upon character, principle, mutual respect, justice, truth and loyalty. True friendship does not depend on being together. It consists of affection, security and joy. It is free flowing like a river of dreams.

Coming together is just the beginning, but staying together in hearts is what friendship is all about. Throughout all ages, men have learned that through friendship, your emotional resources for happiness are increased. Friendship adds a touch of heaven to all our days on the Earth.

Rare is true love, but true friendship is rarer. True friendship is a wonderful

gift in itself. It is the essence of existence. It means savoring the magic of the most wonderful times of your life.

Friendship is a gateway to endless joys. It is not diminished by distance and time, it's like those things that root most deeply. Friendship is sharing all those dreams which you hold dear, with somebody who is always near to your heart. It is shared with someone who treats us in terms of our limited worth. Friendship cannot be bought or sold as it is priceless. In friendship, there's something of all relations, and it's something above them all.

A true friend thinks of you when all others are thinking of themselves. A true friend is life's most important part. The best mirror in life is a true friend. A true friend always sees the best in you. A friend is a gift you present to yourself. In the sway of emotions, intelligence doesn't work. At that moment a friend who is with you is a true friend. This is what friendship is all about.

Friendship is like the north star always shining constant and guiding. So, believe in angels, because true friends make them.

□□□



# वर्तमान समय में मीडिया की भूमिका

सुजाता भालेराव

पूना कॉलेज, पुणे द्वारा आयोजित हिंदी निबंध प्रतियोगिता में प्रथम पुरस्कार प्राप्त निबंध

आज का वर्तमान युग भूमंडलीकरण, उदारीकरण, बाजारीकरण और मीडिया का युग है। आज के वैश्विक युग में मानव चाँद-तारों की यात्रा पर जा रहा है। समुद्र की गहराई को नाप रहा है। अंतरिक्ष की दुनिया में स्वर्ग नरक की खोज की सोच रहा है। उसकी बौद्धिक प्रबुद्धता ने उसे प्रगल्भ और प्रौढ़ बना दिया है। यही कारण है कि उनकी अन्वेषण प्रकृति ने नये नये उपकरणों की खोज की है। आज वे उपकरण मानव-बुद्धि से भी कहीं अधिक बुद्धिमान साबित हुए हैं, जिसके बल पर वह चुटकी में विश्वभर में संदेश भेज सकता है और ग्रहण कर सकता है। जिसे देखकर सपनों की दुनिया को भी साकार होने का आभास होता है। पौराणिक युग में नारदमुनि के तीनों लोक विचरण करने की तथा महाभारत में संजय की हार बैठे युद्ध स्थल की घटना को अंधे धृतराष्ट्र को बताने की कथा- जिसे हम कल्पनालोक की बातें कहते थे, वह अब प्रत्यक्ष साकार हो रही है, इलेक्ट्रॉनिक मीडिया के माध्यम से! इलेक्ट्रॉनिक मीडिया की भूमिका इस संदर्भ में बहुत ही मौलिक है।

वर्तमान समय में मीडिया हर क्षेत्र में अपना जाल पसार रहा है। उसके बिना सामान्य से सामान्य मनुष्य के लिए भी साँस लेना संभव नहीं है। अर्थात् वह जीवन को अभिन्न अंग बना है। जिसके कारण दुनिया दिन-दूनी, रात-चौगुनी प्रगति कर रही है। जनसंचार माध्यम लोकतंत्र का चौथा स्तंभ है। आज की उपभोक्तावादी संस्कृति का महत्वपूर्ण अंग है। यह अंग मनुष्य की अभिव्यक्ति के संप्रेषण में अपनी भूमिका अदा कर रहा है। मीडिया के विकास के कारण ही आज विश्व एक 'ग्लोबल विलेज' बन गया है। सूचना क्रांति ने करोड़ों मील की दूरी को समेट दिया है। आज वह संपूर्ण मानव जीवन को प्रभावित कर रही है।

मनुष्य अपनी प्रकृति के अनुसार अपने भावों विचारों एवं अनुभवों को दूसरों के साथ बाँटना चाहता है और दूसरों के विचारों से लाभान्वित होना चाहता है। उसके लिए 'संचार' के माध्यमों ने बहुत बड़ा कार्य किया है। अत्यंत दुर्लभ लगनेवाला यह कार्य 'संचार' के कारण आसान हो गया है।

यह संचार माध्यम (Media) है क्या? स्थूल रूप से संचार को इस तरह परिभाषित किया जा सकता है - "संचार एक ऐसी प्रक्रिया है तथा एक ऐसा प्रयास है, जिसके माध्यम से एक व्यक्ति दूसरे के विचारों को समझता है, सहभागी होता है तथा सूचनाओं का आदानप्रदान करता है"।

आज तक मनुष्य अपने विचारों को केवल मौखिक रूप से ही व्यक्त कर पाता था किन्तु अब अपने विचारों को लिपिबद्ध कर छपवा के पत्र-पत्रिकाओं के माध्यम से अधिक लोगों तक पहुँचा सकता है। पत्रकारिता मूलतः संचार का एक साधन है। वह साधन जिसे सबसे अधिक सशक्त माध्यम कहा जा सकता है।

संचार के मुख्यतः तीन साधन हैं -

## १) मुद्रण माध्यम (Print Media)

जिसके अंतर्गत पत्र-पत्रिकाएँ, जर्नल, पुस्तकें आदि आते हैं।

## २) इलेक्ट्रॉनिक माध्यम (Electronic Media)

जिसके अंतर्गत श्रव्य माध्यम, रेडिओ, ऑडिओ कॅसेट तथा श्रव्य एवं दृश्य माध्यम फिल्म, टी.वी. आदि का अंतर्भाव होता है।

३) नव इलेक्ट्रॉनिक माध्यम (New electronic media) जिसके अंतर्गत कॉम्प्यूटर, इंटरनेट, फैक्स आदि का अंतर्भाव होता है।

## मुद्रण माध्यम (Print media)

मुद्रण मशीन के अविष्कार के साथ ही मुद्रण माध्यम की शुरुआत हुई। आज हमारे देश में लाखों की संख्या में मासिक, साप्ताहिक और दैनिक समाचार पत्र प्रकाशित होते हैं। आधुनिक यांत्रिकी के कारण प्रकाशन तकनीकी में क्रांति आ गई। कम्प्यूटर टाईप, टाईप / छपाई, प्रकाशन सामग्री में भी बदल आ गया है। बदलते युग में मुद्रण माध्यम में काफी परिवर्तन आ गया है।

आज़ादी के दौरान महात्मा गांधी (हरिजन), लोकमान्य तिलक (केसरी), बाबासाहेब आंबेडकर (बहिष्कृत भारत, मूकनायक) जैसे राजनीतिज्ञों ने संचार के सशक्त माध्यम के रूप में पत्रकारिता को पाया और उन्होंने भी पत्र-पत्रिकाओं के माध्यम से समाज की संवेदनाओं को सरकार तक तथा अधिकाधिक लोगों तक पहुँचाने का महत्त्वपूर्ण कार्य किया। इसी माध्यम के कारण समस्त भारत का निर्माण हुआ। जनमानस को संस्कारित करने में प्रिंट मीडिया (मुद्रण माध्यम) समाचार पत्र की अहम भूमिका रही है।

प्रेमचंद ने कहा है, “साहित्य जीवन की ‘आलोचना’ है। साहित्य की आलोचना करनेवाली प्रथम पत्रिका इ. १८२६ में जुगल किशोर शुक्ल ने देवनागरी में पहला पत्र ‘उदन्त मार्तंड’ निकाला। १८२९ में राजा राममोहन राय ने ‘बंगदूत’ का संपादन किया और धीरे-धीरे पत्रकारिता का दौर बदलता गया। आज ‘हंस’, ‘साहित्य अमृत’, ‘आलोचना’, आदि पत्रिकाएँ प्रकाशित होती हैं, जिसमें साहित्य के स्तरीयता का विवेचन होता है।

## इलेक्ट्रॉनिक माध्यम (Electronic media) रेडिओ:

प्रेस के बाद रेडिओ के अविष्कार ने संचार की गति को तीव्रता प्रदान कर दी। समाचार पत्र केवल अक्षरों के लिए वरदान था, पर अनपढ़-गँवार के लिए उसका कोई महत्त्व नहीं था। रेडिओ शिक्षित-अशिक्षित दोनों के लिए वरदान है। रेडिओ पर केवल आवाज सुनकर ही हमें कल्पना के सहारे परिस्थिति को समझा जा सकता है। मजदूर किसान काम करते करते ही रेडिओ सुन सकता

है और अर्थग्रहण कर सकता है। समाचार पत्र की अपेक्षा से अधिक गति से अधिकाधिक जनसमुदाय तक अपने विचार, भाव तथा सूचनाओं को लोगों तक पहुँचाने का काम रेडिओ करता है।

हमारे देश में रेडिओ की सेवा १९२३ में निजी स्तर पर कलकत्ता, मुंबई और चेन्नई में रेडिओ क्लब प्रस्थापित होकर प्रसारण की शुरुआत हुई थी। १९३६ में दिल्ली में रेडिओ केंद्र की स्थापना हुई। १९५७ में विविधभारती की शुरुआत हुई। अब विविध समाचार, गीत, खेल-कुद, मनोरंजन, नाटक, राजकीय विश्लेषण आदि खबरें रेडिओ पर निरंतर प्रसारित होती हैं। पुणे स्टेशन से प्रसारित होनेवाला ‘मिर्ची, रेडिओ १’, कार्यक्रम मनोरंजन का बेहतरीन उपक्रम है। अनपढ़ लोगों को साक्षर बनाने में और मनोरंजन के माध्यम से लोगों को साक्षर करने की ओर रेडिओ का अपना दायित्व रहा है।

**दृश्य - श्राव्य माध्यम : दूरदर्शन** - रेडिओ केवल श्राव्य माध्यम है। दूरदर्शन श्राव्य और दृश्य होने से उसपर प्रसारित विविध कार्यक्रमों का सीधा असर होता है। वह एक ऐसा आधुनिक माध्यम है, जो समाचार पत्रों, पत्र-पत्रिकाओं, पुस्तकों, रेडिओ और सिनेमा आदि सभी की एक साथ पूर्ति करता है। दूरदर्शन व्यापक समाज तक दूरदराज में पहुँचता है। विविध चैनलों पर विविध प्रकार के कार्यक्रम हम एक साथ घर बैठे-बैठे देख सकते हैं। दूरदर्शन ने विश्व को नजदीक लाकर खड़ा कर दिया है।

समाज परिवर्तन में दूरदर्शन जैसे इलेक्ट्रॉनिक मीडिया की अहम भूमिका है। आज भी हमारे देश में करोड़ों लोग निरक्षर हैं। गाँवों में तो निरक्षरता का प्रमाण बहुत अधिक है। इन निरक्षर जनसमुदाय को साक्षर बनाने में दूरदर्शन का अधिकाधिक उपयोग किया जा सकता है। इसके माध्यम से कृषी विकास तथा वैज्ञानिक जानकारी दी जा सकती है। समाज / देश में हो रहे परिवर्तन की जानकारी दी जा सकती है। नये - नये खोजों, अविष्कारों से लोगों को परिचित कराया जा सकता है। सामाजिक कार्यक्रमोंद्वारा - दहेज, बालविवाह, भ्रूणहत्या, शादीयों



में बेशुमार खर्च आदि के दुष्परिणामों को दिखाकर जन सामान्य को शिक्षित किया जा सकता है। देश की वर्तमान समस्याओं से परिचित कराया जा सकता है। समाज- सुधार का यह गतिशील माध्यम है। समाज को सही दिशा देने में उनकी अपनी भूमिका है।

**नव इलेक्ट्रॉनिक माध्यम (New Electronic media)**

**कम्प्यूटर :** कम्प्यूटर जनसंचार का इलेक्ट्रॉनिक माध्यम है। इसमें प्राप्त इंटरनेट और ई - मेल, सुविधा के आधार पर प्रमुख मीडिया के रूप में कम्प्यूटर में सामने आया है। इंटरनेट और ई - मेल सुविधा के आधार पर मनुष्य अपने घर में बैठे - बैठे कम्प्यूटर पर देश-विदेश की इच्छित जानकारी तीव्रगति से प्राप्त कर सकता है और कोई भी जानकारी पलभर में पूरे विश्व में पहुँचा भी सकता है।

**इंटरनेट :** इंटरनेट दुनिया की अत्यंत सक्षम सूचना - प्रणाली है। वह नेटवर्क का जाल है। इस जाल के द्वारा एक कम्प्यूटर को दुनिया भर के लाखों कम्प्यूटरों से जोड़ा जाता है। इंटरनेट से सभी कम्प्यूटर सूचना - तकनीक से आपस में जुड़ जाते हैं। इसके वारा देश-विदेश में तीव्र गति से संपर्क स्थापित किया जा सकता है। संप्रेषण के क्षेत्र में इसका कोई साम्य नहीं है। आज टी. वी.(दूरदर्शन), फैक्स भी इनके सामने असहाय अनुभव कर रहे हैं।

**ई मेल :** कम्प्यूटर से इंटरनेट कनेक्शन जोड़ने पर उपयेगकर्ता 'इलेक्ट्रॉनिक डाक सेवा' उपलब्ध है। उसे ही 'ई - मेल' कहा जाता है। ई मेल के माध्यम में एक व्यक्ति से दूसरे व्यक्ति तक संदेश पहुँचाया जा सकता है।

मीडिया इस शब्द का प्रयोग पिछले पंद्रह - बीस वर्षों से हो रहा है। इसे जनतंत्र का चौथा खंभा माना जाता है। मीडिया का यह वर्तमान रूप संचार क्रांति होने जा रहा है। आज वह पूरे मानव जाति पर हावी हो रहा है। आज की उपभोगतावादी संस्कृति का महत्वपूर्ण अंग है। यह अंग मनुष्य की अभिव्यक्ति के संप्रेषण का काम नहीं करता। उपभोगतावाद और बाजारवाद को

भी बढ़ावा दे रहा है। मीडिया समाज का मार्गदर्शक है। यदि वह सही मायने में अपना उत्तरदायित्व निभाता है तो वरना इसके कारण समाज को गुमराह भी किया जा सकता है, क्योंकि मीडिया आज साधन की जगह साध्य बनकर काम कर रहा है। उसका स्तर गिर रहा है। मीडिया का यह आज का रूप - लोकतंत्र के लिए खतरनाक विस्फोटक बनता जा रहा है। उसे और अधिक बिगाड़ न दे, उसकी जिम्मेदारी हमारी है।

मीडिया का वर्तमान रूप बहुत बदल चुका है। मीडिया ने वह शक्ति प्राप्त कर ली है कि वह किसी भी मनुष्य को कोने से उठाकर विश्वस्तर पर ला सकते हैं और विश्वस्तर वाले को कोने में बिठा सकता है। आज कल मीडिया झूठ को सच में और सच को झूठ में बदल सकता है। मीडिया के पास शक्ति / ताकद है, पर इसका सदुपयोग होगा तो उससे मनुष्य का विकास अवश्य होगा। मीडिया को ऐसी चीज समाज के सामने नहीं रखनी चाहिए जिससे समाज बिगाड़ जाये। मीडिया ने व्यक्तिगत जीवन में दखलअंदाजी करके समाज का संतुलन बिगाड़ दिया है। आज देखा जाए तो ऐसा लगता है, मीडिया अपने उत्तरदायित्व को भूल बैठा है।

मीडिया समाज का मार्गदर्शक होना चाहिए। समाज और मानवता के विकास की बातों को लेकर मीडिया को सोचना चाहिए। उसे और अधिक बिगाड़ न दे, उसकी जिम्मेदारी हमारी है।

□□□

## मला हवेत प्राध्यापक

मला हवेत प्राध्यापक, संशोधक वृत्तीचे,  
साहित्य, संशोधन, सहकार्य यात पुढे जाणारे,  
स्वतः बरोबर देशाचाही विकास करणारे,  
जागतिक स्तरावर भारताचे नाव गाजविणारे,  
आपल्या बुद्धीने दुसऱ्यांची मने जिंकणारे.

- डॉ. स्नेहल तावरे (मराठी विभाग प्रमुख)

# Reports

## Office Report

The academic year 2009-10 was quite an eventful year. The routine administrative work was carried out smoothly due to the excellent co-operation of all the members of the staff. With the help of all the staff, we are very much successful to carry out office work smoothly. Newly appointed staff offered good co-operation in discharging important responsibilities such as conduct of Central Assessment Programme (of Pune University), H.S.C. Board examination, University Examinations etc. The work of introducing new courses at Under Graduate Level & Post Graduate Level (The P.G. course in Statistics, has started in this year only) also was carried out successfully. The Staff is also ready & willing to carry out the administrative work of newly proposed courses i.e. B.B.A., B.C.A. PG course in E Commerce and MCA under Commerce faculty.

The Office administration is now planning to reorganise the entire activities of the office so as to be able to render more effective service to the students and staff. The scheme for Students Database Management is being installed from the academic year 2009-10 in this year all the departments in the college have been connected to each other by the network, which will enable us to share the Office & Library data. The college has developed its own website which will also help a lot to present various important aspects of existing & newly introduced courses for the world at large. We have also proposed to go with the advanced technology by providing various facilities to students on the web viz availability of admission forms and such other forms on the college website

so that they can easily take printout of such forms at home & can directly come for admission process. The Admission Cancellation form, T.C. Application form will also be made available on the website. We have also proposed to have on line admissions process to give more facilities to the students and staff., by which students can fill the details of admission form at home also and can submit it to the college on internet for further process of admission. By providing such facility we can save student's time by avoiding them to stand in different queues for long time. Special attention is being paid to provide better services to the students & staff viz. the work of disbursing Scholarships / Free ships to the students, refund of deposits to the students, by issuing direct pay order in the name of students from the separate bank accounts opened for the purpose. The pending work of Provident Fund has been completed up to 2008-09. and the PF Slips are also distributed to the staff. The College has successfully organised the 6th Pay Fixation Workshop of Pune University (For three districts - Pune, Nashik & Ahmednagar) in the month of January/February 2010. The Fixation work of Sixth pay of Teaching & Non-teaching has also been completed in time. The regular Pay (according to sixth pay commission) is also being paid to the staff from February, 2010. The Fixation work and arrears calculation bills of Junior College Staff has also been completed and submitted to the respective authorities. The Service Books of all teaching & non-teaching staff of Senior and Junior College have also been updated. Various Claims & disbursement of all the pending arrears of the staff, quick submission of the various cases of retiring members of





Gymkhana Day 2010  
Chief Guest  
Dr. Deepak Mane  
Pune University  
Sports Director

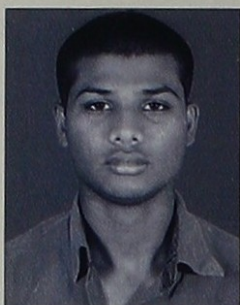
Modern Shree 2010  
Shravan Shelke  
T.Y.B.A.



Modern Karandak  
Inter-collegiate  
Volleyball tournament  
opening ceremony 2010  
Chief Guest  
Shri. Suresh Gaikwad



## Jr. College Sport



**Dhotre Rahul** XII Arts  
Boxing  
National Bronz Medal  
State Gold Medal



**Sourabh Waikar** XII Sci.  
Swimming  
State Silver Medal 1500 mt.  
National participated



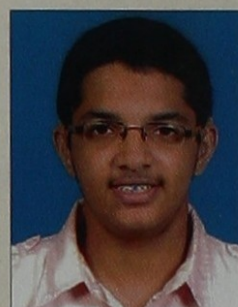
**Shital Yadav** XII Com.  
Tennis  
State Silver Medal  
National participated



**Yashashri Botre** XII Arts  
Cycling  
State Bronz Medal  
National participated



**Gaurav Patil** XII Sci.  
Kick Boxing  
District Bronze Medal  
State participated



**Rohan More** XII Com.  
Swimming  
District Bronze Medal 100m  
Back Stroke



**Bruhad Mankad**, XI Com.  
Lawn Tennis  
National AITA participated  
Internatonal Under 18 ITF participated



**Prayag Parab** XI Com.  
District Karate Gold Medal  
District Kick Boxing  
Silver Medal



**Prem Putapatti** XI Sci.  
Diving State Silver Medal  
National selected



**Shyam Talokar** XII Sci.  
Wossu, Sikai Martial, Karate  
District Gold Medal  
Regional Wossu & Sikai Martial  
participated



**Sachin Chavan** XII Sci.  
Wossu, Sikai Martial, Karate  
District Gold Medal Taekwondo, Karate  
District Bornze Medal Sikai martial  
Regional Gold Medal  
State participated





Junior College Korfball  
Runners-up team 2010



Junior College Volleyball  
Runners-up Team 2010



Inter-school (under 19) Volleyball  
(Jr. Wing) Winner Team 2010



## Sr. College Sport



**Gayatri Wartak**

M.A. (Psy.)  
Badminton  
International



**Pramod Kale**

M.Com.  
Karate  
International



**Sheela Shelke**

T.Y.B.A.  
Karate  
International



**Smita Dhole**

M.A. I (Mar.)  
Korfball  
National Captain  
Maharashtra Korfball team



**Shital Dhamale**

M.Sc. I  
Korfball / Netball  
National Captain  
Maharashtra Netball team



**Nikhil Revankar**

M.Com. II  
Volleyball  
West Zone Inter University



**Swapnil Bhorde**

S.Y. B.Com.  
Volleyball  
West Zone Inter University



**Laxmi Aher**

F.Y. B.Com.  
Handball  
West Zone Inter University  
& Sr. National



**Ujjwala Matale**

F.Y. B.Com.  
Korfball  
National



**Kavita Darekar**

F.Y. B.Sc. Biotech  
Handball  
National



**Akshay Deshpande**

F.Y. B.Com.  
Table Tennis  
State



**Rahul Sanas**

F.Y. B.A.  
Wrestling Inter-collegiate  
& Zonal Bronze Medal  
Maharashtra Kesari participated



**Mahesh Dhaygude**

S.Y. B.A.  
Baseball  
State



**Twinkle Bhatt**

F.Y. B.Sc. Comp. Sci.  
Boxing  
State



**Radhika Fulambrikar**

F.Y. B.Com.  
Volleyball  
State



**Anand Prandkar**

F.Y. B.Com.  
Inter-collegiate  
Boxing Gold Medal



the staff & its follow-up, speedy settlement of Pension & P.F. cases. The efforts are also being made to achieve full computerisation of the Office work in near future.

The Accounts Section is taking utmost care to complete all accounting work accurately & within time schedule. Care is being taken to disburse all the amounts in time, received from the Government & other authorities. The internal audit of the college accounts as well as the Statutory Audit for the year 2008-09 has been already completed.

The Office staff, inspite of its busy schedule & heavy work took part in various competitions work-shops and seminars in the year 2009-10. In order to improve the efficiency of work & knowledge some of them were also given special training also.

1. Shri Jagtap K.S. & Ms. Patwardhan Swati - Attended workshop on Eligibility.
2. Ms. Kale V. V. and Ms. Pathak S. B. - Attended the workshop on Examination work - organised by University of Pune Examination Section at Marathwada Mitramandal's College of Commerce in Sept. 2009.
3. Shri Kamthe S.S and Shri Hajare S. M. - Attended National Workshop on Administrative work organised by MSG College Malegaon Camp.
4. Shri Kamthe S.S. - Attended State level workshop organised by Dnyaneshwar Mahavidyalaya Newasa for non-teaching Staff.
5. Shri Lad Vilas and Shri Sabale Prakash - Workshop sent for the Tally (Accounting Course) Training Course at Sharda Centre during Jan 2010 to March 2010.

The staff provided able support in organising important events of College such as Prize distribution function, visits of the University & other Committees & in organising State Level, National & International seminars.

We must not forget to mention the efforts taken by all the teaching and non-teaching staff for preparation for NAAC. Particularly the contribution of non-teaching staff involved in beautification and cleaning of the premises up to the last minute of the Visit of the NAAC Peer Team. Everybody's contribution irrespective whether he is teacher or not made it possible to get the "A" Grade for the College.

Considering the workload of administrative work, special attention is being paid towards the things which can improve the efficiency of work. The new reception counter has been setup with a view to give better services to students, outsiders and visitors. The existing office network cabling is replaced by structured cabling. Now all the staff members are having updated versions of 18 computers & three network printers & also the internet facility to all of them. The Vriddhi Students database management software is also being used from academic year 2009-10. The office environment is also changed by providing new ceiling and flooring in the office, similarly care is also taken for stress management viz a fish tank is maintained by the office staff also the light instrumental music is also played to get relief from the routine work.

#### ❑ **Congratulations**

- 1) Mr. Balasaheb Dalvi, Lab. Asstt. for getting Meritorious Non-Teaching Staff Award, Pune University 2009-10.
- 2) Dr. A. V. Kamble (Commerce), Prof. A. V. Kamble (Elect) & Mrs. N.J.

Kulkarni, (Geog.) Unopposed LMC members from teaching staff for the next five years.

- 3) Shri Kamthe S.S. - LMC member from non-teaching Staff..
- 4) Shri Hajare S. M. - promoted as Asstt. Librarian.
- 5) Shri A.S. Kakad - promoted as Library Clerk.
- 6) Shri Bapu Kale - promoted as Lab. Attendant.
- 7) Shri Chinkate S.B. - promoted as Lab. Attendant.
- 8) Newly appointed Non-teaching Staff.. Shri. Valvi Amit-Peon , Shri Mohol - Lab. Attn., Shri Telangi - Peon, Shri Kanhere - Lab. Attn. and Suryawanshi - Peon.

□ **Best wishes -**

- Shri Chavan Sagar, Mrs. Zanjare Usha, Shri Bhandare Ishwar, Shri Choudhary Kantilal, Shri Darade Vishnu , Shri Shawalkar Rajendra for appearing University Degree Examinations & also Shri Mahade Namdeo & Shri. Phaltankar S. S. for appearing XII Arts Examination, Mrs. S. S. Kulkarni for appearing M.Com course.

□ **Best Wishes - Retiring Staff**

Following members of the staff retired from the services after a long & eventful service to the College.

1. Shri Kawade S.B. Asstt. Librarian - on 30/06/2009
2. Shri Kambale V. A. Lab. Asstt. Dept. of Botany - 30/06/2009

3. Shri. B. Ratnam Peon, Office - 31/05/2009

We wish our retiring colleagues a happy, prosperous & healthy retired life.

**Statement of Non-teaching Staff**

Office	No.	Library	No.
Registrar	1	Asstt Lib	1
O.S.	2	Lib. Clerks	3
Head Clerk	1	Lib Attn	16
Sr. Clerks	3		
Jr. Clerks	10		
Peons	18		
<b>Total</b>	<b>35</b>	<b>Total</b>	<b>20</b>

Laboratory	No.	Non Grant	No
Lab Asstt	10	Admin	4
Lab Attn	38	Lab	17
		Other	5
<b>Total</b>	<b>48</b>	<b>Total</b>	<b>26</b>

□ **Condolence**

We deeply mourn the sad demise of

- Late Dr. P. D. Kulkarni (Retired Reader Deptt of Chemistry) 12/5/2010
- Late Shri. Shigwan S. S. (Retired Lab Attn Deptt. of Botany) 25/3/2010

**Shri. R. P. Kale,**  
Registrar

अपिलिय अधिकारी - प्रा. जगदीश चिंचोरे

Appellate Officer - Prof. Jagadish Chinchore

शासकीय माहिती अधिकारी - प्रा. शामकांत देशमुख

Information Officer - Prof. Shyamkant Deshmukh

सहाय्यक माहिती अधिकारी - श्री. व्ही. एल्. आव्हाड

Asst. Information Officer - Shri. V. L. Avahad



## Junior Wing

The academic year 2009-10 has been a remarkable and memorable academic year because our college has been awarded 'A' Grade by NAAC. In this academic year also, the Junior College witnessed spectacular achievements in academic, sports, co-curricular activities. The main aim and objective of Junior wing (Arts, Science & Commerce) is to promote and motivate a better academic environment. Here is a brief view of the Junior Wing.

### ❖ Total Number of students

XI - Commerce	-	542	XII - Commerce	-	475
XI - Science	-	645	XII - Science	-	540
XI - Arts	-	212	XII - Arts	-	180

### ❖ H.S.C. Examination Feb/March 2009 - Meritorious students

1	Chalke Sameer	XII Board Exam	Highest Marks	Marathi
2	Jakhotiya Govind	XII Board Exam	Highest Marks	Marathi
3	Nakade Snehal	XII Board Exam	Highest Marks	English
4	Sawant Kalyani	XII Board Exam	Highest Marks	English
5	Bhomik Arpita	XII Board Exam	Highest Marks	Hindi
6	Kavita Powar	XII Board Exam	Highest Marks	Hindi
7	Tapasawi Jitendra	XII Board Exam	Highest Marks	Sanskrit
8	Sakherdande Nishigandha	XII Board Exam	Highest Marks	German
9	Thombre Pooja	XII Board Exam	Highest Marks	Geograohy
10	Oswal Soni Uttamchand	XII Board Exam	Highest Marks	Economics
11	Garg Aanchal	Stood 1 <sup>st</sup> in Arts (XI) faculty		
12	Manna Anchita	XII Board Exam	Highest Marks	Stood 1 <sup>st</sup> in Commerce
13	Heena Badshah	XII Board Exam	Highest Marks	Stood 1 <sup>st</sup> in Commerce (Girls)
14	Kankeriya Roshan	XII Board Exam	Highest Marks	Secretarial Practice
15	Jain Rajul	XII Board Exam	Highest Marks	Book-keeping
16	Naravane Kalyani	XII Board Exam	Highest Marks	Chemistry & Comp.Sci.
17	Pitale Prakakta	XII Board Exam	Highest Marks	Mathematics
18	Neha Tapkir	XII Board Exam	Highest Marks	Physics
	Badrayani Praveen	XII Board Exam	Highest Marks	Electronics
19	Archana Munot	XII Board Exam	Highest Marks	Rank holder in Board Exam

### ❖ **Scholar Batch – A renowned activity**

Special batches of Science & Commerce are being conducted for the last twenty one years. Students are selected for these scholar batches from each faculty. Teachers take a lot of efforts in the summer vacation and teach students. Normally the students of scholar batch do not join any coaching class outside.

### ❖ **Teaching Achievements -**

1. Mrs. B. U. Muttalgi & : Participation in workshop conducted in Pune by Cambridge  
Shri.R.V.Kulkarni University (London) on 26<sup>th</sup> & 27<sup>th</sup> April 2010.
2. Shri.M.S.Salunke :
  - ◆ Worked as a Resource Person – Teaching Workshop (Amravati, Anjangaon, Moshi – Surji, Islampur, Bhilwodi, Latur, Awasa, Nilanga, Pravaranagar, Pune, Manchar, Rajgurunagar,
  - ◆ Paper presentation – State Level Workshop - Subject – Importance of Educational Aids in teaching the Geography  
- Modern College of Special Education
  - ◆ Selection Grade – 24 years training completed – Satara.
3. Mrs.Archana Apte :
  - ◆ Participation and paper presentation at 'National Conference on Emerging Trends in Electronics & Computer Science, organized by Department of Electronic – D. Y. Patil college.

### **H.S.C. Board Publication – Text Books**

4. Mrs. Veena Nargund : Author of Text book – std XII – Subject – Co-operation
5. Mrs. Rekha Aagashe : Author of Text book – std XII – Subject – Sec. Practice
6. Mrs. Sunita Gosavi : Author of Text book – std XII – Subject – Sec. Practice
7. Mr. B. W. Bhome : Co-ordinator – Text book – Physics XII
8. Mrs. L. R. Patankar : Convener, Board of Studies - Marathi
9. Mrs. S. V. Kuvalekar :
  - ◆ Successfully conducted visits of Sweedish educationists.
  - ◆ German language lab – Modern College, Pune –5
  - ◆ Convener – German language H.S.C. Board.
10. Mr. Jayant Jorvekar :
  - ◆ Co-ordinator – Orgniasation of Commerce Text Book – XII commerce – H.S.C.Board.
  - ◆ Doordarshan – Sayahadri Wahini Talk on – Problems of the children in adolascent stage.



❖ **Inauguration of German Lab -**

On 25<sup>th</sup> September 2009, There was inauguration of German lab at the hands of Mr. Berndt Schwarz , Mr. Fluckt, Mrs. Sophie Angel, Mrs. Stephani.

❖ **Visit to Germany -**

Prof. A. G. Gosavi, Ex –Principal and now working as a visitor and Prof. J. P. Chinchore – Vice-Principal visited Germany. They were invited by PASCH association which is coordinating Indo – German educational relationship.

❖ **Comstorm -**

A workshop named as ‘Comstorm’ was organized by Mrs. Sunita Gosavi – Co-ordinator and the Department of Commerce, Junior wing under the guidance of Hon. Dr. R. S. Zunjarrao -Principal and Prof. J. P. Chinchore – Vice Principal Jr. Wing. All commerce teachers in Maharashtra were invited for this two days workshop.(pl. see ‘A’ separate report)

❖ **Annual Result**

XI - Science – 92%

XI - Commerce – 89%

XI - Arts – 74%

❖ **Farewell**

Prof. J. B. Dashputre – Teacher in Physics and Dr. Swati Karve , Teacher in Marathi retired after a long service in our college. Best wishes for the future life to Prof. J.B. Dashputre and Dr. Swati Karve.

❖ **Sports**

This year also, sportman /players of this college have shown remarkable performance (kindly see a separate report of Gymkhana. Jr. wing)

**Career oriented examinations :-**

**A) National Science Olympiad (Twelve)**

Topper	XII	-	Maths -	Saurasha S. Gapate Rank – 86
	XII	-	Biology -	Madhavi S. Bijlani Rank – 42
	XI	-	Maths -	Ashish D. Bora Rank – 69, Percentile Score – 92.54, Selected for 2 <sup>nd</sup> round Yogesh Patki – 87.09, Rank – 45

**B) International Mathematics Olympiad (3rd)**

1 <sup>st</sup>	Yogesh Patki	-	Rank -133
2 <sup>nd</sup>	Ashish D. Bora	-	Rank – 239

**C) National Cyber Olympiad (9<sup>th</sup>)**

Ashish Dilip Bora	-	All India Rank -14
Anuj Surendra More	-	All India Rank -270

**D) IAPT – National Standard Examination**

Topper - Biology -	Prithviraj rajebhosale	Score – 61
Physics -	Gaurav Patil	Score – 64
	Rohit Patil	Score – 64
Chemistry -	Kunal V.Mahajan	Score – 93
	Swapnil Kothari	Score – 84

**E) International Assessment of Indian Schools Macmillan Publisher India Ltd.**

State Topper - Gaurav Patil (XI – E )

Gaurav Digambar Patil got a Bronze Medal in International Maths Olympiad.

NSEM (Sr) - National Standard Examination in Astronomy – Selected for INAO  
(Indian National Astronomy Olympiad)

ZIO - Zonal Informatics Olympiad - Selected for INOI

IMOTIC - Selected through postal coaching qualified – Regional Maths Olympiad

**1<sup>st</sup> Rank In India**

**Best student - Madhavi Bijlani**

Junior College students registered for different competitive examination in the academic year 2009-10.

1. National Cyber Olympiad - XI - 05  
XII - 09
2. 12<sup>th</sup> National Science Olympiad - XI - 10  
XII - 14
3. 3<sup>rd</sup> International Mathematics Olympiad - XI - 09  
XII - 09
4. IAPT's –National Standard Examination  
NSE - Chemistry - 16  
NSE - Physics - 33  
NSE - Biology - 17  
NSE - Astronomy - 10
5. International Assessment of Indian Schools.  
Macmillan Publisher India Ltd.  
English - 17  
Science - 09  
Mathematics - 16



## **Science Inspire Camp**

Research in various aspects and subjects of science and technology is a continuous ongoing process and progress of centuries. This process guaranties modernization, stability and happiness on all possible frontiers of human life, science & technology has its our world without political geography.

Keeping this as a prime object, International Institute Of Information Technology, II IT, Pune and Department of science and technology, Government of India has arranged a science inspire camp at Hinjewadi from 6<sup>th</sup> December to 12<sup>th</sup> December 2009. seven very bright and intelligent std.XI th Science students of our college have attended this camp.

Objectives of this camp was to explain following domains to inspire the students :-

Nanoscience and nanotechnology, Space science, Arioscience and Ariotechnology, mathematics, Computer Science and Electronics mentors like Dr.Vijay Bhatkar, Dr.Raghunath Mashellkar, Dr.Jayant Naralika, Dr.Amalnerkar, delivered motivational lectures. The mini laboratory was provided to the students to the students during INSPIRE project to experiment, understand the future of science and technology which would be important for their career our students successfully completed research projects allotted to him.

Name of the Students :-

1. Pradnya Ramesh Gangurde
2. Sneha Haribhau Harawane
3. Manali Gopal Patil
4. Prasad Bandappa Vagdraj
5. Madhura Ravindra Kulkarni
6. Sonal Kishor Pachkhandi

Prof. Amrita Satbhai and Prof.Vaishali Chabukswar attend as a co – ordinator of this team of our college.

## **Arts Circle :-**

Our Arts circle has also proved a notable achievements in the important events viz singing, Dance, Drama, Elocution competitions etc. (Please see the separate report of Arts – Circle)

We offer sincere thanks to Honorable Principal Dr.R.S.Zunjarrao, Prof.A.G.Gosavi – Visitor, Dr.Y.R.Waghmare – vice principal, Prof.S.S.Deshmukh – vice principal, all junior college teachers, Registrar Mr.Ravindra Kale, all office staff, non teaching staff for their excellent co – operation.

**Prof. Jayant Jorvekar**  
Supervisor

**Prof.jagdish Chinchore**  
Vice - Principal

## Library Report

Library has added 1488 books in the library during 1st April 2009 to 25 March 2010 and now there are 82317 books in the library.

Books under different grants / budgets during 1<sup>st</sup> April 2009 to 25<sup>th</sup> March 2010 are as below.

No. of Books	Amount (Rs.)	Grant / Budget
1. 20	8774/-	BCUD Grant
2. 6	6474/-	UGC Minor Research Project
3. 161	12512/-	Jr. College
4. 1462	454146/-	Sr. & PG
5. 309	-	Donation

We also have other reference material as below:

1. Periodicals	113	Rs. 168,510.90
Journals	72	Rs. 150,369.90
Magazines	41	Rs. 18,141.00
Online Journals	2	Rs. 44,190.00
2. Newspapers :		16
3. CDs & Cassettes:		300+14
4. Books in Braille:		6
5. Newspaper Clipping Files:		13
6. Journal back issues bound vols.:	180	
7. Photographs of national / international personalities:	114	
8. Geographical / Populations / Historical Maps & Charts	13	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• We have added 6 new journals for M.Sc. Statistics students.</li> <li>• Database of students' information is prepared and computerized Identity Cards are provided to all students.</li> <li>• Internet facility for staff &amp; students is provided in the library. It is totally free</li> </ul>		

for staff & students and they expensively use this facility.

- We have decentralized our collection and started departmental libraries in various departments for the convenience of staff & students.
- As our regular practice book Exhibition of newly purchased books was organized on the occasion of *Saraswati Pooja* on 26<sup>th</sup> September 2009 in the library. Honorable Prin. Dr. R. S. Zunjarrao performed Pooja ceremony. Along with book exhibition we have also organized a guest lecture by Dr. Shubhada Nagarkar on "Google Search Strategies" for our staff & students, which proved very successful.
- 17 Students worked in the library under *Earn & Learn scheme* of University of Pune. They helped us in the data entry of books and other preparations for NAAC visit. 54,899 books are computerized till today.
- Rearrangement of reading hall is done with new tables & chairs for students. Extra reading room is provided for girls near ladies room.
- Mr. S. M. Hajare has been promoted as "Assistant Librarian" in the month of Nov. 2009. He also attended 3 days workshop at Malegoan on "Skill development of administrative staff", during 8<sup>th</sup> Feb. 2010 to 10<sup>th</sup> Feb. 2010.
- Mrs. M. S. Datre, Librarian, Mr. S. M. Hajare & Mrs. Sukhada Pandkar attended 5 days workshop at MIT, Alandi on "Library automation & building digital library using KOHA & DSPACE.
- 50 students availed the book bank facility from the library in the year 2009-10.



## Attendance Committee

Through its planned activities, the Attendance Committee has succeeded in achieving the following to a considerable extent.

- Attendance of students in the class is improved.
- Student-teacher interaction is established.
- Parents of students are made aware of facts.

### Working plan and actual working of the committee:

1. To mark the attendance of students in the class attendance sheets are prepared.
2. These attendance sheets are provided for each course of the subject and the respective teacher is asked to take down roll call during every period.
3. These attendance sheets are collected at the end of the term for further action.
4. The committee members are asked to classify the attendance of students as per the norms established by the committee.
5. The data collected from teachers is analyzed by the committee members and students are further categorized into very poor or nil attendance, moderate attendance and satisfactory attendance.
6. The students with poor or nil attendance are asked to bring their parents regarding their absence in the class.
7. They are strongly warned and asked for improvement of attendance in the second term.

8. The students with moderate attendance are warned to improve their attendance in the class.
9. The absent students are called and inquiry is made about their absence. In case it is related to the teaching pattern or understanding of the students, concerned teacher is informed.

**Result :** All these steps created an atmosphere of attendance improvement amongst students. It was found that 'defaulters number' went down substantially in the second term.

## Best Student Trophy Committee

The Best Student Trophy is given to the best student from Junior wing, Senior wing and Post-graduate wing. The best student from junior wing receives 'College Trophy' and 'Late Jyotsna Godbole cash prize'. The best student from senior wing receives 'Damodar Shield and Veer Savarkar cash prize'. The best student from P. G. section receives 'Best Student P. G. trophy' and 'Late Prof. G.M. Bansude cash prize'.

The committee invited applications from students and short-listed the applicants after a scrutiny of the applications. The short listed students were called for the personal interview. One student from each wing was declared as the best student.

This year in addition to personal interviews, group discussions on relevant subjects were organised separately for short-listed students under each wing.

The panels of judges were as follows:—

**Panel of Judges (Junior Wing):—**

Prof. Mrs. K.B. Rajadhyaksha

Prof. Dr. Manisha Sane

Prof. Mrs. M. S. Datre

Prof. Mrs. Sunita Gosavi

Prof. Mrs Prof. D.S. Kute

**Panel of Judges (Sr. wing): —**

Prof. Surekha Parab

Prof. Mrs. M. M. Satam

Prof. A.V. Kamble(Electronics)

Prof. Rasika Date

Prof. V. S. Phale

**Pannel of Judges (P.G. wing):-**

Prof. Dr. Y. R. Whaghamare

Prof. Mrs. A.A. Dharmadhikari

Prof. Mrs. A.S. Oke

Prof. S.R. Chaudhary

Prof. Mrs. M. S. Suryavanshi

**The Best Student 2009—2010:—**

**Best Student Junior Wing:—**

Miss. Madhavi Bijalani (XI Science)

**Best Student senior Wing:—**

Miss. Sonia Mutha (T.Y.B.com.)

**Best student Post Graduate Wing:—**

Miss. Sherin Charley (M.Sc. Computer Science)

The committee is extremely thankful to Principal Dr. Rajendra Zunjarrao, panels of judges, the staff members and the students for their whole hearted support. The committee also acknowledges the cooperation of teaching and non teaching staff of the Gymkhana Department.

***Prof. Vipul Abhyankar,***  
Chairperson

## **ANNUAL PRIZE DISTRIBUTION**

**Chairman :Dr. A. V. Kamble , Commerce Dept.**

The Annual Prize distribution function was organised on 18<sup>th</sup> Feb. 2010. Justice R. M. Bapat, Former Judge, High-court of Bombay & Andhra Pradesh presided over the function.

He shared his experiences in his speech. He threw light on the various aspects of human behaviour in day to day life. He suggested the students to study the psychological aspects of human beings and develop the habit of self-evaluation continuously. His lecture was really motivational to the students.

**Dr. A.V. Kamble**  
Chairman  
Prize Distribution Committee



## THE PRIZE DISTRIBUTION 2009-10

Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
<b>A</b>	<b>Students of XI Class</b>		
1	Bichukale Nikhil	Boy from Modern High School (Marathi Medium) Pune 5 with highest total at X	Late Govind Nirgudkar Scholarship
		Student from a school of P.E.S. with highest total at X (All)	Dwarika Sangamnerkar Prize
2	Chandgude Snehal	Girl from P. E. S.'s Girls High School Pune 5 with highest total at X	Late Seetabai Nirgudkar Scholarship
<b>B</b>	<b>Students Passing XII Exam. (Arts / Science / Commerce)</b>		
1	Chalake Sameer & Jakhotiya Govind	Securing highest marks in Marathi at XII	1) Late Gauribai Mahadev Sidhaye Prize 2) Scholar Batch Prize
2	Nakade Snehal, Sawant Kalyani, Shweta Hariharan	Securing highest marks in English at XII	Scholar Batch Prize
3	Bhoomik Arpita, Powar Kavita, Karishma Powar	Securing highest marks in Hindi at XII	Scholar Batch Prize
4	Tapasvi Jitendra	Securing highest marks in Sanskrit at XII	1) Late Shreepad Malhar Joshi Prize 2) Pralhad Nimbraj Satbhai Prize 3) Scholar Batch Prize
5	Sakhardande Nishigandha	Securing highest marks in German at XII	1) Late Shreepad Malhar Joshi Prize 2) Scholar Batch Prize
6	Thombare Pooja	Securing highest marks in Geography at XII	Scholar Batch Prize
7	Oswal Soni Uttamchand	Securing highest marks in Economics at XII	Scholar Batch Prize
<b>C</b>	<b>Students Passing XI Arts</b>		
1	Garg Anchal.	Highest Total at XI Arts	Staff Fund Prize

Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
<b>D</b>	<b>Students Passing XII Arts</b>		
1	Shinde Ankita	Highest Total at XII Arts	1) Staff Fund Prize 2) Scholar Batch Prize 3) Balkrishna Rasane Prize
2	Waghmare Prasansa	Highest Total at XII Arts & admission to F.Y.B.A. in this college	Vasudevrao Tatke Prize
<b>E</b>	<b>Student Passing from XI Commerce</b>		
1	Shelke Yuvraj	Highest total at XI Commerce	Staff Fund Prize
2	Borgaonkar Ashlesha	Highest marks in S. P. at XI Comm.	G. D. Nargund Prize
3	Shelke Yuvraj	Highest marks in Book-Keeping & Accountancy at XI Commerce	Late Prof. Jyotsna Godbole Prize
<b>F</b>	<b>Students Passing from XII Commerce</b>		
		Highest total at XII Commerce	Balkrishna Rasane Prize
1	1) Purohit Kamlesh 2) Badshaha Heena 3) Kankariya Rohan	Highest total at XII Commerce & admission to F. Y. B. Com. & admission in this college	Late Vasudevrao Tatke Prize
		Girl with highest total at XII Comm.	Late Jyotsna Godbole Prize
		Highest marks in S. P. at XII Comm.	Scholar Batch Prize
2	Purohit Kamlesh	Boy with highest total at XII Comm.	1) Late Vasudevrao Tatke Prize 2) Late Jyotsna Godbole Prize
3	Jain Rajul H.	Highest marks in Mathematics at XII Comm.	A. P. Phadake Prize
4	Jain Rajul H.	Highest marks in Book-Keeping & Accountancy at XII Commerce	1) Late Jyotsna Godbole Prize 2) Scholar Batch Prize
5	Thakur Rajkaran	Highest marks in O. C. at XII Comm.	Scholar Batch Prize
<b>G</b>	<b>Students Passing XI Science</b>		
1	Bijalani Madhvi.	Highest total at XI Science Exam.	Staff Fund Prize



Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
2	Magdum Sneha	Securing highest marks at Physics at XI Science	Dwarkabai Parasnis Prize
3	Joshi Isha	Securing highest marks at Chemistry at XI Science	Late Shri. Balkrishna Likhite Prize
4	Bijlani Madhavi, Totala Ganesh	Securing highest marks at Maths at XI Science	Late Shri. Balkrishna Likhite Prize
<b>H</b>	<b>Student Passing from XII Science</b>		
1	Narawane Kalyani	Highest total at XII Science	1) Vasantrao Sukhtankar Prize 2) Balkrishna Rasane Prize 3) Late Raobahadur D. Balwant Prize
2	Chikhale Ketaki	Highest total at XII Science & admission to F. Y. B. Sc. / F. Y. B. C. S. in this college	1) Vasudevrao Tatke Prize 2) Nirmala Potnis Prize
3	Phalak Gunjan & Walunj Abhilash	Highest marks in Mathematics at XII Science	1) A. P. Phadake Prize 2) Kamalabai Panase Prize 3) Scholar Batch Prize
4	Pitale Prajakta	Highest marks in mathematics at XII Science amongst students from NCL English Medium School	Pilot Officer Late Ganesh Mate Prize
5	Tapkir Neha	Highest marks in Physics at XII Science	Scholar Batch Prize
6	Narawane Kalyani	Highest marks in Chemistry at XII Science	Scholar Batch Prize
7	Nayar Vishakha	Highest marks in Biology at XII Science	Scholar Batch Prize
8	Narawane Kalyani	Highest marks in PCM group at XII Science	Late Dr. D. K. Atre Prize
9	Narawane Kalyani	Highest marks in Computer Science at XII Science	Scholar Batch Prize
10	Badrayani Pravin	Highest marks in Electronic Science at XII Science	Scholar Batch Prize
11	Shweta Hariharan	Highest marks at XII Science, Merit admission to Engineering, Student of P. E. S.'s School	R. B. Wagale Memorial Prize

Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
12	Munot Archana	Highest marks at XII Science, Merit admission to Medical, Student of P. E. S.'s School	R. B. Wagale Memorial Prize
<b>I</b>	<b>Students Passing FYBA</b>		
1	Pillai Supriya N.	Highest total at FYBA	Staff Fund Prize
2	Pillai Supriya N.	Highest marks in <b>General English</b> at FYBA & admission to <b>Special English</b> at SYBA in this college	Late Gopal Yashawant Parab Prize
<b>J</b>	<b>Students Passing SYBA</b>		
1	Shinde Vrushali Sudam	Highest total at SYBA	Staff Fund Prize
2	Hajare Makarand	Highest marks in History (Special / General) at SYBA and admission to TYBA in this College	Late Sumatibai Hariramaji Bhiwagade Prize
<b>K</b>	<b>Students Passing TYBA</b>		
1	Gawade Apeksha K.	Highest Total at TYBA (Marks out of 1200)	1) Staff Fund prize 2) Late Past Students Prize 3) Late Vasudev Vyankatesh Pandit Prize 4) Memento
2	Gawade Apeksha K.	University rank / University Prize at TYBA	Ravishankar Rasane Prize
3	Jaiswal Trishala	Highest marks in Special English at TYBA (Marks out of 300)	Late Balkrishna Savalaram Rasane Prize
4	Natu Rupali	Highest Marks in Special Marathi At TYBA (Marks Out of 300)	1) Late Balnath Shankar Pathak Prize 2) Narayan Chepe Prize
<b>L</b>	<b>Student Passing FYBSc</b>		
1	Thakur Rajan	Highest total at FYBSc	Staff Fund Prize
		Highest marks at FYBSc in B Group (Biology Group) (Marks out of 1200)	Narayanrao Bhagawat Prize



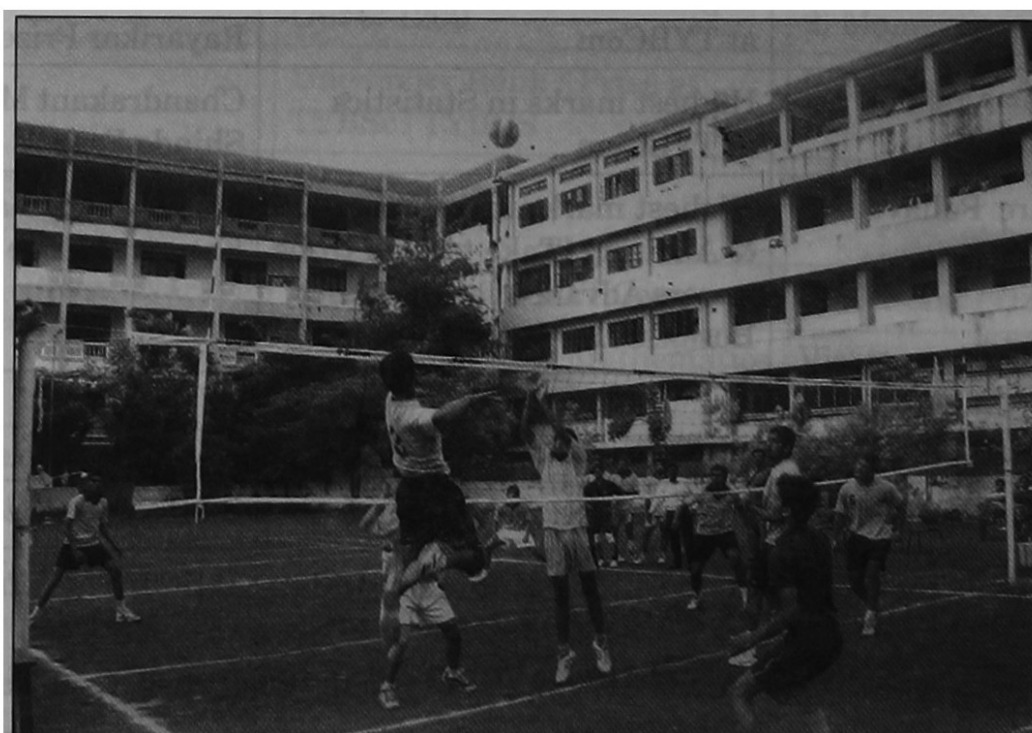
Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
2	Manmand Priyanka	Highest total at FYBSc in A Group (Mathematics group) (Marks out of 1200)	Narayanrao Bhagawat Prize
3	Manmand Priyanka	Highest marks in Mathematics at FYBSc	Laxmibai Tatke Prize
4	Thakur Rajan	Highest marks in Chemistry at FYBSc and admission to SYBSc in this college	Dr. K. S. Kale Sponsored Prize
5	Mohare Ashwini	Highest marks in Statistics at FYBSc only	Vishvanath Ramchandra Dhongade Prize
		Highest marks in Mathematics at FYBSc	Laxmibai Tatke Prize
<b>M</b>	<b>Students Passing SYBSc</b>		
1	Gaikwad Kirti & Ingle Shalaka	Highest total at SYBSc	Staff Fund Prize
		Highest marks in Statistics at SYBSc	Late Indirabai Chirputkar Prize
		Highest marks in Mathematics at SYBSc	Prof. Pramila Chikate sponsored Prize
2	Gode Pooja	Highest marks in Electronics at SYBSc	Balkrishna Savalaram Rasane Prize
3	Gaikwad Kirti	Highest marks in Physics at SYBSc	Ravishankar Rasane Prize
4	Chauhan Rubiya	Highest marks in Chemistry at SYBSc & admission to TYBSc in this college	Sadashiv Vishwanath Jog Prize
5	Gaikwad Kirti	Highest total at SYBSc & student of this college from XI to TYBSc	Matoshree Yashodabai Gadgil Paluskar Scholarship
6	Pokharkar Yogesh	Deserving needy & Good in academics student of TYBSc Statistics	Statistics Department Past Students' Association
<b>N</b>	<b>Students Passing TYBSc/TYBCS</b>		
1	Dalvi Sandesh	Highest total at TYBSc (Mathematics) Out of 1200	1) S. K. Argade Prize 2) Pralhad Nimbraj Satbhai Prize

Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
2	Pokharkar Yogesh Dalvi Sandesh	Highest total at TYBSc (Statistics) Out of 1200	1) Nirmala Potnis Prize 2) Past Student Prize
		Highest total at TYBSc	Memento
3	Miss Snehaali Dighe	Highest total at TYBSc (Physics) Out of 1200	1) Ravishankar Rasane Prize 2) Late Prakash Bhagawat Prize 3) Department of Physics Prize
4	Savant Pournima Tanaji	Highest total at TYBSc (Electronics) Out of 1200	Balkrishna Rasane Prize
5	Shinde Chintaman	Highest total at TYBSc (Chemistry) Out of 1200	1) Sadashiv Vishwanath Jog Prize 2) Principal B. V. Bhide Prize
		Highest total at TYBSc (Chemistry) Out of 900	Late Mai Bhide Prize
7	Kokane Yashada	Highest total at TYBSc (Botany) Out of 1200	Late Dr. V. D. Vartak Prize
8	Chothe Asha	Highest total at TYBSc (Zoology) Out of 1200	Prof. Mora Teja Chauhan Prize
9	Sherin Charley	Highest total at TYBCS Out of 1200	1) Staff Fund Prize 2) Memento
11		University Rank / Prize at TYBSc / TYBCS	Ravishankar Rasane Prize
<b>O</b>	<b>Students Passing FYBCom</b>		
1	Wagh Preeti Narayan	Highest total at FYBCom	Staff Fund Prize
2	Wagh Preeti Narayan	Highest marks in Mathematics at FYBCom	Vishwanath Madhav Rayarikar Prize
<b>P</b>	<b>Students Passing SYBCom</b>		
1	Saboji Neha Rudrappa	Highest total at SYBCom	Staff Fund Prize
2	Kothawale Rupali Suresh	Highest marks in Statistics at SYBCom (All papers clear)	Late Sau Indirabai Chirputkar Prize



<b>Sr. No.</b>	<b>Name of the Student</b>	<b>Criteria</b>	<b>Name of the Prize</b>
3	Joshi Dhaval, Kalaje Nilesh, Nagarkar & Somani	Highest marks in Economics at SYB.Com.	Mrs. Sandhya Vartak sponsored prize
<b>Q</b>	<b>Students Passing at TYBCom</b>		
1	Diwane Jyoti Bhanudas	Highest total at TYBCom. Out of 1200	1) Staff Fund Prize 2) Nirmala Potnis Prize 3) Past student Prize 4) Trimbak P. Gondhalekar Prize 5) Vasudev Vinayak Pandit Prize
	Deshmukh Sukhada Dilip	Highest marks in Advanced Costing at TYBCom (Consider total marks of Cost & Works accountancy)	Balkrishna Rasane Prize
2	—	University rank / prize at TYBCom.	Ravishankar Rasane Prize
3	Dalwale Reema Rajendra	Highest marks in M. Law at TYBCom. (Consider marks in M. & Ind. Law)	Ravishankar Rasane Prize
4	Deodhar Reema Vijay	Highest marks in Banking at TYBCom	Vishwanath Madhav Rayarikar Prize
5	Diwane Akshata Shrikant	Highest marks in Statistics at TYBCom	Chandrakant Moreshwar Shinde Prize
6	Malpure Pallavi Kantilal	Highest marks in Accountancy & Auditing (Take total of three papers Advanced accountancy, Business Law & Auditing II & III)	Matoshree Mulabai Karnavat Prize
<b>R</b>	<b>Students Passing M. Com.</b>		
	Changede Sujata S.	Highest total at M. Com. I	Staff Fund Prize
	Waghmare Rahul Yeshwant	Highest total at M. Com II	1) Staff Fund Prize
	-	University rank at M. Com. II	Ravishankar Rasane Prize

Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
<b>S</b>	<b>Students Passing M. A</b>		
	Kulkarni Prajkta Prakash	Highest total at M. A. II (English)	Memento
	Umak Shweta Ghanshyam	Highest total at M. A. II (Marathi)	Memento
	Kamble Aarti Sadashiv	Highest total at M. A. II (Geography)	Memento
<b>T</b>	<b>Students Passing M. Sc.</b>		
	Gadoriya Tejas N.	Highest total at M. Sc. I (Ele. Sci.)	Laxman Deuskar Prize
	Pawar Harshda Dilip	Highest total at M. Sc II (Ele. Sci.)	1) Laxman Deuskar Prize 2) Memento
	Jadhav Jai Dilip	Highest total at M. Sc. II (Botany)	Memento
	Kate Sonali Pandurang	Highest total at M. C. S. II	Memento
	-	University rank at M. Sc. II / M. A. II / M. C. S. II	1) Memento 2) Ravishankar Rasane Prize





## Other Prizes 2009 - 10

Sr. No.	Name of the Student	Criteria	Name of the Prize
1	Waghmare Rahul	Standing 1 <sup>st</sup> amongst children of Teaching staff at Degree / PG examination	Ravishankar Rasane Prize
2	Swati Baikar & Sweeti Shinde	TYBSc Physics student submitting Best Project	H. B. Joshi Prize
3	Haridini V. Belan	TYBSc Electronic student submitting Best Project	A. Gondhalekar Prize
		Best student at TYBSc Chemistry	M. M. Gokhale Prize
4	1. Sujay Haralkar 2. Gauri Mali	Deserving & studious Girl student of Sr. Wing	Golden Jubilee Fund Prize
		Deserving and studious student of Sr. wing	Late Jagannath Kale Prize
5	Kate Shraddha	Most deserving student of TYBSc Physics	Y. P. Gambhir Prize
6	Pranali Kamble	Most deserving student of TYBSc Ele. Sci.	D. Y. Gambhir Prize
7	Prajakta Gaikwad	Most deserving student of NSS Sr. wing	Late B. P. Satpute Prize
8	Kaustubh Bhake	Best performance in Air wing NCC activities with excellent academic record	Late Sudhabai Shankar Kale Prize
8A	Soniya Mutha	Best Sportsman	V. R. Date Prize
10	Gayatri Vartak	Excellent achievement in sports Sr. wing	Late Pandurang Vishnu Mahadkar sport Prize
11	Bhushan Vaidya & Pranav Joshi	Excellent performance in cultural activities Sr. wing	Late Pandurang Vishnu Mahadkar cultural Prize

## **Department of PHYSICAL EDUCATION & SPORTS**

### **Senior Wing**

A Gymkhana Managing Committee was constituted under the Presidentship of Principal Dr. R. S. Zunjarrao as follows,

Dr. Y. R. Waghmare - Vice Principal	(Advisor)
Prof. J. P. Chinchore - Vice Principal	(Vice President)
Prof. P G. Dixit	(Chairman)
Prof. V. S. Phale	(Co-ordinator)
Prof. V. M. Sherikar	Member
Prof. D. S. Kute	Member
Prof. S. R. Pokharkar	Member
Prof. M.S. Salunke	Member
Prof. R. V. Vidap	Member
Prof. J. J. Pawar	Member
Prof. K. D. Gopale	Member
Prof. B. B. Yenge	Member
Prof. G. M. Tarte	Member
Prof. Radha Khedekar	Member
Shri. S. M. Inamdar	Member

Students, Representatives for various games were selected as Gymkhana representatives.

1. Deepti Kadam	I. C.S.R. (W)
2. Ashish Patil	I. C.S.R. (M)
3. Mohini Devare	Athletics
4. Pritam Naik	Volleyball
5. Mahesh Dhaygude	Baseball, Handball
6. Hrishikesh Dixit	Basketball
7. Sheetal Dhamale	Netball
8. Archana Twale	Softball
9. Shivaji Burungle	Best Physique
10. M. Bhosle	Karate

Students of Senior College participated in team events as well as individual events organized by Pune City Zone under University of Pune.

Our students participated in Football, Baseball, Basketball, Volleyball, Handball, Softball, Netball, Kabaddi, Hockey, Table Tennis, Badminton, Chess, Athletics, Swimming, Best Physique, Boxing, Shooting, Lawn Tennis, Judo and Cross Country Race etc.

#### **The following students achieved merit in their individual games :**

- ❖ Gaytri Wartak of M. A. (Psychology) Our Inter National Badminton Player & Selected for the commonwealth games New Delhi 2010 coaching camp.
- ❖ Prajakta Sonawane of F.Y.B.Com represented National Kick Boxing Competition which was held at New Delhi & she won the Silver medal.



- ❖ Rahul Sanas of F.Y.B. A. excelled in Inter Collegiate Wrestling Competition, won the II<sup>nd</sup> Place & was selected for Zonal Competition. Winner Pune City Zone District level Wrestling Competition & participated **Maharashtra Kesari** Wrestling Competition in 97 kg. weight group.
- ❖ Anand Prandkar of F.Y.B.Com excelled in Inter Collegiate **Boxing**, won the **1<sup>st</sup> Place** & was selected for Zonal Competition.
- ❖ Satish Deshmukh of F.Y.B.A. excelled in Inter Collegiate **Judo** Competition, won the **2<sup>nd</sup> Place** & was selected for Zonal Competition.
- ❖ Adesh Dhore of S.Y.B.A. excelled in Inter Collegiate **Best Physique** Competition, won the **1<sup>st</sup> Place** (80 kg weight group) & was selected for Zonal Competition.
- ❖ Asif Shaikh of F.Y.B. A. excelled in Inter Collegiate **Best Physique** Competition, won the **2<sup>nd</sup> Place** (60 kg weight group) & was selected for Zonal Competition.
- ❖ Rahul Jadhav of S.Y.B.A. excelled in Inter Collegiate **Best Physique** Competition, won the **2<sup>nd</sup> Place** (80 kg weight group) & was selected for Zonal Competition.

### **The following College Teams achieved merit in the team games :**

- ❖ College **Volleyball** Boys team **got the Ist place** in Arm Force Medical Inter Collegiate Competition & **II<sup>nd</sup> place** in Inter Collegiate. The team members were Nikhil Ravenkar, Ashish Patil, Bhorde Swapnil, Pritam Nike, Prafullkumar Bansod, Yogiraj Shelke, Piyush Thakkar, Amol Ghawate, Deepak Nesarikar, Rohit Ingavale, Mayur Chikane, and Atul Bhosle.
- ❖ College **Athletics** Relay team Boys (4 x 400 mts.) **got the II<sup>nd</sup> place** in Inter Collegiate Athletics Meet. The team members were Prakash Choudhari, Pranit Shinde, Chetan Jadhav, and Sagar Shivadkar.
- ❖ College **Korfbal** Boys & Girls team **got the II<sup>nd</sup> place** in Inter Collegiate Competition. The team members were, Smita Dhole, Deepti Kadam, Shital Dhamale, Ujjwala Matale, Mohini Devare, Kavita Kodre, Pritam Nike, Pranit Shinde, Hriresh Dixit, Sudeep Navale, Tanay Shah, Pruthviraj Sonone, and Girish Khedekar.

### **Our Inter Zonal Players**

<b>Sr.No</b>	<b>Name of the Students</b>	<b>Class</b>	<b>Game</b>
1	Bhorde Swapnil	S. Y. B. Com	Volleyball
2	Ashish Patil	S. Y. B. Com	Volleyball
3	Nikhil Ravenkar	M. Com II	Volleyball
4	Pritam Nike	S.Y.B. Sc. Comp Sci	Korfbal
5	Smita Dhole	M. A. I (Mar.)	Korfbal, Netball
6	Deepti Kadam	T. Y. B. Sc.	Korfbal , Netball
7	Shital Dhamale	M. Sc I	Netball
8	Ujjwala Matale	F. Y. B. Com	Netball
9	Mohini Devare	T. Y. B. A.	Netball
10	Kavita Kodre	T.Y. B. Com	Netball
11	Mansi Rande	T.Y.B. Sc. Comp Sci	Netball
12	Bhavana Wagh	M. Com	Netball
13	Rutuja Salunke	F. Y. B. Com	Netball

14	Tanay Shah	F.Y.B. Sc.	Netball
15	Satish Deshmukh	F. Y. B. A.	Judo
16	Rahul Jadhav	S. Y. B. A.	Best Physique
17	Asif Shaikh	F. Y. B. A.	Best Physique
18	Adesh Dhore	S. Y. B. A.	Best Physique
19	Rahul Sanas	F. Y. B. A.	Wrestling
20	Mahesh Dhaygude	S. Y. B. A.	Baseball, Softball
21	Soniya Mutha	T. Y. B. Com	Lawn Tennis
22	Kavita Darekar	F.Y.B. Sc. Bio Tech	Handball
23	Laxmi Aheir	F. Y. B. Com	Handball
24	Kiran Borate	M.A. II	Baseball / Softball
25	Rakesh Hasurkar	T. Y. B. Com	Football
26	Anand	F. Y. B. Sc.	Boxing
27	Mangesh Shirke	S. Y. B. Com	Hockey
28	Chetan Baramatkar	F. Y. B. Com	Hockey
29	Rushikesh Bhondve	T. Y. B. Com	Hockey

### **Our Inter National National & State Players**

<b>Sr. No</b>	<b>Name of the Students</b>	<b>Class</b>	<b>Game</b>	<b>Leval</b>	<b>Venue</b>
1	Gaytri Wartek	M A. Psychology	Badminton	Inter National	
2	Sheela Shelke	T. Y. B. A.	Karate	Inter National	New Delhi
3	Pramod Kale	M. Com	Karate	Inter National	New Delhi
4	Prajakta Sonawane	F. Y. B. Com	Kick Boxing	National	Meerut U.P.
5	Smita Dhole	M. A. I (Mar.)	Korfball	National	Rajasthan
6	Deepti Kadam	T. Y. B. Sc.	Korfball	National	Rajasthan
7	Shital Dhamale	M. Sc. I	Korfball	National	Rajasthan
8	Ujjwala Matale	F. Y. B. Com	Korfball	National	Rajasthan
9	Kavita Darekar	F.Y.B.Sc.BioTech	Handball	National	Pune
10	Bhorde Swapnil	S. Y. B. Com	Volleyball	State	Pune
11	Akshay Deshpande	F. Y. B. Com	Table tennis	State	Sangli
12	Rahul Sanas	F. Y. B. A.	Wrestling	State	Pune
13	Mahesh Dhaygude	S. Y. B. A	Baseball	State	Sangli
14	Twinkal Bhatt	F.Y.B.Sc.Comp.Sci	Boxing	State	Aurangabad

### **Our University Players**

<b>Sr. No</b>	<b>Name of the Students</b>	<b>Class</b>	<b>Game</b>	<b>Leval</b>	<b>Venue</b>
1	Nikhil Ravenkar	M. Com II	Volley Ball	West Zone Inter University	Gujarat
2	Bhorde Swapnil	S. Y. B. Com	Volley Ball	West Zone Inter University	Gujarat
3	Soniya Mutha	T. Y. B. Com	Lawn Tennis	All India Inter University	Bombay
4	Laxmi Aheir	F. Y. B. Com	Handball	West Zone Inter University	Guntur



As per the tradition of our college this year too the Inter Class Tournaments were conducted for individual and team events. Students from various classes participated actively. The results are as follows,

### **Individual Games**

<b>Events</b>	<b>Place</b>	<b>Name</b>	<b>Class</b>
Chess	Winner	Shirke Arun	T. Y. B. Sc
Chess	Runner -up	Sathe Aniruddhe	M.C. A.
Badminton (M)	Winner	Jagtap Kiran	M. Com II
Badminton (M)	Runner -up	Waghmare Rohan	T. Y. B. A
Badminton (W)	Winner	Deepti Kadam	T. Y. B. Sc
Badminton (W)	Runner -up	Vijaya Kharat	T. Y. B. Sc
Badminton Doubles	Winner	Mahesh Pawar	M.C.S.
Badminton Doubles	Winner	Rohan Bidkar	M.C.S.
Badminton Doubles	Runner -up	Pritam Nike	F. Y. B. C. S
Badminton Doubles	Runner -up	Summet Phalke	F. Y. B. C. S
Table Tennis (W)	Winner	Sheetal Dhamale	M. Sc I
Table Tennis (W)	Runner -up	Deepti Kadam	T. Y. B. Sc

### **Team Games**

#### **Football Winners: -**

#### **S. Y. B. Sc (Comp. Sci.) A**

1. Navin Kalakoti
2. Suhas Bankar
3. Vinay Gaikwad
4. Nijith Nambikar
5. Umesh Birdawade
6. Anil Marla
7. Swapnil Kamble

#### **Football Runners-up:-**

#### **S. Y. B. Sc (Comp. Sci.) B**

1. Rahul Yalshetty
2. Rohiet Methare
3. Dhawal Nike
4. Navlakh Vardekar
5. Gaurav Pawar
6. Akshay Modak

#### **Kabaddi Winners: -**

#### **F. Y. B. Sc A**

1. Amol Ghawte
2. Sagar Sonawane
3. Bhimrao Subhedar
4. Nishikant Bhalekar
5. Kedar Khole
6. Vinod Sangle
7. Summet Diwar
8. Rohit Dhane
9. Siddharth Dhoble

#### **Kabaddi Runners-up:-**

#### **F. Y. B. Com – D**

1. Pratik Pardeshi
2. Abhishek Karde
3. Akshay Kumbhar
4. Uday Gholap
5. Jitendra Mokashi
6. Sambhaji Deshmukh
7. Rohit Ingawale
8. Prafull Rokade
9. Chetan Baramatikar
10. Omkar Mali

**Volleyball Winners:-  
F. Y. B. A.**

1. Santosh Thakur
2. Santosh Wagh
3. Nikhil Chinchankar
4. Mahesh Shinde
5. Asif Shaikh
6. Narendra Fulpagare
7. Ajay Gawali

**Volleyball Runners-up:-  
F. Y. B. Sc B**

1. Rahul Saket
2. Utkarsh Dharmadikari
3. Avinash Gaikwad
4. Arvind Gaikwad
5. Aditya Zawre
6. Chinmay Kulkarni
7. Akshad Dhore
8. Ganesh Mankar

**MODERN SHREE 2009 -10  
Krantiveer Vasudeo Balwant Phadke Prize Winner  
Shravan Shelke T. Y. B. A.**

**Events organized**

- Selection trials for Maharashtra state korfbal team.
- Selection trials for Maharashtra state Netball team.
- Inter Zonal Volleyball (Men) tournament
- Inter Zonal Netball (Men) tournament
- Inter Collegiate Volleyball (Men & women) tournament.

Inter collegiate volleyball Invitational Championship MODERN KARANDAK 2010 was successfully organized with the help of our past students. In this Championship 26 teams participated. Result was as follows :

- 1<sup>st</sup> Place: A. M. College, Hadpsar (Rs. 4001/- & Karandak)
- 2<sup>nd</sup> Place: C. A. C. P. E., Pune (Rs. 3001/- & Karandak)
- 3<sup>rd</sup> Place: Modern College, Pune 5 (Rs. 2001/- & Karandak)
- 4<sup>th</sup> Place: M. M.C. C., Pune 4 (Rs. 1001/- & Karandak)

**Collaborative activity**

Inter Collegiate Handball & Inter Zonal (Men & women) tournament organized by Fergusson College at our College play ground.

The Gymkhana Day was celebrated on 18<sup>th</sup> Feb 2010. **Dr. Deepak Mane, Director of Sports University of Pune** was the Chief Guest. He distributed the prizes to the students with outstanding performance in sports.

We thank our Principal, Vice Principal, Gymkhana representatives, Sports advisor, coaches, teaching and non teaching staff for the help they rendered to the Department and students.

We also very much thankful to our sponsors for the Modern Karandak 2010

**Prof. P G. Dixit**  
Chairman G. M. C.

**Prof. Vikram Phale**  
Director of Physical Education



## **Department of PHYSICAL EDUCATION & SPORTS (Jr. Wing)**

We are very proud to state that 175 players of Junior College participated in the team events as well as Individual events at the Inter school and various levels for the year 2009-10 organized by District Sports Office and Municipal Corporation.

### ***The following students achieved merit in Individual games***

**1) Dhotre Rahul (XII Arts) - Boxing**

- Won a **Gold Medal** at District Level Boxing Competition (Pune)
- Won a **Gold Medal** Regional Boxing Competition (Nagar)
- Won a **Gold Medal** at State level Boxing Competition. (Gadchiroli)
- Won a **Bronze Medal** at School National level Boxing Competition. (New Delhi)
- Won a **Gold Medal Open** State level Boxing Competition (Mumbai)

**2] Sourabh Waikar (XII Science) - Swimming**

- Won a **Gold Medal 200 mt. freestyle & Silver Medal 1500 mt.freestyle** at District Level Swimming Competition
- Won a **Gold Medal 1500 mt.freestyle & Silver Medal 200 mt.freestyle** at Regional Level Swimming Competition
- Won a **Silver Medal 1500 mt.freestyle** at State level Swimming Competition
- Participated in the National level Swimming School Competition.

**3] Shital Yadav, (XII Commerce) - Lawn Tennis**

- Won a **Gold Medal** at District Level Lawn Tennis Competition (Pune)
- Won a **Gold Medal** Regional Lawn Tennis Competition
- Won a **Silver Medal** at State level lawn Tennis Competition.
- National level Lawn Tennis School Competition [ Chennai ]

**4] Yashashri Botre (XII Arts) - Cyclist**

- Won a **Gold Medal** at District Level Cycling Competition (Pune)
- Won a **Gold Medal** Regional Level Cycling Competition (Solapur)
- Won a **Bronze Medal** at State level Cycling Competition. (Gadchiroli)
- Participated in the National level Cycling School Competition.

**5] Gaurav Patil (XII Science) Kick Boxing**

- Won a **Bronze Medal** at District Level **Kick Boxing** Competition (Pune)
- Participated in the State level **Kick Boxing** Competition.

**6] Shyam Talokar (XII Science) - (56 Kg)**

- Won a **Gold Medal** at District Level **Wossu** Competition (Pune)
- Won a **Gold Medal** at District Level **Sikai martial** Competition (Pune)
- Won a **Gold Medal** at District Level **Karate** Competition (Pune)
- Participated in the Regional **Wossu & Sikai martial** Competition.

- 7) **Sachin Chavan (XII Science) - (62Kg)**
- Won a **Gold Medal** at District Level **Wossu** Competition (Pune)
  - Won a **Gold Medal** at District Level **Sikai martial** Competition (Pune)
  - Won a **Gold Medal** at District Level **Judo** Competition (Pune)
  - Won a **Bronze Medal** at District Level **Taikkondow** Competition (Pune)
  - Won a **Bronze Medal** at District Level **Karate** Competition (Pune)
  - Won a **Gold Medal** at Regional **Sikai martial** Competition & Participated in **Judo & Wossu** Competition
  - Participated in the State level **Sikai martial** Competition at Nagar.
- 8) **Prayag Prab (XI Commerce) - (61Kg)**
- Won a **Gold Medal** at District Level **Karate** Competition (Pune)
  - Won a **Silver Medal** at District Level **Kick Boxing** Competition (Pune)
- 9) **Pram Putapatti (XI Science) - Diving**
- Won a **Silver Medal** at State level **Diving** Competition.
  - Selected for the National level **Diving** School Competition.
- 10) **Rohan More (XII Commerce) - Swimming**
- Won a **Bronze Medal** at District Level **100m Back Stroke Swimming** Competition (Pune)
- 11) **Bhruhan Mankad (XI) - Lawn Tennis**
- Participated in the National level **Lawn Tennis(ATP)** Competition.

Our Volleyball Boy's team gave a tough fight to Garware College team in the Finals and the team got the **Winner Prize in Inter school under 19 Championship & team was selected for Inter zonal tournament which was held at Solapur.**

The following players were in the team.

- |                        |                    |                   |
|------------------------|--------------------|-------------------|
| 1) Tanmay Bargal       | 2) Nikhil Vaswani  | 3) Ankit Goti     |
| 4) Shreepad Chandane   | 5) Rohit Kothawale | 6) Kaustabh Patil |
| 7) Ajinkaya Kshirsagar | 8) Mayur Gosavi    | 9) Rohit Kharade  |
| 10) Ashish Bobade      |                    |                   |

Tanmay Bargal & Ankit Goti both were selected for Zonal selection trials and Tanmay Bargal was selected for State selection trials. (Nashik)

This year too the Inter-class Tournament for Individual and Team events were conducted. The students from various classes participated actively.

**The Result was as follows**

**Team events**

<b>GAMES</b>	<b>Winner</b>	<b>Runners-Up</b>
Football	XII C	XII J
Kabaddi	XI A	XI B
Volleyball	XII F	XII H



## Individual events

<b>GAMES</b>	<b>Winner</b>	<b>Runners-Up</b>
➤ <b>Chess</b>	Nitin Shinde XI C	Mahesh Kadam XII G
➤ <b>Table-Tennis</b> [SINGLE]	Viral Patal XII G	Rahul Nayak XII G
➤ <b>Badminton (M)</b> [SINGLE]	Dhiraj Bahirat XI K	Nikhil Mundada XI G
➤ <b>Badminton (M)</b> [DOUBLES]	Nikhil Mundada XI G Gaurav Shah XI G	Shantanu Wavre XI D Akshay Ahir XI D
➤ <b>Badminton (W)</b> [SINGLES]	Anuja Saigoankar XI AE	Abhilasha Ozarkar XI G

Physical Education examination was conducted at the end of first and second term for the students of F.Y.J.C. and S.Y.J.C.

(We thank our Principal, Vice-Principal, Sports advisor, teaching and non-teaching for having helped the Department and the students.)

**V. M. Sherikar**

**D. S. Kute**

Teachers in Physical Education

## **NATIONAL CADET CORPS**

Enrollment of cadets in various NCC wings are :-

36 Maharashtra Army Wing (Boys)	= 50 Cadets
3 Maharashtra Naval wing	= 50 Cadets
3 Maharashtra Air Wing	= 05 Cadets
2 Maharashtra Army wing ( Girls)	= 13 Cadets
3 Maharashtra armed sqd	= 01 Cadets
	<b>119 Cadets</b>

93 Boys and 26 girl Cadets out of 119 Cadets.

### **Activities of Army Wing (Boys)**

Cadets under the leadership of Lt B. B. Yenage, NCC Officer and SUO Nikhil Bhorde participated in various activities during the year 2009-10.

Lt. B. B. Yenage participated in IGC / ATC Camp held at 17 Rajputana Rifles, Aundh, Pune from 7<sup>th</sup> Nov to 16<sup>th</sup> Nov 2009. He was Admn. Officer of CATC during the Camp.

He received Certificate and Trophy at the hands of Col. A. K. Thapa, Commander, NCC GP Pune for Outstanding performance in NCC activities for the year 2008 and 2009 at GP HQ NCC on NCC Day Function held on 5th Dec. 2009.

1. 10 cadets participated and completed **AVHAN 2009 (Disaster Management and Relief Camp**

2008) held at Aurangabad, from 09/06/2009 to 20/06/2009.

2. 10 cadets were detailed for Loksabha Election volunteers, held at Pune, on 22-04-2009 and 23-04-2009.
3. One Cadet was detailed for pre TSC selection held at Pune NCC GP HQ and 6 Cadets completed annual training Camp Held at SAI SEVA DHAM, Kanhephata from 01 - 07 -2009 to 10 - 07 -2009.
4. 15 Cadets participated in Blood Donation Camp held at GP HQ NCC, Pune on 'Kranti Divas' 8<sup>th</sup> Oct 2009. and donated blood in the camp.
5. Two Cadets were selected for Pre Republic Day Camp held at Pune GP HQ, NCC, Pune, from 22<sup>nd</sup> Sep to 1<sup>st</sup> Oct 2009.
6. Tree plantation activity was organized by Modern College NCC unit at EME station workshop, Khadki campus, Pune. on 25<sup>th</sup> Sep 2009. All NCC cadets took part in the activity. The Activity was inaugurated by Col Rakesh Avasthi, Commandant of the workshop. He also motivated the cadets and supported the activity.
7. 7 Cadets participated in Cycle Rally held at Pune GP HQ on 7<sup>th</sup> Nov 2009. to create AIDS awareness in college youth and in the society.
8. 14 Cadets completed their Annual Training Camp held at 17 Rajputana Rifles, Aundh, Pune from 7<sup>th</sup> Nov to 16<sup>th</sup> Nov 2009.
9. 20 Cadets completed their Annual training Camp held at Annasaheb Waghire College, Otur from 19<sup>th</sup> Dec 2009 to 28<sup>th</sup> Dec 2009.
10. 3 Cadets were detailed for Army Attachment Camp held at MIRC, Ahmednagar, from 15<sup>th</sup> Jan 2010 to 24<sup>th</sup> Jan 2010.

11. From Army boys under 36 MAH BN, NCC, Pune, 16 Cadets were eligible for NCC 'C' Certificate Examination and 34 Cadets were eligible for NCC 'B' Certificate exam held in Feb/Mar 2010.
12. 15 Cadets worked as volunteers for traffic control with Pune Police on 12<sup>th</sup> Jan. 2010.
13. NCC day of the college unit was held on 3<sup>rd</sup> Feb 2010. In this function we felicitated the NCC Cadets who have shown excellent performance throughout the year.

### Activities of Naval Wing

Cadets under the leadership of S. Lt. A. V. Kamble, NCC Officer participated in various activities during the year 2009-10.

1. 10 cadets are detailed for Loksabha Election volunteers, held at Pune, on 22-04-2009 and 23-04-2009.
2. Five cadets detailed for pre NSC camp held at Pune NCC GP HQ and 12 cadets completed annual training camp held at Balewadi sports complex.
3. 5 Cadets participated in blood donation camp held at GP HQ NCC, Pune on 'Kranti Divas' 8<sup>th</sup> Oct 2009. and Donated Blood in the Camp.
4. Tree plantation activity was organized by Modern college NCC unit at EME Station Workshop, Khadaki Campus, Pune. on 25<sup>th</sup> Sep 2009. All NCC cadets took part in the activity. The Activity was inaugurated by Col. Rakesh Avasthi, Commandant of the workshop. He also motivated the cadets and supported the activity.
5. 10 cadets participated as volunteers for 'Antarnad', a music festival organized by Wadia college.
6. 12 cadets appeared for "B" certificate examination and one for "C" certificate examination.



# **National Service Scheme**

**(Senior Wing)**

**(NOT ME BUT YOU)**

- The NSS unit senior wing has a sanctioned Unit of 250 student volunteers from this year. Students from all the streams i.e. Arts, Commerce, Science, Computer Science, Agribiotechnology voluntarily participated in this scheme.

The Regular activities consisted of the followings :

- **5<sup>th</sup> September 2009 - Teacher's Day :** A speech on Dr. Radhakrishnan by Ms. Surekha Parab from English department. She highlighted the characteristics of good teachers. Principal Dr. R. S. Zunjarrao explained role of teachers in society.
- **14<sup>th</sup> September 2009 - Inauguration of NSS Activity :** Chief guest Dr. Mrs. Dhekhane (Principal, Hujurpaga Girls Commerce College) explained the importance of NSS activities in student life. Past students their own experiences and benefits of joining NSS. The best NSS volunteer for the year 2008-09 was felicitated at the hands of chief guest.
- **16<sup>th</sup> September 2009 - Blood Donation Camp :** Due to 'Swine flu' there was less availability of blood in blood banks in and around Pune. Therefore to improve the situation, this camp was organized in co-operation with Blood Bank of Poona Serological Institute. Eighty seven (87) donors students, teachers, and non-teaching staff) participated and donated blood in this camp. Respected Principal Dr. R. S. Zunjarrao, Vice Principal Mr. Shyamkant Deshmukh and other staff members appreciated the efforts of the volunteers & donors.
- **24<sup>th</sup> September 2009 - NSS Day Celebration at Ghotawade :** One day camp for Hb (Hemoglobin) checking of women's of Ghotawade village in co-operation with Poona Serological Institute was organized at Ghotawade. 204 women participated in this camp. 30 NSS volunteers supported the activity. The Sarpanch of Ghotawade Mr. Aamale and his colleagues visited and supported the activity very positively. The Aanganwadi teacher Mrs. Shital Ghaitale and her helper Mrs. Dolas also helped during the activity.
- **27<sup>th</sup> September 2009 - Khande Navami Poojan :** Principal Dr. R.S. Zunjarrao and all Vice-Principals and Registrar Mr. Kale gathered on this occasion in NSS office. 'Shastra Poojan' was done at NSS office. Common tools axe, lantern, broom, etc were also kept at the poojan. All authorities and NSS officers expressed their views and guided student volunteers.
- **1st October 2009 - Guest Lecture on the occasion of Mahatma Gandhi's Birth Anniversary :** Brahmachari Chaitanya Swami Shailesh from Chinmaya Yuva Kendra, Pune delivered a speech on the topic- 'How to Face Challenges in Life ?'
- **2nd October 2009 - Celebration of Mahatma Gandhi's Birth Anniversary :** Campus Cleaning - NSS volunteers cleaned all the floors, classrooms, college office, and NSS office. After that, Principal Dr. R. S. Zunjarrao delivered his speech on - Mahatma Gandhi's life and his Social work. Ex-NSS Officer Dr. Ujalambkar and NSS Program officer Mrs. Bhandare visited Old age home at Wagholi with NSS volunteers. Essay writing competition related to Gandhiji's life and activities was also held.

- **27<sup>th</sup> September to 3<sup>rd</sup> October 2009 Celebration of Joy of Giving week:** On the announcement made by Give India foundation for various activities, the NSS unit of our college in collaboration with Make Up, Pune conducted the activity of garments collection.
- **28/10/2009 - Visit to Bal Sudhar Gruh :** Programme officer Prof Mrs. Nisha Bhandare visited Bal Sudhar Gruh at Shivajinagar, a project run by Government of Maharashtra. Our volunteers conducted games and an entertainment programme involving the children.
- **06/12/2009- Participation in Workshop :** Programme officers Prof. P.S. Varade and Prof. Mrs. N. K. Bhandare attended one day workshop on the subject "Declining Child Sex Ratio and its Implication" at University of Pune which was organized by Pune University NSS unit and UNISEF.
- **4/01/2010 - Celebration of Krantiveer Savitribai Phule birth anniversary :** On account of the birth anniversary of Krantiveer Savitribai Phule, our NSS volunteers and Lokayat Group members including Mrs. Alka Joshi and Neeraj Jain performed a small drama on a very current subject "Mulgi Zali Ho". NSS volunteers also presented some songs related to the same subject. Vice-Principal Dr. Yashwant Waghmare and NSS Advisor Mr. Narendra Naidu were present for the function.
- **12/01/2010 - Celebration of Youth Saptah :** As a part of "Youth Saptah" our NSS unit celebrated -the Birth Anniversary of -Swami Vivekananda. On this occasion Mr. Narendra M. Naidu delivered a talk on the topic - "Swami Vivekananda and today's Youth." Prof. S. K. Ujalambkar was chief guest for this function.
- **06/01/2010 Visit to Old Age Home:** A group of NSS volunteers and programme officers visited the 'Old Age Home' of Wagholi. NSS volunteers organized a small cultural programme for the old people. They really appreciated the activities presented by our volunteers. After this, the same group also visited Tulapur Samadhi Place of Chhatrapati Sambhaji Maharaj.
- **26/1/2010 - Celebration of Republic Day :** A group of 100 NSS volunteers and NCC cadets watched the movie 'Inqulaab' related to life of Bhagat Singh on the occasion of Republic Day.
- **21/02/2010 Participation in Rally :** A group of NSS volunteers and programme officer Prof. P. S. Varade actively participated in the "Vishwa Shanti" rally against terrorism from Shaniwarwada to S. P. College. This rally was led by Pro. Vice-Chancellor Dr. Arun Adsool and NSS coordinator Dr. Sanjay Chakane and co-ordinator of 'Student Welfare' Dr. Sambhaji Pathare. The C. P. of Pune. Dr. Satya Pal Singh addressed the rally.

## **Special Camp Report**

**Village Adopted:** Ghotawade Tal: Mulshi, Dist : Pune.

**Camp Dates:** 20<sup>th</sup>- 26<sup>th</sup> December 2009.

**Theme of Camp:**

Complete Rural Development

**Camp Place:** Primary School, Ghotawade

This was the first year of our 'NSS Special Camp' at Ghotawade. Principal Dr. R. S. Zunjarrao inaugurated the camp. Sarpanch Mr. Dnyanoba Aamale presided over the function.

The camp was full of activities. A few talks and interactive sessions were as follows:



- 1) *Ganpati Darshan - Poster Presentation.*  
- Dr.S.K. Ujalmbkar
- 2) *You are the artist of your life*  
- Sou. Usha Wagh
- 3) *Infotainment: songs, play, magic tricks etc.*  
- Sou. Usha Wagh Vasundara Sanstha Chakan
- 4) *Library Administration*  
- Prof. Mrs. Madhuri Datre
- 5) *Telescopic Observations*  
- Dept. of Physics Staff
- 6) *NSS and Community Development*  
- Prof. Prakash Dixit
- 7) *Personality Development Workshop*  
- Prof. N.M. Naidu

A few other activities included Cricket match amongst the campers, Bhajan Programme by the Ghotawade Bhajani Mandali wherein our volunteers actively participated.

**Survey :** An exhaustive survey of the village was conducted to update the information of the History survey. Villagers were motivated to build sanitary blocks. Systematic planning was done to dig soak pits for the families which showed willingness. In addition to this, various department staff members and students also conducted village survey these include GIS mapping, History writing, Flora and Fauna, soil and water analysis.

**Educational and Cultural:** Few of our campers voluntarily conducted classes for the school children. They taught Science, Math and English to higher classes. In addition a few of our volunteers choreographed dances and directed plays of the younger children.

Cultural Programme was appreciated by all the villagers. The Sarpanch and his colleagues enjoyed the performances. Our campers and local school children contributed their talents in this grand variety entertainment event with full enthusiasm.

**Street Plays :** A workshop was conducted by Prof. Nisha Bhandare to train students to stage street plays. Groups had to work on a theme relevant to the problems faced by the villagers. They were guided to write their own scripts, decide roles and enact. This activity proved to be very fruitful as our campers performed these plays in various localities of the village several times during the camp.

**Activities for women folk :** The traditional 'Haldi - Kumkum' programme was arranged as a get-together of the women folk. Aanganwadi teacher Mrs. Shital Ghaitale rendered full cooperation. Our other lady staff members had an interactive session with this group of women. Rangoli competition having the theme - 'LEKLADAKI' was held and prizes were distributed during the valedictory function.

**Medical Camp :** A general medical check-up was conducted for all villagers by TATA Motors. Dr. Jyoti Ghokhale and team whole heartily attended all villagers and also dispensed free medicines.

**Tree Plantation :** Seven different plants were planted in the Aanganwadi and Grampanchayat campus.

**Sharamadaan :** This physical labour comprised cleaning of the school, temple and hospital premises and the roads in the village, preparing compost pits for the cleaning and setting of our camp site. The most important contribution during the

camp was digging large sanitary pits for three families to initiate the building of latrines.

**Valedictory function :** Sarpanch Mr. Dnyanoba Aamale, Vice-Sarpanch Mr. Rajendra Shinde, Our college Ex-Principal and Visitor Prof. A. G. Gosavi and our advisor Prof. Narendra Naidu were present on this occasion. Few campers gave their heartfelt feedback about the camp. Later both the programme officers and the dignitaries addressed the gathering.

## **National Service Scheme (Junior Wing)**

### **Activities conducted during the year 2009-10.**

- 1) 25th June 2009 - Shramdan shibir at college campus.
- 2) 7th July 2009 - A lecture was arranged on account of 'Guru Pournima' for students by Prof. V. K. Gavali.
- 3) 9th August 2009 - 'August Revolution Day' (Krantidin) a speech by programme officer P. M. Sambare.
- 4) 15th August 2009 - 'Independence Day' a speech by Mrs. V. S. Nargund - Junior and Senior College N.S.S. volunteers participated in this activity.
- 5) 20th August 2009 - An Inauguration of NSS activities by Prof. J. P. Chinchore, Vice Principal and Chairman of NSS Committee.
- 6) 5th September 2009 - 'Teacher's Day' celebrated by students.
- 7) 7th September 2009 - Orientation of NSS volunteers speech by Mrs. V. S. Nargund on Importance of NSS activities and its implementation and by Prof. M. S. Salunke on 'What's NSS ?'
- 8) 12th September 2009 - A telefilm on "Child Labour" and "Kachara Kondi" was organised for the students. A speech by programme officer Mrs. S. S. Gharpure.
- 9) 13th September 2009 - One day trekking programme was conducted by Mrs. V. S. Nargund and Mrs. S. S. Gharpure on "Vetal Takadi."
- 10) 24th September 2009 - NSS day celebrated by students - NSS office cleaning campaign.
- 11) 23rd and 24th September 2009 : Programme officer P. M. Sambare organised a workshop on "Career Guidance and Life Skills" at Bhopal.
- 12) 27th September 2009 - "Khande Navami Poojan" at college office by Principal Dr. R. S. Zunjarrao.
- 13) 30th September 2009 - A visit to Agakhan palace by N.S.S. volunteers with Prof. Alhat V. B., Prof. W. C. Wagh and Prof. S. S. Gangurde.
- 14) 2nd Oct. 2009 - "Gandhi Jayanti" - college classes cleaning campaign by NSS volunteers.
- 15) 6th November 2009 - One day workshop was organised by Modern College, Shivajinagar, Pune 5 for programme officers on "Career Guidance and Life Skills for the students of 8th to 12th standard students."
- 16) 10th November 2009 - One day workshop was organised by Modern College, Shivajinagar, Pune 5 for headmasters and Vice-Principals of Junior College for implementation of the programme of Career guidance and Life Skills.
- 17) 4th December 2009 - Pre camp one day visit at Warale by Prof. J. P. Chinchore, P. M. Sambare, Manisha Mandhare, Mrs. Nighot, V. B. Alhat.



- 18) 10th December 2009 - 'Human Rights Day' programme was arranged for students.
- 19) 14th December to 20th December 2009 - A special winter camp held at Warale, Taluka Maval.
- 20) 21st December 2009 - "Career Mela" was organised by Modern College, Shivajinagar, Pune 5. Students from Modern English Medium School, Shivajinagar, Pune 5, Bharat English School, NCL Pashan, N.M.V. Junior College attended Career Mela. The programme was inaugurated by Shri. M. S. Jambhule, co-ordinator and advisor of NSS Maharashtra and Goa state.
- 21) 24th December 2009 - Review of special winter camp and group discussion.
- 22) 12th January 2010 - 'National Youth Day' A speech by Prof. V. K. Gavali about Swami Vivekanand.
- 23) 26th January 2010 - Republic Day. Telefilm on 'Bhagat Singh' was organised for the students.

### **Special Activities, Achievement and Awards -**

- Special Winter Camp was held from 14th December to 20th December 2009 at Warale, Taluka - Maval, Dist. Pune, 50 students attended the camp. During the camp various activities were conducted for the volunteers such as lectures, group discussion, cultural programmes, cleanliness day, trekking, road construction etc.
- Prashant Devkate has been awarded as best volunteer of NSS camp Khanis Fatima Nadaf has been awarded as the best student of NSS 2009-10.
- S. B. Doiphode attended 3 days workshop from 14th December 2009 to

16th December 2009 at Indian Institute of Education on "Career Guidance and Life Skills."

- P. M. Sambare attended 3 day workshop from 6th October 2009 to 9th October 2009 at Chandigrah on "Training of Trainers" organised by Government of Maharashtra.
- P. M. Sambare, programme officer has been selected as co-ordinator for Pune Division.

**P. M. Sambare, S. S. Gharpure**  
(Programme officers)

## **COMSTORM Workshop**

This year the Junior wing of Commerce department had organised a state-level workshop for Higher Secondary Commerce Teachers. This workshop was held on 29th and 30th December, 2009. In the three-session workshop, brainstorming discussions were held on recent commerce education. Higher Secondary teachers from all over Maharashtra enthusiastically participated in this workshop.

'COMSTORM' i.e. the workshop started with an inaugural speech by Dr. Gajanan Ekbote, Chairman, P. E. Society. In his speech, he highlighted the importance of conducting such workshops at the Junior College level. Especially, on the background of globalization and developments in education, teachers must be trained and well-equipped.

In the 1st session titled 'CORPORATECOM' eminent personalities from industries, service sector and trading guided the teachers in an effective way. They voiced out their expectations from teachers in preparing students to make them able to pursue their carriers in today's world. The speakers for this session were Dr. Kalyan Swaroop, Dean N.I.B.M.,

Shri Rajendra Gugle, Ex-President, Pune Merchant's Chamber and Shri Gopinath Pillai, Corporate Business Controller, Atlas Copco. Ex-Principal Shri. A. G. Gosavi was the chairperson of the session.

Session II i.e. 'COMACADEMIC' highlighted the various aspects of present Commerce syllabus, comparative study of commerce syllabus of various state, national and international boards. Dr. Sharad Kumar N.C.E.R.T. expert and Shri. R. S. Dongre, syllabus expert contributed their thoughts Smt. Renu Dandekar was the chairperson of the session. Her speech was supported by a screening of a 15 min. Film on the development of a school in a remote area of Konkan.

The 2nd day of the workshop started with the 3rd sessions 'COMINNOVA'. This session was especially designed to discuss the new technology used in Commerce education. Dr. Bhama Venkatramani, Director Symbiosis, G.M.S. and Dr. Ravi Chitnis, Principal, Modern College of Business Studies showed the participants various ways to use the latest technology in the actual classroom teaching.

As a supporting activity of this workshop, a competition for teachers was conducted. This competition was for those commerce teachers who conduct some experiments while teaching. In the first attempt of this competition, nearly 10 entries were received from different parts of Maharashtra. Smt. Sulabha Golawar from Nagpur and Smt. Vijaya Gaikwad and Smt. Neelam Bhujabal of Symbiosis, Pune won prizes.

The workshop concluded with the 'Open Forum' conducted by Prof. J. P. Chinchore, Vice-Principal, Modern College, Pune 5. Many issues other than commerce education were discussed in this session.

The issues included discipline among students, problems of adolescent students, number of students in the class, etc.

Closing ceremony was conducted at the end of the workshop. Mrs. Jyotsna Ekbote was the Chairperson of the ceremony. In her speech, she highlighted the importance of Commerce education in modern world and the role of commerce teachers in the development of students. Mrs. Veena Nargund paid the vote of thanks.

The Commerce department of Junior College wholeheartedly worked for the workshop. Smt. Suneeta Gosavi worked as a co-ordinator, Smt. Veena Nargund offered valuable assistance, Supervisor Jayant Jorwekar was the advisor. He also participated by contributing his valuable thoughts in 'COMACADEMIC' session. Smt. Rekha Agashe participated in Open Forum and Smt. Deepali Vengurlekar looked after registration.

This workshop would have not been a success without the help of teachers from other departments and the office.

**Suneeta Gosavi,**  
COMSTORM Workshop  
Co-ordinator

## **Language Lab at Modern**

Modern College, Shivajinagar Pune-5 can now boast of an additional academic feature for greater benefits of its student fraternity. A newly set up, sophisticated facility of a well equipped language laboratory was inaugurated on Friday, 25th September 2009 in the eminent presence of officials from German Consulate. The language lab was inaugurated at the hands of German Consul, Mr. Foster (Mumbai), Mr. Flucht (Director Max Mueller Bhavan), Mrs. Stefanie (Director of PASCH



Germany), Mrs. Sophie Engel (PASCH representative India).

The language lab is the result of the special funding of PASCH (Partner Schools, German Government's programme of partnering Indian Educational Institutions), Max Mueller Bhavan and the efforts of the German Department of Modern College. The inauguration ceremony was held in the presence of Dr. Rajendra Zunjarrao (Principal Modern College), Prof. Jagdish Chinchore (Vice-Principal), Prof. Jorwekar and Prof. Chirputkar and other distinguished dignitaries.

The inauguration ceremony was compered by Mrs. Sanjivani Kuvalekar, Head of the German Department.

Mr. Flucht and Mr. Foster appreciated the efforts taken by the German department to promote German language and learners. They also expressed great hopes and results from this important linguistic step in the near future. Mr. Flucht assured to continue the co-operation to Modern College in future.

- Mrs. Sanjeevani Kuwalekar,  
HOD, German

## BUSINESS TALENT HUNT

- 5 students from senior wing participated in Business Talent Hunt popularly known as BTH 2009 which was held in B.M.C.C from 16<sup>th</sup> to 18<sup>th</sup> of September.
- The Team represented Modern College Shivajinagar. Pune-5 and gave its best performance in various competition such as WHAT NEXT (Situational corporate case studies enacting). Block and Talk (Self Debate), group discussion. Management games and mad ads.

The Participants details are as follows

Name	Class
Nikhil Bhushan	T.Y.B.Com.'B'
Rutuja Ingle	T.Y.B.Com. 'A'
Pranav Shirole	F.Y.B.Com. 'A'
Sagar Shah	F.Y.B.Com. 'A'
Dhanashree Patil	F.Y.B.A. Arts 'B'

- Team Modern secured **THIRD** place in "WHAT NEXT" event: case studies find solution to a case through writing and enacting the same.
- In Block and Talk (self Debate) Nikhil Bhushan came in top 5 out of 200 participants.
- Team Modern scored high in Mad ads our topic was Flirt, Shirts. Selected in **TOP 10** out of 36 colleges.
- Team Modern also participated in Group Discussions and Management games.
- Pranav Shirole and Nikhil Bhushan participated in Business quiz
- The team got overwhelming help from our Professors Dipali Thakur and Ms Neha (Political Science Dept.)
- Madhu Subramaniam of T.Y.B.com 'D' contributed by making Poster for Mad ads.
- Nikhil Bhushan of T.Y. B.Com 'B' was felicitated in Fergusson College on 22<sup>nd</sup> of September, 2009 for achieving **1st Rank** in the course National Security and International Relations. This is an Extensive Research Course in Foreign Relation and Diplomacy conducted by Deccan Education Society' JRVGTI (Jagannath Rathi Vocational Guidance And Training Institute)
- 80 Students from various colleges registered for this course. Renowned architect Mr. Vikas Bhosekar was the chief guest and the chairman of Deccan Education Society'.

## Department of Marathi

Marathi department is a post-graduate department. This department has students from Arts, Science and Commerce wing. During this year, the department had an exhaustive and challenging schedule of curricular and extra curricular activities.

We have 15 students who have opted for Marathi as a special subject.

During this year, we organized three seminars, one state level on 29-30 January 2010, second state level on February 2010 and third one is an international seminar held on 4-5-6 March 2010.

A state level seminar was organized on various text books and a special author 'Saint Tukaram' on 29-30 January 2010. It was two days seminar. The opening session was graced by honourable chairman B.C.U.D. University of Pune Dr. Pandit Vidhyasagar, Dr. Ramesh Devare, Dean of Arts faculty Dr. Rajendra Zunjarrao, Principal, Vice-Principal Jagadish Chinchore, visitor A. G. Gosavi, Vice-Principal D. Y. R. Waghmare and Dr. Snehal Tawre. There were nine sessions and the chairperson were Dr. Ramdas Dange and Dr. Manohar Jadhav, H.O.D. Marathi department, University of Pune. There were 15 speakers, mainly Dr. Ramesh Devare, Dr. Kishor Sanap, Dr. Sadanand More, Dr. Lela Govilkar, Dr. Dange, Dr. Neela Pandare, Mr. Balearao Musale, Prof. Vishwas Vasekar, Dr. Manohar Jadhav, Dr. Rajendra Zunjarrao and Dr. Snehal Tawre were the speakers and they expressed their views on various topics about the subject.

In February 2010 we organised a state level seminar on '*Lekhak Tumachaya Bhetila*' 'लेखक तुमच्या भेटीला.' It was two days seminar. The opening session was graced by honourable Dr. L. R. Nasirabadkar, Mr. Baba Bhand, Dr. Rajendra Zunjarrao and

Dr. Snehal Taure. There were 12 authors and twelve sessions. Well-known authors namely Dr. Shreeram Gundekar, Mrs. Urmila Pawar, Mr. Balasaheb Sowdagar, Mr. Aasaram Lomte, Dr. Baburao Upadhyaya, Dr. C. V. Joshi, Dr. Bhaskar Shelke, Dr. Balasaheb Gunjal, Dr. D. T. Bhosale, Dr. Ashok Shinde were given good speech. All the speakers and they expressed their views on various topics about the subjects.

'जागतिक स्तरावर मराठी साहित्याच्या संशोधनाचे आणि अभ्यासाचे स्वरूप' An international seminar was organized on this by Marathi department on 4-5-6 March 2010. It was a three day international seminar. The opening session was graced by honourable Pro-Vice Chancellor Dr. Arun Adsool, Dr. Rajendra Shende, Head of department of Ozen action, UNEP DTIE (France), Mayor of Pune Municipal Corporation Mr. Mohansing Rajapalji, Dr. Gajanan Ekbote, Chairman of P. E. Society, Principal Dr. Rajendra Zunjarrao Visitor A. G. Gosavi, Vice-Principal Jagadish Chinchore, Prof. R. G. Jadhav and Dr. Snehal Tawre.

The speakers were 85. There were eleven sessions. The Chairman of all sessions were Dr. P. L. Gavade, Dr. Anand Yadhav, Dr. Manohar Rokade, Dr. Shashikant Savant, Mr. Avadhoot Kakodkar, Dr. D. T. Bhosale, Dr. Leele Govilkar, Dr. N. J. Sonawane, Dr. L. R. Nasirabadkar, Dr. D. N. Dhanagare and Dr. G. M. Pawar, Dr. Tawre published a book 'खिशातील शुद्ध शब्द कोश' was relised by Mayour Mr. Rajpal.

Prof. Jayant Jorvekar compered the main function. Mrs. Nayana Kulkarni, Mrs. Sunita Purohit, Mr. Vijay Gaikwad, Mrs. Vandana Joshi, Mrs. Surekha Parab, Mrs. Amruta Oke, Dr. Madura Korrane, Mr. Narendra Naidu and Mrs. Samiksha Awdgonkar were the compers for the sessions.



The success of this three days international seminar was a result of good team work of my colleagues and the students. The credit of this international seminar goes to Dr. Gajanan Ekbote and Dr. Rajendra Zunjarrao. I am thankful to them.

#### **Achievements -**

##### **Dr. Snehal Tawre -**

- 1) Published a book 'खिशातील शुद्ध शब्दकोश' at the hands of honourable Mr. Mohansing Rajpalji, Mayor of P.M.C.
- 2) Chairperson in Ratra Mahavidyala for National Level Seminar held in 20 -21 March 2010 - the subject was 'भारतीय साहित्यातील बदलते प्रवाह.'
- 3) Chief guest in Kavisammelan by Shabda Vaibhav Group.

##### **Dr. Madhura Korrane -**

- 1) A seminar was organised by Samajbhusan Appasaheb Jedhe College, Pune on 26-2-2010. Main subject for seminar was 'Sathottari Marathi Sahityatil Badalati Jeevanmulye.' Invited to participate in this seminar. Presented the artical on subject 'Natyashrutitil Badalti Jeevanmuley.'
- 2) Invited as Chief guest in the programme of Kavi Sammelan organised by 'Shabdhavaibhav Sahitya Mandal' on 4/4/2010.
- 3) Active participation as co-ordinator in examination department of 'Maharashtra Sahitya Parishad, Pune.'

**डॉ. स्वाती कर्वे** (मराठी विभाग - कनिष्ठ महाविद्यालय)

- १) स्त्रियांची शतपत्रे (१८५० ते १९५०) पुस्तकाचे प्रकाशन.
- २) महाराष्ट्र साहित्य परिषद आयोजित प्रकल्प - मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : खंड : ७ : भाग २ मध्ये

लेखन : वाङ्मयीन नियतकालिके (१९५० ते १९७५, १९७५ ते २०००) चे लेखन.

- ३) वर्षभरामध्ये १२ लेख प्रसिद्ध.
- ४) 'स्त्रियांची शतपत्रे' पुस्तकाच्या निमित्ताने ETV वर मुलाखत.
- ५) सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडियन लॅंग्वेजेस, मानस गंगोत्री, म्हैसूर - या संस्थेच्या भारतीय पातळीवर होणाऱ्या बल्क पर्वेस योजनेत 'स्त्री विकासाचे नवे क्षितीज' या ग्रंथाची निवड.
- ६) ललित : मार्च २०१० - 'ललित लक्षवेधी' मध्ये 'स्त्रियांची शतपत्रे' या ग्रंथाची निवड.

##### **मकरंद आण्णासाहेब हजारे** (तृतीय वर्ष - कला)

- शाहू मंदिर महाविद्यालय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा - द्वितीय क्रमांक.
- सेठ वालचंद हिराचंद वक्तृत्व स्पर्धा - २००७-०८, २००८-०९ - प्रथमक्रमांक.
- कला मंडळ आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - २००७-०८, २००८-०९ - प्रथमक्रमांक.
- आंबेडकर महाविद्यालय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा - तृतीय क्रमांक.
- एस.वाय.बी.ए. मध्ये इतिहास विषयात सर्वाधिक गुण मिळवून विशेष पारितोषिक.
- राष्ट्रीय सेवा योजनेतील (NSS) होतकरू विद्यार्थी म्हणून निवड.

- **Dr. Snehal Tawre**, HOD, Marathi

#### **मराठी विभाग**

#### **'लेखक तुमच्या भेटीला'**

#### **एक प्रेरणादायी चर्चासत्र**

पुणे येथील प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीच्या मॉडर्न कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालयाचा पदव्युत्तर मराठी विभाग आणि पुणे विद्यापीठ यांच्या संयुक्त विद्यमाने बुधवार दिनांक १० व गुरुवार दिनांक

११ फेब्रुवारी २०१० रोजी 'लेखक तुमच्या भेटीला' या विषयावरील राज्यस्तरीय चर्चासत्र उत्तम संयोजनामुळे यशस्वी झाले.

या चर्चासत्राचे उद्घाटन बुधवार दिनांक १० फेब्रुवारी २०१० रोजी सकाळी ११ वाजता मॉडर्न महाविद्यालयाच्या प्रशस्त असेंब्ली हॉलमध्ये पुण्यातील सुप्रसिद्ध 'साकेत' प्रकाशनचे प्रकाशक आणि नामवंत लेखक / कादंबरीकार माननीय श्री. बाबा भांड यांच्या शुभहस्ते झाले. आपल्या उद्घाटनपर भाषणामध्ये त्यांनी लेखन ही एकाचवेळी आनंद आणि यातना देणारी प्रक्रिया असते असे सांगून लेखकाला जाणण्यासाठी त्यांची पुस्तके वाचा असे प्रतिपादन केले. आपल्या व्यक्तिमत्त्वाची जडणघडण कशी झाले हे सांगताना त्यांनी त्यांच्या वाचनात आचार्य अत्रे यांच्या 'मी कसा झालो' या पुस्तकाचा उल्लेख केला व आपल्या लेखनाची सुरुवात एका ऐंशीपानी वहीमध्ये जीवनातील प्रसंग लिहून झाल्याचेही त्यांनी सांगितले. स्काऊटमुळे अमेरिकेत जाण्याची संधी मिळाली व तेथील अनुभवांवर आधारित प्रवासलेखन केल्याचे व ते प्रकाशित करण्यासाठी आपण प्रकाशक झाल्याचेही त्यांनी सांगितले. 'दशक्रिया' आणि 'तंट्या भिल्ल' या कादंबऱ्यांच्या लेखनाची प्रक्रियाही त्यांनी स्पष्ट केली.

उद्घाटन समारंभाच्या अध्यक्षस्थानी मराठीतील ज्येष्ठ समीक्षक डॉ. ल. रा. नसिराबादकर होते. त्यांनी आपल्या अध्यक्षस्थानी मराठीतील मनोगतामध्ये अशा चर्चासत्रांमधून लेखक आणि वाचक यांच्यामध्ये संवाद साधला जातो आणि लेखकाला जाणून घेण्याचे प्रयत्न होतात असे सांगितले. जीवनाची प्रगस्थ जाणीव आपल्याला साहित्यच देते असेही प्रतिपादन केले जाते.

या प्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. झुंझारराव यांच्या शुभहस्ते व्यासपीठावरील सर्वांचा सत्कार करण्यात आला. डॉ. झुंझारराव यांनी आपल्या मनोगतामध्ये मराठी विभागातर्फे आयोजित करण्यात आलेल्या जिल्हास्तरीय, राज्यस्तरीय चर्चासत्रांचा आणि दिनांक ४, ५ व ६ मार्च २०१० रोजी होणाऱ्या जागतिक पातळीवरील चर्चासत्राचा

उल्लेख करून संयोजक व महाविद्यालयाच्या मराठी विभागप्रमुख डॉ. स्नेहल तावरे आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांना धन्यवाद दिले. डॉ. स्नेहल तावरे यांनी प्रास्ताविकात हे चर्चासत्र आयोजित करण्यामागील उद्देश स्पष्ट केला. या समारंभास उपस्थित राहिलेल्या सर्व अतिथींचे तसेच विविध महाविद्यालयातील, महाराष्ट्रातील अनेक विद्यापीठ कक्षेतील अनेक महाविद्यालयांतील प्रतिनिधींचे व उपस्थित सर्व श्रोत्यांचे आभार महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. वाघमारे यांनी मानले. उद्घाटन समारंभप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्रा. जयंत जोर्वेकर यांनी आपल्या खास शैलीतून प्रभावीपणे सूत्रसंचालन केले.

प्रा. श्रीराम गुंदेकर, प्रसिद्ध लेखिका उर्मिला पवार, लेखक, पटकथाकार, चित्रपट, गीतकार बाबासाहेब सौदागर आणि लोकसत्ताचे संपादक, कथालेखक आसाराम लोमटे यांनी दुसऱ्या सत्रात कथानिर्मिती प्रक्रियेसंदर्भातील आपले मनोगत व्यक्त केले.

उर्मिला पवार यांनी आपल्या लेखनामागील प्रेरणा स्पष्ट केल्या. आपल्या कुटुंबातून, तसेच बसस्टॉपवर, रेल्वेमध्ये, किचनमध्ये आपल्या लेखनाला कसे विषय मिळाले, जीवनातील वास्तव अनुभव आपल्या कथाकर्तृत्वाचे, कथालेखनाचे विषय कसे झाले ते सांगून माणसाचे नातं सांगणाऱ्या कथालेखनाचा प्रवास सोदाहरण स्पष्ट केला.

प्रा. श्रीराम गुंदेकर यांनी सत्यशोधकीय साहित्य निर्मितीमागील प्रेरणा स्पष्ट केल्या. सामान्य माणूस, चळवळीतला कार्यकर्ता आणि लेखक या संदर्भात स्वानुभवकथन करून आपण कविता, कथा, कादंबरी इ. साहित्यप्रकारांतील लेखन, लेखनस्वातंत्र्य व सामाजिक बांधिलकी यांच्या समन्वयातून कसे केले ते स्पष्ट सांगितले. कथाकाराने रुढी, परंपरा व नवे ज्ञान यांचा गांभीर्याने विचार करावा असेही सूचित केले.

बाबासाहेब सौदागर यांनी आपण प्रतिकूल कौटुंबिक परिस्थितीतून लेखनाकडे कसे वळलो ते सांगून आपल्या कथानिर्मितीमागील प्रेरणांचा आढावा घेतला. त्या संदर्भात त्यांनी आपल्याला मुलगा मानलेल्या तमाशानर्तकी



लक्ष्मीबाई कोल्हापूरकर यांचा आवर्जून उल्लेख केला. त्यांनी पटकथा, संवाद, गाणी, दूरदर्शन मालिका इत्यादी संदर्भात स्वानुभव - कथन करून 'आई' ही ध्वनिमुद्रित कविता श्रोत्यांना ऐकवली, तेव्हा श्रोते भारावून गेले. आसाराम लोमटे यांनी पत्रकारितेच्या क्षेत्रातील आपले अनुभव कथन केले व पत्रकाराला वास्तवाचे तपशील अधिक मिळतात असेही सांगितले आणि 'इडा पिडा टळो' या दीर्घकथासंग्रहातील एकूण सहा कथांच्या संदर्भात आपण किती गांभीर्याने लेखन केले ते विशद केले. लेखक ठरवून लिहित नाही, आतून सूर लागतो तेव्हा तो लिहितो. पुरस्कार, मानसन्मान, सत्कार हे अनुषंगिक असल्याने त्याकडे आपण थंडपणाने पाहिल्याचेही त्यांनी प्रतिपादन केले. आपल्या दीर्घकथांमधून ग्रामीण स्त्रीने अभयकारक ग्रामीण व्यवस्थेविरुद्ध उभे राहावे हे भान चित्रित केल्याचेही त्यांनी सांगितले. प्रा. मधुरा कोरात्रे यांनी उपस्थितांचे आभार मानले.

दिनांक ११/२/२०१० रोजी सकाळी १० वाजता सत्र सुरू झाले. डॉ. स्नेहल तावरे यांनी व्यासपीठावरील मान्यवरांचे स्वागत केले. या सत्रामध्ये प्रा. डॉ. बाबुराव उपाध्ये आणि प्रा. डॉ. चं. वि. जोशी यांनी आपल्या कथालेखन निर्मितीमागील प्रेरणा स्पष्ट केल्या. डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांनी आपल्या संघर्षमय कौटुंबिक जीवनाचा थोडक्यात आढावा घेतला व त्या पार्श्वभूमीवर जीवनानुभूतीतून कथानिर्मिती कशी झाले ते सोदाहरण स्पष्ट केले. 'हरवलेला गाव' या कथेच्या संदर्भात त्यांनी माणसाच्या अंतरंगापर्यंत पोहोचण्यासाठी शब्दांचा सेतू बांधण्याची गरज वाटल्याचे सांगितले. आपल्या व्यक्तिमत्त्वाच्या घडणीत, लेखन- प्रवासात अनेक चांगली माणसे भेटल्याचेही त्यांनी सांगितले.

प्रा. डॉ. चं. वि. जोशी यांनी 'कथागौरव' या पाठ्यपुस्तकात समाविष्ट करण्यात आलेल्या 'सेझ' या त्यांच्या कथेची निर्मितीप्रक्रिया तपशीलवार उलगडून दाखविली. काळानुसार बदलत गेलेल्या कथेचे प्रत्यंतर 'सेझ'मधील वास्तवचित्रातून येते तेही स्पष्ट केले. 'सेझ' होतकरी जीवनातील शोषणाचे मॉडेल आहे असेही ते म्हणाले. 'सेझ'चे मध्यवर्ती सूत्र, 'सेझ'मधील पात्रांमधील

संघर्ष 'सेझ'च्या भाषाशैलीचे वेगळेपण, कथानकाचा विकास आणि 'सेझ' मधून व्यक्त होणारा आशावाद इत्यादी संदर्भात त्यांनी मौलिक विचार मांडले आणि ग्रामीण व्यवस्थेतील नववसाहतवादाचे वेगळेपण विशद केले.

सत्र ४ मध्ये कथासंग्रहाचे संपादन, कथासंग्रहाची प्रस्तावना, कथासंग्रह संपादनमागील भूमिका इत्यादी संदर्भात प्रा. डॉ. भास्कर शेळके, प्रा. डॉ. गुंजाळ, प्रा. डॉ. अशोक शिंदे आणि प्रा. डॉ. द. ता. भोसले यांनी आपली भूमिका स्पष्ट केली.

प्रा. डॉ. भास्कर शेळके यांनी 'कथागौरव' या संग्रहातील कथा सर्वसमावेशक असल्याचे सांगितले व चांगली प्रस्तावना ही ग्रंथवाचनाची गुरुकिल्ली असते या संदर्भात आपले विचार मांडले. प्रा. डॉ. गुंजाळ यांनी अनेक संपादित ग्रंथांचा उल्लेख आपल्या व्याख्यानात केला. या संपादित ग्रंथामागील संपादकांचा दृष्टिकोन स्पष्ट केला. मराठी कथेच्या उगमापासून नवकथेपर्यंतच्या कथावाङ्मयाचा थोडक्यात उल्लेख करून कथेचे बलस्थान, कथेचे वेगळेपण, कथेची वैशिष्ट्ये व मर्यादा इतर साहित्य- प्रकारांच्या संदर्भात स्पष्ट करून कथासंग्रहाचे संपादन करताना संपादकीय किती महत्त्वाचे असते ते सांगितले.

डॉ. द. ता. भोसले यांनी श्रोत्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांची कथावाङ्मयाच्या अनुषंगाने सूत्रबद्ध उत्तरे दिली आणि कथालेखन कसे करावे, कथानिर्मिती, कथासंपादन आणि कथेचे अध्यापन या संदर्भात मौलिक मार्गदर्शन केले. चर्चासत्राचा समारोप डॉ. द. ता. भोसले आणि पुणे विद्यापीठ मराठी अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष डॉ. अशोक शिंदे यांच्या उपस्थितीत झाला. डॉ. द. ता. भोसले यांनी १९९०-९१ ची नवी ग्रामीण कथाकारांची पिढी जागतिकीकरणास महत्त्व देणारी असल्याचे सांगून त्यांच्या दुभांतून सशक्त अभिव्यक्ती होत असल्याचे समाधान व्यक्त केले.

डॉ. अशोक शिंदे यांनी प्रतिभावंताजवळ अनुभव घेण्याची व तो व्यक्त करण्याची कला असते असे सांगून

लेखकाचे अंतःकरण विशाल सागरासारखे असावे हे ज्ञानेश्वर, सावरकर इत्यादींचा उल्लेख करून सोदाहरण स्पष्ट केले. डॉ. स्नेहल तावरे यांनी हे चर्चासत्र आयोजित करण्यामागील आपली भूमिका स्पष्ट केली. अनेक लेखकांना निमंत्रित करून त्यांच्या लेखनप्रक्रियेसंदर्भात त्यांचा श्रोत्यांशी संवाद साधून साहित्याकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन सफल झाल्याचे सूचित केले. उपस्थित मान्यवरांनी व सभागृहातील श्रोत्यांनी चांगला प्रतिसाद दिल्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार मानले.

श्रोत्यांना विविध साहित्यप्रकारांतील ग्रंथ उपलब्ध व्हावेत यासाठी चर्चासत्राच्या संयोजकांनी महाविद्यालयाच्या परिसरात ग्रंथप्रदर्शन आयोजित केले होते.

वाङ्मयीन वाचकाभिरुची संपन्न करण्याचा हा स्तुत्य उपक्रमही आयोजित करण्यात आला. मॉडर्न महाविद्यालयाच्या मराठी विभागाने 'लेखक तुमच्या भेटीला' हे अपूर्व चर्चासत्र आयोजित करून महाविद्यालयाच्या नावलौकिकात अधिक भर घातल्याचे मत जाणकारांनी व्यक्त केले.

- डॉ. स्नेहल तावरे (मराठी विभागप्रमुख)

## Department of English

### Visiting faculty for PG -

Dr. P. F. Patil, former Principal, Lasalgaon  
Dr. Shirish Chindhade, former Principal,  
M.U. College

Dr. Madhuri Gokhale, Reader BMCC

Dr. Silloo Chopra, Reader Poona College

Ms. Jagari Mukharjee, Lecturer,  
Fergusson College

The PG Wing comprises both M.A. Part I and II, Semester system, from the academic year 2009-10 with 61 students. We have on eminent visiting faculty. PG students attended Seminars and Lecture Series organised by St. Mira's College and Fergusson College - Dept of English in the month of February 2010.

Optional English at F.Y.B.A. level was opted by 12 foreign students. 4 from Sri Lanka, 3 from Iran, 1 from Nepal, Bangladesh, South Africa each and 2 from Afghanistan.

Dr. Madhuri Gokhale, Reader Dept. of English, BMC College was invited to deliver a lecture on 'How to prepare for NET and SET examination' on 19th April 2010.

### University Results -

TYBA - Special English : 78%

Distinction : 3

First Class : 4

MA : 86%

First Class : 6

### Student Strength :

TYBA - Special English - 21

SYBA - Special English - 20

FYBA - Optional English - 42

SYBSc - Optional English -

FYBCom. - Additional English - 160

MA - I - Special English - 37

MA - II - Special English - 24

Our teachers from the dept. worked as visiting faculty, to teach English courses at SYBSc. Biotechnology.

### Staff Activities and Achievements :

#### Ms. S. Parab, HOD

- Invited as Chief Guest and Speaker by NSS Committee (Sr. Wing) on 5th September 2009.
- Invited as a 'Judge' for the 'Advertisement Competition' held on 14th Oct. 2009 by the Commerce Association of Modern College.
- Invited as a Guest Lecturer by Tilak Maharashtra Vidyapeeth to deliver lectures on 'Structure of Modern English' to MA - English Students - Distant Education from 11th January 2010 to 16th January 2010.



- Invited as a Resource Person by Dept. of English St. Mira's College at Que-Day-Seminar-PG on 'English Language Today' on 8th February 2010. Delivered a Talk with PPT on language and Society, Language Variations, Dialects, Register & Style.
- Invited by Mechanical Engineering Dept. of MIT. Pune to Judge the event 'OFF - THE - CUFF' in Axterate 2010 - a technical festival on 18th February 2010.
- Invited as a Resource Person by Appasaheb Jedhe College of Arts, Science and Commerce for a One-Day-Seminar held under Quality Improvement Programme, Pune University on 25th February 2010. Gave a Talk using PPT, on 'Listening Skill.'
- Invited as a Judge by Ness Wadia College of Commerce to judge a Drama Competition held in January 2010.
- Invited as a 'Resource Person' by Dept. of English, Fergusson College, at a Lecture Series for M.A. English students, sponsored by University of Pune, on 11th March 2010. Delivered a Talk using PPT on Topic British, American and General Indian English.
- Appointed as an LIC member by University of Pune to Visit Sitabai Rangoji Shinde College in December 2009.
- Invited to Compere Que Session of the International Seminar on 'Jagatik Staravar Marathi Sahityachya Sanshodhanache anni Abhyasache Swaroop' held on 5th March 2010. by Dept. of Marathi, Modern College.
- Attended 2 state level seminars organised by Dept. of Marathi on 29th & 30th January 2010 and 10th & 11th February 2010.
- Compered at the 'EXIT MEET' held with the NAAC PEER TEAM and Modern College staff on 20th January 2010.
- Appointed as a member of the Streering Committee - NAAC by the college, for the year 2009-10.
- Appointed as Chairman of the Committee formed for 'NAAC-Curricular Aspects.'
- The 'FOREWARD' for NAAC Report was penned and Thanks giving letters to the Peer Team were drafted.
- Appointed Chairman of the P. G. Association and Library Committee.

#### **Mrs. Alka Kamble -**

- Invited as a Resource Person at a workshop conducted by B. R. Gholap College Sanghvi. Topic : 'Writing Skills' on 10th September 2009.

#### **Ms. Dipali Lodh**

##### **Seminars attended :**

- a) A state level seminar in 'On Research - Methods and Techniques' held on 28th & 29th January 2010 in N. Wadia College.
  - b) A National level seminar on 'Indian Fiction in English' from 4th to 6th February 2010 in Abeda Inamdar College.
  - c) One day seminar on 'PG - English Language Today' held on 8th February 2010 in St. Mira's College.
- Presented a Paper, Topic : Feminism in the novels of Rama Mehta and Manju Kapur at a National level seminar organised by Y. Mohite College BVP on 3rd March 2010.
  - Worked on various committees at the college level :
    - NSS
    - P. G. Association

- Magazine Committee
- Website Development Committee
- Remedial Courses
- Invited as Visiting Faculty for MA English by Poona College in March 2010 and Abeda Inamdar College in December 2009.

#### **Ms. Sangita Sharma -**

- Invited as Visiting faculty at Law College BVP and Visiting faculty at Modern College B.B.A.
- Attended a seminar at Mohite College BVP on 3rd March 2010.

I congratulate Ms. Dipali Lodh for getting selected and appointed as a full-time lecturer in English in the Senior-Grantable wing of the College.

**- Ms. Surekha Parab**  
Head  
Dept. of English

## **Department of Hindi**

1. 14th Sept. 2009: Various competitions were organized on the occasion of Hindi day for the students of FY, SY TY, B.Com and BA students like essay writing, advertisement writing etc ..
2. 15th Oct. 2009: Prize Distribution - Chief Guest - Prof Mrs. Shailaja Mandke - HOD Hindi Department, Garware College Pune. Chairperson for the program was Dr. Waghmare.
3. From December 2009 we have started a new activity of appreciation of story called "*Kahani Unki Rai Meri*".

#### **Students' Success**

1. 11th Dec 2009: Miss Pramila Shetty a student from F.Y.B.Com class participated in elocution competition in Hindi which was organized by SNTD College, Pune.

2. 29th Dec 2.009: Miss Sujata Bhalerao a student from SYBA class participated in essay competition organized by Poona College, Pune and got first prize of Rs. 1000/- and a memento and certificate.

#### **Individual Activities**

##### **Mrs. Sunita Purohit -**

1. 29th Sept. 2009: Invited as a chief guest at 'Prasarbharati' Pune television Centre for the celebration of 'Hindi Pakhwada'.
2. Oct 2009: Elected as vice-chairman of Nrityabharati Kathak Dance academy, Pune.
3. 17th Nov 2009: Delivered a speech on Pune Radio in a Hindi program 'Kalash' - subject book review.
4. 19th Nov 2009: Delivered a speech on 'Abhinaydarpan' (a book of 'Nandikeshwar' on classical dance kathak) on the occasion of birth anniversary celebration of Late Guru (Kathak maestro) Dr. Rohini Bhate - chief guest 'Mr. Ravi Paranjape'.
5. 18th Dec 2009: Compered a dance program of 'Rochit Kathak dance academy', Pune.
6. 20th Dec 2009: Prof. Mrs. Sunita Purohit compered a dance program followed by felicitation of Kathak maestro's of Maharashtra, organized by Prerana foundation.
7. Presented a paper on 'syllabus in colleges of Maharashtra' in state level seminar on the occasion of 'Maharashtra Hindi Parishad's 17th Adhivasion' held at Narayangaon near Pune. This paper is published in a special magazine 'Upalabdhi' on 26 December 2009.

**Prof. Mrs. Sunita Purohit**  
(HOD Department of Hindi)



## German Department

### A. Achievements

#### □ Departmental achievements

- A landmark agreement was signed between Modern College and Pasch, an initiative by the German education ministry, was signed on 22<sup>nd</sup> April, 2009. Modern college is one of the 1000 colleges chosen worldwide for an agreement of this sort. Under this agreement, all the teachers and students will be given help in various forms for learning and transferring the knowledge of German language and spreading the awareness thereby.
- Thanks to Pasch (Partner Schools, an initiative by the German govt) language lab equipped with modern amenities such as TV sets, computers, dvd players was inaugurated on 25<sup>th</sup> Sept 2009, at the hands of Mr. Bern, counsel, Mumbai. Goethe Institute's sponsorship for this language lab was to the tune of Rs. 4.5 Lacks.
- At the invitation by the German govt visitor A.G.Gosavi and vice-principal J.P.Chinchore visited Germany in May, 2009 to study educational institutes in Germany.

#### □ Achievements by the faculty

- Faculty of the dept. Mrs.S.V.Kuvalekar presented a paper on 'German textbook in Maharashtra' at a National Conference called Indaf organized in Baroda, 18th December 2009.
- Mrs Kuvalekar participated on 23<sup>rd</sup> August in the workshop. The topic was: 'Effective Use of Films in Foreign Language Teaching'
- Essay titled 'Future of German language in your country' written by Mrs.S.V.Kuvalekar was selected among the best 5, in an international competition organized by Goethe institute and will feature in a journal to be published soon.

#### □ Achievements by the students

- Our seven Indian recipes written in German by our students were selected to appear in a recipe book in German. This competition was organized by the Goethe Institute, Germany.  
Names of the participants – Shridhar Kulkarni, Ankisha Jain, Sharvari Narkhedkar, Priyanka Nargunde, Puja Kadam, Rucha Khare and Apar Raje.
- Under this project our Rucha Khare, Apar Raje, Ankisha Jain and Sharvari Narkhedkar are leaving for Germany on 15<sup>th</sup> May 2010 to participate in the international Youth Camp.
- Our four students of 11<sup>th</sup> std were invited by MMB for Asian Youth Camp near Saswad which was organised by MMB from 11<sup>th</sup> to 20<sup>th</sup> Dec. 2009. Rutwik Gadgil, Ruchita Shilotri, Priyanka Ballal and Shrutika Dhuri participated in this camp and passed A1 international exam successfully.
- Many of our students attended German Film Festival which helped them to improve their language skills.
- Vipra Patil, Abhilash Narayan, Saumitra Risbudkar, Ruchita Shilotri, Mihir Ranade got the opportunity to watch the German musical Band exclusively of the children. This concert took place in October in Mumbai.
- Rutwik Gadgil, Ruchita Shilotri, Apar Raje, Priyanka Ballal and Rucha Khare, all these Jr. College students took part on 2<sup>nd</sup> April 2010 in Mumbai, in the Deutscholympiad, which is an international prestigious competition of German Government.
- **Result analysis** of academic year 2008-09 (F.Y.B.Com)  
Highest – Karadkar Shreyas – 87/100  
**Distinction – 4**    First class – 4  
Second class – 2    Pass – 1  
**100% result**

## B. Visits and Activities arranged

- Review workshop of F.Y.B.Com syllabus was conducted on 1<sup>st</sup> of December, 2009.
- Jr. College Students of the department visited an exhibition on German culture which was organised by Max Mueller Bhavan, Pune on the occasion of Golden Jubilee.
- On 25<sup>th</sup> and 26<sup>th</sup> April 2010 a workshop for the teachers of German was organised.
- A Swedish delegation of four teachers visited our college on 18<sup>th</sup> Feb 2010 and had one hour discussion with the students and with our vice Principal J.P. Chinchore, supervisor Jorwekar and other teachers. Their speeches were very informative.

**Mrs. S. V. Kuvalekar**, Head,  
Department of German

## राज्यशास्त्र विभाग

राज्यशास्त्र हा विषय प्रथम, द्वितीय, तृतीय वर्षासाठी सामान्य व द्वितीय-तृतीय वर्षासाठी विशेष स्तरासाठी आहे. शैक्षणिक वर्षे २००९-२०१० मध्ये राज्यशास्त्र विभागातर्फे दिनांक ६ फेब्रुवारी २०१० रोजी M.P.S.C. व U.P.S.C. परीक्षेतील राज्यशास्त्र विषयाचे महत्त्व या विषयावर श्री. विजय कबाडे यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते.

तृतीय वर्ष राज्यशास्त्र विशेष स्तरावरील विद्यार्थी मकरंद अण्णासाहेब हजारें यास श्री. शाहू मंदीर महाविद्यालयाच्या सुवर्णमहोत्सवी वर्षानिमित्त ८ फेब्रुवारी २०१० रोजी आयोजित केलेल्या आंतरमहाविद्यालयीन वरिष्ठ गटातील वक्तृत्वस्पर्धेत द्वितीय पारितोषिक मिळाले.

## Psychology Department

This year 124 students were given admission in Psychology Department (S.Y.BA- 34, T.Y.BA-35 and M.A.-55). We had 10 students from other states and 5 International students. This year our department had started a new specialization in M.A. Clinical Psychology.

Dr. Ujjwal Nene, Dr. Vaishali Mardhekar, Dr. Savita Deo, Miss. Himani Swami, Miss. Madhuri Jadhav, Mrs. Trupti Chaudhari and Miss. Aishwarya Iyer are our visiting faculty. Throughout the year Psychology Department organized various co-curricular and extra-curricular activities.

### Guest Lectures

Guest lectures were arranged to give extra knowledge to students.

Date	Topic	Speaker	Designation
7/09/09	Film Direction	Makrand Nashikkar	Film Director
27/01/10	Suicide	Dr. Ulhas Luktuke	Psychiatrist
27/01/10	Suicide	Dr. C.G. Deshpande	Ex- HOD, Psychology, Mumbai University.
27/01/10	Suicide	Dr. Medha Kumthekar	Ex- HOD, Psychology, S.N.D.T University, Pune
24/02/10	Psychological Research	Dr. Vaishali Mardhekar	Psychologist
25/02/10	NEO-PI	Dr. Savita Deo	Lecturer in Psychology



## WORKSHOPS ORGANIZED:

Date	Topic	Resource Person	Designation
8/01/10	Clinical Assessment	Dr. Ujawala Nene	Clinical Psychologist K.E.M. Hospital, Pune
3/02/10	Study-Skills	Miss. Himani Swami	Counsellor
5/02/10	Administration of Group testing	Smt. Neelima Apte	Researcher, Jana Prabodhini, Pune
22/23 Feb'10	T.Y.B.A Syllabus Revision	Dr. V.F. Desle, Prin. N.S. Nikam Dr. B.R. Shejwal Dr. G. R. Ekbote	Chairman BOS Dean Mental, Moral & Social Sciences H.O.D, Psychology, UoP Chairman P.E. Society, Pune.

## Field-Visits

Field-visits were organized to make students aware of applications of Psychology in various fields.

### Name of the Institute

Bal Sudhar Griha, Shivajinagar Pune  
Kaiwalya Dham Yoga Institute, Lonavala.

### Objective of the Institute

Rehabilitation of the Delinquent  
Training in Yoga

## Placement

Passed out M.A. Students got appointment as lecturers, researchers, counsellors, special educators, rehabilitation officers, HR managers in various organizations.

## Seminars Attended:

Students were encouraged to participate in seminars organized by other institutions.

Date	Topic of the Seminar	Host Institute
16,17,18 <sup>th</sup> Dec 09	Recent trends in Applied Psychology (National Level) No. of Students- 9	Fergusson College, Pune
29,30 Jan 10	Modern Approaches and therapies in Counselling Psychology (State Level) No. of Students- 15	Sarada College, Ahmednagar
8,9 Feb 10	Bio Psychological Health (State Level) No. of students- 7	C. T Bora College, Shirur
22,23 March 10	Health Psychology (National Level) No. of students- 8	University of Pune, Pune

## Teachers' Participation

Teachers also participated in National, State, and District- Level conferences, presented papers and were invited as resources persons.

- **Smt.Vijaya Jagatap** participated in poster presentation at National Level seminar held at Fergusson College.

- **Smt. Shraddha Deshmukh** presented paper on Brief Therapy at State Level Seminar held at Sarada College, Ahmednagar.
- **Mrs. Amruta Oke**, worked as a member of advisory committee of State Level seminar at C.T. Bora College, Shirur.
- **Smt. Smita Vidya and Mrs. Shweta Kakade** attended State Level Seminar on "Research methods in Social Sciences" organized by Modern college, Ganeshkhind, Pune.

### **Film Club**

This year, **Miss. Aishwarya Iyer**, started the activity of Film Club for S.Y. to M.A. Students.

Following movies were screened and followed by discussion:

<b>Date</b>	<b>Name of the Movie</b>	<b>No. of Participants</b>
9/01/10	Devrai (Marathi)	41
16/01/10	Taare Zameen Par (Hindi)	36
23/01/10	Girl Interrupted (English)	34
6/02/10	Good will Hunting (English)	32

### **Career Guidance Activity**

Psychology Department is running Career Guidance Center. Aptitude tests were conducted with the help of P.G. students **Smt Shraddha Deshmukh** looks after this activity.

Along with teaching staff **Mrs. Mangala Salunke and Mr.S.K. Jadhav** helped in conducting these activities.

### **Special Achievements:**

- **Ms. Gayatri Vartak (M.A. part I)** was selected for Asian games and she won Second round of Bank of Scotland Badminton Championship held at Glasgow.
- **Ms. Apeksha Gawade and Ms Sneha Wable** obtained the first Prize in Intercollegiate Quiz Competition held at, H.P.T College Nashik.
- M.A psychology students secured 1<sup>st</sup> Prize and the S.Y.B.A (Psychology Special) obtained 2<sup>nd</sup> Prize in Street Play Competition organized by Modern College.

### **Articles Published:**

- **Mrs. Amruta Oke - "Causes of Suicide" - Mahanagar Newspaper**
- **Ms. Shraddha Deshmukh - 'Mental Health of the Women'- Smita Smurti Magazine.**
- **Mr. Siddheshwar Ghule - 'Maze Sur Julatil Ka?'(suicide) - Chaupher Maharashtra Newspaper.**

### **Result Analysis:**

Hundred percent result of M.A. and B.A. Psychology Special students.

Ms. Apeksha Gawade stood 9<sup>th</sup> in University at T.Y.B.A (Psychology Special)

**Mrs. Amruta Oke**  
Head, Department of Psychology



## **Economics Department and Planning Forum**

### **Activities Organized for Students**

- 1) Guest Lectures of renowned economists on relevant topics were organized for the students.
- 2) Industrial visits and study tours for students were organized to give them practical exposure.
- 3) Various competitions were organized to strengthen the competitive spirit among the students like,
  - Elocution competition
  - Quiz competition
  - Poster presentation
  - Essay competition
  - Mock interviews
  - Power point presentations etc
  - On behalf of the Planning Forum and Economics Department, the HOD and Chairperson of Planning Forum, Dr. Madhu Satam, organized an Elocution Competition for the students in Modern College, Shivajinagar, Pune 05, sponsored by Seth Walchand Hirachand Memorial Trust, Mumbai, on the 8<sup>th</sup> of October 2009. For this competition there was an overwhelming response from the students. About 42 students registered their names, out of which 20 names were short-listed after the semi-final round on the 6<sup>th</sup> October, 2009. Principal- Dr. Zunjarrao, Visitor- Prof. Gosavi, Vice Principal Prof. Chinchore, Vice Principal - Dr. Waghmare and Vice Principal - Prof. Deshmukh were the dignitaries on the dais.

### **The topics for the elocution competition were :**

- 1) Good Corporate Governance
- 2) Global economic crisis and its challenge before India.

- 3) Has Liberalization failed in India?
- 4) Farmers suicides - causes and cure.
- 5) Telecom revolution in India.

### **The judges for the competition were-**

- 1) Hon'ble Prof. Gosavi - Ex-Principal, Visitor, Modern College, Pune 05.
- 2) Dr. Snehal Tawre - Head of the Department of Marathi.
- 3) Mr. Narendra Naidu from Zoology Department.

### **The winners of the competition were,**

- 1st Prize (Rs. 3000) - Aditya Deshmukh and Pramila Shetty
- 2<sup>nd</sup> Prize (Rs. 2000) - Nikhil Bhushan
- 3<sup>rd</sup> Prize (Rs. 1000) - Pranali John and Vaishali Pawar
- Consolation Prizes - Swati Suman, Roopkumar Yadav and Bhandare Ishwar
- Simultaneously, an elocution competition was organized for Junior College students separately. The prizes are given by our college and the winners are as follows
  1. Shridhar Kulkarni - First Prize
  2. Aman Potdar - Second Prize
  3. Poorva Naigaonkar - Third Prize

### **Consolation Prizes**

1. Sayali Bhide
2. Shivani Dhamnekar

**Poster Exhibition** was organized for the students on 8<sup>th</sup> October 2009 by Miss Padmashree Mujumdar and certificates for participation in Poster Exhibition were given to the students.

**Guest Lectures:** Following Guest Lectures for T.Y.B.Com students in the subject **Banking & Finance** were organized by Mrs. Sandhya Vartak

- Guest lecture by Ms. Shaila Daware on 'Law and making of Law' on 8<sup>th</sup> October 2009.

- Guest lecture by Ms. Nomita Bhattacharjee (Financial Analyst, New York Bank) on 'Performance and Risk Analysis' on 29<sup>th</sup> October, 2009

Power Point Presentation on Role of Banks in Global Recession was prepared by the students of T.Y.B.Com. (Banking and Finance II).

- Dr. M. M. Satam, Chairperson

## History Department

### 1. History web book -

- Students collected the good, useful web sites & portal address. These web sites are very useful for the information of history, culture & study of historical times. The department published this book in Oct. 2009.

### Students Manifesto -

- The Department of History inspired students to make their own manifesto. For students it is very encouraging activity. They expressed their views, visions, thoughts to build New India, New Society. This activity was organized in Dec 2009 with the association of Political Science Department & the young lecturers of college.

### 3. Collection of Ghatotkach -

- Tushar Tapkir, the student of History special (TYBA) collected the details of Ghatotkach- the son of Bhima, the character in Mahabharata. He presented this wonderful historical information for the students. He collected this information from internet, Wikipedia, national Geography web site records. This activity happened in 4 Nov 2009.

### 4. Work for Blind student -

- The department helped for the Blind student. It is very new, different experience for us. For Dasarama, (The

Blind Student) we are working from two years. The work done is separately attached.

### 5. Spiritual Counseling -

- Dr. Rajesh is giving spiritual guidance to students by teaching meditations, breathing techniques & creative living. Dr. Admane is also spreading this knowledge through NSS & classroom activities.

### 6. Histories New Year Calendar

- We created the New Year Calendar. It is very unique. It covers the year, days, & month in one chart table only. We informally published it on 5, Jan. 2010. It is distributed to students of history & also gifted to college library.

### 7. Films collection of History

- Our students collected the historical films from 2007. These films are - Veer Savarkar, Bhagat Singh, Gandhi, Dr.Ambedkar, Wasudev Balawant Phadake, etc. These films are kept in department for student. They are enjoying this inspiration with knowledge.

### 8. You tube video clips - The famous speeches

- Asif Shaikh, Vishal Botre - the students of history special (TYBA) collected the You tube video clips - The famous speeches. These includes - Sw. Vivekananda, Gandhi, Savarkar, Osho, Subhashchandra Bose, Hitler's speeches. This activity is in action science Oct 2009.

### 9. Scanning CD of exam papers & model Answers

- We have created this facility in Nov 2009. It is very convenient for student for academic study.

### 10. Systems Designs !

- We developed the way of systems designs for student's benefits. NAAC



is the inspiration for these developments to creating new innovative systems.

#### **11. Awards for students**

- Every year Dr. Admane gives award to the highest scorer student of history in the name of her Mother - (Sumitrabai Bhivgade Award). This year -2009-Rahul Gaikawad won this award. Department announced some precious awards from 2010-11. Dr. Rajesh Kulkarni (HOD) announced these awards for future.
- Dr. Rajesh's book 'NeuoSmi' published in 1 Jan 2010. It is used for commandos, intelligences & every youth. It is very useful for - NAGARI SANRAKSHAN DAL of Maharashtra Government. It covers the heritage of Indian Martial Art & warfare.

#### **13. Work on Lord Buddha's Paintings with Dhhmmapadas**

- Under the guidance of Dr. Rajesh the student created Lord Buddha's Paintings with Dhhmmapadas. It is very pleasure show with felicity. From many centuries the teachings of Buddha have been passed down from one generation to the next in the forms of Sutras / Padas wisdom. It is completed in 17 Nov 2009.

#### **14. Power Points - Slide Show on Indian Paintings from art galleries & Museums**

- Recently our history club (Past students & present students club) created Power Points - Slide Show on Indian Paintings in art galleries & Museums. It is the creative life expression of our students.

#### **15. Veer Savarkar Vyakhynmala -**

It is organized in Feb. 2010. Mr. S. H. Joshi (The inspiring History of Hindu Polity) & Mr. Milind Ekbote

(Sw. Savarkar - The idol for youth) Delivered the inspiring speeches. The speaker were honoured by Dr. Rajesh Kulkarni - Head of the Department.

## **Department Of Geography**

Department of Geography conducted academic and other activities smoothly in year 2009-2010. In addition to classroom teaching various other activities were conducted by the department at various levels such as Junior, Senior and Post Graduate courses.

#### **Excursion Tours**

1. On 10 October 2009, a study tour was arranged for M.A.Geography Sem- 1 students at Nagaon and Alibaug accompanied by Prof. N. J. Kulkarni, Prof. A. E. Sonawane and Shri. Shendkar.
2. On 29 Jan. to 2 Feb. 2010 a study tour was arranged for T. Y. B. A.. Special student's at Koyananagar, Goa and Kolhapur accompanied by Prof. N. J. Kulkarni, Prof. S. S. Gaikwad and Shri Shendkar.
3. On 9th Feb. 2010 a study tour was arranged for S.Y.B.A. (Special) and S.Y.B.Sc. students at Nagaon and Alibaug accompanied by Prof. N. J. Kulkarni, Prof. N. L. Wayal and Shri Shendkar.

#### **Village Surveys**

1. Village 'survey of Nande village was conducted by the Department in September 2009 and prepared village survey report. All members of the staff and post graduate students participated in the village survey.
2. Village survey of Ghotawade village was conducted by the Department in December 2009 and prepared village survey report. All members of the staff and under graduate students participated in the village survey.

3. Village survey of Bhaje- Deole was conducted by the Department during 8th to 11 th Feb 2010. All the members of the staff from junior wing and 11 th Standard students were participated.

#### **Participation In Workshops and Seminars : -**

1. A National seminar on “Applications of Geo- informatics in Environmental Management” 23 Jan 2010 organized by Department” of Environmental Sciences, University of Pune, was attended by Prof. N.J.Kulkarni, Prof. N. L.Wayal, Prof. A. E. Sonawane, Prof. A. A.Vidyasagar, Prof. S. S. Gaikwad and Prof. Y. S. Deshpande.
2. Prof. M. S. Salunke worked as an expert for the selection of MTS Scholarship’ at Kolhapur, from 25<sup>th</sup> May to 30<sup>th</sup> May 2009. He was resource person for the teachers training programme at various places in Maharashtra.
3. Prof. A. V. Alhat was resource person for XII( Geography) students of B. J. Vidhyalaya, Wagholi. He was the member of selection committee for “Charitrya Upasak Puraskar” and the experts on the new syllabus 8<sup>th</sup> standards- programme launched by Mumbai Doordarshan.
- 4) Prof. R. V. Zagade received a special prize for the essay ‘शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या’ at the state level essay competition.

**Prof. Nayana Kulkarni, Head,**  
Department of Geography.

## **Department of Physics**

The department has completed all the academic work in time during the year 2009-2010. This year also the working of the department was very smooth, encouraging and enlightening.

#### **Student Strength :**

F.Y. B.Sc. - 220

S.Y. B.Sc. - 56

T.Y. B.Sc. - 18

#### **Participation of students in various activities -**

1. Six students from T.Y.B.Sc. class participated in a workshop on Astronomy and Astrophysics organized by Department of Physics, Fergusson College, Pune.
2. The department conducted *Energy Survey Programme* at Ghotawade village. All the students from T.Y.B.Sc. class participated in the said survey under the able guidance of Prof. S. R. Wagh and Prof. V. T. Shelke.

#### **Activities For Students**

1. **Study tours** - As a part of the curriculum, the department had arranged different study visits for F.Y., S.Y. and T. Y. B.Sc.classes.
  - a) T.Y. B.Sc. students visited Instrumentation Department of Vasantdada Sugar Institute, Manjari Bk. Prof S. R. Wagh, Prof.V. T. Shelke and Prof. S. S. Thengadi accompanied the students.
  - b) F.Y.B.Sc.and S.Y. B.Sc students visited IUCAA ,IMD, Department of Physics University of Pune, NCRA Khodad on the occasion of Science Day, 28<sup>th</sup> February, 2010.
2. **The Astro club** of the department organized
  - a) Sky gazing programme for NSS students and village residents at Ghotawade.
  - b) Watcling solar eclipse on 15 Jan: 2010 at the college ground. There was an overwhelming response from students and staff members of all faculties.



3. The department organized a Poster Competition on 10<sup>th</sup> February, 2010. There was a very positive response from the students. There were about 59 entries. Each entry included 2-3 students. This poster competition was inaugurated at the hands of our honorable Principal Dr. R. S. Zunjarrao. The participants were encouraged and judged by the expert persons like Prof S. R. Choudhari, Head, Dept. of Electronics and Prof. S. R. Wagh. The deserving students were felicitated by giving encouragement prizes at the hands of Principal Dr. R. S. Zunjarrao.

#### **Contribution by teachers**

1. all teachers of the department extended their efforts in the preparation of the F.Y., S.Y. and T.Y.B.Sc. practical workbooks.
  2. Prof. V.T. Shelke worked as a subject expert for the selection of lecturers at Vidya Pratishthan's College, Baramati and Camp Education Society's Telang College, Akurdi.
  3. Prof A. V. Deshpande was honoured to work as a resource person for T.Y.B.Sc syllabus restructuring workshop at C.T. Bora College, Shirur.
- Participation in workshops by teachers**

1. Mr. S. S. Thengadi attended National Level Conference on Recent Trends in Material Sciences organized by Vidyabharati College, Amravati.
2. Mrs V. A. Abhyankar, Mr. S. S. Thengadi , Mr. A. V. Deshpande, Mr. S. R. Wagh participated in T.Y.B.Sc syllabus (Theory Courses) restructuring workshop at C.T. Bora College, Shirur.
3. Mr. S. S. Thengadi , Mr. S. R. Wagh participated in T.Y.B.Sc syllabus

(Theory Optional Courses) restructuring workshop at HPT-RYK College, Nashik.

4. Mr. S.S. Thengadi, Mr. A. V. Deshpande, Mr. S. R. Wagh and Mr. V. T. Shelke participated in T.Y.B.Sc syllabus (Practical Courses) restructuring workshop at N. Wadia College, Pune.

#### **Participation Non Teaching Staff**

1. Mr. S.S.Kamthe participated in the three-day National Level Workshop for non teaching staff at Maharaja Sayajirao Gaikwad College, Malegaon. He also participated in the two-day State Level Workshop for non teaching staff under Quality Assurance Program, University of Pune at Dnyaneshwar College, Nevasa.
2. Mr. I. S. Bhandare participated in a street play competition organized by our college.

#### **Achievements of Non Teaching Staff**

1. Mr. S.S.Kamthe is elected as a Director of Shri. Kedarshwar Nagari Patsanstha, Kondhwa. He is also elected as a Treasurer of Non-Government Employees Federation, Maharashtra State.
2. Mr. M.G.Bhosale is honoured as Shri Sant Rohidas Samajseva Puskar at the hands of MLA Shri. Mahadev Babar.
3. Mr. I. S. Bhandare was felicitated for achieving
  - i) Consolation prize in state level one act-play competition organized by Lokmat Yuva Manch, Pune.
  - ii) Consolation prize in Hirachand Walchand Elocution Competition organized by our college.

# DEPARTMENT OF CHEMISTRY

## 1. Research Schemes :

### Ongoing:

Name	Funding	
	Agency	Amount
S. R. Pokharkar	B.C.U.D.	Rs. 2,50,000/-
Dr. S.D. Joag	U.G.C.	Rs. 2,00,000/-
S. S. Sakate	U.G.C.	Rs. 2,00,000/-
Applied:	R. M. Jagtap	U.G.C.

## 2. Seminars / Conferences Attended :

- I. R. M. Jagtap & Vijay Chaudhari (M.Sc. II) Santosh Patil ( M.Sc II )

National Seminar on "New Trends in Chemistry", organized by Department of Chemistry, B. J. S. College, Wagholi & University of Pune on 4<sup>th</sup> - 6<sup>th</sup> February 2010.

- II. Rohan Bhosale (M.Sc. II ) Arpan Bhoknal (M.Sc. I )

Attended "International Youth Conference on Green Chemistry" at Institute of Chemical Technology, Mumbai on 15<sup>th</sup> - 16<sup>th</sup> January 2010.

- III. Kavita Mandhare & Samrudhhi Kavale (F.Y. B.Sc)

Attended "Training programme for Chemistry Olympiad" at H.B.S.C.E Mumbai.

## 3. Competitions :

- I. Malati Kulkarni (M.Sc II) Kanchan Deshmukh (M.Sc I)

Participated in T. R. Ingale Lecture Competition organized by S. P. College, Pune.

- II. Malati Kulkarni (M.Sc II) Arpan Bhoknal (M.Sc I)

Participated in Amikar Lecture Competition organized by Department of Chemistry, University of Pune.

Malati Kulkarni won 4<sup>th</sup> Prize.

- III. Sarita Sharma (M.Sc II) Shital Somwanshi (M.Sc I)

Participated in Dr. Pujari Lecture Competition organized by Abasaheb Garware College, Pune.

Sarita Sharma won 1st prize.

## 4. Modern Chemical Society

### Inauguration and activities

1. Guest Lecturer - Dr. S. S. Sonawane  
Date - 09.01.2010  
Institute / Industry - Director, Research Division, Pharama, Ltd.  
Topic - Academics to Industry
2. Guest Lecturer - Dr. Prasad Kulkarni  
Date - 05.02.2010  
Institute / Industry - Scientist, Agharkar Institute, Pune.  
Topic - Bioinorganic Chemistry
3. Guest Lecturer - Dr. Prabhakar Raut  
Date - 13.03.2010  
Institute / Industry - Deputy R & D Manager, Deepak Nitrite Ltd., Pune.  
Topic - Safety in Chemistry Laboratory

## 5. Campus Interviews

ITC India Ltd. - 43 students appeared for aptitude test & 07 students are selected for interviews.

### Academic & Research Co-ordination Committee

1. Following Events were organized by the departments of our college under Quality Improvement Programme of BCUD University of Pune during the academic year 2009-2010.



DEPARTMENT	EVENT
1. Marathi	international level Seminar National level Seminar State level Seminar
2. Electronic-Sc	District Level Workshop
3. Biotechnology	National Level Conference University Level Workshop
4. Microbiology	Lectures of Expert Teachers
5. Statistics	Lectures of Expert Teachers
6. Politics	Lectures of Expert Teachers
7. Psychology	Lectures of Expert Teachers
8. Economics	Lectures of Expert Teachers
9. History	Lectures of Expert Teachers

2. Following staff members from our college received the financial assistance from **BCUD, University of Pune** for carrying out research activity during the year **2009-2010**.

Name of the	Department Staff member
1. A.N. Bhavale	Mathematics
2. Ms. R.P .Date	Commerce
3. S. R. Chaudhari	Electronic-Sc
4. S. R. Pokharkar	Chemistry
5. V. A. Patil	Botany
6. B. T. Kalba e	Zoology
7. Mrs. Gauri Sathaye	Zoology

3. Following staff members from our college received the financial assistance from **UGC** for carrying out research activity during the year **2009-2010**.

Name of the Staff member	Department
1. Dr. Mrs. S. D. Joag	Chemistry
2. S. S. Sakate	Chemistry
3. S. S. Deshmukh	Computer-Sc.
4. Dr. (Mrs.) S. S. Puranik	Biotechnology
5. Dr. (Mrs.) Sangita Bhagat	Biotechnology
4. Mrs Gauri Sathaye from Post Graduation Research Centre Zoology department of our college received the financial assistance from <b>DST</b> for carrying out research activity during the year <b>2009-2010</b> .	
5. Ms. Sheetal Rhatwal from Post Graduation Research Centre Botany department of our college received the financial assistance from <b>DST</b> for carrying out research activity during the year <b>2009-2010</b> .	

- S. S. Thengadi

## Department of Statistics

From this academic year 2009-10. Post graduation course in M.Sc. Statistics was started. This is the first college under Pune University to start such course. The tremendous response shows the need of this course.

The inauguration function was arranged on 2<sup>nd</sup> September 2009, at the hands of Dr.Pandit Vidhyasagar, Director BCUD Pune University.

Mr. Yogesh Pokharkar was topper in T.Y.B.Sc. exam.2009 in Modern College, Pune,-05. It is grand achievement of our student.

### 1. Academic Activities

Department of Statistics, Modern College, Pune-05 and Pune University Statistics Association ( PUSA )jointly organized following activities.

### Quiz Round-I

F.Y.B.Sc, F.Y.B.Sc (Computer Science) and S.Y.B.Sc quiz Round I was organized on 1 st February 2010. Prof. P. S. Kapre was co-ordinator of 1<sup>st</sup> round of S.Y.B.Sc quiz conducted in colleges affiliated to Pune University. The written quiz test was followed by a lecture by Dr. M. S. Prasad on use of statistics in various fields. Miss Swati Musale and Zeba Ansari stood first among all F.Y.B.Sc. students Mr. Kunal Waghmare stood first among students appearing for the quiz from F.Y.B.Sc. (Computer Science)

The following students in the S.Y.B.Sc. class were selected for second round

- a) Samadhan V. Ghubade
- b) Anirudha R. Bhalerao
- c) Patil Swati
- d) Akshay Bavare
- e) Ashwini R. Mohir

### Quiz Round- II

Second Round of S.Y.B.Sc. Quiz was conducted at Nasik on 28<sup>th</sup> Feb.2010 Three students attended it. Prof. P.G.Dixit worked as a judge in this round.

### Project Competition

Two projects of T.Y.B.5c. students were selected for second round of project competition organized by PUSA on 10<sup>th</sup> March-2010 at S. P. College, Pune.

It is remarkable and proud to Modern College that our student Miss Kirti Gaikwad won second prize in this competition The title of project on 'Statistical Analysis of data by using queuing theory and some other techniques.'

### 2. Work Shops And Seminars Attended

- (i) Prof. P.G.Dixit presented paper at Shivaji University, Kolhapur on 22<sup>nd</sup> and 23<sup>rd</sup> May-2009 at national conference.

- (ii) On 5<sup>th</sup> September 2009, Prof. P. G. Dixit worked as resource person at B.Y.K. College, Nasik for workshop on environment.
  - (iii) On 5<sup>th</sup> and 6<sup>th</sup> October 2009 presented paper in National Conference at KBP College, Pandharpur.
  - (iv) Prof. P. G. Dixit took active part in syllabi revision workshop for T.Y.B.Sc. at K.T.H.M.Collge, Nasik on 17<sup>th</sup>,18<sup>th</sup>, 19<sup>th</sup> November 2009.
  - (v) On 3<sup>rd</sup> December 2009. Prof. P. G. Dixit worked as resource person in Syllabi revision workshop at Balwant College, Vita, Dist: Sangli.
  - (vi) T. C. College, Baramati organized workshop on syllabi revision of T.Y.B.5c. Statistics on 14<sup>th</sup> and 15<sup>th</sup> December-2009. Prof. P. G. Dixit and Prof. P. S. Kapre participated in it.
  - (vii) Prof. P.G.Dixit attended National seminar on Examination reforms on 5<sup>th</sup> and 6<sup>th</sup> February 2010, held by M.E.Society's Institute of Management Pune.
  - (viii) A lecture series on National Income at S.P.College was attended by Prof. P.G.Dixit on 11<sup>th</sup> February 2010.
  - (ix) On 20<sup>th</sup> February 2010, Prof. P. G. Dixit attended seminar on 'Recent trends in Statistics' at Ahmednagar College, A'Nagar.
  - (x) Prof. (Miss) A.T. Kamble attended seminar at Shivaji University Kolhapur from 17<sup>th</sup> February 2010 to 20<sup>th</sup> February 2010.
  - (xi) Workshop on clinical trials was arranged by V. P. College, Baramati on 4<sup>th</sup> and 5<sup>th</sup> march 2010. Prof. P. G. Dixit attended it.
- 4-A) Guest Lectures : (i) Dr. M. N. Deshpande, Institute of Science, Nagpur talked on 'Applications of Statistics' on 21<sup>st</sup> November 2009.



(ii) Dr. Mohan Kale, University of Pune delivered lecture on Simulation on 28th November 2009.

(iii) Dr. Sudha Purohit, Pune University revealed importance of R. Software on 30th November 2009.

#### **4-b) Lectures Delivered**

Prof. P.G.Dixit delivered lecture at various institutes as follows:

- (i) a lecture on career planning in science faculty at Ratnagiri on 30<sup>th</sup> June 2009.
- (ii) Guidance lecture for SET examination. for M.Com students of University, Department of Commerce.

#### **(5) Achievements**

Prof. P. G. Dixit was awarded "Maniratna Best teacher Award" by Manibhai Desai Trust, Urali Kanchan, Pune on 2<sup>nd</sup> October 2009.

#### **(6) Publications**

- (I) Prof. P. G. Dixit published 4 text books for class S.Y.B.Sc.
- (II) Prof. P. S. Kapre published 5 text books for classes S.Y.BSc and F.Y.B.B.A Sem-I.

#### **(7) Prizes**

The recipients for various prizes are as follows:

##### **(I) Late Sou Indirabai Chirputkar Prize**

- (i) Miss Kirti Gaikwad (S.Y.B.Sc.)
- (ii) Miss Kothawala Rupali (S.Y.B.Com)

##### **(II) Late Nirmala Eknath Potnis Prize**

- (i) Mr. Yogesh Pokharkar ( T.Y.B.Sc.)
- (ii) Miss Arti Salgaonkar (T.Y.B.Com.)

##### **(III) V. R. Dhongade Prize**

Miss Mohare Ashwini

##### **(IV) V.R. Prayag Prize**

'Deserving needy student in T.Y.B.Sc. Statistics - Miss Devaki Joshi.

#### **(8) Miscellaneous**

- (i) Prof. (Miss) A.T Kamble M.Sc, M.Phil, SET joined the department from 19<sup>th</sup> December 2009 as a lecturer.
- (ii) NAAC Reaccreditation peer team visited our department on 18<sup>th</sup> January 2010. On this occasion presentation regarding progress of the department was given by Prof. P. G. Dixit. The interaction with committee members of the team was very encouraging. Our students prepared different types of posters on applications of statistics for this visit.

**P. G. Dixit**, Statistics,  
Head of Department

## **Department of Biotechnology**

This department started in the year 2005. Since then it has made remarkable progress.

#### **Achievements of Under-graduate teachers :**

##### **Dr. Rama Phadke -**

- 1) Presented poster in 50<sup>th</sup> Annual conference of "Association of microbiologists of India". at "National chemical laboratory , Pune " on December 15 – 18, 2009.
- 2) Participated and presented paper in "Innovation – 2009 – 10" arranged by University of Pune for Pune university college teachers on date 19 – 20<sup>th</sup> December 2009.
- 3) Presented a paper " Cytotoxicity of Jatropha seeds extract " in 20<sup>th</sup> All India Congress of Zoology. National seminar on Bio-resources & its Management for food, livelihood & environmental security & National helminthological congress. On date 29-31<sup>st</sup> December 2009 in Mumbai.

- 4) Participated as delegate at National conference on "**Stem Cell Technology**" organized by **Department of biotechnology of Modern College of Arts, Science, and commerce** under quality improvement programme of **University of Pune** on date 13 – 15<sup>th</sup> March 2010.
- 5) Member of various committees for the workshop on Discussion of Revised syllabus of S. Y. B.Sc. (Biotechnology). On 04/12/2009
- 6) Member of various committees for "Biotech Fest" on 20/02/2010.
- 7) Arranged a visit for S.Y.B.Sc. students to Rajiv Gandhi institute for information technology and biotechnology on 11th January 2010.
- 8) Arranged a visit for T.Y.B.Sc student to Bombay Beverages at Panvel on 27<sup>th</sup> January 2010.

## 2) **Saroj Singh &**

### 3) **Gauri Shahapurkar**

- 1) Organised one day workshop on Revised Syllabus of S. Y. Biotech Sep. 2009.
- 2) Organised a National conference on "**Stem Cell Technology**" by Department of biotechnology of Modern college of Arts, Science, and commerce under quality improvement programme of University of Pune from 13th to 15th March 2010.

## 4) **Dr. Shubhangi Puranik**

- 1) Completed the refresher course on **Animal Tissue Culture** organized by Rajiv Gandhi Institute of IT & Biotechnology, Bharati Vidyapeeth University, Pune from 11/05/2009 to 23/05/2009.
- 3) Attended Two days workshop on revised syllabus of M.Sc. II (Biotechnology) organized at Vidya Pratishthan's School of Biotechnology (VSBT) Baramati.

- 4) Completed **General Orientation Programme** conducted at the UGC-Academic Staff College, University of Pune, from 16/09/2009 to 13/10/2009.
- 5) Starting a New course on **Animal Tissue Culture** in Department of Biotechnology in collaboration with MCCG Pune – 5 from 01/12 2009.
- 6) Working as Principal Investigator on Project entitled "Assessment of health status of men, women and children of Vadhu-Khurd village of Pune district". Funded By UGC, Pune.
- 7) Arranged a visit of M.Sc. II (Biotechnology) students to BAIF, Uralikanchan, Pune, on 9<sup>th</sup> November 2009.
- 8) Arranged a study tour of M.Sc. II (Biotechnology) students to industries, Bombay Beverages, Tube Glass Industry on 14 November 2009.
- 9) Arranged visits to National Center for Cell Sciences (NCCS).
- 10) Organized & worked as a committee member for the workshop on Discussion of Revised syllabus of S. Y. B.Sc. (Biotechnology). On 04/12/2009
- 11) Organized & worked as a committee member for "Biotech Fest" on 20/02/ 2010.
- 12) Organized & worked as a committee member for The "National conference on Stem Cell Technology" from 13th-15<sup>th</sup> March 2010.
- Guided students in poster presentation at regional level competition

Presently we also have a post-graduate section.

### **Achievements of Post-graduate Teachers:**

#### 1) **Dr. Sangeeta Bhagat:**

- Completed one month **Orientation course** at Academic Staff College, Pune University, Pune from 3<sup>rd</sup> Nov. 2009 to 30<sup>th</sup> Nov. 2009.



- Sanctioned a UGC minor research project entitled “Antiglycation and Antioxidant properties of Broccoli extract, possible role in prevention of diabetic complications” funded by U.G.C. for the year 2009-2010.
  - One of my project student Miss M. Verma participated in Oral presentation competition in State level Conference “Recent Trend in Physico-Chemical Sciences, Biotechnology & Biodiversity” organised by D. Y. Patil College, Pimpri, Pune in Feb 2010 and won the second Prize.
  - Participated in one day seminar on “Recent Advancement of industrial Technology Development” Organised by Ahmednagar College, Ahmednagar in Feb. 2010.
  - Participated in State level Conference “Recent Trend in Physico chemical Sciences Biotechnology & Biodiversity” organised by D.Y.Patil College, Pimpri, Pune in Feb. 2010
  - Organised a National conference on “**Stem Cell Technology**” by **Department of Biotechnology of Modern college of Arts, Science, and commerce** under quality improvement programme of **University of Pune** on date 13 - 15<sup>th</sup> March 2010.
  - Two days workshop on Revised Syllabus of M.Sc. II (Biotechnology), 31st July & 1st, Sept. 2009 at VSBT Baramati.
- 2) **Dr. Sucheta Karande:**
- Two days workshop on Revised Syllabus of M.Sc. II (Biotechnology) , 31st July & 1st, Sept. 2009 at VSBT, Baramati.
  - State level workshop on Aromatic plants & Essential oils, Nov. 27<sup>th</sup>, 2009 at Vashi.
  - Organised one day workshop on Revised Syllabus of S.Y.Biotech., Feb. 2010.
  - Organised a National conference on “**Stem Cell Technology**” by Department of Biotechnology of Modern college of Arts, Science, and Commerce under quality improvement programme of University of Pune, on date 13 - 15th March 2010.
- Study tours and Industrial visits organised by Dept. of Biotechnology for M. Sc. Students:**
- Industrial Visit to CCMB and ICRISAT at Hyderabad in February 2010.
  - Visit to National Water Academy, Khadakwasla in October 2009.
  - Visit to water purification Plant PCMC (Pimpri Chinchwad).
  - Visit to National Toxicology Centre, Sinhagad Road, Pune.
- Students Achievements:**
- 1) **Gupta Sudarshan Omprakash**  
(M.Sc - I)
- Popular Article:
- Spirulina : The Biotech Super-food**  
S. O. Gupta, B. A. Aglave and M.O. Lokhande (Published in Asian Journal of Biosciences)
- Awards and prizes:**
- **Oct. 2009 : Won 2<sup>nd</sup> prize** at State Level Science Exhibition held at Balbhim College, Beed (M.S.) for presenting poster on “**The use of Spirulina in phytoremediation**”.
  - **Feb 2010:** University of Pune Sponsored State Level Conference on Frontiers in Genetic Engineering (Feb 2010) at Institute of Life Sciences, H.P.T Arts and Science College, Nashik (M.S) - **Presented a paper entitled” Effect of Heavy Metals on the Protein Profile of *Spirulina platensis*” and won 3<sup>rd</sup> Prize.**

### **Other Conferences attended:**

- BCUD sponsored **National Conference on Stem Cell Technology** (March 2010) organized by Department of Biotechnology, Modern College Of Arts, Science and Commerce, Shivajinagar, Pune 5
- **'BIOTECH FEST 2010' a research paper and poster presentation competition** organized by Department of Biotechnology, Modern College Of Arts, Science and Commerce, Shivajinagar, Pune 5 - **Presented poster entitled "Spirulina the Biotech Superfood"**.
- State Level Conference on Recent Trends in Physico Chemical Sciences, Biotechnology and Biodiversity (Feb. 2010) at Padmashree Dr. D. Y. Patil Arts, Commerce and Science College, Pimpri, Pune (M.S) - **Presented a paper entitled "Effect of Heavy Metals on the Protein Profile of *Spirulina platensis*."**

### **Exams and contests:**

- Participated in National Level Biotech Talent Search Examination 2010 conducted by Biotech Helpline Foundation, Jaipur, Rajasthan in February 2010.
- Participated in All India Research Project Competition organized by Usha Biotech, Hyderabad (Andhra Pradesh)

### **Seminars Attended:**

- "International Seminar on New Trends in Aids Vaccine Development and Treatment", held at IIT, Biotech Park, Pune.
- State Level Seminar on "The Recent Advancement of Industrial Technology Development", organized by Dept. of Biotechnology, Ahmednagar College, Ahmednagar.

### **2) Aniruddha Pawar -**

- "International Seminar on New Trends in Aids Vaccine Development and Treatment", held at IIT Biotech Park, Pune.
- State Level Seminar on "The Recent Advancement of Industrial Technology Development", organized by Dept. of Biotechnology, Ahmednagar College, Ahmednagar.
- BCUD sponsored **National Conference on Stem Cell Technology** (March 2010) organized by Department of Biotechnology, Modern College Of Arts, Science and Commerce, Shivajinagar, Pune 5

### **Students Achievements:**

#### **Students M.Sc. Biotechnology Part-II**

(A) National Conference on Stem Cell Technology held at Modern College, Shivajinagar.

1. Ankita Srivastava
2. Arpita Bhurke
3. Amit Pawar
4. Shraddha Solanki
5. Priyanka Wanganekar
6. Pragati Bhosale

(B) EXCELSIOR 2K 10, Sinhgad College of Engineering

1. Neha Deshpande
2. Diti Mahadeokar
3. Harshad Ingle
4. Akshay Bhujbal
5. Kishor Kulkarni

(C) Vasundhara Film Festival (Based on Environmental Concern)

1. Arpita Bhurke.
2. Ankita Srivastava
3. Pragati Bhosale
4. Shraddha Solanki



(D) International Seminar on AIDS

1. Arpita Bhurke

(E) District level Body Building competition

Rahul Bhandare

- a) S.P. Shree 2010, - First Place
- b) Pune Shree 2010 - Third Place
- c) Pimpri-Chinchwad Shree 2010 - Fourth place
- d) Hinjewadi Shree - 2010 - Fifth place
- e) Mawal Shree - 2010 - Fifth place
- f) Modern Shree - 2010 - Third place
- g) Manse Shree - 2010 - Sixth Place
- h) Pune Shree - 2010 (Pune Region) - Sixth Place

**Class Visits - M. Sc. II**

- 1. ICRISAT - Hyderabad 2010
- 2. Centre for Cell and Molecular Biology - Hyderabad
- 3. BAIF - Uralikanchan, Pune
- 4. Kingfisher Breweries - Talaja. Panvel, Navi Mumbai.

## **Department of Microbiology**

### **Departmental Activities:**

- A lecture by Dr. Vera Weibs (Germany) was organized by Department of Microbiology and Association of Microbiologists of India (National Level Association) on 'Patent Deposits: why to do and how to do?'
- Epidemiological survey by T.Y. B.Sc. student was done on various diseases such as tuberculosis, Leprosy, etc.
- Following visits were organized by department for B. Sc. Students:
  - 1. Visit to Parvati Municipal water Purification plant for S. Y. B. Sc. Students.

2. Visit to KEM hospital (Blood Bank & Biochemistry Laboratory) for T.Y. B.Sc. Students.

- A two day lecture series in Microbiology was organized by Department of Microbiology under Quality Improvement Program of University of Pune for M.Sc. Microbiology students, on 23<sup>rd</sup> and 24<sup>th</sup> February, 2010. For this lecture series eminent scientists were called from different national institutes. They guided and enlightened our students and staff with their knowledge in the particular subject. The programme schedule was as follows:
  - The **first lecture** in this lecture series was of **Dr. Kendurkar**, Scientist E, NCL, Pune. She delivered lecture on topic "Plant tissue culture and its applications in Biotechnology". She enlightened us on different applications of PTC in Biotechnology.
  - The **second lecture** was delivered by **Dr. Milind Watve**, Scientist, IISCR, NCL, Pune. His topic was "Mathematical Modeling". He explained the role of mathematics in biology in a very impressive manner.
  - The third Lecture was delivered by Dr. Shailaja Singh, IBB, University of Pune, She explained us the drug designing by using Bioinformatics.
  - The Last lecture was delivered by Dr. Vidya Patvardhan, Scientist E, ARI, Pune. She enlightened us with the knowledge of Developmental biology using chick embryo as a model system and applications of stem cells.

### **Teachers Activities**

1) **Dr. Shilpa Mujumdar :**

- Oral Presentation of BCUD project entitled "Bioemulsifier production by *Acinetobacter* spp. isolated from rhizosphere environment." in the

Regional Research Conference "INNOVATION" on 19<sup>th</sup> December 2009 at School of Biotechnology, Vidyapratishthan, Baramati.

- Worked as Committee Member of Association of Microbiologists in India (AMI, National level Association) in the national conference organized by AMI in National Chemical Laboratory and University of Pune on 16<sup>th</sup> to 19<sup>th</sup> December 2009 and received appreciation certificate for the same.
- Surekha K. Satpute, Smita S Bhuyan, Karishma R. Pardesi, Shilpa S. Mujumdar, Prashant K Dhakephalkar, Ashvini M. Shete & Balu A. Chopade. (2009). "Molecular Genetics of Biosurfactants synthesis in Microorganisms" In "Biosurfactants", Landes Biosciences, USA.
- Guided Avishkar students in poster presentation at regional level competition
- Guided a student for research under PICC scheme.

## 2) Mrs. Vidula Bindu :

- Oral Presentation of BCUD project entitled "Studies on Bioethanol / Biofuel production using alcohol tolerant yeast" in the Regional Research Conference "INNOVATION" on 19<sup>th</sup> December 2009 at School of Biotechnology, Vidyapratishthan, Baramati.
- Acting as a co-ordinator of the course "Pharmaceuticals Techniques"
- Participated in Pune University sponsored workshop on "Guidelines for teaching revised of T.Y.B.Sc Microbiology", organized by Department of Microbiology, University of Pune in April 2010 .
- Guided Avishkar students in poster presentation at regional level competition.

## 3) Ms. Smita Bhuyan :

- Oral Presentation of BCUD project entitled "Screening of Textile dye biodegraders from Industrial effluent of Pune area" in the Regional Research Conference "INNOVATION" on 19<sup>th</sup> December 2009 at School of Biotechnology, Vidyapratishthan, Baramati.
- Worked as Committee Member of Association of Microbiologists in India (AMI, National level Association) in the national conference organized by AMI in National Chemical Laboratory and University of Pune on 16<sup>th</sup> to 19<sup>th</sup> December 2009 and received appreciation certificate for the same.
- Surekha K. Satpute, Smita S Bhuyan, Karishma R. Pardesi, Shilpa S. Mujumdar, Prashant K. Dhakephalkar, Ashvini M. Shete & Balu A Chopade. (2009). "Molecular Genetics of Biosurfactants synthesis in Microorganisms" In "Biosurfactants", Landes Biosciences, USA.
- Poster entitled as "Spread of antibiotic resistant plasmids from clinical isolates of *Acinetobacter* spp. to other nosocomial pathogens" was presented in AMI, National level conference AMI conference held on 15<sup>th</sup> - 19<sup>th</sup> December 2009.
- Poster entitled as "Biofilms from marine bacteria" was presented in AMI at the 50<sup>th</sup> AMI conference held on 15<sup>th</sup> - 19<sup>th</sup> December 2009.
- Urmila P. Jagtap, Smita S. Bhuyan, Sakshi P. Korde, Karishma R. Pardesi, Sharvari Gaidhani & Balu A. Chopade. Bioremediation: Perfect solution to prevent pollution. In proceedings of the Indo-italian conference on Emerging trends in waste management technologies (ETWMT- 2009) held in Pune on 3-4<sup>th</sup> December 2009.



- Sakshi P. Korde, Smita S. Bhuyan, Urmila P. Jagtap, Sharvari V. Gaidhani, Karishma R. Pardesi & Balu. A. Chopade. Biofilms and Biosurfactants : An environmental perspective. In proceedings of the Indo-italian conference on Emerging trends in waste management technologies (ETWMT- 2009) held in Pune on 3-4<sup>th</sup> December 2009.

**4) Mr. Vivek Bobade :**

- Worked as Committee Member of Association of Microbiologists in India (AMI, National level Association) in the national conference organized by AMI in National Chemical Laboratory and University of Pune on 16<sup>th</sup> to 19<sup>th</sup> December 2009 and received appreciation certificate for the same.
- Attended a State level workshop on "Aromatic plants and essential oils" held on 27 Nov. 2009 at Motilal Zunzunwala College, Vashi, New Mumbai.

**5) Ms. Sheetal Paradeshi :**

- Cleared CSIR NET (JRF) of June 2009.
- Worked as Committee Member of Association of Microbiologists in India (AMI, National level Association) in the national conference organized by AMI in National Chemical Laboratory and University of Pune on 16<sup>th</sup> to 19<sup>th</sup> December 2009 and received appreciation certificate for the same.
- Participated in Pune University sponsored workshop on "Guidelines for teaching revised of T.Y.B.Sc Microbiology", organized by Department of Microbiology, University of Pune in April 2010.

**6) Mrs. Anushka Devale :**

Following visits were organized for S.Y. and T.Y. B.Sc. Microbiology students :

- To Parvati Water purification plant. To Erandwane Sewage treatment Plant.
- Participated in Pune University sponsored workshop on "Guidelines for teaching revised of T.Y.B.Sc Microbiology", organized by Department of Microbiology, University of Pune in April 2010 .

**7) Mrs Rupali Naik- Sawant:**

- Arranged visit of T.Y.B.Sc. Microbiology students to blood bank of K.E.M. Hospital.

**Students Activities:**

- Ms. Monali Bidkar and Ruta Churi, from S. Y. B. Sc. Microbiology won first prize and gold medal in Botanical, 2009, intercollegiate competition, organized by Wadia College, Pune.
- Students Ms. Rani Kobal, Sneha Morajkar, Sneha Bute, Amruta Ingale, Rohini Shivsharan and Supriya Patwardhan from M. Sc. II had presented project work in Avishkar 2010, organized by BCUD, University of Pune.
- Students of F.Y. and S.Y. B.Sc.(16) were participated in State Level Microbiological Contest 2009, conducted by R.C. Patel College, Shirpur, Dhule.
- Mr. Rajan Thakur, S.Y. B.Sc. participated in MIMANSA 2010, conducted by IISCIER, Pune.
- Ms. Sheetal Joshi, Mr. Kedar Kavekar and Ms. Monali Bidkar, T.Y. B. Sc Microbiology, presented a poster entitled Horizon 2010 in intercollegiate poster and model competition organized by Sinhgad College, pune.
- Mr. Kedar Kavekar secured second position in the Science Quize, organized by Science Association Modern College, Shivajinagar, Pune 5.

- Mr. Rajan Thakur was awarded by Modern College, Shivajinagar, Pune for first position in Biology and Chemistry.

## **Department of Computer Science**

### **Department Profile -**

The need for the hour is excellence in every field of operation, and particularly "Information Technology". Realizing this need, the Computer Science Department, Modern College, Pune-05 is engaged in molding tomorrow's information and communication technologists today.

Our students are in the field of Computer Science and Applications. Their entry for the course is on the basis of merit. At the undergraduate level their performance at HSC (Science) with mathematics as compulsory subject is the criteria for the admission. At the postgraduate level their performance at the B.Sc. (Computer Science) degree and performance of the entrance examination is the criterion for the admission for the M.Sc. (Computer Science) course and MCA (Under Science Faculty).

We are proud that students opt our centre with highest priority. As a result, the students of Modern College, Shivajinagar, Pune-5 are at the forefront the IT field. During their graduate and postgraduate studies they undertake projects which are relevant to the current industrial needs. These projects have helped students to apply their theoretical knowledge to the real life situation.

Through practical demonstrations, Guest Lectures, Group Discussions etc, we bring the latest in computer technology to our students. Co-curricular activities sharpen their minds and other skills.

We have a dedicated team of teachers, experts and well equipped laboratories. The young and highly qualified team of faculty members spare no efforts to keep the students well informed and in updating their knowledge. The students are also reciprocating by their high achievements in academic performance.

A large number of students are getting excellent placements in India and abroad. Every year several students are also selected in reputed foreign universities for higher studies. Various educational authorities have noted the achievements of reputation of the college. The Government of Maharashtra and University of Pune have recently accorded sanction to increase the intake capacity of M.Sc. (Computer Science) Course and MCA. College has started MCA (Under Science Faculty) programme from the academic year 2003-04. There is overwhelming response from the students to secure admission to the courses offered by department.

During the NAAC peer team visit to the department, committee members appreciated setup, computing facilities, resources and activities conducted by the department for the students and community.

### **Activities conducted during the year:**

- ☐ Placement Activity
- ☐ Student Counseling
- ☐ Best Programmer Competition
- ☐ Campus interviews
- ☐ Seminars
- ☐ Workshop
- ☐ Group Discussion
- ☐ Mock Interview
- ☐ Guest lectures
- ☐ Single Window – A Centralized Admission Programme



- ❑ Departmental Library
- ❑ Conduction of Entrance Examination at Mass Level
- ❑ Zaroka - The Desktop..... article column

#### **Seminars -**

This year the Department had organized a **Seminar Series** by inviting eminent personalities from the field of IT. Prof. Mrs. Manisha Suryawanshi worked as co-ordinator for the same. This activity proved beneficial to the students as well as to the staff members and helped in establishing college and industry relationship. All teaching and non-teaching staff members took active participation in the smooth conduct of the seminar series. We are also thankful to the college administration for providing us necessary support in this regard.

#### **Details of the teachers who have participated in seminars / workshops:**

- Prof. Mrs. Kalyani Salla and Prof. Mrs. Shilpa Dange presented papers in the International Seminar organized by AudyogiK Shikshan Sanstha's CSIT, Chinchwad, Pune.
- Prof. Mrs. Anjali Sardesai worked as a resource person and delivered informative lecture in the workshop on 'SET/NET Examination Preparation' arranged by Department of Computer Science, Mumbai University.
- Prof. S. S. Deshmukh delivered seminar on 'Career opportunities in Computer' in the Sakal Education Mahayatra arranged by Sakal Group at Nagpur, on 9<sup>th</sup>, 10<sup>th</sup> and 11<sup>st</sup> April 2010.
- Prof. A. V. Sathe, Prof. Mrs. Vaishali Bhoite, Prof. Mrs. Ghanekar Madhuri, Prof. Mrs. Shilpa Dange contributed in the preparation of practical course booklet of S.Y.B.Sc. (Computer

Science). The booklet is published on the website of University of Pune and it is followed by the students of all the colleges affiliated to the University of Pune.

- **Prof. Mrs. Manisha Suryawanshi and Prof. Mrs. Kalyani Salla completed M.Phil degree from YCMOU, Nashik.**
- Prof. Mrs. M.S. Suryawanshi, Prof. A.V. Sathe, Prof. Anjali Sardesai, Prof. Kalyani Salla, Prof. Mrs. Radha Khedekar, had attended workshop organized by Department of Computer Science, Fergusson College, Pune on the subject "Revision of MCA Syllabus"
- Prof. S. S. Deshmukh, Prof. Manisha Suryawanshi, Prof. Mrs. Madhuri Ghanekar, Prof. Mrs. Sangeeta Raut, Prof. A. V. Sathe participated and worked as a resource person in the one day workshop organized by New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar on "Revision of T.Y.BSc.(Computer Science) Syllabus".
- Prof. A. V. Sathe and Prof. Mrs. Shilpa Dange had attended National Seminar on Advanced Trends in Mobile Computing organized by Modern College, Ganeshkhind, Pune -53.

#### **Inter College Competitions organized:**

The Department had organized **Best Programmer Award** Competition. Prof. Mrs. Ghanekar M. S. worked as a Chairperson for this event.

Mr. Jadhav Dnyaneshwar from S.Y.B.Sc. (Computer Science) was awarded Best Programmer Award of the Year. All the teaching staff and non- teaching staff members of the department helped to conduct activity smoothly.

#### **Activities and support from the Alumni:**

- Past students have supported in **placement of current batch**

students in the reputed IT industries and in offering training programmes.

- **Project guidance** is made available from alumni to the students by means of lectures, project guidance & counseling sessions.
- **Group Discussion and Seminars:** Group discussion and seminar sessions of past students are arranged on every Saturday on different topics.

#### **Student achievements and awards:**

- Students took lead in organizing Project Exhibition/Poster Competition and participated in various intercollegiate events. Students secured prizes in the various events.
- Prof. Mrs. Manisha Surywanshi, Prof. A. V. Sathe, Prof. Mrs. Sangeeta Raut, Prof. Mrs. Ghanekar M. S. Prof. Mrs. Shilpa Dange, Prof. Mrs. Vaishali Bhoite, Prof. Mrs. Anjali Sardesai, Prof. Mrs. Radha Khedekar, motivated students to participate in the various intercollegiate events.

#### **Placement Service provided to the students:**

- Department of Computer Science has a **Placement Cell** and runs placement activity through a Placement Cell for Post-Graduate Students and Under-Graduate Students. This year Prof. Mrs. Manisha Suryawanshi worked as a Placement Co-ordinator for the placement activity under her able guidance 92% of students from the Post-Graduate Wing (M.Sc. Computer Science, MCA) are placed in reputed organizations. All teaching and non-teaching staff members of the Department provided necessary support in smooth conduct of this

activity. Under Graduate students are also placed in reputed software companies.

#### **Any other relevant information:**

- Shri. Balasaheb B. Dalvi awarded "Best Non Teaching Employee Award" of University of Pune on the occasion of University Foundation Day i.e. on 10<sup>th</sup> February.
- Staff members had taken active participation in the admission process of F.Y.B.Sc. (Computer Science), MCA & M.Sc.(Computer Science) courses.
- Department had offered two add on certificate programmes to the students of M.Sc.(Computer Science) and MCA viz 'Advance Operating System –Linux' and 'Personality Development'. Students are highly benefited with these programmes.
- A committee was constituted for conducting M.Sc. (Computer Science) & MCA entrance Examination 2009. Dr. G. R. Ekbote (Chairman, P. E. Society) Prof. P. S. Chirputkar (Chairman, LMC), Dr. A. K. Pande (Chairman, LMC) Principal Dr. R. S. Zunjarrao (Chairman of the Committee) provided necessary guidance & administrative support in organizing the entrance examination smoothly.
- Mr. Samir Badmanji had undertaken maintenance work of the computers & allied peripherals of the college.
- M.Sc.(Computer Science) students had arranged fare well on 10<sup>th</sup> April 2010. Principal Dr. R. S. Zunjarrao, Prof. A. G. Gosavi Staff members of the department were present on this occasion.

**Prof. Deshmukh S. S.**  
Vice Principal and Head  
Department of Computer Science

## Department of Zoology

The Department of Zoology conducted routine teaching work in time and also contributed to research, in spite of long intervention by strike and swine flu epidemic. The most important event of the year was the visit of the NAAC Peer Team during their re-assessment visit to the college. This visit was a great success as the team could verify many documents concerning teaching, administration and research being carried out at the department. All the teaching and non-teaching staff actively participated in preparations for the NAAC Team visit and we are glad the college has been awarded "A" Grade by NAAC with effect from March 2010.

Educational visits to many institutions around Pune were organized for S.Y.B.Sc. Zoology students. These visits were co-ordinated by Dr. (Mrs.) S. J. Thatte and Mr. B. T. Kalbage. They visited BAIF at Urali Kanchan and the Fisheries Centre at Hadapsar. This activity proved useful to the students as it was supplementary to their syllabus.

An excursion tour to Konkan coast (Ratnagiri, Guhagar, Dapoli, Harne) was conducted for T.Y.B.Sc. students. This coastal study tour was organized and escorted by Mr. N. M. Naidu, Mr. B. T. Kalbage and Mr. Y. S. Mohare (non-teaching staff). The basic aim of the tour was to give the students an exposure to marine fauna and the coastal ecosystem. The museum at the Marine Research Centre, Ratnagiri was very fascinating. See snakes, turtles, sea-horses, various marine fishes etc. in captivity was a rare sight. Visit to Konkan Krishi Vidyapeeth was also an enriching experience as the students got

to see varied small scale industries and research projects in the same campus.

One of our ex-student Mr. Sunil Amburle, a resident of Harne, was of great help. He enthusiastically took the batch in and around Harne and Murud.

A film show was arranged in the department with the cooperation of the NGO-Lokayat. The film "*Poison on the Platter*" by Mahesh Bhatt threw light on the pros and cons of Genetically Modified (GM) foods. The students gave an overwhelming response and spontaneously took part in the discussion that followed. The T.Y.B.Sc. students later attended a studied talk by Padmabhushan Dr. Pushpa Bhargava on 'Issue of Bt. Brinjal', organised at COEP, Pune.

A film on "Apiculture" was also screened for S.Y.B.Sc. students.

All staff members actively contributed to the Revision of T.Y.B.Sc. syllabus. Inputs were submitted to the B.O.S. in Zoology by Dr. H. V. Ghate (BOS Member). The revised syllabi will be in force for TY from June 2010.

Research has been a very important activity of the Zoology Department. Dr. Ghate completed his II Major DBT Project in March 2010. Results of this work have already been presented at some conferences and will soon be published. Dr. Ghate also published a couple of papers in International Journals. At present a Post-Doctoral Research Associate (Dr. Sanket Tembe) is working with Dr. Ghate under a DBT Project. This project that deals with DNA Barcoding of Pentatomomorpha bugs will continue up to December 2010. Similarly, Mrs. Gauri Sathye is working (with Dr. Ghate) as a Woman Scientist, under a DST Scheme,



on a two-year project dealing with praying mantids.

Mr. B. T. Kalbage and Dr. (Mrs.) S. J. Thatte have received funds from the BCUD, Pune for a joint Research Project entitled "Taxonomical studies of Scarabaeinae (dung beetles) in and around Pune".

Dr. H.V. Ghate, Dr. (Mrs.) S. J. Thatte and Mr. N. M. Naidu delivered lectures at the "Basic Ornithology Course" conducted by Abasaheb Garware College and Ela Foundation. This course is meant for general public and is attended by professionals, naturalists, science students, laymen etc. Dr. Ghate also gave talks on Plant-Insect Interaction (for M. Sc. Students) and DNA Barcoding (for Refresher Course) at Botany Department, University of Pune.

Dr. H. V. Ghate and Mr. N. M. Naidu also gave talks in a "Nature Awareness Course" conducted by the NGO -Jividha.

Mr. N. M. Naidu was invited as a Resource Person to speak on "**Recent Trends in Developmental Biology**" at a State level Seminar, organized by K. K. Wagh College, Pimpalgaon, Nasik.

Dr. (Mrs.) S. J. Thatte delivered two lectures on "**Global warming**" at the Jagannath Rathi Institute, Pune.

Dr. A. M. Bhalerao was a Contributory Teacher for the Entomology course in the Modern Agricultural Biotechnology College and also at Botany Department, University of Pune.

The T.Y.B.Sc. students escorted by Mr. B. T. Kalbage paid a visit to the NSS camp site at Ghotawade. Flora and fauna of the village was surveyed under the Samartha Bharat Abhiyan.

An 'Alumni Meet' of the past two batches ( 2007-08 and 2008-09 ) was hosted at the department. The ex-students took initiative in arranging this Re-union. Mr. Damodar Pujari ( 2007-08 ) presented a slide show reviving the memories of his batch. Mr. Shriraj Jakhalekar (2008-09) screened a very effective short film prepared by him compiling various incidents and events of his batch. All staff members and the students enjoyed this journey into the past.

This year a novel extension activity has been started by the department. A short term course on "**Decentralized Biodegradable Urban Waste management**" was conducted.

The course included lectures, practicals and also field visit to Daravali. The primary focus was on Vermitechnology.

Our department and INORA, Pune, in collaboration conducted this course and we intend to take this up as a regular activity open for students and also the general public. A batch of twelve students successfully completed the course.

Ms. Manjushree Tadwalkar, Director, INORA (Institute Of Natural Organic Agriculture), Ms. Nutan Bhajekar, INORA and Mr. N. M. Naidu were the Resource persons for this course. Mr. N. M. Naidu was the Course-Coordinator.

The Course commenced with Inaugural Address by the Principal. Candidates were given a Certificate at the end of the course.

**Dr. H. V. Ghate,**  
Head,  
Department of Zoology

## **Department of Electronic Science**

Department of Electronic Science of the college is actively engaged in various academic, curricular and extracurricular activities through out the year. The student strength of the department is about 646, which includes Junior, Senior and P. G. students. Department contributed lot in re accreditation process of the college. Prof. S. R. Chaudhari had taken initiative in preparing the Re-Accreditation Report as well as worked as IQAC coordinator to organize the process of Peer Team Visit with the appropriate schedule. All the staff members took part in various committees formed during the NAAC Re-accreditation.

### **[A] Activities conducted during the year 2009-10**

#### **Workshops / Event / Competition Organized:**

- (I) A two day workshop on "Teaching Learning and implementation of syllabus of Digital Signal Processing and Microcontroller" for S.Y.B.Sc. Computer Science teachers was organized on 07, 08 December 2009 by the department. Dr. A. D. Shaligram, Mr. Kathe contributed their views and ideas on different topics from syllabus. Prof. A.V. Kamble has worked as the coordinator for the workshop. Fifty teachers from various college of University Pune were present for the workshop.
- (II) A One day workshop on "T.Y.B.Sc.( Electronic Science) Syllabus Revision" in the courses Digital System Design, Consumer Electronics, Instrumentation was organized by the department on 08 December 2009. Dr. A.D. Shaligram, Prof. S.A. Gangal contributed their views and ideas on different topics to frame the syllabus. Prof. B. B. Yenage has worked as the coordinator for the workshop. Twenty five post graduate teachers from various college of University of Pune were present for the workshop.
- (III) "One day Workshop on Digital System Design using VHDL" for M.Sc. Electronic Science was organized by Department of Electronic Science, on 13<sup>th</sup> March 2010. Eighty five students and staff members from all the Post Graduate centers under University of Pune had attended the workshop. Dr. A. D. Shaligram, Head Dept. of Electronic Science, Dr. Mrs. D. C. Gharpure, Lecturer Dept. Of Electronic Science, University of Pune, Mr. Kiran Kale from Qlogic, Pune had worked as resource persons in this workshop. Prof. D. B. Gaikwad worked as coordinator in the workshop.
- (IV) Program of Alumni was held on 28 December 2009. Twenty two past students Participated in the meet. The discussions were held on NAAC Peer Team visit Interaction and Opportunities for Graduates in industries.
- (V) This year a university approved course on "Automotive Electronics" is introduced as departmental course to M.Sc. Part II student.
- (VI) Practical handbooks for First and second year B.Sc. students are prepared by the staff members.
- (VII) The course material on practical course which includes Matlab,VHDL, Microcontroller, PSpice, C Programming and PLC programming is provided to the T.Y.B.Sc. Students in CD form.

## **[B] Workshop, National Seminar Participation by the staff members:**

Many of the staff members have participated, worked as resource persons in the syllabi revision workshops organised at various colleges. Also some of the staff members were the members of organising committee for National workshops arranged by the college. All the teaching and non teaching staff members of the department have participated whole heartedly in the activities organised by the department.

- i) Prof. P.S. Varade Attended 10 days NSS training programme at NSS TOC Ahmednagar College, Ahmednagar during 20<sup>th</sup> to 29 July 2009.
- ii) Prof. R.V. Vidap had completed training course in Disaster Management at NDRF Talegaon (26 June – 03 July 2009)
- iii) Prof. R.V. Vidap had organised live demo on Fire safety with coordination of fire brigade, Bhavani Peth fire station, in college premises for teaching, nonteaching and students on 07 December 2010.
- iv) Prof. D.B. Gaikwad attended UGC sponsored state level workshop on PLC programming and worked as resource person at Shankarrao Mohote College Akhuj. He delivered a lecture on "PLC Architecture and its programming" on 19 February 2010.
- v) Prof. D.B. Gaikwad worked as a referee in presentation competition in "IMPULSE 2010" organised by Modern College of Engineering, Shivajinagar, Pune -5 on 18<sup>th</sup> February 2010.
- vi) Prof. D.B. Gaikwad Attended conference on LABVIEW organised by NI instruments at Le Meridion Pune on 24 November 2009.

vii) Prof. D. B. Gaikwad worked as a resource person At S.Y.B.Sc Workshop held at our college on 07<sup>th</sup> December 2009.

viii) Prof. D. B. Gaikwad participated in workshop at Fergusson College on 28 November 2009, Garwrae M.Sc.

ix) Prof. S. R. Chaudhari had attended workshop on syllabus design for TYBSc at Fergusson College, Abasaheb Garwrae College, Poona College and Organised workshop at our college on 08<sup>th</sup> December 2009.

x) Prof. S.R. Chaudhari participated in One-day Seminar based on "Digital Signal Processing on 9<sup>th</sup> January, 2010 organized by Department of Electronic Science ,Kaveri College of Science and Commerce Erandwane, Pune

xi) Prof. B. B. Yenage Attended IGC/ATC at 17 Raj Rifles, Aundh, Pune from 7<sup>th</sup> Nov to 16<sup>th</sup> Nov 2009.

## **[C] Educational Trips**

For better exposure to industry & institute, every year department organizes educational trips / tours. This year department has successfully organized one / two day's trips at different places. These are listed as below.

Place - Kissan 2009 (Moshi) Organized by Ministry of Agriculture

Staff Members - Mr. S. R. Chaudhari, Mr. B. B. Yenage, Mr. G.M. Tarate

Students - F.Y.B.Sc, T.Y.B.Sc. students

No. of Days - One

Place - Raigad Rope way

Staff Members - Mr. G.M. Tarate, Mr. T.B. Sonawane, Miss. S.S. Shiraskar

Students - T.Y.B.Sc., M.Sc.

No. of Days - One



#### **[D] Guest lectures –**

1. Mr. Nilesh Shirbhate on Introduction to Operating System , OSR, Linux on 21,28 January , 4 , 11, 25 February 2010.
2. A Guest lecture on “Automotive Electronics was arranged on 31st October 2009. The invited speaker was Mrs. Swati Deshpande, Deputy General Manager , Electronics Design at Beht Hella Thermocontrol India Pvt. Ltd., Elpro Compound, City Survey No. 4270, Chinchwadgaon, Pune - 411033, India.
3. Rajesh R Desale ,Hardware Design Engineer at Behr Hella, thermocontrol (i) Pvt. Ltd., Pune, INDIA, had given lecture on Applications of Electronics in Automotive industries to M.Sc. Part II students.
4. Guest lecture by Rahul Deo, MINDA Group Chakan , was arranged “ Use of Microcontrollers in Automotive electronics” for M.Sc. Part II students.
5. Shri. V.N. Patil, Modern Engineering College, delivered lectures on” Introduction to Real Time Operating Systems with ARM processor “on 19 , 20 March 2010.
6. Mr.Pravin Shinde, INFOSYS, delivered guest lecture on Linux operating system to T.Y.B.Sc. Vocational students
7. Mr. Rajesh Wagle, PCSmile, delivered lecture on “Networking system” and demonstrated the process to T.Y.B.Sc. Vocational Students.
8. Prof. S.R. Chaudhari has delivered a guest lecturer on “Semiconductor Materials and devices “at the T.C. College , Baramati on 07<sup>th</sup> March 2009.
9. Prof. A.V. Kamble has delivered a guest lectures on “Digital Signal Processing” at various colleges , and

Prof. R.V.Vidap has delivered guest lectures on “ Microcontroller” and “ Pentium Architecture ,Programming” at various colleges to B.Sc. Computer Science students.

#### **[E] Research, Paper Presentation, Publications by Staff Members**

- i) The BCUD research scheme of Rs. 250000/- had been sanctioned to Prof. S.R.Chaudhari for the period of two years (09-10, 10-11) on “Modeling, Simulation and experimental study of Fiber Optic Tilt Sensors and their applications”. Prof. D.B. Gaikwad is Co-investigator in the scheme.
- ii) Automatic Weather Station project scheme under BCUD is completed and it is installed in college campus.
- iii) Prof. R.V. Vidap has presented a research paper “Effect of EM radiation on plant growth (Capsicum)” at Innovation research conference, New Arts College, Ahemadnagar on 09, 10 December 2009.
- iv) Prof. S. R. Chaudhari and Prof. D. B. Gaikwad has presented a research paper “Modeling, Simulation and experimental study of Fiber Optic Tilt Sensor” at Innovation research conference, New Arts college, Ahemadnagar on 09, 10 December 2009.
- v) Mrs. Archana Apte: Participated in National Conference on “Emerging Trends in Electronics and Computer Science “Organised by Department of Electronic Sc. D. Y. Patil College, Pimpri, Sponsored by University of Pune. Also presented a paper entitled” Study of Operating Principles , Strengths and limitations of rechargeable energy sources for portable electronic gadgets”
- vi) Prof. S. R. Chaudhari and Prof. A. V. Kamble published text books according to new syllabus for S.Y.B.Sc. Class.

### **[F] Refresher / Orientation**

- i) Prof. A.V. Kamble and Prof. R.V. Vidap had completed refresher course in DSP and embedded system from 24 April to 14 May 2009 at Dept. Of Electronic Science University of Pune.
- ii) Mrs. S.S. Hole Completed Refresher course in Environmental Science, University of Pune, from 07 December to 27<sup>th</sup> December 2009.

### **[G] Project competition Participation:**

- i) M.Sc. Students Mrs. Vaishali Jagdale and Miss. Priyanka Duche participated in Avishkar, held at H.V. Desai College. On 14<sup>th</sup> February 2009 and presented research paper on "Modeling, Simulation and experimental study of Fiber Optic Tilt Sensor "
- ii) Under the guidance of Prof. T. R. Kumbhar, Prof. T.B.Sonawane and Prof. S.R. Chaudhhari four T.Y.B.Sc students successfully participated in project competition organized by Dept. of Electronic Sc. Poona College. Belan Hardini of T.Y.B.Sc. received consolation prize in competition.

### **[F] Project Collaboration with industry and institutes:**

Name of Institute - SBEM Pvt. Ltd.Katraj

Name of Project - "Water Bottom Probe"

Student Name - Miss. Isha Pingale, Miss. Minal Phalke

Name of Institute - Dept. of Electronic Science , University of Pune

Name of Project - "High Frequency Simulating Software to Matlab"

Student Name - Mr. Tejas Gadariya

Name of Institute - ASI test lab, Nanded Phata, Pune.

Name of Project - "RTC based electrical Appliances control"

Student Name - Miss. Pranali Nagawade

### **[G] Activities & Support from Alumni.**

1. Support from past P.G. students in placement of U.G. and P.G. students
2. Past students are sharing their knowledge by delivering guest lectures for the students.
3. The past students frequently visit the department and share their Achievements and career advancement with the faculty. They are keen to know the progress of the department.
4. Prof. B.B. Yenage had Organized Tree Plantation Activity held at EME, Station Workshop campus, Kirkee, Pune. On 25<sup>th</sup> Sep 2009. the activity was inaugurated by Col. Rakesh Avasthi, CO, EME, Station Workshop, 175 saplings were planted includes evergreen and wide life plants.

### **[H] New appointment**

Miss. Shweta S. Shiraskar has joined the department to junior wing in academic this year.

### **[i] Achievements**

- i) Prof. B. B. Yenage, Received Certificate and Trophy for Outstanding Performance in NCC during the year 2008-09 by the hands of Col A. K. Thapa, Commander, NCC GP, Pune at NCC Gp HQ on 5<sup>th</sup> Dec 2009 .
- ii) Prof. S.R. Chaudhari who worked as IQAC coordinator was felicitated by the hands of deputy Chief Minister Hon. Chaganrao Bhujbal on 25<sup>th</sup> January 2010, Shankarrao Kanitkar day for contribution in NAAC certification process of the college.

- iii) Prof. D.B. Gaikwad worked as coordinator of Examination Committee of college and planned, executed examination schedule successfully.
- iv) Prof. P.S. Varade has been appointed as NSS officer by college and he had successfully arranged blood donation camp on 16 August 2009 and awarded Best blood donation camp by Pune Institute Ferologica Pune.
- v) Mr. A.A.A. Rizwan is selected by C-DAC for diploma in Embedded programming course.

**S. R. Chaudhari**

Head, Dept. Electronic Science

## **Department of Botany**

The Department of Botany has always tried to impart quality education at Junior, Senior, Post-graduate, Doctoral research and Post Doctoral Research levels. In the academic year 2009-2010, 294 students enrolled for XI and 190 students for XII. The strength of F.Y.B. Sc, S. Y. B. Sc. and T.Y.B.Sc. were 120, 48 and 05 students respectively, while for M.Sc.-I 20 students and M.Sc.-II 21 students. At present four students have enrolled for the Ph.D. degree of University of Pune and are perusing their research in the Post Graduate Research Centre of the Department of Botany.

### **1) Departmental Activities**

- i) Wall Paper magazine activity was initiated for the undergraduate students where First Year Botany students are the editors of the magazine.
- ii) A six months remedial course was conducted by the Botany department for S.Y.B.Sc. Students in 'Plant Tissue Culture' 12 students were participated in the course. The duration of the course was from July 2009- December 2009.

- iii) Plant display activity
- iv) Identification and scientific naming of 800 Road side trees with name plates.
- v) F.Y.B. Sc Practical handbook was prepared for the students in 2009.
- vi) Development of Terrace garden
- vii) Medicinal Plants
- viii) Nakshatra Udyan
- ix) Hanging Baskets in corridor
- x) Pavement in Botanical Garden

### **List of Professors invited as guest Lecturers for M Sc course.**

1. Dr V.D.Ranade, Head, Botany Department, Garware College, Pune.
2. Prof K. .Gopale, Department of Biotechnology, Modern College, Shivaginagar, Pune - 411005.
3. Mrs. Vinaya M. Dhanorkar
4. Ms. M. Mandhare, Botany Department, Modern College, Shivaginagar, Pune 411005
5. Dr Mahesh Shindikar, Environment Department, Bharati University, Pune
6. Dr. M. G. Shitole, Former Head, Department of Botany University of Pune.

### **d. Study tours and excursion**

- i. Local Botanical excursion tour was organized by the Botany Department in September 2009 for F.Y. B. Sc. & T.Y. B. Sc. Botany students to Mulshi and Dongarwadi for studying plant diversity and also for collection of plants.
- ii. A Botanical Excursion Tour was organized at Mahabaleshwar for the students of S. Y. B. Sc. & T. Y. B. Sc. on 19<sup>th</sup> February 2010 for observation of Angiospermic plants.



- iii. A Three day excursion tour was arranged at Dive Agar and Harihareshwar for the students of M.Sc. I and T.Y.B.Sc. For the collection and study of marine algae.
- iv. A short visit to the Waste Water managment unit, Erandwane, Pune, was organized for the students of S. Y. B. Sc. On 27<sup>th</sup> March 2009.
- v. A visit was arranged for the students of F. Y. B. Sc. to study the architecture and working of Green House. This visit was arranged at the College of Agriculture, Pune, on 6<sup>th</sup> January 2009.
- vi. A visit was arranged for T. Y. B. Sc student's to Ayurvedic Rasshala , Karve road Pune on 11<sup>th</sup> March 2010. to herbal Garden and Herbal drug institute.
- vii. A visit was arranged for T. Y. B. Sc students to Regional Research Centre, Kothrud, Pune on 19<sup>th</sup> March 2010. For observation of different types of medicinal plants.
- viii. Visit to Botanical Survey of India (BSI) in November 2009, MSc- I
- ix. Visit to Agricultural College, Pune (Green House / Polyhouse) in November 2009, MSc- II.

**e) Student's Achievement's**

- i) Shweta Singh student of M.Sc II Botany (Biotechnology special ) won 1<sup>st</sup> prize in power point presentation organized by 'Science Association' on the topic 'Advances in Biotechnology' in January 2010.
- ii) Students of M.Sc.-II presented paper in "Avishkar" guided by Dr. V. A. Patil.
  - (a) Joshi Omkar
  - (b) Shweta Singh

**2) Achievements of staff members**

**a. Dr. R. S. Zunjarrao**

- i) Invited as a resource person in Intercollegiate Botany exhibition organized by Ness Wadia College, Pune in March 2010 to talk on topic 'Career opportunities in Botany'.
- ii) Invited as a resource person in Arts, Science and Commerce College, Narayangaon in April 2010. Delivered a talk on 'Career opportunities for science Graduates'.
- iii) Invited as a resource person and delivered a talk on 'NAAC re-accreditation' in B.G. College, Sangvi, Pune for staff. in April 2010.
- iv) Invited as expert at Wagire College, Saswad, to deliver a speech on "NAAC re-accreditation" on 13<sup>th</sup> April 2010.
- v) Invited at Rayatshikshyan Sanatha's Annasaheb Awate College, Manchar, to deliver a lecture on NAAC re-accreditation on 16<sup>th</sup> April 2010.
- vi) Invited at Rayatshikshyan Sanatha's Annasaheb Magar College, Hadapsar, to guide the staff members on "NAAC re-accreditation" on 20<sup>th</sup> April 2010.
- vii) Invited at Rayatshikshyan Sanatha's Annasaheb Magar College, Hadapsar, to guide the staff members on NAAC re-accreditation on 20<sup>th</sup> April 2010.
- viii) Published a research paper entitled 'Response of Spirulina to various combinations of media' K. D. Gopale and R. S. Zunjarrao (2010) J. Maharashtra Agricultural Universities 35(2):329-331.

**b. Dr. Mrs. K. R. Gandhe :**

- i) Participation and collaboration with Indian Institute Of Remote Sensing, Department of Space, Indian Space Research Organisation (ISRO), Government of India, Dehradun , for Vegetation, Carbon Pool Assessment Project in India, 2009-2010.

**c) Dr. Mrs. N. M. Patil**

- i) Oral Presentation of Research work done in National Conference organized by BCUD at Baramati on 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> December 2009.
- ii) Completed DBT sponsored training course in '**Molecular markers and their applications in Plant Sciences**' organized by the Department of Botany, University of Pune from 2<sup>nd</sup> to 22<sup>nd</sup> February 2010.
- iii) Poster presented entitled '**Effect of organic and inorganic fertilizers in Brassica juncea L.**' at National Conference on 'Recent Trends in Botany' organized by University of Pune and Kopergaon Taluka Educational Societies, K.J Somaiya College of Arts, Science and Commerce, Ahmednagar, on 28<sup>th</sup>, 29<sup>th</sup> & 30<sup>th</sup> Jan 2010.

**d. Dr. R. B. Barmukh**

- 1) Published a research paper entitled '**Influence of biotic and abiotic elicitors on accumulation of hyoscyamine and scopolamine in root cultures of Datura metel L.**' L Ajungla, P P Patil, R B Barmukh and T D Nikam (2009) Indian Journal of Biotechnology, 8:317-322
- 2) Published a research paper entitled '**Induction of morphogenic callus and multiple shoot regeneration in Momordica cymbalaria Fenzl**' T. D. Nikam, S. G. Ghane, J. N. Nehul and R. B. Barmukh (2009) Indian Journal of Biotechnology, 8: 442-447
- 3) Published a research paper entitled '**Promotion of seed germination in Pterocarpus marsupium Roxb.**' in the Indian Journal of Plant Physiology [Vol.13(2): 143-150] 2009

- 4) Working for C-DAC as Domain Expert in the subject Botany for the development of e-learning media.

**e. Prof. U. R. Wayase**

1. Coordinated Plant **Tissue Culture** course conducted by the Botany Department for S.Y.B.Sc. Students. 12 students participated in the course. The duration of the course was from July 2009- December 2009.

**Post Graduate Department**

**f. Dr. V. A. Patil**

- 1) Project sanctioned by BCUD, University of Pune 2009-2011

Amount sanctioned = Rs. 75000/-

Project Title: **In-vitro studies on *Withania somnifera* Dunal. to enhance the production of bioactive compounds.**

- 2) Research Papers Published T. D. Nikam., Mohammad Ali Ebrahimi., V. A. Patil.

**Embryogenic callus culture of *Tribulus terrestris* L. a potential source of harmaline, harmine and diosgenin** Plant Biotechnol Rep (2009) 3:243–250 DOI 10.1007/s11816-009-0096-

- 3) Poster Presentation of research work done in National Conference organized by BCUD at Baramati on 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> December 2009.

**g. Prof S. P. Salunke**

- 1) Appointed as member of tree committee as "Tree Expert" by Pune Municipal Corporation from July 2009.

**Dr. R. S. Zunjarrao**  
Head, Department of Botany

## STAFF ACADEMY

### Objectives

#### Activities organized

- A Guest lecture on “**Re-accreditation: an experience with the Peer Team**”, by Dr. Pushpa Ranade, Principal, Siddhi Vinayak College, Pune, was arranged for all the Staff Members on Monday, 09-11-09
- A Guest lecture with demonstration on “**Guided Meditation**” (through Art of Living) was organized for the members of the staff on Thursday, 10th Dec.2009
- Train the Trainer programme was organized for the teachers consisting of effective communication skill and personality development on 27th April 2010.

- Dr. Madhu Satam, Chairperson

## VIDYARTHINI MANCH

- Vidhyarthini manch is an active cell for the girl students in the college. It gives platform to the girl students for their personality development. It encourages and motivates them to participate in various activities.

#### Committee Members -

- |                            |             |
|----------------------------|-------------|
| 1. Prof. Nayana Kulkarni   | Chairperson |
| 2. Prof. Sunita Purohit    | Member      |
| 3. Prof. Dr. Sushma Thatte | Member      |
| 4. Prof. Sunita Gosavi     | Member      |
| 5. Prof. Beena Muttalgiri  | Member      |

- Two programmes were organized by Vidhyarthini Manch sponsored by Vidhyarthini Kalyan Mandali, Pune University.

1. **Vidhyarthini Vyaktimatva Vikas Shibir** - This Shibir was conducted on 16th Feb 2010. This programme was only for girl students to direct them towards personality development. The

Shibir was inaugurate by Hon. Principal Dr. R. S. Zunjarrao. It was conducted in three different sessions.

- a) Physical health and personality - by Dr. Jyoti Gokhale.
- b) Mental health and personality - by Dr. Anagha Lavalekar.
- c) Self presentation and personality by Dr. Sonali Joshi.

Response for this programme was very good.

2. **Nirbhay Kanya Abhiyan Shibir** - This Shibir was conducted on 25th Feb 2010. This programme was only for girl students to direct them towards personality development. The Shibir was inaugurated by Hon. Vice Principal Prof. S. S. Deshmukh. It was conducted in three different sessions.

- a) Nirbhayta - by Smt. Kiran Moghe.
- b) Communication skill- by Prof. A. G. Gosavi.
- c) Importance of Unity among women - by Smt. Alka Joshi.

- These programmes were conducted by Prof. Smt. Nayana Kulkarni and Prof. Sou. Sunita Purohit under the guidance of Hon. Principal Dr. R. S. Zunjarrao and Prof A. G. Gosavi.

- Prof. Sunita Gaikwad and Prof. Ashalata Vidyasagar actively cooperated in these activities.
- Various Informal counseling and guidance sessions were arranged for girls throughout the year.
- All the activities were highly responded to by the girl students.

#### Extension Activities -

- Two different extension activities were organized by the college. These are sponsored by the Department of Adult, Continuing Education and Extension, University of Pune.



1. **Rashtriya Ekatmata Shibir (National Integrity):-** It was conducted on 13<sup>th</sup> February 2010. The Shibir was inaugurated by Hon. Principal Dr. R. S. Zunjarrao. It was conducted in four different sessions.

- a) Dr. Raja Dixit delivered a lecture on "History of India and National Integration".
- b) Dr. Gajanan Chavan delivered a lecture on "Sant Sahitya and National Integration".
- c) Dr. Praveen Saptarshi delivered a speech on "Geography of India and National Integration".
- d) Prof. Narendra Naidu had given a lecture on "Swami Vivekananda and concept of National Integration".

## 2. **Women Empowerment Workshop**

- Women empowerment :Workshop was conducted by the college. This workshop was sponsored by the University of Pune.
- The programme has been an outstanding event that not only made women aware of their rights but also brought into the light the various means to receive them.
- Many women, diverted from the mainstream were brought into the right flow through this programme.
- The workshop was conducted on 24 Feb. 2010, inaugurated by Hon. Principal Dr. R. S. Zunjarrao.

The workshop was conducted in four different sessions.

1. In the first session Dr. Mrunalini Chitale delivered a lecture on "Nate Striche Strishi".
2. Second session was regarding economic activities which could be worked by women very easily. Economic independence is very important for the empowerment therefore such session

was organized. Mrs. Ragini Amle gave guidance to women.

3. In the third session Dr. Mrs. Medha Deuskar delivered a lecture on the women psychology: She discussed many psychological problems of women of this specific age group.
4. In this session Dr. Mrs. Jyoti Gokhale delivered a lecture on Health and Hygiene of women in this particular age group. Women participation was tremendous; seventy women actively participated in the workshop. These participants were from the different group of society which are away from the mainstream. participant's women came from different from the city. Their participation in the discussions was remarkable. Feed back was taken, which was very encouraging.

- These programmes were conducted by Prof. Smt. Nayana Kulkarni and Prof. Sou. Sunita Purohit under the guidance of Hon. Principal Dr. R. S. Zunjarrao and Prof A. G. Gosavi.
- Prof. Sunita Gaikwad and Prof. Ashalata Vidyasagar and Prof. Amit Sonawane actively cooperated in these activities

**Prof. Nayana Kulkarni,**

**Prof. Sunita Purohit (Co - Ordinator)**

## **Commerce Association**

Commerce Association is an association of all the Commerce Students. It has been a very busy year of great events and competitions.

Nikhil Bhushan and his team members were all busy in getting the things in the right place for the events.

All started with a small letterhead competition, 8th Oct., 2009. Though the number of participants was less, some

quality letterheads were produced. The competition was won by Shruti Sathe and Nupur Dubey.

Then followed the M<sup>3</sup> event. Never a competition on such a large scale was undertaken. M<sup>3</sup> was a set of three management games, viz;

M<sup>1</sup> - Mad Ads

M<sup>2</sup> - Management Quiz

M<sup>3</sup> - Magazine

The response to this competition was remarkable. Over 20 teams participated for M<sup>1</sup> making it difficult for the judges to select the top three. The team of "Zatpat Zhadoo" Satprit Singh Arora and group were the winners. Later they also represented Modern College at the event organised by University of Pune and bagged the 2nd prize.

The M<sup>2</sup> (15th Oct., 2009) was a huge success, nearly 80 students participated. Elimination rounds took place and 15 students were shortlisted.

M<sup>3</sup>, the Magazine competition was a very creative contest. The winner was Gauri Mali from S.Y.B.Com.

Thus the first term came to end and everyone got busy with their examination.

As the second term started the Commerce Association had already premeditated for another event. It was S.T.D. a very familiar name. But it was not as easy as it seemed.

S - Stress free interview

T - Tanker full (case study)

D - Dare to do it (treasure hunt)

The stress Free Interview, as the name suggests, were mock interviews. A workshop was undertaken by Prof. Deepali Thakur and Prof. Vijay Gaikwad.

Neha Saboji bagged the first prize along with the Best C.V. award.

Tankerfull was a Case Study based contest. The students were randomly put into groups. Audio Visuals of one minute were shown and they were asked few questions on them. The AV's were based on Socio-educational issues. Then each student concluded with his personal opinion.

Eventually six students were shortlisted and Anish Vishwanathan received the first prize.

Then followed, the most awaited, 'Dare to do it' Competition. This contest was a treasure hunt. Over 22 teams consisting of four candidates, participated. Elimination round was held in the Assembly hall short listing 8 teams.

The final three teams were given a packet of 'Top Ramens' noodles and they were asked to sell it to the Principal Dr. R. S. Zunjarrao. Well the team of four girls headed by Shyeeshtara won, proving their girl power.

On 18th March the closing ceremony of the Commerce Association was held. The winners and the volunteers alongwith the co-ordinators and the student representative Nikhil Bhushan were felicitated in the presence of the Principal Dr. R. S. Zunjarrao Vice-Principal Dr. Y. R. Waghmare, Visitor Prof. A. G. Gosavi, Vice Principal Prof. Deshmukh S. S. and Dr. A. V. Kamble.

The following faculty members extended full support in conducting the above activities. Dr. Sanjeevani Rahane, Dr. R. H. Kulkarni, Prof. S. R. Hirve, Prof. Vijay Gaikwad, Prof. Swati Ahiwale, Prof. D. P. Mule, Prof. Sandhya Vartak, Prof. Deepali Thakur, Prof. Rasika Date, prof. R. D. Bansode, Prof. Suresh Mehta.

**Dr. A. V. Kamble**

Chairman, Commerce Association

## Science Association

This year activities of Science Association were inaugurated on 17th September 2009. Dr. Rajendra Jagdale (Director and CEO, Science and Technology Park) gave inaugural lecture. Topic of his lecture was "Converting knowledge into wealth: Opportunities for science students". Students appreciated his simple, yet informative lecture. He talked about various opportunities of self employment for science students.

The first activity of science association was essay competition. The competition was declared on 1st October 2009. Topics given were:

1. Role of software in Statistics
  2. Contribution of Isaac Newton in Mathematics and Physics
  3. Biotechnology: Boon or Curse ?
  4. Role of Chemistry in everyday life
  5. Bioethics
  6. Environmental Education
  7. Bioluminescence
  8. Mathematics behind animation
- Two students shared the prize for this competition. These are
    - (i) Mr. Sanjog Kadam, S.Y.B.Sc. (Microbiology) and
    - (ii) Ms. Rucha Dugge 12th standard, Science faculty
  - The second activity conducted was Power Point presentation competition. The topics given were:
    - (i) Role of communication technology in our life
    - (ii) Embedded systems
    - (iii) GPS and its applications
    - (iv) Advances in Biotechnology

Ms Shweta Singh (MSc II Botany) got the first prize. Mr Kedar Kavekar (TYBSC Microbiology) received second prize.

- Elimination round of Science Quiz was conducted on 29<sup>th</sup> December 2009. We got a very good response and a hundred and ten students appeared for the elimination round. Twenty students were selected for final round. Five teams were prepared. Mrs Anoushka Devale and Ms Ameeta Kulkarni worked as quiz masters.

The winners of science quiz are:

### Winner Team:

#### **Team Venus**

1. Rajan Thakur S.Y.B.Sc. B
2. Disha Bhangre S.Y.B.Sc. Biotech
3. Snehal Bhagat S.Y.B.Sc. Biotech
4. Snehkant Sarode FY BCS

### First Runner up:

#### **Team Pluto**

1. Radhika Oke S.Y.B.Sc. Biotech
2. Sayali Choudhari S.Y.B.Sc. Biotech
3. Sheetal Joshi T.Y. Micro
4. Priyanka Khedkar T. Y. Statistics

### Second Runner up :

#### **Team Earth**

1. Supriya Jambhale S.Y.B.Sc. A
  2. Manjit Kaur S.Y.B.Sc. B
  3. Supriya Chavan S.Y.B.Sc. Biotech
  4. Rucha Dugge XII
- Prof. Praveen Saptarshi (former Head, Dept. of Environmental Science) was Chief guest for prize distribution function which was held on 3<sup>rd</sup> March 2010. He talked about Environmental Policy and role of science students.



- Overall, it was an eventful year and I take this opportunity to thank my colleagues in Science Association for their cooperation and help to conduct these activities.

- **Dr. Manisha Sane**, Chairperson,  
Science Association

## Competitive Examination Guidance Committee

1. An inaugural function of the activities of the committee was arranged on 23rd December, 2009 at 10:30 am in the Assembly Hall. Principal Dr. R.S. Zunjarrao presided over the function. **Prof. Chittaranjan Das was the Chief guest for the function. Prof. Das is the Dy. Incharge of the Competitive Examination Center, University of Pune.** He delivered a lecture on "Competitive Examination (MPSC) - Basic and Need" in the function. Around two hundred students were present.
2. A lecture "Opportunities in Competitive Examinations" by Ms. Savita Kulkarni (Director, Dnyanprabodhini ) was arranged on 18/09/2009 in the assembly hall. Around one hundred and fifty students were present.
3. Joint Admission Test (JAM:) is to be held on 02/05/2010 for admission to M.Sc./Ph.D. in I.I.T. In this regard Mathematics department conducted classes for T.Y.B.Sc. students. In all 17 students were present.
4. **Madhava Mathematical Competition** : The competition was held on 03/01/2010 and the centre was at S.P.College, pune. In all 44 students from our college were participated in this competition.

## 5. Environmental Awareness Programme:

1. Competition in our environment (24/10/09)
2. Competition on Bird behaviour (26/10/09) In all 23 students participated in this programme.

**Mr. Bhavale A. N.**, Chairman

## Art Circle

Art Circle plays a major role in the development of all round personality of the students. It serves to give platform to students' talent in the field of performing and fine arts by organizing internal competitions. Expertise of teachers is made available to students for guiding them at intercollegiate level competitions.

This year, the inaugural function of our committee took place at the hands of well-known artist Dr. Amol Kolhe, who played the role Shivaji Maharaj in the most popular T. V. Serial 'Raja Shivachhatrapati.' Dr. Amol Kolhe's speech his interactive session was highly effective and inspiring to the audience.

### Art Circle Cultural Week - 2009-10

(15 Dec. 2009 to 19 Dec. 2009)

**A brief account of the interclass competitions.**

### 1) Elocution Competition - 15/12/2009

#### Senior Wing :

Rank 1 : Rajashri Gaikwad, S.Y.B.Sc.

Rank 2 : A. R. Kirtane, F.Y.B.Sc.

Rank 3 : Shweta Mahajan, S.Y.B.Com.

#### Junior Wing :

Rank 1 : Shridhar Kulkarni, XII Com. (G)

Rank 2 : Awanti Prachand, XI Com. (G)

Rank 3 : Prachi Jaiswal, XI Sc. (E) and Abhilasha Gosavi, XI Com. (H)

**Organisor :** Dr. Swati Karve, Prof. Sanjeevani Kuwalekar

**Judges :** Muttalgiri Beena, Vandana Nargund

**2) Story Telling Competition -**

**15/12/2009**

**Senior Wing :**

Rank 1 : Pranav Kanitkar, S.Y.B.Com.

**Junior Wing :**

Rank 1 : Nishigandha Kunte, XI Com. (G)

**Organisor :** Dr. Swati Karve, Prof. Sanjeevani Kuwalekar

**Judges :** Muttalgiri Beena, Vandana Nargund

**3) Poem Recitation Competition -**

**15/12/2009**

**Senior Wing -**

Rank 1 - Pranav Kanitkar, S.Y.B.Com.

Rank 2 - Bharat Bagade, T.Y.B.A.

**Junior Wing -**

Rank 1 - Shridhar Kulkarni, XII Com. (G)

**Organisor :** Dr. Swati Karve, Prof. Sanjeevani Kuwalekar

**Judge :** Muttalgiri Beena

**4) Poster Competition : 17/12/2009**

**i) Interclass Poster Competition**

**Senior Wing -**

Rank 1 - Vrishali Shinde, T.Y.B.A.

**Junior Wing -**

Rank 2 - Sushi Dethe, XI Com. (E)

**Organiser :** Prof. Anjali Sardesai, Prof. Archana Apte

**Judge -** Shri. Vedphatak

**ii) Annual Social Gathering Poster Competition - 5/2/2010**

Rank 1 - Samadhan Ghubade - S.Y.B.Sc.

Rank 2 - Swati Patil and Group - S.Y.B.Sc.

**Organiser -** Prof. Anil Vankalas, Prof. Khokale

**Judges -** Rajeev Kulkarni, Prof. Bhandari Nisha

**5) Mehendi Competition - 17/12/2009**

**Senior Wing -**

Rank 1 - Venilla Sanjay - S.Y.B.Sc.

Rank 2 - Pradna Ghode - F.Y.B.Sc.

Rank 3 - Ekata Shelar, Subhangi Khengre, Pournima Sawant

**Junior Wing -**

Rank 1 - Sonali Shigwan XI(I)

Sayali Nemade, XI (Sc.) - E.

Rank 2 - Sayali Rane, XI Sc. (E)

Rank 3 - Yogita Satbhai, XI-D

**Organisor -** Prof. Anjali Sardesai, Prof. Archana Apte

**Judges -** Bhakti Walvekar, Prof. Sawita Maniyar

**6) Rangoli Competition - 17/12/2009**

**Senior Wing -**

Rank 1 - Priya Pawar, T.Y.B.Sc.

Rank 2 - Ashwini Gunjal, T.Y.B.Sc.

Rank 3 - Nishigandha Khod, F.Y.B.Sc.

**Junior Wing -**

Rank 1 - Sayali Rane, XI-E

Rank 2 - Awanti Prachand, XI

Rank 3 - Sonali Shigwan, XI

**Organisor -** Prof. Anjali Sardesai, Prof. Archana Apte

**Judges -** Bhakti Walvekar, Savita Maniyar.

**7) Enacting Competition - 16/12/2009**

Rank 1 - Rajashri Gaikwad, S.Y.B.Sc.

Rank 2 - Bharat Bagade, T.Y.B.A.

**Organisor** - Prof. Sanjeevani Kuwalekar

**Judges** - Muttalgiri Beena, Agashe Rekha

**8) Annual Social Gathering Street Play Competition - 4/2/2010**

Rank 1 - M.A. (Psychology Group)

Topic - Students Suicides

Rank 2 - S.Y.B.A. (B) Group

Topic - Swine Flue

Individual Prize -

Boys - Rank 1 - Sidheshwar Ghule, M.A.

Rank 2 - Yashwant Bankar, S.Y.B.com.

Girls - Rank 1 - Aditi Moghe, S.Y.B.A.

Rank 2 - Apeksha Gawade, M.A.

**Organiser** - Prof. Anil Vankalas,  
Prof. Khokale

**Judges** - Amruta Satbhai, Narendra Naidu, Ashok Kamble

**9) Music Competition - 18/12/2009**

**Organisor** - Leena Patankar, Rajeev Kulkarni

**Judges** - Mr. Rahul Nagarkar, Mr. Acchut Joag

**Senior**

**Marathi Light Song**

Rank 1 - Shradha Apte

Rank 2 - B. Chistre

Rank 3 - Arati Dingankar & Madhu Muttalgiri

**Hindi Song**

Rank 1 - Varsha Joshi

Rank 2 - Mrudula Jadhav

Rank 3 - Arati Dingankar

**Semiclassical -**

Consolation = Awinash Akolkar

**Instrumental -**

Consolation - Shweta Shelke

**Junior**

**Marathi Song**

Consolation = A. Namjoshi

**Hindi Song**

Rank 2 = Neha Gore & R. Shete

**Instrumental -**

Rank 1 = Sayali Bhide

**Classical -**

Consolation = Neha Gore

**Intercollegiate Competition**

**1. One Act Play Competitions**

**A) Purshottam Karandak organized by Maharashtra Kalopusak**

Participants : 1) Pranav Joshi, 2) Sanket Barve, 3) Shreyas Karhadkar, 4) Bhushan Vaidya, 5) Deepti Vaze, 6) Pranoti chalke, 7) Tushar Jadhav, 8) Shridhar Kulkarni, 9) Paritosh Bhosale, 10) Ganesh Honwad, 11) Nelson Comthen, 12) Asim Dhaneshwar, 13) Shraddha Apte, 14) Mrudula Jadhav, 15) Dhanashri Patil, 16) Tejas Sathe.

**B) Gadkari Karandak**

Rank 1 : Individual Acting - Shreyas Karhadkar, S.Y.B.Com.

Rank 2 : Group

Rank 2 : Set Designing - i) Harish Khandelwal, ii) Girish Joshi, iii) Ninad Pathak, iv) Priyanka Jain

**Participants** : 1) Tejas Sathe, 2) Rohit Dhanbadgaokar, 3) Sanket Barve, 4) Pranav Joshi, 5) Shreyas Karhadkar, 6) Bhushan Vaidya, 7) Sayali Bhalerao,



8) Madhura Joshi, 9) Abhilasha Ozarkar,  
10) Pallavi Khare, 11) Harish Khandelwal,  
12) Girish Joshi, 13) Ninand Pathak,  
14) Paritosh Bhosale, 15) Priyanka Jain,  
16) Sharwari Sawale

### **C) Sakal Karandak**

Best Writer : Tejas Sathe

Best Set Designing : Harish Khandelwal,  
Girish Joshi, Ninad Pathak, Priyanka Jain

### **D) Elocution Competition Organized by Shahu Mandir College**

Rank 2 : Makarand Hazare, T.Y.B.A.

Topic - Age of Information Technology

### **E) Poem Recitation organized by Saraswati Mandir -**

i) Priyanka Pawar, M.A. - IIIrd Prize

### **F) Sinhgad Idol - Singing Competition Deepti Vaze, M.Sc. Biotech - won third prize**

### **G) Rutuja Ingale, T.Y.B.Com.**

3rd Prize in Business Talent Hunt  
Competition organised by BMCC.

### **H) Sagar Shah, F.Y.B.Com. -**

3rd Prize in Business Talent Hunt  
Competition organised by BMCC.

### **I) Pranav Shirole, F.Y.B.Com. -**

Participation in Business Talent Hunt  
Competition organised by BMCC.

### **J) Dhanashree Patil, F.Y.B.A. -**

Participation in Business Talent Hunt  
Competition organised by BMCC.

### **K) Nikhil Bhushan, T.Y.B.Com. -**

- 1) Co-ordinator for Modern College and  
College Idol by National Institute of  
Event Management (2007-10)
- 2) Co-ordinator - Cultural Programme in  
NAAC.
- 3) 3rd Prize (What Next) in Business Talent  
Hunt.
- 4) Art Circle Special Scholarship 2009-10  
for Best Achievement in various events  
organised by Art Circle.

### **Annual Prize Distribution Programme - 3rd March 2010.**

Chief Guest - Mr. Paresh Mokashi

Best Writer, Director and Producer of  
Harishchandrachhi Factori Film Co-star  
nomination Film)

And

Our Best Past Student.

- **Prof. Anil Vankalas**, Chairman

## **Film Club**

The presentation of subject matter in the form of animated media is usually of short duration and very specific. To have even a broader view and understanding of the concepts, short films and documentaries have always proven beneficial. The Film Club is exploiting this fact and collecting such documentaries on various aspects of life sciences, earth sciences and social sciences. At present, we have a collection of about fifteen such documentaries procured from various sources.

The Film Club has so far organized the shows of following documentaries.

1. Global warming : Saturday, 7<sup>th</sup> February 2009.
2. Biocontrol: Wednesday, 4<sup>th</sup> March 2009
3. Diffuser Technology : Saturday, 4<sup>th</sup> July 2009.

These film shows were organised for the students of T.Y.B.Sc. Botany, whereas following shows were organised for all the students.

4. The private life of plants : Saturday, 10<sup>th</sup> October 2009.
5. Polyhouse technology : Saturday, 7<sup>th</sup> November 2009.
6. Organic farming : Saturday, 12<sup>th</sup> December 2009.
7. Planet earth – from pole to pole: 4<sup>th</sup> January 2010.
8. Planet earth – Desserts : 11<sup>th</sup> January 2010.
9. Historical battles – Stalingrad 1942 : NCC day.

- R. B. Barmukh, Chairman  
Film Club

## साहित्य संघटना

मॉडर्न महाविद्यालयाच्या कलाशाखेत शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी साहित्य संघटनेतर्फे अभ्यासविषयांना पूरक अशी व्याख्याने आयोजित केली जातात. या विद्यार्थ्यांमध्ये विविध कौशल्ये विकसित व्हावीत म्हणून निबंध स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, प्रदर्शने, शैक्षणिक भेटी यांचेही आयोजन केले जाते.

यंदाच्या शैक्षणिक वर्षात हिंदी विभागातर्फे हिंदी दिवस १४ सप्टेंबर रोजी साजरा करण्यात आला. हिंदी विभागातर्फे ज्या स्पर्धा घेण्यात आल्या त्या स्पर्धेचे बक्षिस वितरण प्रा. शैला मांडके, विभागप्रमुख, गरवारे कॉलेज, पुणे यांच्या हस्ते दिनांक १५ ऑक्टोबर २००९ रोजी करण्यात आले.

साहित्य संघटनेतर्फे दिनांक ५ फेब्रुवारी २०१० रोजी पोस्टर स्पर्धा घेण्यात आल्या.

### पोस्टर स्पर्धेचे विषय :

- १) जागतिक तापमानवाढ
- २) विद्यार्थ्यांच्या आत्महत्या
- ३) स्वाईन फ्लू

या स्पर्धेत एकूण ६० विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. पोस्टर स्पर्धेचा निकाल लावण्यासाठी प्रा. निशा भंडारे, आर. व्ही. कुलकर्णी यांनी परीक्षक म्हणून काम पाहिले. या स्पर्धेसाठी प्रा. ए. एम. व्हनकळस यांचे विशेष सहकार्य लाभले.

अध्यक्ष - साहित्य संघटना

## Cultural Programme at NAAC Peer Team Visit







## Mission Statement

To Create Multidisciplinary Best Citizens  
To Suit The Local, National And International Needs  
Having Scientific Temperament, Moral, Ethical Values  
And Multifaceted, Proactive Personality  
By Providing Excellent Education.



Progressive Education Society's  
Modern College of Arts, Science and Commerce  
Shivajinagar Pune - 5